

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

ed College Library

FROM

Anglican Society

7 Jan. 1899.

ptenrol

PP81

Wycliffe

JOANNIS WICLIF

DE ENTE PRAEDICAMENTALI

FROM THE UNIQUE VIENNA MS.

QUAESTIONES XIII LOGICAE ET PHILOSOPHICAE

FROM THE UNIQUE PRAGUE MS.

FOR THE FIRST TIME EDITED

BY

DR RUDOLF BEER

AMANDUENSIS OF THE IMPERIAL AND ROYAL COURT LIBRARY OF VIENNA,
CORRESPONDING MEMBER OF THE REAL ACADEMIA DE LA HISTORIA IN MADRID
AND OF THE REAL ACADEMIA DE BUENAS LETRAS AT BARCELONA.

LONDON.

Printed

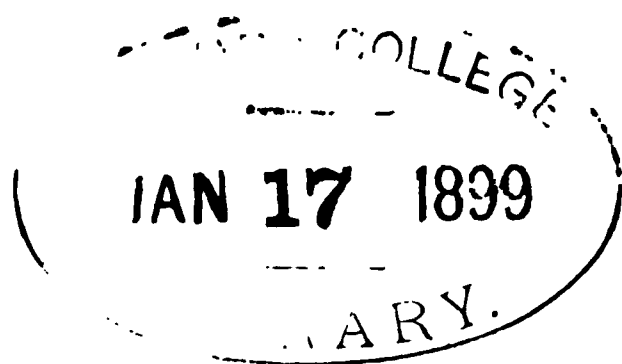
PUBLISHED FOR THE WYCLIF SOCIETY BY TRÜBNER & CO

57 AND 59 LEDGATE HILL.

1891.

~~III. 2397°~~

C828.10.111

*Gift of
Wyclif Society.*

ERNESTO · EQVITI · A · BIRK

BIBLIOTHECAE · PALATINAE · VINDOBONENSIS

PRAEFECTO · ILLVSTRI

PER · XII · LVSTRA · PVBLICIS · OFFICIIS · DE · PATRIA · BENE · MERITO

ANIMI · GRATISSIMI

PIGNVS · PVSILLVM

S

INTRODUCTION.

The publication of the two philosophical works, *De Ente Praedicamentali* and *Quaestiones XIII*, is the fulfilment of a promise made five years ago by the writer, in his edition of *De Compositione hominis*, to edit some more of Wyclif's philosophical works, and thus to make this great master's system of thought better known. I began these ulterior labours in 1886, by copying the *Quaestiones* for the Wyclif Society; but they were interrupted and unavoidably postponed for some time on account of travels and various other engagements. At length Dr. Furnivall, whose untiring activity in all matters concerning Wyclif is so well known, prevailed upon me to edit the *Quaestiones XIII*; and as this treatise was not sufficient to make up a volume, another was to be adjoined to it, I chose *De Ente Praedicamentali*, copied the MS. in 1888—1889, and continued preparing the volume for press up to the present time.

I must add a few remarks, necessary for a just appreciation both of the treatises themselves and of the present edition as it stands.

I. *De Ente Praedicamentali*.

1. Title and place of the work in Wyclif's philosophical writings.

The first question regards the title. The earliest writer, so far as I know, who mentions this work is Michael Denis, in his *Codices Manuscripti theologici Bibliothecae Palatinae Vindobonensis. Vindobonae 1794, Vol. I, part. II, page 1511*. His mention runs thus: *Cod. CCCVI, fol. 190, p. 2. Absque titulo; tractatus De Ente Particulari qui incipit: Suppositis ex superius declaratis et declarandis¹ in posterum*

¹ Our edition has *dicendis*, the only right reading of *ddis*.

quod ens communissimum etc. The same title is repeated, nearly in the same words, not only by Shirley (Catalogue, p. 2) but also in the *Tabulae Codicum*, vol. 2, s. n. 4307. In Denis' notice, it may seem strange that *absque titulo* is immediately followed by so precise a description of the heading: *De Ente Particulari*. Yet it does not follow that the heading is of Denis' invention. It is true that we find no title upon fol. 190', where the work begins; but at the top ff. 193 and 194 we read an abbreviated title as follows: *d' ente pñtli*. This accounts for the heading; but the abbreviation has certainly been hitherto misread. We can no more read *pñtli* as *particulari*, according to the rules of palaeography, than we can deny that the contents of the work relate to the *praedicamenta*. I have therefore had no hesitation in reading *De Ente Praedicamentali* as the true title of the work.

We see that the marginal notes are not without a certain significance. They have been of use, not only as regards the preceding question, but in determining the right place of the work in Wyclif's philosophical series. At the end of *De Compositione Hominis* (a separate work, as is well known), there follows on f. 158 (in red ink on the top of the page 1):

Incipit t̃ctat9 p'm9 Lib' p'm9 d' ente ī9ī Ca^mp'm

which is the first part of the first book *De Ente* (Shirley, p. 2, N° 8, Book I). The same heading is also on the following pages but divided, so that half is on each page. The following diagram will explain these details yet more clearly:

F. 158'		F. 159	
Tractatus p'm9	Lib' p'm9	d' ente ī9ī	Ca ^m p'm

and so on until f. 167', where *Tractatus Primus* comes to an end, and a note in red ink, evidently by the same hand, says: *Explicit*

tractatus primus de ente in communi; and on the same line: *Incipit tractatus secundus libri de ente primo in communi*; and Shirley's treatise follows (p. 2, N° 8, Book II). Here too we find, on ff. 168 and 169 for instance the appropriate heading:

F. 168'	F. 169
Tctatq 2 ^o liber p'mo	d'ente p'mo iqn̄i Ca ^m p'm

Shirley's statement as to pagination requires correction here, Book I, 1, 2, does not end at f. 167 (as stated p. 3, end), but goes on to f. 177, where we read the closing words of tr. 2: "*indirecte occasio peccandi*". We must also notice a regrettable omission in Shirley's otherwise valuable catalogue. F. 177' begins with the words *Consequens est purgare*: it is the treatise referred to p. 2, N° 8, Book I, 3; but Shirley does not mention this. The copyist, intending to remove all doubts as to the connection of this treatise with the former ones, has taken care to point it out as before, by a note at the top of the page; and we find on ff. 181', 182,

F. 181'	F. 182
d'ente iqn̄i Tctatq 3 ^o lib' p'mo	Ca ^m 3 ^m

in the same hand as all along. This third treatise ends on f. 184 with the words *Talia signa oportet*, as given by Shirley.

Leaving f. 184, we come, on f. 185, to the words: *Obiciendum contra dicta de universalibus*, unfortunately without any heading; but there is no doubt whatever that it is identical with Shirley's treatise

(p. 2, N° 8, Book I, 4), although he has read *circa* for *contra*. This treatise ends at f. 190; it is perhaps incomplete, as the *desinit* of the Vienna MS. (*saltem si deus vellet, non superflueret*) is not in agreement with that of Shirley.

Here we come to the critical point of the whole question. *De Ente Praedicamentali* begins on f. 190', and on 193' and 194 we read:

F. 193'	F. 194
d'ente 19n1 tctatg p'mq q'ntg l-p'g	d'ente pntli Ca ¹⁰ 2 ^m

This heading, taken together with the former ones, completely decides the following points:

1. That this treatise is the fifth by order of the different works of which the series begins on f. 158 of Shirley's Cod. 4307.

2. That they are all parts of one great whole; *De Ente in Communi*; i. e. of the first book of the *Summa*.

3. That the treatise on f. 185, though not provided with a separate heading, is obviously the fourth by order.

4. And that the treatise *De Ente Praedicamentali* is not, as has been hitherto believed, a distinct work, but an integral part of the book *De Ente*; that is, the fifth division of the first book; and therefore the treatises numbered 5 and 6 by Shirley (p. 3), viz. *De Universalibus* and *De Tempore*, are really the sixth and seventh parts of the work.

The question follows, how far this view is borne out by the MS. of Trinity Coll. Cambridge, B. 16, 2 which Shirley calls the "MS. of the whole work except the prologue of I. Tract. 6"; whether it merely bears testimony to the text of *De Ente Praedicamentali*, or has more lacunes than those mentioned by Shirley; in a word, whether the fifth treatise is or is not completely wanting.

By the friendly services of Mr. Matthew, my fellow-worker of the Wyclif Society, I have been enabled to ascertain that the MS. is

indeed incomplete; but not so truncated as to leave no indication that the original plan of the copyist was to introduce in that place the present treatise.

Several pages are left blank at the very spot where *De Ente Praedicamentali* should have been, the scribe obviously intending to insert this treatise at some more convenient time. This also accounts for the want of a prologue to the sixth treatise.

Besides this important fact, many intrinsic proofs confirm the truth of our hypothesis. We hardly find in any of Wyclif's hitherto published works so many quotations from himself as in *De Ente Praedicamentali*: they have all been collected in the "Index of quotations".¹ But what gives them so much importance in the present question is the form in which they are put. Wyclif, at the very outset (p. 1, 14), says: *ut probatum est secundo libro, tractatu de ydeis*. A little further (p. 2, 24): *Secunda pars declarabitur in materia de ydeis*. Afterwards (p. 12, 13 and 32): *oportet notare dicta tractatu primo, capitulo 4° . . . Ideo, sicut dictum est tractatu primo, capitulo primo*. And lastly (p. 118): *sicut est dare primum intellectum et volitum extra deum . . . ut patebit secundo libro*. All these references to a *liber secundus* in which the subject is dealt with more fully, or to a *tractatus primus* in which the point in question has already been discussed, can have no meaning unless we admit that *De Ente Praedicamentali* is part of a whole to which both *tractatus primus* and *liber secundus* belong. This great work is no other than the two voluminous books *De Ente*. Wyclif's multitudinous quotations all agree perfectly well with the divisions of the work as given in the MS. of Trinity Coll. Cambr., B. 10, 12; and we may for brevity's sake, refer the reader to the different places where they occur in the text.

2. Contents of the work.

After the foregoing explanations, we may study the work from the stand point of its philosophical contents and value. As has been seen, the author considers it as a part of a whole; but the place he

¹ We of course except two sentences from the *Tractatus* and the *De Ontologiae* *II* minus, which are placed in the Index merely for the sake of completeness, as they are accompanied by no signs of quotation.

assigns it is not accidental; it is the result of a plan well thought out, and in strict harmony with an inflexible arrangement of each separate part. When Wyclif quoted preceding and subsequent developments of his doctrine, he had probably already completed the whole of *De Ente* in his mind. The basis of his system was so firm, so unshakable, that such references as these: "We have discussed the question at length in the first treatise: . . . this will be dealt with in the second book;" far from doing any injury to the work, are of real use, as aiding towards a comprehensive view of the whole. But the consequence is a difficulty that critics ought not to underrate: how can we properly appreciate a work that is not independent, and has no value except as connected with what precedes and follows it? And such an appreciation will be possible only when all the contents of the Trinity MS. are published.

As concerns the work in itself, especially the first part, the title *De Ente Praedicamentali* is well chosen. In the first eleven chapters, Wyclif follows pretty closely the plan of the celebrated *Organon*, then a classical work.¹ After having dealt in general with predicamental being in the first chapter, which concludes thus (p. 14, *omnia novem predicamenta accidentium reducuntur ad categoriam substantiae ut suum principium*), he imitates Aristotle and gives us a preliminary discussion of the known subjects — the *Aequivoca* and the *Univoca* (cap. 1, Categ.). Afterwards (ch. IV, V.) he treats of the very foundation of all the categories, coinciding with the ideas *ens* or *genus*: these chapters correspond more or less closely to cap. 2, 3, Categ. The sixth chapter deals with *quantity* (cap. 4, Categ.). Chapters 7 and 8 have to do with *Relation* (cap. 5, Categ.), which is stated to be *naturaliter consequens ad quantitatem et qualitatem*. Quality is not admitted to be a category, as Aristotle affirms (cap. 6, Categ.). Wyclif derives the genus *Action* immediately from that of *Relation* and deals with the idea of movement, which he includes in the former. The last chapter is but the prelude of a question which will be debated throughout several other sections; viz: whether Action and Passion are identical.

¹ It is obvious that we cannot here discuss the controversial question as to whether the Categories, as they now stand, are really the work of Aristotle (see Prantl, *Geschichte der Logik im Abendlande*, I, p. 90).

Chapter 10 is a very singular one. While continuing the foregoing discussion about the identity or difference of action and passion, he enters upon a quite different subject, which it was at first very difficult for the editor to understand. At the beginning of the chapter (pp. 102—105), Wyclif lays down six points, which the reader will find in the side-notes. But the difficulty of discovering what those six points in debate signify, proceeds from the fact that instead of laying down the arguments *pro* and *contra*, as usual with him, and thus ending the discussion at once, he prolongs it through a considerable part of the work (about thirty pages). Thus we find that he mentions the first point on p. 102 and discusses it on p. 108; the second, on p. 103 and p. 112; the third on p. 104 and p. 118; the fourth on p. 121; the fifth on p. 125; and the sixth, stated on p. 105, appears only at p. 131: so that the questions concerning action and passion are dealt with in the most comprehensive way throughout chapters XI, XII, XIII, XIV, XV, XVI. This is all the more remarkable, as showing that Wyclif was extremely methodical in his treatment of every part of this work, and that he strictly adheres throughout to the plan laid down: and it is clear that the treatise before us is a mature and deeply meditated production of the illustrious writer.

The discussion of the idea of Action in its highest form, the action of God, particularly in the *concursus Dei ad actum* is also continued in Chapter XVII; and as the Divine *concursus* to every event is an indispensable requisite, it is asked whether bad actions are included in this assertion; for, according to Wyclif, God is the Supreme Genus of all Praedicabilia, so that everything predicable appears as a creature of God. Here the author answers with much truth that the *per se malum* does not exist any more than the *inseparabiliter malum*, because their non-existence is caused by God; and that for the same reason there is nothing evil *volitum et inseparabiliter*. The will and action of Lucifer are here adduced as an instance. His determination to be "like unto God", was good; the fault lay only in the manner of carrying it out (p. 101). This section of the work (which is continued into Chapter XVIII) is one of the most perfect of the whole treatise, and may be called the culmination of the development of Wyclif's doctrines. We may perhaps look upon this as a strange culmination, that sets up God as the First Cause of all Predicaments,

and absolutely denies the genus of *malum per se*. But it bears witness to most profound philosophical and theological thought, valuable chiefly on account of the pleasing light it throws on the humble and pious character of the writer.

We are quite justified in calling this section a culminating point or finishing touch. The next paragraph discusses an altogether different subject-matter; so much so, indeed, that we may reasonably believe that so brusque a transition is the result rather of the very corrupt state in which the MS. has come down to us, than of the author's original plan. It is hardly possible to conceive Wyclif writing: *Consequens est videre quam extense sit loquendum de tempore*, directly after his disquisitions concerning Lucifer and sin. And our suspicions are still further strengthened by the fact that at the end of Ch. XVIII a considerable part of f. 232^v is left blank.

The details concerning time-sequences again follow Aristotle's *Categories* step by step. But here also Wyclif sets out with the *aeternitas dei*, who was, is, and will be *per omnia saecula saeculorum* (p. 180). From this truth our author works out several conclusions intended to give us a right index of Time, of the Successive, and of the Instantaneous. Unfortunately we are not able to go very deep into these details, as the proof that a *Before* and an *Afterwards* exist requires an enormous scaffolding of assumptions (p. 187, 188). Of course we have the evolution of the verb *de praesenti* as thus restricted in its meaning (Ch. XX). At a given instant of time, the *successivum* is absolutely inconceivable, for it is made up *omnibus suis partibus per ordinem sibi succedentibus*. This conception is linked, in a manner that reminds us of Aristotle, with the solution of the question whether condensation (*densari*) or rarefaction (*rarefieri*) of time is possible (Ch. XXI); after which the author again takes up the question of *ampliatio verbi de praesenti*, and settles it with a considerable number of quotations from various authors. This chapter is the end of the present, but perhaps not of the original text. It is certain that the treatise, as it stands, is unfinished; of the *tres modi dicendi* which relate to the meaning of the *verbum de praesenti*, only one is dealt with, the first. But we have certainly no reason to ascribe this to the author rather than to the copyist.

3. Authenticity and date.

We have already pointed out that the whole of *De Ente Predicamentali*, as also the various treatises of *De Ente sive summa intellectualium*, are but parts of the same whole, and belong to each other as such. We have noted the quotations which prove it to belong to that whole, and we have alluded to the position of *De Ente Predicamentali* in the MS. 4307. It is therefore quite unnecessary to bring forwards any further proofs concerning the authenticity of this work, or to attempt to demonstrate that both method and style have the true Wycliffian ring throughout; that the circle of writers whose ideas he brings to his aid are exactly adapted to the world of ideas in which he habitually moves; and that the *Doctor Evangelicus* never swerves from the sense of Scripture in the theories which he propounds. Yet we cannot help observing certain important, though less apparent, idiosyncrasies: for instance, a marked liking for examples taken from optics and physics, as on p. 97,¹ and the repetition of certain favourite examples taken from other authors, are to be found here as in the other works of Wyclif (p. 82, 10).

If, however, nothing prevents a satisfactory solution of this problem, we cannot say the same of the other, relative to the date of the work. The question has already been debated by a known authority. Buddensieg² speaking of Wyclif's doctrine on annihilation, assigns the year 1362 to its appearance, but he adds a note of interrogation that leaves us in doubt; and the Editor, not hoping for greater certitude, does not venture to fix a limit. There is only one positive and undoubted fact to start from: viz., that in 1360, Wyclif had already prepared most of his logical and philosophical treatises. If therefore we assign a date a few years later to his most voluminous and ripest work in this field of inquiry, we shall probably not be far wrong. There is no trace whatever of political or theological debates; we may therefore infer that when Wyclif wrote *De Ente*, he had not yet entered the arena that was to bring him such great renown.

¹ See Buddensieg, *John Wyclif and his time* 2^d ed. Götting 1883 p. 180.
² See Buddensieg *ibid* supra, p. 180.

There is however a seemingly very weighty objection against this date. We read at the very beginning of the treatise the following words: "Et ex isto patet quod omnes pretericiones et futuriciones, cum sint eterne, independentes ab existencia substancie, non possunt dici accidentia substancie create, et in multo magis negaciones, ut patet tractatu de Veritate capitulo 4°". It at first seemed probable to me that Wyclif was referring to his own treatise *De Veritate Sacrae Scripturae*; and I took that for granted, not having the treatise at hand at the time (it belongs to the series of yet unpublished works), and not being able to identify Anselm's book *De Veritate*, in a quotation of so vague a description. When Wyclif quotes the great Saint of Canterbury, he usually employs more determinate expressions, such as (p. 84, 16): *Unde . . . docet Anselmus in libello suo de Veritate*; or (p. 102, 13). *Et confirmacio istius est Anselmus in De Veritate, capitulo 8°*; or again (p. 172, 21): *Anselmus in De Veritate*. Now, if this quotation really belonged to Wyclif's treatise *De Veritate Sacrae Scripturae*, we should be obliged to ascribe a much later date to the whole of *De Ente*, which would then have been written towards the close of the seventh decade of the fourteenth century.

But such is not the case. I have since had the opportunity of seeing the Vienna MS. *De Veritate Sacrae Scripturae*. A close perusal of the whole of the fourth chapter convinced me that it contained nothing concerning the accidents of the *substantia creata*, or the *negaciones*. On the other hand it seems quite possible that Wyclif alludes not to Ch. 4 but Ch. 2 of Anselm's *De Veritate*. In this place (Migne, Ser. lat. Vol. CLVIII, col. 471, the writer expounds the essence of the Affirmation and the Negation in regard to proposition. We may therefore completely and decidedly set aside the idea of a quotation from Wyclif's treatise, and this objection against the date assigned by us falls to the ground.

4. Critical examination of the text in its present state.

A fact that seldom occurs in the series of Wyclif's writings, is noticeable: the written basis of the edited text consists of only one MS., the Co.3. 4307, already described by us in the Introduction to

our edition of *De Compositione Hominis*, and therefore requiring no further detailed description.¹

This circumstance renders it necessary to make all the more of the text, as it stands in the only existing source, and examine it more thoroughly: but here there is no sufficient foundation for a critical review of the text. As the many corrections (partly copied in the *Adnotatio critica*) obviously show, it was not transcribed as carefully as might have been desired. Mistakes of quite an elementary order are to be met with, which certainly have their source in ignorance alone. The *manus altera* of the corrector was indispensable in many and many a passage. Sometimes whole words are left out, and others are inadvertently repeated. In this edition we have kept to the plan of supplying the omitted words in italics, and of enclosing within brackets those that have been superfluously repeated.

These unintentional omissions lead us to a subject closely allied with them: the more considerable gaps with which the text abounds. We do not allude even to the omission of individual sentences (see pp. 69, 118, 199, &c.) but to the more regrettable fact that we do not edit Wyclif's *De Ente Predicamentali* in the form given to it by the author: it is shortened and mutilated. This occurs not only towards the end of the book (we have already mentioned the circumstance that, of the *tres modi dicendi*, p. 213, only *one* has been transmitted to us) but throughout the treatise; it is many important places, disfigured by considerable gaps. Thus neither the fourth chapter nor its epilogue winds up in the way we are led to expect; and the same observation applies to the appendices of Ch. V,

¹ I cannot here pass over the fact that Prof. Ioserth, noticing my edition of *De Compositione Hominis* in *Sybel's Historische Zeitschrift*, has pointed out several mistakes — for the most part clerical errors — in the description of the MS. If the reader takes into consideration that my Introduction was written in Madrid, and not at all subsequently corrected by me, he will surely view those oversights with indulgence. But if Prof. Ioserth thinks that his duty as the reviewer of so arduous a work goes no farther than to note these unimportant *corrigenda*, and to ascribe it only philosophical interest, I must raise a protest against such a proceeding, all the more earnestly, because a man who knows by his own personal experience all the difficulties of an edition of Wyclif, might be expected to review rather less cursorily a work that is the fruit of many years of laborious researches.

which have certainly not come down to us in their first form. It is much more probable to assert, that on the contrary, each of these paragraphs was originally a complete and separate section. On pp. 202 and 203 we meet with wide gaps, of which the series might perhaps be much more numerous, had we any sure test at hand by which to discover them. But our unique MS. is the only witness to the text, and we have to deal with it alone. It will be seen by whoever takes the trouble to study our method of arranging the text, that it is strictly conservative in this sense, that we have carefully avoided tampering with it unless in cases of absolute necessity. In all that concerns the *desideratum* of legibility, we have kept as close as possible to the excellent model given by Dr. Buddensieg; closer indeed than in our first edited work. This may be especially noted in the punctuation (which cannot be too frequent with the rambling construction of Wyclif's sentences) and certain peculiarities of spelling, of which I now recognize the importance. Notwithstanding all this, a certain amount of asperity and want of polish, which I trust will be excused, was unavoidable.

A few words more must be said about the explanatory notes and references, and an observation or two made on a field of work which gives unspeakable trouble to the Editor. To look at the number of quotations verified in the author's writings, which, together with their place, are to be found at the end of the published edition, is to have but the faintest idea of the trial of patience involved in such work. Wyclif, as we have seen, often quotes titles of books without the name of the author, authors without naming their works; the quotations are often wrong or not in agreement with the titles and divisions now given to the works. Of the treatises quoted, many are to be found only in first editions, or in MS. Only the man who has gone through the test can properly understand what it is to read a whole MS. or printed book for the sake of a quotation, in some cases only to say that the work was all in vain and must be gone through once more. Now if we consider that Wyclif, in the *De Ente Praedicamentali* and the *XIII Questiones* makes almost five hundred such quotations, we may perhaps see that the editor's patience must have undergone a hard trial, with such endless work and such enormous waste of time — often with so little to show for it. These were the

difficulties that were primarily the cause of the delay in the publishing and printing of the present treatise.

A conscientious verification of the sources from which Wyclif drew, is, it is quite true, not without interest. We at once see that the author prepared himself for none of his yet published works — not even for the *Triologus* — with such care and study of other writers as for *De Ente Predicamentali*. Wyclif does not indeed always quote Aristotle or other philosophers immediately; he often does so indirectly through the writings of other celebrated men (see p. 102 note; p. 167 and particularly, p. 135), especially Bradwardine (from whom he often quotes the 'Philosopher'), Anselm and others. But it would not be by any means allowable to conclude that he was not perfectly acquainted with the great masters of thought whose works he thus quotes at second hand. Not only in Scripture and in the Fathers, but also in Scholastic lore, Wyclif is quite at home; he knows all about the old grammarians and mathematicians as well as about the Stagyrte and his Arabian commentators. It is curious to attempt to buckle on the armour of learning which the students and masters of an English University in the second half of the XIVth century had to wear. Writings of which the titles are now scarcely known (much less read), were then in general use as a sort of intellectual *panacea*; other logical and philosophical books, then supremely important, have now fallen into complete oblivion. Plato is known to Wyclif only by Aristotle and Augustine; but he is quite master of all his sources of knowledge, and deals with them as he chooses.¹ But it is not our task to go into these phases of Wyclif's mental activity and thought: it belongs much rather to such as use and study his works. And if we have been able to put into their hands for this purpose an edition which, though not without many imperfections, is yet of real use to them, all the trouble that we have taken will have been amply rewarded.

¹ This may be seen in his original manner of expounding the Bible, his attacks against Aristotle and in general with all the authors that he quotes, and his patristic or profane. Note especially his treatment of a certain letter of Augustine, p. 148 l. 10—17.

II. Quaestiones XIII.

1. Contents and critical estimation of the work.

As a good many of the questions that indispensably require an answer have already been replied to in that part of the Introduction that concerns *De Ente Praedicamentali*, we can here afford to be brief, merely dealing with such points as must almost exclusively be considered as peculiar to these 'thirteen logical and philosophical questions'. The first is the collection of heterogeneous matters under an argumentative form, to which we cannot find a parallel in any other of Wyclif's productions. As the title indicates the subject of each question in almost every case, it were needless to repeat them here in order. Only II, concerning the forms of hypothetical propositions, IX which discusses the different theories of ideation by means of intellect, and XIII upon the sources of cognition can properly be called problems of logic, dealing with the formal laws of right reasoning. In the choice of the other debatable matters, Wyclif seems above all to have consulted variety. I and VIII discuss the creation of the world and the time and conditions of its existence; III, IV and VII have to do with free-will, the happiness of man, and the possession of riches; V and X go into the nature of the First Cause and the *Prima Substantia*; VI enquire whether and how the heavens are composed of matter and form; XI deals with the indivisibility of forms in animated beings; and lastly XII is an exceedingly curious investigation into the nature of comets!

But each of these questions is solved according to the same fixed and invariable plan. First, arguments in favour of one opinion, and then reasons proving the opposite, are adduced: certain general principles are then laid down, from which conclusions and corollaries are drawn, until at length the truth or falsehood of the first proposition appears. It would however be a great mistake to infer from the shortness of each question, taken separately, and this mechanical way of solving them all, that the results of the disquisitions are themselves of but small value. Two or three remarks will suffice to make this clear. As for the question of free-will, v. g. there is no doubt (and this we can most decidedly affirm), that Wyclif follows Anselm very closely (p. 247 and seq.) Rarely has it been stated in so terse and

pregnant a form that the loss of the will is a much greater injury than any temporal loss, that the voluntary abandonment of that will is a far more criminal act than suicide, and that the restitution of free-will to the sinner by the grace of God is a miracle far more stupendous than the raising of the dead. No less important is the discussion on happiness, how far and by what means this desire of man can be appeased and satiated; it is dwelt upon at considerable length (p. 251 and seq.) Wyclif grants that earthly concupiscence may in some cases be satisfied by that which is temporally desirable: but, says he very pointedly, that cannot be "*ratione et racionabiliter*", nor "*plene et totaliter sine errore*". Only the "*ultimus finis simpliciter*" is able to give true and complete satisfaction to the yearning heart of man: which no temporal good can do. It is extremely remarkable that Wyclif is here thinking, not of the *contemplatio Dei* of Christian faith, but of Aristotle's *Metaphysics* and of his conception of the *summum bonum infinitum*, to which our author seems to revert.

We cannot but notice a very interesting development that occurs in Wyclif's handling of the seventh question: *Of riches*. Riches, he concludes (p. 267) are useful even for a virtuous man. The possession of riches is allowed, because *indigentia temporalis* exists. But, he continues, what would happen if this *indigentia* no longer obtained? All things would then be possessed in common, "*quia in extrema necessitate status miserie omnia debent esse communia, sicut aer necessarius omnibus debet esse communis*". It is clear that Wyclif fails by only one step to reach the doctrine of Communism, now so much in vogue, which considers this *extremus status* as already existing in reality. We will not try to find in these words more than they contain: but they unmistakeably bridge over the gap between our author's earlier opinions and those social and political theories which inspired him and were translated into actions at a later period.

Power and energy of language, a keen logical acumen and plenitude of learning give value to this remarkable collection of questions, and make them to rank equally with the other works of the same writer in the same field. If the latter contain profounder doctrine, the *XIII Quaestiones* are excellent contributions to dialectical discussion: the opposition of affirmative and negative theses, the *pro* and *contra* of contradictory arguments, are all made to serve his

purpose, and to draw the desired conclusion together with its consequences. And it is quite in agreement with this point of view that the questions chosen belong to such evidently different subjects of investigation. The author wished to show how useful the dialectical method is in such various matters, and what advantages may be gained by following that plan.

2. Authenticity and Date of the work.

We have but very few external proofs that the *Quaestiones XIII* are a genuine work of Wyclif. There is neither *inscriptio* nor *subscriptio* naming or even indicating Wyclif as the author. Yet we find it along with other works of Wyclif (see below); and some writing on the cover of the MS. which we shall have occasion to mention more at length, and which was certainly of the same date as the volume itself, seems to refer to the treatise in the words *quaestiones propositiionum*. But here intrinsic evidence abundantly makes up for the want of extrinsic proof. As already remarked, not only a series of ideas peculiar to Wyclif, but the form, the diction, the dialectical acuteness, make it an easy task to recognize the author of works already known to us. The sources quoted in the work belong to the same general circle of writers, save that they are here slightly enlarged by a few new quotations. And our demonstration may be considered as complete, if we add some details that are seemingly without importance. Take, v. g. the example on p. 295; "*manente eodem serpente, abscisa aliqua parte eius, manet eadem forma substantiali, que prius fuit*" (from Augustine, *De Quantitate Animae*, XXXI, 62, on p. 295); it is repeated, and repeated in the same manner in Wyclif's book *De Compositione Hominis*. We may say the same of his interesting treatment of the theory of ideas, a comparison of the doctrines of Plato and Aristotle which coincides with a similar passage in the *Triologus*. Thus each of these treatises are links in a chain, and connected one with another.

There is one passage which is of very great importance in fixing the date of the work. Towards the end of Qu. I, Wyclif examines the signification of the verb *create*, and gives as an example the transsubstantiation that takes place in the Mass. Now it is well known

what an important part this question plays in the gradual development of Wyclif's theological ideas. In his great work *De Ente*, he has given the doctrine of annihilation a different turn.¹ But in this place there is not to be seen the slightest trace of an opinion which he afterwards expressed with so much conviction. On the contrary, speaking of the priest, Wyclif uses the following unmistakable expressions: "*Pane totaliter et plene cessante existere facit ibi sub specie visibili esse corpus Cristi &c*" (p. 232). We must therefore place the date of the Quaestiones XIII rather earlier, between *De Compositione Hominis* and *De Ente*; and to fix the date yet more accurately, between 1360 and 1362, though nearer the former than the latter.

3. State of the Manuscript.

The XIII quaestiones are unfortunately to be found only in a single MS. It is the *Codex of the University Library at Prague, V, E. 14.* a paper Manuscript of 220 numbered leaves, and several others not numbered 15 × 21·5 centim. Upon the wooden binding outside is the following inscription on two bits of parchment:

qñtiōs

wickleph de pban & pp 6
z de yppotetic^p 7 9 1uo 3
p po² m ,

B². 30

which we may read thus: *Questiones Wickleph de probandis propositionibus et de yppoteticis et questionibus (?) propositiōnum.* The smaller piece of parchment is evidently an old library number. The MS. belongs to the XVth century.

With regard to the contents, we have only to notice that the Quaestiones extend from f. 177 to 202, and may refer the reader for the rest of the MS. to a very interesting publication of Mr. Dziewicki, which is shortly to appear. He is at present making the MS. the object of his most serious study.

The circumstance that caused the greatest difficulty in forming a text, in the case of *De Ente Praedicamentali*, was that we could recur to but one source; but the difficulty is greatly enhanced in

¹ Compare this passage with Buddens eg, *Johann Wiclif und seine Zeit*, p. 180.

the case of the *XIII Quaestiones*. The copyist, we are almost forced to believe, did his very best towards rendering his writing as illegible as possible. The editor, who has for the last eight years been occupied with XVth Century MSS., of which many were rather illegible, must admit that he never met with so hard a palaeographic problem as the present one. All through the work we continually meet with sentences that must rather be guessed at than read: and I may add with much satisfaction that my esteemed fellow-worker in Wyclif Mr. Dziewicki, fully endorses my opinion as to the difficulty of deciphering the MS. The principal defect of the scribe is his excessive thoughtlessness, which absolutely required the revision of a corrector but there are still many regrettable mistakes to be found in the work which in general can hardly be corrected by the guesses of a modern editor. We may give an extremely characteristic instance, showing how much the MS. has suffered in its successive transcriptions. On p. 261, we read: "*Alia autem est forma extrinseca et talis dicitur esse forma exemplaris rei, que non est aliud quam exemplar ad quod respicit opifex, ut ad eius similitudinem formet opus suum sicut poliges kopyto¹ respicit sutor, ut secundum ipsam formam soleam dicitur forma solee.*" The words, *poliges Kopyto*, though quite incomprehensible, are unmistakably distinct, and I could make nothing of them until I remembered that the same idea was to be found in *De Ente Predicamentali*, p. 148. Robert Grosseteste is the authority cited in both passages (Ep. I; see notes and index), and an inspection of the original shows that *poliges Kopyto* is, a mistake, for "*pes ligneus ad quem*", &c.! There is no need for comment on such corruption of the text, that baffles every conjecture of criticism; but two conclusions may be drawn hence. First that the basis with which we have to deal is very far from certain. Second, that the knowledge of the sources from which Wyclif draws is indispensable for the reconstruction of the text.

With this second treatise, as with the first, the greatest trouble has been taken to verify every reference. They have been collected together in order to assist a comparative study of sources, and the Greek texts have been given in the original; although I was of course

¹ To Mr. Dziewicki I am indebted for the following explanation: 'Kopyto means in Bohemian the very same as *pes ligneus*; a cobbler's last.

well aware that Wychif understood and studied Aristotle, Euclid and Theodosius only in their Latin translations.

If we consider the wealth of quotations in these *Quaestiones*, we at once perceive the enormous preparation and study requisite for each thesis (cf. the question on *Comets*), and the extent to which the writer was master of his work: in this point of view, the second treatise is by no means inferior to the first.

At the conclusion of our Introduction a very pleasant duty remains to be fulfilled: I beg to thank all those whose kind aid has forwarded the completion of this work. It is already well known how much the Managers of the Wychif Society have deserved of learning for their publication of these works. Most especially would I thank Mr. F. D. Matthew, who not only took the trouble to translate my side-notes, but very carefully and at a great sacrifice of leisure and repose several times looked through every one of the proof sheets. The result of this aid rendered valuable by Mr. Matthew's ripe experience and erudition, has been a great many corrections, excellent hints and useful explanations, that I have inserted in almost every page of the book. I here beg to cter Mr. Matthew the thanks which are due to him for his labour and self-denial.

The Editor wishes at the same time to name the man to whom this edition is inscribed. The active good will and ever-ready help of *Herr Hofrath Ritter von Burk* have never once failed me in all my studies and labours. For this assistance, both in counsel and by acts, my dedication of this work to him is but a very small token of gratitude; appropriate, however, in so far as I have chosen the occasion when the veteran amongst the librarians of Austria now closes his sixtieth year of administrative service.

In the very numerous problems that have arisen as to the authorities cited by Wychif and the difficulties in decphering the MS. I have received much assistance from Herr Custos Dr. Goeldan von Tietenau, whose experience and knowledge was of great service to me: I may also thank Mr. Dziewicki, who unfortunately joined the band of Wychif workers only quite lately. And lastly I wish to acknowledge the kindness of the Directors of Prague University for twice sending me the colex V. E. 14.

Vienna, Sept. 1876.

Dr. R. Beer.

CAPUT PRIMUM.

Supposito ex superius declaratis et dicendis in posterum, quod ens communissimum possibile equum cum intelligi-
biis: Restat videre, si omne ens sit ens predicamentale,
5 et videtur, quod non, quia omne ens predicamentale est
substantia vel accidens; non omne ens est substantia
vel accidens, ergo etc.

Minor patet de negacionibus, de pretericionibus,
faturicionibus et potenciis cum aliis veritatibus yppoteti-
10 carum, que non possunt appropriare alicui predicamento.

Fit oppositum tripliciter: Primo per hoc, quod sin-
gulum incomplexorum significat substantiam, quali-
tatem etc., ut ponit Philosophus in predicamentis etc.
Item omne intelligibile est, ut probatum est secundo
15 libro, tractata de Ydeis, ergo omne intelligibile habet
esse necessarium et eternum, et per consequens omnis
faturicio vel pretericio est accidens rei, cuius est
faturicio vel pretericio, cum presupponit subiectum,
cuius est pretericio vel faturicio, et posset sibi deesse.
20 Sic enim dividit autor Sex Principiorum quando in
presens, preteritum et futurum. Et de negacionibus
patet, quod omnis negacio est quilibet preter suum

On
predicamental
entity. Is any
entity
predicamental?
Examination of
this question
according to the
definition of the
conception
accidental

14. Relegamur ad ipsius Wicliffii opus amplissimum „le f nte
sive Summa Intellectualium“ cuius libri alterius partem quintam
esse tractatum de Ideis voluit Shirley, *A Catalogue of the original
works of John Wyclif*, Oxford, 1863, p. 3. 20. Autor Sex
Principiorum: est Gilbertus Porretanus, cuius opusculum introduc-
torium legitur in editione: *Aristotelis Stagiritae omnia, quae extant,
opera . . . Averrois Cordubensis in ea opera . . . Commentaria . . .*
Venetiis, 1572, vol. 1, ubi fol. 32 (cap. III, cf. haec: *Differt enim
quando ab eo, quod est ubi: quoniam in quocumque tempore est
vel fuit vel erit, in eo quidem, quando est vel fuit vel erit, quod
secundum idem tempus dicitur.*

contradictorium positivum, ut non-homo est omne aliud positum ab homine; ideo, quanto positivum contradictorium est striccius, est negacio amplior, et econtra, ut non-hoc est omne aliud ab hoc, et non-ens non potest esse; nec differt quo ad predicacionem, sive 5 negacio ponitur infinite, sive pure negative secundum suum ordinem.

Item ad esse in predicamento sufficit universalitas vel singularitas, sed quidlibet citra Deum est universale vel singulare, ergo quidlibet citra Deum est in genere, 10 et per consequens in predicamento.

Minor patet ex hoc, quod omne tale est communicabile vel incommunicabile, et per consequens universale vel singulare. Non enim videtur ratio, quare est dare speciem hominis vel asini, quin per idem est 15 dare speciem unitatis et puncti, et sic de singulis convenientibus; nam esse punctum convenit cuilibet puncto quiditative univoce et specificie, quod sufficit ad esse speciei. Punctus ergo convenit specificie cum puncto, et differt genere ab instanti vel angulo, cum 20 omnis differentia sit generis, speciei vel numeri; cum ergo plus convenit cum puncto, quam instanti, relinquitur, quod una sit convenientia specifica, et alia generalis; non ergo est ratio, quare talia non essent universalia. 25

Pro declaracione istius materie oportet supponere, quod ens dicatur de omni signabili per complexum, et sic quoddam sit ens actuale vel existencie, quoddam ens potenciales, quod habet esse in causis secundis, que possunt ipsum actualiter producere, et quoddam ens est, 30 quod solum habet esse intelligibile in Deo, ut omne, quod solum Deus potest producere, et non actualiter existit. Prima pars huius supposicionis declarata est primo tractatu. Secunda pars declarabitur in materia de Ydeis.

Transition to the generic conception: The entity by itself cannot be conceived in one instance extended and in another restricted.

Ex ista supposicione patet, quod claudit contra 35 dictionem ens esse una vice communius et alia vice minus commune, cum omne intelligibile, ut sit, necessario sit eternum. Secunda pars inferens primam patet ex hoc, quod si aliquod ens potest intelligi, ipsum intelligitur, et si intelligitur, ipsum est intelligibile, et 40

1. Cod : positum. 36. communius] cod. . 919.

34. Primo tractatu: Cf. notam in fine cap. IV huiusce tractatus.

sic est; sed assertum est necessarium de quolibet sensibili, ideo et quodlibet existens ex eodem.

Secundo suppono, quod per se genus, de quo nobis solum sermo, significat universale univoce quiditative
 5 per se communicatum multis speciebus, sicut econtra species est pars subiectiva universalis contenta sub genere. Patet ista suppositio ex declaratis de Universalibus tractatu primo et quarto. In quolibet enim genere predicamentali est unum suppositum, quod est minimum
 10 in compositione, quamvis sit metrum et mensura omnium aliorum, et quotquot sunt ordines, tot genera minorum sunt danda, cum sit status in quolibet processu, natura abhorrente processum in infinitum. In ordine ergo compositionis rei ex suis partibus quiditativis est genus
 15 generativum minimum et primum illius ordinis. In ordine vero compositionis quantitative rei ex suis partibus est indivisibile primum, ut punctuale substantie
 F. 191 vel punctus aut unitas in genere quantitatis, | vel aliquid proportionale, ut minimum naturale quo ad alia. In
 20 ordine vero compositionis qualitative est dare materiam simplicissimam, ut materiam primam, et formam simplicissimam, ut formam corporeitatis quo ad extremum inferius; sed quo ad extremum perfeccione superius est anima hominis prima inter formas sublunares, et corpus
 25 hominis primum materiale.

Sed cum impossibile sit pluralitatem naturalem esse, nisi reducatur ad unitatem, patet, quod sicut alia omnia predicamenta reducuntur ad genus substantie tanquam
 primum, sic primum simpliciter illius generis est primum
 30 simpliciter cuiuslibet alterius generis, et sic Deus est primum simpliciter cuiuscumque generis, ut patebit respicienti solidius. Ista sententia patet primo Meta-

Since every plurality must be reduced to a unity, God is the origin of all predicaments

32. primo] *cod* : 10.

7, 8. „De Universalibus” quae conscripsit Wiclif a Shirley l. c. hunc in modum enumerantur: p. 2, operis „De Ente” libri prioris pars 4. „Tractatus purgans errores circa universalia in communi”. p. 3: eiusdem libri pars 5: „De Universalibus”. p. 4: „Replicatio de Universalibus”. *ibid.*: „De Universalibus”; ex his libellis quem potissimum Wiclif hoc loco in animo habuerit parum liquet. 32. Cf. Arist. Met. I 2, 10 (*Ed. Paris.* II, p. 471, 25 ss.), ὃ τε γὰρ θεὸς δοκεῖ τῶν αἰτίων πάντων εἶναι καὶ ἀρχὴ τις καὶ τὴν τοιαύτην ἢ μόνος ἢ μάλιστα ἂν ἔχῃ ὁ θεός. Item Arist. Met. VII, 1, 3 (*Ed. Par.* II, p. 558, 12 ss., Ἐπεὶ ἄλλως τὸ γένος μᾶλλον τῶν εἰδῶν καὶ τὸ καθόλου τῶν καθ’ ἕκαστα. Τῷ δὲ καθόλου καὶ τῷ γένει καὶ αἱ ἰδέαι συναπτέσσιν.

phisice capitulo secundo et 7° metaphisice capitulo primo. Causa autem finalis simpliciter, ut Deus, vendicat sibi in omni genere illud, quod est perfeccionis simpliciter, secundum quod principiatur illud genus.

An entity may be assigned to a genus in three ways: by itself, by accident and by reduction to its origin

Tercio supposito, quod, sicut accipitur predicamentum 5 pro ordine per se predicabilium a genere generalissimo usque ad speciem specialissimam, sive pro illo genere supremo, tripliciter dicitur aliquid esse in genere, scilicet per se, per accidens, et per reduccionem. Per se, scilicet quando ipsum per se est illud genus, ut 10 per se homo est substantia, et per se albedo est qualitas; per accidens, quando unum aggregatum ex rebus diuersorum generum, ut homo albus, superficies figurata etc. Et per reduccionem, quando ipsum non est illud genus formaliter vel essentialiter, 15 sed eius principium vel effectus. Prima inexistencia respicit predicacionem formalem, secunda essencialem, et tertia causalem.

Ex ista suppositione patet, quod omnis substantia cum quolibet eius principio est in quolibet novem 20 generum accidentis, et per consequens est in illo genere, ut causa in suo causato. Sequitur etiam econtra, quod singulum novem generum accidentis est in qualibet substantia per reduccionem eo, quod quodlibet illorum generum est effectus cuiuscumque substantie, est ergo 25 in illo, ut forma in suo subiecto et res in suo fine, non ut puri debent termini esse in termino, quia certum est, quod nullo modo inexistendi, de quo Philosophus loquitur 4° Phisicorum capitulo primo, est iste terminus homo in isto termino substantia, sed 30 primo signatum eius in primo significato, sicut species in suo genere, vel pars subiectiva in suo toto universali, et omne tale vocatur res illius generis, cum genus sit formaliter illud. Et patet, quod non obest ad sensus equivocos idem esse in diversis generibus, cum forte 35 quidlibet sit in quolibet genere eo, quod natura amat communicacionem et odit impertinencia, cum quidlibet sit cuilibet cathena aurea colligatum.

6 Cod. gn'ant' usqz 8 aliquid cod.: ad 13 post generam in codice lacuna 12 14 litterarum

28 De „modo inexistendi“ atque „terminis in termino“ locutus Wiclif fortasse meminit Aristotelici Nat. Ausc. IV 1 (3), 8. (Ed. Paris. II 285, 50 s) Ἀδύνατον δὲ σώμα εἶναι τὸν τόπον· ἐν ταύτῳ γὰρ ἂν εἴη δύο σώματα.

Istis suppositis patet, quod restringendo ens predica-
mentale ad illud, quod per se est in aliquo decem pre-
dicamentorum, sunt quotlibet encia, quorum nullum est
formaliter ens predicamentale, ut patet de Deo, unitate
et puncto, cum aliis principiis extra genus. Secundo patet
idem de quotlibet privacionibus, que, quamvis non sint
aliquid 10 generum formaliter, tamen omnia sunt
accidencia substantie, cui nata est forma in esse, cuius
est privacio. Tercio patet idem de aggregatis per acci-
dens, de multitudinibus et multis similibus, que oportet
omnem loquentem ponere, ut patet tam de artificialibus
quam naturalibus. Quarto patet idem de pretericionibus,
futuricionibus, potenciis et negacionibus, que, quamvis
dicerentur accidentia vel posteriora ipsis subiectis
15 secundum esse intelligibile, tamen non possunt dici
accidere alicui substantie secundum esse existere. Et
idem patet de aggregatis ex veritatibus yppoteticarum,
cuiusmodi sunt veritates coniunccionum, disiunccio-
num etc.

Ad primum dicitur, quod non sequitur, hoc in-
complexum significat substantiam, quantitatem aut
qualitatem etc., ergo suum primum significatum est
aliquid illorum generum. Nam restringendo incomplexa
ad cathegoremata, cum sincathegoremata consignant
et nichil per se significant, patet, quod licet incomplexa
significant privaciones, multitudines, aggregata per
accidens, et talia, que non sunt aliqua istorum 10 generum,
verumtamen significant aliquid istorum 10 generum
secundarie eo ipso, quod cathegoremata incomplexa,
10 quia omnis privacio vel negacio, pretericio vel futuricio,
potencia vel passio est de aliquo istorum 10 generum.
Omnis ergo terminus subordinatus actui simplici
apprehendendi rem extra animam, significat aliquid
horum 10. Sed non exinde est color concludendi, quod
omne ens sit aliquid horum 10. Non enim sufficit ad
veritatem talis propositionis, quod eadem res significaretur
per subiectum et predicatum, sed omnem propositionem
proprie significare veritatem actu entem. Quod si
obicitur quolibet terminum significare substantiam,
40 et sic non oporteret multiplicare 10 terminos, conce-
ditur assumptum, cum omne signum accidentis significat
substantiam implicate vel explicite: verumtamen non

The Categories,
their
justification in
general.

All percepts
are subject to
the categories,
but this does
not mean that
any entity is
one of those
ten genera

superfluit ponere 10 terminos, cum sint 10 genera capitalia, non subordinata formaliter, quamvis cathegoria substantie sit prima, et ab ea qualibet alia signata, ad quam alie reducuntur, ut patet post. Nec est intencionis Aristotelis distinguere terminos secundum suas signifi- 5 caciones, sed manuducere in noticiam 10 generum per hoc, quod omne signum significat aliquod horum 10, que realiter distinguuntur, ut ipse declarat postmodum in processu.

Past and future
as accidents.

Ad secundum conceditur, quod omnis pretericio, 10 futuricio et possibilitas vel aliquid signabile de positivo est accidens substantie secundum rationem eius intelligibilem, licet non secundum esse existere, sed ut sic est quodlibet tale posterius ydea, et prius actuali existencia suppositi, et per consequens non est 15 sibi accidens, cum omne accidens sit natura posterius suo subiecto. Nec est inconueniens concedere accidentia talia esse eterna, sicut et proprias passiones subiectorum eternorum. Sicut enim subiecta habent esse intelligibile eternum, sic et eorum accidentia. Sequitur eciam ab 20 inferiori ad suum superius sine impedimento: hec pretericio aut futuricio est accidens isti intelligibili, ergo est accidens. Antecedens patet ex hoc, quod fundatur in illo, et potest adesse et abesse postquam infuit preter subiecti corrupcionem. Nec est repugnancia 25 ad sensus equivocos concedere talia esse accidentia, et alias negare ipsa esse accidentia. Non enim accidunt substantie secundum eius esse existere, cum sint priora, nec pretericio primo adesse et post abesse eo, quod si adest, necessario semper aderit, et si futuricio adest, 30 non est compossibile quod aliquando abfuit; ideo diceret equivocans, quod talia non sunt accidentia, cum genus eorum non potest multociens adesse et abesse preter subiecti corrupcionem, sicut sciencia in Deo est accidens sibi, quamvis possit inesse et possit non inesse. 35

Threefold
meaning of the
word accident.

Unde pro noticia intelligendi autores et dicenda posterius notandum est, quod accidens tripliciter accipitur.

31. compossibile] *cod.* 2. 9pob^u.

5. *Meminisse videtur Wiclif ultimae categoriarum sententiae, cap. XII [XV] 10 (Ed. Par. I 24, 16 ss.)* "Ἰσως δὲ ἂν καὶ ἄλλοι τινὲς φανείησαν τοῦ ἔχειν τρόποι· οἱ δὲ εἰσθότες λέγεσθαι, ἀχρόν ἅπαντες κατηγοροῦνται.

Primo modo communissime omne, quod a posteriori
adiacet vel inest alteri, potest dici sibi accidens, et
isto modo omnis propria passio dicitur accidens
subiecto, ut patet 5° Metaphysice ultimo, et isto modo
divicie dicuntur diviti accidere, et Deo singule creature.
Patet ista significatio per beatum Augustinum in Dialo-
go ad Felicianum; declarando, quomodo filius est incarnatus,
et non pater, sic scribit: „Illud proprium est filio,
quod per accidens sue noscitur evenisse persone“ et
sequitur: „Non enim utrisque commune est, quod ex
homine natus est; homo enim accidens speciale est,
quod plerumque sine prejudicio communis nature neuter
habere docetur in altero.“ Et eadem sententia patet
83 questionum, questione 70^a, et concordat modus loquendi,
quo dicitur bonum accidere possidenti, et indubie tunc
sunt accidentia.

I. General;
anything which
is added to
another.

Secundo modo dicitur quecumque forma alteri
contingenter inexistens, sive eternaliter, sive ex tempore,

II. Any form
which exists
contingently in
another; i. e.
which exists in
it, but might be
absent.

¶ SUBJ. COD. 510

4 Cf. Arist. Met. IV 30, 1 (H. edd. antiquis libri V, cap. 30
et ultimum, ed. Par. II 533, 24 ss.) Συμβεβηκος λεγεται, ο
επιρρημι μεν τινα και αληθεις επιειν, οδ μεντοι οδτ' εε ανωγαης, οδτ'
επι το πωλον ολον ει τις επιρρημιων ηντω βουθρον, εδρε θησαυρον.
ταυτα τωνων συμβεβηκος το οντιοντι τον βουθρον το εδρειν
θησαυρον. Cf. etiam Arist. Met. V 4, 2 (Ed. Paris II,
p. 547, 37 ss., . . . το μεν ως συμβεβηκος και το ως αληθεις ον
απαιτον το γαρ αλτιον τοδ μεν αοριστον τοδ δε της διανοιας
τι παθος, και ανωτερον περι το λοιπον γενος τοδ οντος . . .
Cf. Aug. contra Felicianum de Unitate Trinitatis liber cap. IX
(Migne, curs. Patrol. ser. lat. XI II, col. 1164): Et propterea
totum inter eos simile dicimus, quod pertinet ad communionem
naturae: illud proprium, quod per accidens uni (sic) noscitur
evenisse personae. Habet ergo nascendo totum filius cum patre,
quod pater est; sed non cum filio pater, quidquid specialiter ipse
peressus est. Non utrique (sic) commune est, quod ex homine
natus est homo, sed accidens speciale, . . . etc. 14 Cf. Aug.
De diversis Questionibus I XXXIII, quest. I XIX (non I XX) 1
(Migne XI, col. 74): Sed quoniam multa etiam secundum pro-
prietatem personae, excepto quod attinet ad susceptionem ho-
minis, de illo ita dicuntur, ut patrem non aliud quam patrem,
et filium non aliud quam filium intelligi oporteat, putant haere-
tica in us, quae ita dicuntur atque intelliguntur, aequalitatem
esse non posse . . . et qu. sequ. 17. Cf. Anselmi De Divinitatis
Essentia Monologium cap. 25 (non 27, Migne Cursus Patrol. CLVIII,
c. 174). Sicut igitur summa natura accidentibus mutationem
efficientibus numquam in sua simplicitate locum tribuit, sic se-
cundum ea, quae nullatenus summae incommutabilitati repug-
nant, aliquando dici aliquid non respuit et tamen aliquid eius
essentiae, unde ipsa variabilis intelligi possit, non accidit.

sive possit moveri per forme adquisicionem, sive non esse accidens illi, cui inest, et taliter volucio rerum ad exemplum divinum; et quotlibet talia insunt Deo, ut patet Monologion 27°, et 7° De Trinitate capitulo ultimo.

III. Most strictly; of any inherent form by whose presence or absence the substance is made subject to change (i. e. mobilis).

Sed tercio strictissime et propriissime quelibet forma 5 inherens substantie, per cuius adquisicionem vel deperditionem est ipsa mobilis, dicitur; et isto modo locuntur philosophi, ut dictum est in fine tractatus primi. Patet ista distincio Monologion 27°. Sic ergo intelligendo accidens analogice nichil obest concedere pretericionem 10 et futuricionem esse accidentia rei secundum esse intelligibile. Nam omni ydee, sicut et Deo, qui essencialiter est omnis ydea, contingenter inest fore aut fuisse, et per consequens futuricio et pretericio; ergo est dare talium contingenter inexistentium formaliter aliqua, que 15 possunt vicissim, quociens libuerit, nunc inesse, et alias privative deesse: et illa sunt proprie accidentia. |

Est in secundo gradu dare alia, que possunt inesse F. 195 postquam defuerunt, vel deesse postquam infuerunt, sed repugnant subiectis suis, quod perdant prima aut 20 adquirant secunda, sicut sunt pretericiones et futuriciones, et illa, que possunt dici extense secundo modo accidentia; est ergo dare aliqua, que contingenter insunt; sed subiectum non potest incipere vel desinere informari illis, ut quotlibet Deo inexistencia, cuiusmodi 25 sunt sciencia, ordinancia, volencia etc. respectu rerum producibilium. Accidens ergo contractum ad novem genera accidentalia est forma accidentalis substantie extenta, et sic non contingit alicui, quod Deo inest formaliter, ut sciencie divine, pretericioni, futuricioni 30 vel alicui huiusmodi, quod non presupponit existenciam

19. Cod : post defuerint. 27. Cod : c^oclū

4. Cf. Aug. De Trinitate, c. XVI (Migne XLII 922 sq.) Si ergo nummus potest nulla sui mutatione toties dici relative, ut neque cum incipit dici, neque cum desinit, aliquid in eius natura vel forma, qua nummus est, mutationis fiat, quanto facilius de illa incommutabili Dei substantia debemus accipere, ut ita dicatur relative aliquid ad creaturam, ut quamvis temporaliter incipiat dici, non tamen ipsi substantie Dei accidisse aliquid intelligatur, sed illi creature, ad quam dicitur? 9. Cf. Anselmi ubi supra (Migne CLVIII, c. 178): Omnium quippe quae accidentia dicuntur, alia non nisi cum aliqua participantis variatione adesse et abesse posse intelliguntur, ut omnes colores; alia omnino nullam vel accidendo vel recedendo mutationem circa id, de quo dicuntur, efficere noscuntur, ut quaedam relationes

substantie create, sed solum forme accidentali, que adest et abest substantie preter eius corruptionem; et isto modo locuntur philosophi de accidente. Unde 5to Methaphysice 13° et 14° dividit Philosophus ens in
 5 ens secundum se, ut sunt decem figure vel predicamenta, et ens secundum accidens, cuiusmodi sunt veritates extra genus. Omne enim genus principale est quodammodo per se de intento nature principalissime subiecta, et consequenter 9 accidentia ad ipsam perficiendum
 10 positive; ideo in omni genere est per se predicacio, licet non per se existencia, ut patet primo Posteriorum capitulo 4°. Quiditas enim accidentis per se egreditur a sua causa, ut dicit Linconiensis, et sic universalia accidentium dicuntur per se etiam secundum dici et
 15 causari, non autem secundum existere, ut substantie.

Privaciones vero et negaciones sunt per accidens intente a natura ideo, cum non sint nature positive, sicut oportet omne genus esse; patet, quod non per se constituunt genus, nec per se continentur in genere;

Present and future do not exclude each other, any instant of time may be present, future and past

7 Cod. - enim genus genus principale.

3. Cf. Aristot. Met. IV [V] 7; 1 et 4 (Ed. Paris 520, 44 ss.). Τὸ δὲ λέγεται τὸ μὲν κατὰ συμβεβηκός, τὸ δὲ καθ' αὐτό κατὰ συμβεβηκός μὲν, οἷον τὸν δικαίον μουσικὸν εἶναι φάμεν, καὶ τὸν ἄνθρωπον μουσικόν καὶ τὸν μουσικὸν ἄνθρωπον, παραπλησίως λέγοντες ὡς περὶ τὸν μουσικὸν οἰκοδομεῖν, ὅτι συμβεβηκε τῷ οἰκοδομῶ μουσικῷ εἶναι, ἢ τῷ μουσικῷ οἰκοδόμῳ· τὸ γὰρ τοῦδε εἶναι τοῦδε σημαίνει τὸ συμβεβηκεναι τῷδε τοῦδε Καθ' αὐτὰ δὲ εἶναι λέγεται ὅσα περὶ σημαίνει τὰ σχήματα τῆς κατηγορίας ὁσαυτῶς γὰρ λέγεται, τοσαυταυτῶς τὸ εἶναι σημαίνει· ἐπεὶ οὖν τῶν κατηγορουμένων τὰ μὲν τί ἐστὶ σημαίνει, τὰ δὲ ποιόν, τὰ δὲ ποσόν, τὰ δὲ πρὸς τι, τὰ δὲ ποιεῖν ἢ πασχεῖν, τὰ δὲ ποῦ, τὰ δὲ ποτέ, ἐκάστῳ τούτων τὸ εἶναι ταῦτο σημαίνει 10. Cf. Arist. Analyt. post. I 4, 4 (Ed. Par. I 125, 10 ss.). Καθ' αὐτὰ δ' ὅσα ὑπάρχει τι ἐν τῷ τί ἐστίν, οἷον τριγώνῳ γραμμὴ καὶ γραμμῇ σιγμὴ (ἢ γὰρ οὐσία αὐτῶν ἐκ τούτων ἐστὶ καὶ ἐν τῷ λόγῳ τῷ λέγοντι τί ἐστίν ὑπάρχει καὶ ὅσοις τῶν ὑνπαρχόντων αὐτοῖς αὐτὰ ἐν τῷ λόγῳ ὑνπαρχοῦσι τῷ τί ἐστὶ δηλοῦντι. Cf. etiam eiusdem capituli sectionem undecimam 14 Cf. Commentaria Roberti Linconiensis in libros Posteriorum Aristotelis. Cum textu seriatim inserto. Venetis 1404, Cap. 4 § 4; Dicitur etiam per se esse, quod per subiectum non est; et sic dicitur omnis substantia et sola per se esse; est autem per se alterum de altero et dicitur per se alterum de altero, cum quiditas unius essentialiter et non per accidens a quiditate alterius egreditur. Id autem, cuius quiditas essentialiter et non per accidens a quiditate alterius egreditur, esse suum habet ab eo a quo egreditur sicut a sua causa, vel efficiente, vel materiali, vel formali, vel finali.

Therefore
present and
future being
independent of
the subject are
not in
themselves
accidents.
Much less are
negatives
accidents.

et de quando, preterito, et futuro dicetur, quod non
distingwuntur ex opposito, cum omne quando sit
presens, preteritum et futurum, ratione tamen sunt
diverse, ut post dicetur. Et ex isto patet, quod omnes
pretericiones et futuriciones, cum sint eterne indepen-
dentes ab existencia substancie, non possunt dici ac-
cidencia substancie create, et in multo magis negaciones,
ut patet tractatu de Veritate capitulo 4°. Nulla enim
negacio est formaliter positivum, ut me non esse
asinum maneret, si per impossibile Deus et omnis
affeccio desineret esse. Ideo solet dici consequenter,
quod tales termini negativi possunt intelligi simpliciter
quasi affirmative pro veritate negacionis, quam primo
significant, et nulla talis est pars universitatis create,
cum ipsa, sicut omne per se genus sit positivum.
Secundo potest intelligi negative, quasi in predicacione
secundum essenciam, et sic omne ens est me non esse
asinum, et quotlibet talia, cum convertuntur cum trans-
cendente, et refert multum sic accipere, quia negative
accipiendo concedendum esset, quod quidlibet aliud ab
homine est nullum hominem esse; sed affirmative
accipiendo nichil est nullum hominem esse, quia
illud non est.

Negations exist
only as entities
of intellect
(encia racionis).

Non ergo sunt negaciones per se in genere, cum
sint encia racionis, nullum genus ponencia; patet ergo
ex dictis, quod primum et perfectissimum, secundum
genus, quod Deus potest adextra producere, est sub-
stancia, et per consequens genus; vel substancia est
primum omnium generum vel predicamentorum possi-
bilium, et per consequens est omnibus aliis predicamentis
metrum. Unde ad considerandum genus oportet primo
et principaliter considerare naturam positivam adextra,
si univoce, quiditative et per se communicatur multis
speciebus, et tunc est genus; ut si requiritur ad hoc,
quod tu non sis vel ad aliam huiusmodi negacionem,
quod sit natura substancie, que per se sit te non esse,
tunc te non esse est simpliciter in genere substancie
per se, et si accidens detur, quod requirit substanciam,
cui insit formaliter positive, tunc ipsum est in aliquo

28. Cod.: vel n^a substantia delevi nulla.

8. „De veritate sacrae scripturae”, qui tractatus inter libros
Summae Theologiae Wiclifianae sexto loco ponitur a Shirley
l. c. p. 7.

genere accidentis, ut actio, passio, locatio, duratio, sessio, dominium et causa per se in genere accidentium sunt forme accidentales positive, presupponentes substantiam, cui formaliter insunt. Numquid credimus, sic esse de privacionibus, que per accidens intenduntur a prima natura et a qualibet alia natura ipsas intendente? Numquid sic est de accidentibus, que insunt principiis substantiarum, que principia non sunt in genere substantie, sed per reduccionem, ut unitas, punctus et cetera huiusmodi? Accidens enim dicitur per se ens propter tria. Primo, quia est natura positiva, per se intenta a Deo. Secundo, quia est formalis denominatio substantie per se entis, a qua habet proportionale esse, quod est inesse. Et tercio, quia per se dicitur vel subicitur in dato predicamento. Patet enim ex 5° metaphisice 21°, quod numquam dicitur aliquod totum complexum et perfectum, nisi quod erit natum habere naturam essencialem perfectam aut denominationem accidentalem; et habet omnem talem vel simpliciter, ut Deus, vel in genere, ut homo, vel eius accidens completum. Unde accidens principii substantie, quod non est formaliter substantia, non est potius per se ens in genere accidentis, quoniam suum subiectum est per se ens in genere substantie, cum ab illo principaliter haberet esse per se, si tale haberet subiectum; ergo puncti, subiecti, informacionis, vel talis accidentis, quod inest principii substantie, cum ipsum non sit per se substantia, sed tamquam pars incompleta per reduccionem in genere substantie. Patet, quod ipsum non dat suo accidenti per se esse in genere accidentis.

Nam quattuor modis dicitur aliquid per se esse, ut patet primo Posteriorum capitulo quarto et 5° Meta-

A thing is said to exist by itself in four ways.

11 Et tercio, *cod.*: 2, 3°

4 Cf. Arist. Metaph. IV [V] 16, 1 (Ed. Paris. II, 527, 42 ss.) *Τέλειον λέγεται ἐν μὲν οὐ μὴ ἔστιν ἔξω τι λαβεῖν μηδὲ ἐν μόριον· οἷον χρόνος τέλειος ἑκάστου οὗτος, οὐ μὴ ἔστιν ἔξω λαβεῖν χρόνον τινα, ὅς τούτου μέρος ἴστί τοῦ χρόνου καὶ τὸ κατ' ἀρετὴν καὶ τὸ εὖ, μὴ ἔχον ἐπιβολὴν πρὸς τὸ γένος, οἷον τέλειος ἰατρός καὶ τέλειος ἀθλητής, ὅταν κατὰ τὸ εἶδος τῆς οὐκείας ἀρετῆς μὴθην λαμβάνουσιν.* 51. Cf. Arist. Analyt. post. I 4, 4 (Ed. Par. I 125, 10 ss.). Alludit enim Wiclif ad locum, quem supra descripsimus (p. 3, not. ad lin. 10) neque aliud est, quod Metaph. ucorum loco hic allato significare voluit atque inductum est nota praecedente, quapropter 21 numerus male ex hac pag. repetitus.

phisice capitulo 21°. Primo dicitur per se ens, excludendo causam efficientem, ut solus Deus. Secundo modo, excludendo causam materiale, ut angelus. Tercio modo, excludendo subiectum, cui inhereat, ut quelibet substantia. Et quarto modo habet commune per se esse vel dici 5 de altero, sed per se causatur ab eo; quod contingit dupliciter: vel sic, quod predicatum dicit essenciam subiecti, vel sic, quod subiectum dicit essenciam sue passionis predicate, et non sunt plures modi predicandi per se, quí eciam dicunt in accidentibus modos essendi 10 per se.

Difference
between
commune and
universale.

Pro solucione tercii argumenti oportet notare dicta tractatu primo capitulo 4° de multitudine generis et speciei. Secundo oportet supponere, quod fiat limitacio ad per se et proprie genus ac species; sic enim 15 supponendum est predicamentum denotare per se genus generativum, quia aliter oporteret vagari, ponendo quasi infinita predicamenta tam positiva quam privativa, ut sophiste arguunt. Dicitur enim predicamentum, quod autonomice per se et principalissime predicatur, ut res 20 summe communis in quid predicata, quia adhuc secundum loquentes de predicamentis, que sunt signa, recurrendum est ad res signatas, ne coordinacio signorum sit predicamentum, vel quilibet terminus communis sit universale, quia deficiente signato non 25 habebunt signa talem denominationem. Tercio supponitur ex dictis, quod predicamentum substantie sit exemplar et mensura cuilibet generi accidentis. Et istis notatis patet ex secunda suppositione, quod minor est falsa, cum non sit dare per se genus puncti, unitatis aut 30 talium, que sunt prima generum. Ideo, sicut dictum est tractatu primo, capitulo primo, non oportet, si aliquid sit commune, quod ipsum sit universale; deficiente enim genere mensurante positivo, oportet, quod deficiat species. Ideo, cum deficiat genus illis 35 principiis, patet, quod non sunt sic species; ad pauca ergo respiciunt, qui ponunt esse per se species propter sui communitatem; non ergo omne commune est universale, nec oportet, quod si sit in genere, quod sit universale vel singulare. Illis enim, que sunt per se in 40

13, 32. Tractatu primo. *De hoc „tractatu primo” cf. notam nostram in fine capitis quarti huius opusculi.*

genere, contingit per se universalitas aut particularitas, et alius non, quia, si extendatur universale ad omne commune, multis patet quod hec ampliatio est contra regulas logicorum, cum Deus et omne singulare esset tunc formaliter universale, quod si extendatur ad omne commune, multis realiter distinctis conceditur; tunc Deum punctum, et quotlibet talia esse universalia ad hunc sensum; sed sic ampliando oporteret concedere multa esse universalia et singularia, que non sunt per se in predicamento, sed per accidens aut per reductionem, et habent ens pro suo genere secundum Lincolniensem primo posteriorum capitulo 5°. Aliter enim, ut dicit, non esset metaphisica sciencia vera, nisi haberet ens pro suo subiecto primo continente quidlibet, de quo considerat metaphisicus, et idem patet quarto Metaphisice 2°.

Eligendo autem de multiplicitate generis detecta superius, genus logicum et metaphisicum, quod est natura universalis univoce et quiditative per se communicata multis suppositis, patet, quod deficiente alicui genere, quod sit per se existens aliquo modo predicto, deficit per se existencia in tali genere, et per consequens nulla negatio et privatio, cum non sit natura positiva, est per se in genere, et per idem principia rerum, ut partes qualitative, quantitative minores numero naturali, non sunt per se, sed per reductionem in genere, ut forma, materia et alia indivisibilia principia; [substantiam] cum ergo non sit dare per se genus puncti vel alterius extra genus, patet, quod non sunt per se in genere. Nam indivisibile est passio, analogice contingens Deo, unitati, angelo, puncto et instanti. Non ergo est indivisibile genus illis, nec per idem aliquid aliud notandum, cum talis analogia excludit rationem generis; ymo, si aliquod tale esset

No negatio or
privatio forms
a genus per se.

1. Universalitas; cod. Vm 100 27. substantia; et ceterum

11. Cf. Commentaria Roberti Lincolniensis in libros Poster. Aristot., cap. 5 (Ed. Ven. f. 51): Sciendum est autem, quod super universale ambiguum erigitur demonstratio, quod patebit ex ipius verbis Aristotelis inferius; et nisi hoc esset ens, non esset subiectum metaphisice. 12. Arist. Met. II 2, 4 (Ed. ant. IV 2, ed. Par. II 700, 31 ss.: Πανταχού δε κινήτως τὸ πρῶτον ἢ ἐπιστημῇ, καὶ ἐξ οὗ καὶ αὐτὰ ἐκτεταται, καὶ δι' ὃ ἀρροῦνται. ἢ αὖ τούτ' ἐστὶν ἡ οὐσία, τῶν οὐσιῶν αὖ ὅσοι τὰς ἀρχὰς καὶ αὖ ἄλλας ἔχουσιν τὸν φιλοσοφόν.

genus, reduceretur ad genus substance tanquam mensuram, cuius generis foret accidens principium, quod est contra dicta, cum principia substance non sunt per se in genere; et multo magis principia aliorum non sunt per se in illis generibus communicabile. Igitur et 5 incommunicabile sunt prime difference entis, et non convertuntur cum universali et singulari, cum Deus sit tam communicabile | quam incommunicabile, et nec F. 193 universale nec singulare secundum naturam divinam. Extendendo autem speciem et genus modo, quo dictum 10 est superius, diceret aliquis, quod punctus est genus ad punctum supracelestem et mathematicum vel naturalem, et ita fingeret de aliis, et ita habet de conveniencia et differencia talium. Sed ista dicta sunt preter considerationem logicam. 15

The entire
multitude of
predicaments
can be reduced
to God.

Ex istis facile perpenditur, quod tota multitudo predicamentorum reducibilis est ad Deum. Nam omnia novem predicamenta accidentium reducuntur ad catenam substance ut suum principium, et totum genus substance oportet causari a quadam natura extra ipsum, 20 ut patet ex dictis; ergo conclusio.

21. *Post conclusio legitur in codice nota bohémica hæc: Boze mily racz pomocy dokonaty brzo, cuius sensus est: Deus dilectissime, adiuva me, ut quam celerrime opus perficiam.*

CAPUT SECUNDUM.

Consequenter restat videre de univocatione et equivocatione rerum in suis rationibus; hoc enim est necessarium ad noticiam predicamentorum, cum solum univoca sunt genera vel species. Ideo signanter premisit Aristoteles sententiam suam de equivocis abiciendum, de univocis remanentibus persequendum, et de denominativis, que competunt cum genere accidentis. Sunt autem res extra communes univoce et equivoce, quia omne universale univoce competit suis subiectis et per consequens est modo univoco. Et ultra sequitur, quod sit univocum secundum talem modum contradictionum, namque claudicat aliquid esse bene, moveri velociter, vivere delectabiliter, nisi ipsum secundum tales modos sit bonum, velox et delectans. Omnis enim predicatio concreta accidentis redundat in subiectum, ideo certum est, quod descriptio Aristotelis de equivocis, univocis et denominativis consonat rebus extra, que dicuntur equivoca secundum istas rationes et consequenter nominibus rerum, ut dictum est de universalitate; nam res communes predicantur vel dicuntur principaliter, sicut univoce insunt suis subiectis; ergo sunt principaliter univoce, et, quomodocumque alteratum fuerit, certum est, quod est dare res ad extra, quarum aliquae equivoce, aliquae univoce et aliquae denominative competunt subiectis, et ille supponuntur esse equivoca, univoca et denominativa, et consequenter ratione illorum signa dicuntur similitudine equivoca et univoca.

Ideo solet dici, quod duplex est equivocum, scilicet equivocum equivocans, et equivocum equivocatum.

Univocatio and equivocatio of things
Explanation of the 1st chapter of Aristotle's categories.

Two kinds of equivoca.

Equivocans dicitur, quod sub se equivocantur multa supposita, sive sit res communis analoga, sive signum eius. Equivocum equivocatum est, cui competit equivocans secundum diversam rationem dici cum aliis, ut quelibet res mundi equivocatur sub transcendente cum aliqua alia.

Ex istis patent aliquae conclusiones. Prima, quod omne equivocum est univocatum et e contra, et per consequens non distinguuntur hec ex opposito, quamvis repugnet idem secundum idem esse respectu eiusdem equivocum et univocum. Prima pars patet ex hoc, quod omne ens equivocatur sub transcendente, et nullum est ens citra Deum, quando univocatur cum aliquo alio; ideo omne univocum univocatum est equivocum equivocatum et e contra. Et secunda pars patet ex hoc, quod ratio equivocacionis et univocacionis sunt impossibiles de eodem primo respectu eiusdem.

Interchange of equivocum with univocum. All significations (signa) are so far univocal as they are intrinsically significationes signa all are equivocata, as they represent entities.

Secundo patet, quod nedum equivoca equivocata sunt univoca univocancia et e contra, sed eadem respectu diversorum sunt univoca univocancia et equivoca equivocancia, cum quibus sit tam univocum, quam equivocum. Prima pars patet ex hoc, quod omnia signa univocantur sub hoc communi "signum", et equivocantur sub hoc communi "ens". Omne etiam equivocum univocatur sub hoc communi "equivocum" et quotlibet aliis communibus, et multa talia univocantur sub se alia, ut patet tam de figuris quam de rebus communibus. Transcendens autem, quod est equivocum equivocans, est omnia illa, et sic commune equivocum est omne equivocum, quod univocatur sub illo, et equivocatur sub se alia. Ymo, si quodlibet significat quodlibet, tunc quodlibet est univocum univocans, et equivocum equivocans, et per consequens tam univocum, quam equivocum. Patet ergo, quod oportet limitare, in quo res univocantur vel equivocantur, quando loquimur de illis, ut substantia et quantitates sunt univoce universalis, sed equivoce encia. Homo et urina univoce quanta, sed equivoce sana, et sic de aliis.

Three different degrees of equivocatio and univocatio.

Tercio notandum, quod tres sunt gradus equivocacionis et univocacionis, et per consequens equivocum et univocum contingit in eodem analogo suis gradibus

11. Cod. : $\bar{\Gamma}$ epoles
correcta in equivocum

21. Cod. : cila vmp^u e'vocat et haec ultima vox

convenire. Quoddam enim est equivocum sine analoga
conveniencia equivocatorum in illo equivoco, ut casu-
F. 10, 31 aliter vocatur | unus homo propria nominacione Felix,
et alius, quia beatus, dicitur felix; nec est aliqua ana-
logia vel commune proprie intencionis conveniens illis,
secundum quod uterque dicitur felix, et taliter sepe
contingit in nominibus propriis.

Notandum tamen, quod multa putantur casualiter
nominata, ubi tamen est quedam conveniencia inter rem
10 nominatam aut eius proprietatem ac ipsum nomen, ut
nomina requirencia appositionem nisus ad sui prolacio-
nem vel difficultatem dissonam imponuntur ad significan-
dum res vigorosas vel rudes, ut unum, vibrare, labrum,
rus etc. Alia autem nomina, imposita ad significandum
15 res contrarie dispositionis, sunt levis prolacionis, ut an-
gwilla, labium, lana, mel etc. Infantes, inhibentes nervos
molles flexibiles sonant l pro r; et sic credo, quod
numquam fuit nomen primitivum ex mere indifferentia
vel casu impositum; sed sicut confricacio barbe, elevacio
20 straminis et ceteri actus vocati casuales fiunt ex quo-
dam intento confuso fantasie, sic omnis impositio
nominis fit ex predeterminatione rationis vel influencia
celi limitantis. Celum enim variat linguas non solum
in diversis climatibus, sed in eodem climate infra 30
25 leceas, et differencius secundum latitudinem climatis,
que plus respicit variacionem caliditatis et frigoris, quan-
tum ad celum attinet, quam secundum longitudinem
climatis, propter minorem difformitatem celestis in-
fluencie secundum latitudinem mundi, quam secundum
30 longitudinem. Contingit autem eidem rei secundum
diversas proprietates diversa nomina imponi, ut lapis
secundum rationem, qua ledit pedem active, nomina-
tur vigorosius, ut masculus, et petra sub ratione, qua
passive est pede trita, nominatur leviter, ut femella, et
35 tales sunt rationes — si quis cognosceret — in om-
nibus nominibus primitivis; ista tamen non sunt tra-
henda in consequenciam, nec disputanda per locum a
simili, sicut nec alie ordinaciones hominum vel nature.
Nichil tamen est ordinatum, quin, si quis posset per-

Discussion on
onomatopoea

1 Cod. Ca. Franco. 1. ca. 2 3 casualiter] cod. cas = casualiter
11 Cod. apm. 1. linea obducta in a correctum 25 Cod. dicitur,
26 Cod. dicitur 12 Cod. 1. ca. 1. 2. 3. 31 1. ca. 1. 2. 3. 32
34 1. ca. 1. 2. 3. 35

fecte perspicere pulcritudinem universitatis, que consistit in quadam armonica discrepantia, pateret sibi necessarium esse, ut taliter ordinetur, et iste daret causam diversitatis in argumentis factis per locum a simili; sed quia non est viatorum; distincte cognoscere talem⁵ ordinem, ideo damus ex ignorancia causas remotas, in talibus aliqua coniectantes, et plura ignorantes; ut generi vel lineae generacionis propter unitatem personarum, varietatem et pluralitatem est nomen monosyllabum impositum, in quo sunt sex littere varie conglobate, scilicet „stirps“, et ita, ut credo, est quodlibet nomen, pure anglicum primitivum monosyllabum; ex tali consideratione prenosticat Abbas Joachim multiplices eventus in mundo futuros, ut patet in tractatu suo de Speciebus Scripturarum.

Such equivocation is only apparent; real contradiction must be in the thing as well as the name.

Redeundo ergo dicitur, quod talis equivocacio, sicut caret unitate rei extra communis, cum sit principaliter in signis, sic caret unitate conceptus realis adequate communis ceteris equivocatis, et per consequens in talibus propositionibus equivocis non est contradiccion, etsi²⁰ signa videantur opposita. Contradiccion enim non est nominis tantum, sed rei et nominis; patet ex hoc, quod signa non contradicunt propter se vel suas signancias, sed propter contradiccionis signancias. Oportet ergo ad contradiccionem signorum, quod sensus contradicant.²²

In secundo gradu equivocatorum sunt analoga, sive secundum esse, sive secundum operationem vel aliam proprietatem accidentalem, ut ens contingit analogice substantie et accidenti, cum substantia sit per se ens; et accidens est ens, quia substantie formaliter inheret,³⁰ et talis analogia est inter Deum et quodcumque causatum, inter ydeam et ydeatum, et breviter inter quodcumque ens intelligibile et actuale causatum extra Deum est

18. sic] cod.: sicut. 22. Cod.: non in

16. Joachimus abbas Floriensis, circa annum 1130 natus scripta sua, ex quibus „Concordia veteris et novi testamenti“, „Vaticinia de summis Romanis Pontificibus“, „Commentarius in Apocalypsim“, „Psalterium decem chordarum“ principem obtinent locum, sentenciis mysticis atque mirabilia portenta praesagientibus implevit; hunc potissimum monachum a Wiclifio nominari vel ideo memoratu dignum est, cum Joachimum papae auctoritati sua doctrina admodum detraxisse notum sit. Cf. Engelhardt, „Der Abt Joachim und das ewige Evangelium“ in „Kirchengeschichtliche Abhandlungen“, p. 8; Baumgarten-Crusius, „Lehrbuch der christlichen Dogmengeschichte“, I 505.

talis analogia secundam operationem proportionalem
 dicitur canis equivoce de stella mordente in effectum, de
 animali latrali morsivo, et pisce marino morsivo. Nec
 quolibet substantia taliter morsiva dicitur canis, nec
 5 sunt ibi morsus proprie univoci. Et conformiter dicitur
 cultellus acutus, quia bene scissarus quo ad tactum;
 sapor, odor, sonus, sensus et eorum subiecta dicuntur
 acuta, quia sunt proportionaliter activa; ut homo dicitur
 acutus corporaliter, si est penetrativus cunei cedendo,
 10 et intellectualiter acutus, si est penetrativus veritatum
 occultarum, rationes earum subtiliter decidendo, et sic
 15 est in quolibet aliis exemplis, | ubi non dubium con-
 tingit intelligere sub uno conceptu prime intencionis
 omnia talia simul, et contingit limitare conceptum prime
 20 intencionis ad unum signatorum preter intellectionem
 reliqui; et tunc non est contradiccio, etsi voces viden-
 tur pretendere repugnanciam, ut contingit contracte
 intelligere ens, ut dicit actualem existenciam, et sic
 concedere omne ens existere; et contingit alias amplius
 25 intelligere ens, ut nec contrahitur ad prius tempore nec
 ad esse existere, et sic concedere, quod aliquod ens
 non existit; et in talibus equivocacionibus laborant tam
 antiqui, quam moderni, ut antiqui concesserunt homi-
 nem esse eternum in sua ydea, in intellectu divino, in
 30 sua causa vel in potencia, sicut eternaliter Deus in-
 telligit, vult et ordinat hominem. Illud patet de Platone,
 de beato Johanne, de apostolo, de Augustino et aliis
 sanctis multis ipsos sequentibus. Aristoteles tamen non
 diceret tale secundum esse intelligibile esse hominem,
 35 sed intellectionem Dei et vitam primam, ut patet 7°
 Metaphisice, contra ydeas Platonis arguendo. Nec diceret
 omnem creaturam esse vitam primam eo, quod esse
 intelligibile cuiuslibet creature est vita prima, nec diceret
 totam stirpem esse in membris sui principii propter
 40 equivocacionem intelligendi, et certum est, quod proficit
 cognoscere tales equivocaciones pro intellectu autorum
 habendo, et inutili decertacione vitanda.

o Cod. : q^o ta ad tactu

28. Cf. Arist. Met. VI (in antiquis edd. VII) 2, 3 (Ed. Par.
 II 539). "Ετι παρὰ τὰ αἰσθητὰ οἱ μὲν οὐκ οἶονται εἶναι οὐθεν
 τοιοῦτον, οἱ δὲ πλείω καὶ μᾶλλον ὄντα αἰδία, ὥσπερ Πλάτων τὰ
 τε εἶδη καὶ τὰ μαθηματικὰ ὄντο οὐσίᾳ, τρίτην δὲ τὴν τῶν αἰσθητῶν
 σωμάτων οἴσιαι (1) Περὶ δὲ τούτων τί λέγεται καλῶς ἢ
 μὴ καλῶς . . . σκεπτέον.

Examples of
equivocations
arising from
neglect of the
meaning of
words.

Frequenter enim discrepant homines in verbis, quibus non subest dispar sententia, et frequenter idem autor vel philosophus una vice restringit, et alia vice ampliat analogum, sine reali contradiccione, et ita contingit equivocare in modo concipiendi equivocum primo modo dictum, ut unus intelligit istam: „Omnis canis currit” sub istis conceptibus; „omne corpus, cui imponitur talis terminus „canis” ad significandum, currit”, et sibi repugnant ista: „omnis canis currit”, et „aliquis canis non currit”; et homines, habentes in anima simul intenciones rerum et intenciones suorum nominum, sunt valde proni ad sic componendum. Alii autem intelligunt solum primis intencionibus, quod omnis stella taliter accidentata currit, vel omnis bestia latralis currit, vel tercio modo. Et sic convenit proporcionari talia, que non contradicunt, et convenit taliter intelligere talia, quod sit vera contradiccio.

Et proportionaliter dicendum est de distribucione, de sillogisacione et aliis proprietatibus logicis in talibus equivocis. Nam intelligendo solum per intenciones rerum, falsum esset, quod uterque istorum est Johannes, nec potius sequitur: Si iste est Johannes, et iste est Johannes, quod uterque est Johannes, quam sequitur: Si iste est hoc, quod uterque istorum est hoc, quod non est unus conceptus singularis vel communis dicere extra pure, per quam conciperet quilibet homo, ut Johannes. Contingit tamen intelligere res extra simul intencionibus specierum et nominum, quod talia signa essent vera, ut sic: uterque istorum est homo, cui competit talis nominacio, et ita contingit duos equivocare, unum concedendo, quod plures sunt Johannes, id est homines sic nominati, et tamen non sunt multi Johannes, id est, non sunt multi homines, qui sunt, et ita concedunt solute laborando in equivocis, quando queritur, quare homo est Petrus vel Johannes. Nam unus absolute concipiens datum hominem solum sub racione individuacionis per nomen proprium, concederet, quod omne, quod est causa individuacionis sue, est Johannes, et econtra. Alius autem plus concordanter ad grammaticam intelligeret cum intencione vocis propriam appellationem, et sic diceret, quod ideo est Johannes, quia est hoc sic

32. Cod: mt^D = multis.

39, 40. Cod.: adg^{an} dicit intelligeret.

nominatum. Nec sequitur ex isto, quod posset esse Petrus asinus etc., quia tunc posset esse alia res sic vocata.

Sed relinquendo istas contenciones pueris, et faciendo finem de sententia signorum, satis est dicere, quod signa sunt equivoca secundum tres gradus, et alia signa sunt univoca correspondentem ad univocationem in rebus extra; et aliqua sunt multiplicata vel synonyma, quae sub disparibus vocum formis eadem significant, ut ensis et gladius. Sed forte, si quis sciret rationes impositionis nominum, nulla talia essent pure synonyma, ut lapis et petra non sunt omnino synonyma, sic nec nomen diffinitionis et nomen diffiniti; generaliter autem omnes forme accidentales sunt denominativa et actualiter denominant, ut concretive inexistunt. Unde omnia nomina connotantia subiectum et sibi accidentaliter inexistens vocantur denominativa, ut quantum, quale, magister, artifex, dominus, et similia connotantia accidens in aliquo. In tercio gradu sunt omnia genera, ut innuit Aristoteles 7° Phisicorum 31°, ubi dicit genus esse notacenter equivocum, et ponit triplices gradus equivocorum secundum sententiam hic positam.

Est autem triplex ratio, quare genera dicuntur equivoca. Prima, quia habent diversas rationes in suis subordinatis speciebus. Secunda est, quia significant species disparium perfectionum essentialium etiam secundum speciem. Et tertia, quia est quedam analogia inter genus et suam speciem, cum species presupponit suum genus, sicut accidens presupponit suum subiectum, et quolibet creatura Deum. Ideo dicit Philosophus, quod propter

Three ways in which genera are equivocal.

I. According to their different relations to the species contained in them.

II. Because they include species which differ as to their

1. Cod. ἰσοῦ λόγῳ ὅτι

18. Cod. ἰσοῦ, aliquo ab altera manu

10. Cf. Arist. Nat. Ausc. VII 4, 11 (Ed. Paris. II 340, 17). Καὶ σημαίνει ὁ λόγος οὗτος, ὅτι τὸ γένος οἷχ' ἐν τι, ἀλλὰ παρὰ τούτῳ λανθάνει πολλὰ, εἰσι τε τῶν ὁμωνυμῶν αἱ μὲν πολὺ ἀπεχόμεναι, αἱ δὲ ἔχουσιν τινὰ ὁμοιότητα, αἱ δ' ἔγγεις ἢ γένει ἢ αναλογίᾳ, διὸ οὐ δοκοῦσιν ὁμωνυμῶν εἶναι, οὕτως. Cf. editionem Venetam Phisicorum VII summæ quartæ sectionis 30 31, vol. III, p. 151. 20. Cf. Arist. Nat. Ausc. VII 4, 6 (Ed. Par. II 342, 17 ss.): "Ἐτι δεκτικόν οὐ τοῦ τιχόνος ἐστίν, ἀλλ' ἐν τῷ πρῶτον. Ἀλλ' ἔρα οὐ μόνον δεῖ τὰ συμβλητὰ μὴ ὁμωνυμῶν εἶναι ἀλλὰ καὶ μὴ ἔχειν διαφορὰν, μητ' ὃ μὴτ' ἐν ᾧ, λέγω δὲ οἷον χρώμα ἔχει [διαφορὰν ἢ] διαίρεσιν. Τοιγαροῦν οὐ συμβλητὸν κατὰ τούτῳ, οἷον πότερον κίχνηματιςται μάλλον, μὴ κατὰ τι χρώμα, ἀλλ' ἢ χρώμα, ἀλλὰ κατὰ το λευκόν — et ex contextu mei tatoris verbis hæc. (Ed. Veneta Phis. VII summæ quarta

appropriate
perfections.
III Because of
a certain
analogy
between genus
and species.

diversitatem in genere non sufficit unitas generis ad hoc
quod aliqua comparentur in illo, ut nichil est magis
album quam reliquum est nigrum, eo, quod commune,
in quo primo conveniunt, est genus coloris, et multo
magis passiones, privativa, et potencia non sunt sic 5
comparabiles ad invicem, ut nichil est magis magnum,
quam reliquum est parvum, et sic de similibus, quamvis
unum se habeat analoyce in suo genere, sicut reliquum in
suo genere; quamvis enim eadem sit ratio animalis gene-
ralis in homine et in asino, tamen alia est ratio animalis 10
specialis in homine, et alia ratio animalis specialis in
asino. Et utraque istarum rationum est causa, licet non
proxima, quare animal dicitur de homine et asino. Nam
quia homo est animal rationale, ideo est animal; sed
primo, quia substantia animata sensibilis, ideo est animal. 15
Animal ergo secundum diversas rationes convenit suis
speciebus, et sic non pure univoce, ut species specialissima.

Secunda causa sic intelligitur: quodlibet genus habens
propriam differenciam habet unam positivam superemi-
nentem, et aliam defectivam sibi oppositam, et differencia 20
positiva constituit speciem perfectissimam, que mensurat
alias species in perfeccione, secundum quod plus elon-
gantur vel appropinquant illi speciei in perfeccione; ut
rationale est substantialis qualitas, constituens cum
genere speciem hominis, et ut alia species animalis plus 25
similatur speciei hominis, est perfeccior, et, ut plus
elongatur, est imperfeccior. Et sic est de speciebus
quorumcumque aliorum generum. Non enim est possi-
bile, quod aliquae due species sint omnino parae per-
feccionis essentialiter, quia pereunte gradu et ordine 30
periret constitutio generis, quod oporteret fundari in
ordine suarum partium subiectivarum, sicut oportet
continuum fundari in ordine partium quantitativarum.
Ex quo patet, quod genus quadam prioritate nature

9, 10. generalis in — rationalis ab altera manu in margine codicis
suppletum. 25. Cod.: "plus "alis silat".

sect 29) . . . et hoc intendebat, cum dixit verbi gratia quoniam
in colore etc., id est, quoniam color non coniungitur cum colore
secundum quod est color tantum, quoniam color dividitur per
differentias attributas colori divisivas; et istae differentiae sunt
diversae secundum formas et subiectum; nisi comparatio cadit
inter illa duo in eadem specie coloris, quoniam in istis potest
esse comparatio et coniunctio, verbi gratia in duobus albis quon-
iam possibile est dicere alterum esse albius reliquo, aut similiter,

participatur sue speciei in perfectiori, ut natura hominis secundum Philosophum secundo Phisicorum 24° est finis omnium aliarum specierum animalium, mensurans illas, tamquam media ordinata ad finem. Ideo philosophicum est ponere, quod, cum homo sortitus fuerit suam perfectionem ultimam, quod tunc cessabit omnes species rationabilium, et salvabitur totum genus animalis perfectius in homine, quam existentibus multis speciebus. Unde, sicut non perficit regnum, quod sint naves eius aut cetera instrumenta, nisi de quanto necessaria sunt homini navigatio, equitatio et similia, sic non perficitur mundus per hoc, quod sunt bestie, nisi de quanto sunt necessarie homini ad esum, exercitium vel doctrinam, et ita sciendum est de generibus accidentium quorumcumque, ut motus celi est perfectissimus motus simplex, ideo cessante illo cessabunt alii simplices, et manebit eternaliter motus perfectissimus, quo spiritus quiete fertur in Deum.

Tercia causa sic ostenditur. Genus generativum prius
naturaliter inest generi medio, quam speciei specialissime,
igitur illud genus intermedium prius naturaliter est genus
generativum, quam species specialissima est genus gene-
rativum, et per consequens genus generativum secundum
quandam analogiam dicitur de illis, quia prius de genere
intermedio, et mediante illo de specie supposita, ut
in exemplo, prius naturaliter est substantia incorporea
substantia, quam est homo vel aliqua alia species sub-
stantia, quod patet sic prius naturaliter est substantia
incorporea, quam est homo, et quam primo naturaliter
est substantia incorporea, tam primo naturaliter est ipsa
substantia, ergo prius naturaliter est substantia incor-

1. *God speaks in particular truth to 1 part. particularis*
 2. *to many given, equa. & it necessary that it should be a tota manus in me-*
gum. God, suspectum 20. *God* 21. *God*

[illegible]

porea substantia, quam homo est substantia. Et idem
est argumentum de quolibet genere generalissimo respectu
sui generis et speciei supposite. Et patet triplex ratio
analogie generis. Quodsi obicitur, cuiuslibet speciei
individuum esse reliquo perfeccius, concluditur conclusio, 5
cum impossibile sit individua contineri sub specie, nisi
constituant quendam ordinem constituendi perfeccionem
speciei, ut generaliter totum est perfeccius sua parte.
Verumtamen iste perfecciones in hoc differunt a per-
feccione essenciali specifica, quod quacumque perfeccione 10
eiusdem speciei signata perfecciones finite quo ad nos
eiusdem speciei vel equivalerent vel excederent speciem | F. 195
datam; in perfeccionibus autem diversarum specierum
nulle nobis finite equivalerent vel excederent perfeccionem
speciei superioris, et specialiter in genere substantie, 15
ubi sunt species et difference perfecte, ut quotlibet
elementa non valerent unum mixtum, et quotlibet plante
non valerent unum animal, sicut et quotlibet bestie non
valerent unum hominem, et sic de ceteris; sed secus
est de igne et ceteris omogeniis quibuscumque. 20

14. cederet post ex ab altera manu in margine codicis suppletum.

CAPUT TERTIUM.

Consequenter restat videre, que analogia regulariter impedit racionem generis loyci, et que non. Constat namque ex predictis, quod esse generativum est analogum, et constabit, quod nec ens in sua maxima communitate, nec accidens est genus logicum, cuius potissima causa est analogia. Ideo distingwendo genus ambiguum, de quo Lincolnensis primo posteriorum capitulo 5°, a genere loyci, cuius generativum est quodlibet predicamentum, ut dictum est superius in universali sermone de genere, videndum est, quomodo stabilietur genus loycum.

Genus as a logical conception, the relations of the general to the particular.

Quod autem analogia non impedit, probatur primo ex hoc, quod omne generativum prius naturaliter inest communior sibi pro priori et natura priori, quam natura posteriori, quia non posset inesse speciei, nisi mediante suo genere, ut patet ex predictis; aliter enim eque immediate foret species specialissima genus generativum, sicut aliquod genus intermedium, quod est contra racionem immediacionis esse. Ideo supponendo illud ex dictis, et capiendo secundum modernos theologos, quod Deus posset producere totum genus substance corporee sine substantia incorporea, quamvis forte hoc sit impossibile, adhuc patens est ponentibus mixtum non posse esse sine elementis componentibus, quod genus corporum simplicium sit prius naturaliter genere corporum mix-

Proof, this is shown in I. the whole range of generation forms generativum.

7. Cf. Commentaria Roberti Lincolnensis in libros Post Arist. 3 (Ed. Ven. f. 5). Si vero subiectum conclusionis sit repertum actualiter in his, in quibus possibile est per naturam suam universaliter, aut ipsum est universale univocum penitus, aut ipsum est universale ambiguum dictum, scilicet de suis inferioribus secundum modos diversos, ut puta secundum prius et posterius vel secundum fortius et debilius; si itaque ipsum sit universale ambiguum, ipsum est innominabile nomine uno univoce.

torum, et tam necessario causans ipsum, sicut substantia causat accidens. Ergo talis analogia non tollit rationem generis loyci, et evidencior est predicacio de corpore inanimato presupposito ad corpus animatum, et de corpore sensibili presupposito ad corpus intellectivum,⁵ et ita de aliis gradibus naturalibus generis ad speciem et speciei ad speciem *specialissimam*.

II. in figures; Item de numeris videtur, quod prius naturaliter sit quantitas discreta, quam continua, et cum ille sunt difference ex equo dividentes genus quantitatis, sicut¹⁰ faciunt omnes proxime difference suum genus, videtur, quod non repugnat per se esse in eodem genere cum hoc, quod unum per se causa alterius prius participet eodem genere. Antecedens patet ex hoc, quod non potest esse substantia continua, ut purum corpus, nisi¹⁵ esset quantitas discreta. Sed econtra quantitas discreta posset fundari in substantiis, in divisionibus, sive punctalibus ut sive multiplicati, ut angulus, cum hoc, quod non esset quantitas continua; quia, si non est natura corporea, tunc non est quantitas continua,²⁰ et istam conclusionem diffuse declarat Boecius in principio Arismetice sue, ostendens, quod arismetica ratione numeri, qui est subiectum arismetice, est prior, ut iure, quam aliqua alia scientia doctrinalis; nec hoc vertitur in dampnum loquendo de numeris, qui sunt res²⁵ rationis, ut numerus ydearum vel aliarum veritatum eternarum, sed et loquendo de numeris, quibus substantie constituunt formaliter multitudinem existentem. Videtur etiam patere.

III. in qual. ties; Item de qualitatibus est conformis ratio; nam que-³⁰ libet qualitas superaddita, cum resultat ex prima, presupponit primam tamquam suum principium, sicut

7. *specialissimam addidi.* 15. *Cod: pū corq̄ verba suspecta.*
18. *post ut in cod. lacuna decem fere litterarum.*

22. *Cf. Boetius de Arithmetica I 1 (Migne Cursus Patrol. vol. LXIII 1082 A): Quae igitur ex his (scil. disciplinis) prima discenda est, nisi ea, quae principium matrisque quodammodo ad ceteras obtinet portionem? Haec autem est arithmetica. Haec enim cunctis prior est, non modo quod hanc ille huius mundanae molis conditor Deus primam suae habuit ratiocinationis exemplar, et ad hanc cuncta constituit, quaecumque fabricatur ratione, per numeros assignati ordinis invenere concordiam; sed hoc quoque prior arithmetica vocatur, quod quaecumque natura priora sunt, his sublati simul posteriora tolluntur. — Inde Wiclifi verba: aut iure.*

accidens presupponit suum subiectum; ergo talis analogia non excludit rationem generis logici, cum taliter analogia sunt in eodem genere. Et si fingatur Deum de potencia absoluta posse signare qualitates secundas sine primo, eo, quod ideo ingrediantur earum compositionem, adhuc stat ratio de numeris, figuris, de proporcionibus et quotlibet similibus. Deus enim de potencia sua absoluta non potest signare quaternariam, nisi presupponit duos binarios alterius speciei, et sic generaliter species numeri minoris est prius natura, quam species numeri maioris, et conformiter triangulus est prima figura, quam oportet cadere in compositione quadrati, si est, et quadratum in forma pentagoni, et sic in infinitum, non autem contra, specialiter secundam ponentes compositionem continui ex non quantis; secundum illos enim stat triangulum esse sine quadrato et quadratum sine pentagono, et sic de ceteris.

Et de quotlibet proporcionibus est par ratio, quia proportio equabilitatis est prima omnium, a qua omnis inequalitas procedit, et minor proportio presupponitur ad maiorem, sicut minor substantia ad maiorem, et necdum hoc, sed relacio unius generis intermedii presupponit relacionem alterius generis intermedii, ut omnis relacio fundata in qualitate presupponit relacionem fundatam in quantitate, cum tales relationes presupponant sua fundamenta, et quantitas sit prius qualitate.

Propter talia videtur michi, quod sufficit ad rationem generis logici, quod sit natura positiva multis speciebus communicata sine participatione sue essencie secundum magis et minus, et illam ultimam differentiam intellexi superius per „univoce communicari“. Quamvis autem in quolibet supradictarum rationum includitur altissima difficultas, tamen sufficit hic declarare univocationem sufficientem et requisitam pro genere, sicut etiam omnes substantie conveniunt in hoc, quod nullum illorum est reliquo magis suum genus, quam quodlibet eiusdem generis, quia nulla essencia vel natura suscipit ad istum sensum magis aut minus. Sed sicut Deus est magis ens, quam substantia, sic substantia est magis ens, quam accidens, et unum tale reliquo magis accidens; non sic autem de supremo genere logico. Patet illud sic, eo

IV in
proportions

Genus logically
considered is a
positive idea
in which many
species share
but there is no
more or less in
the
participation

Three
difficulties as
to the limitation
concerning
more and less

ipso, quod aliquod est genus alteri, est ipsum sibi substancialiale vel essenciale, et nullum tale potest participari secundum magis et minus; ergo nullum tale genus potest secundum rationum sue essencie participari suis per se inferioribus secundum magis et minus; patet ex ratione 5 generis.

I. If a substance
admits of more
or less, this is
not with regard
to its essence
but to an
accident

Sed contra istud tripliciter. Primo sic. Aliqua substantia est reliqua magis substantia, ut patet de substantia prima, ut in Predicamentis, capitulo de substantia. Ergo stat genus loycom communicari secundum magis 10 et minus. Item qualitas, relacio, accio, passio secundum autores suscipiunt magis et minus; ergo stat cum ratione generis logici, quod suscipiat magis et minus. Item precipue tante est quecumque substantia ens, quante est substantia; sed aliqua substantia est reliqua magis 15 ens, ergo aliqua substantia est reliqua magis substantia.

Ad primum dicitur, quod substantia, sicut et quodlibet aliud genus, habet preter rationem sibi essencialem, passionem vel proprietatem sibi accidentalem, et secundum illam potest suscipere magis aut minus; non 20 autem secundum essencialem rationem, ut ratio posterior substantia et quasi passio sibi inseparabiliter accidentaliter est per se subici accidentali absoluto, ut patet post, et secundum hoc sicut secundum subieccionem predicacionis est prima substantia maxime substantia, 25 ut dicit Philosophus, id est magis substat accidenti vel predicacioni.

II. Quality may
be more or less
manifest, but
in its essence
it remains the
same.

Et per hoc patet ad secundum. Nam qualitas quo ad intensionem et remissionem, que est eius passio, suscipit magis et minus, cum una sit magis longa vel lata; sed 30 nullum istorum generum suscipit quo ad rationem eius essencialem magis aut minus.

III. 'Ens' may
used for genus
or for its
species.

Ad tercium dicitur, quod iste terminus „ens” potest supponere simpliciter pro genere vel eius specie, et sic est propositio vera. Si autem analogice supponat, tunc 35 false implicatur equalitas inter rationem generis et rationem transcendentis, que non potest esse, cum non potest esse equalitas vel propria comparacio inter unam

38. Cod.: comparacio.

8. Cf. Aristot. Cat. III 7 (Ed. Par. I 3, 34 ss.). "Εν αἰ πρώται οὐσίαι, διὰ τὸ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ὑποκεῖσθαι, καὶ πάντα τὰ ἄλλα κατὰ τούτων κατηγορεῖσθαι, ἢ ἐν αὐταῖς εἶναι, διὰ τοῦτο μάλιστα οὐσίαι λέγονται 26. Arist. Cat. III 7. Cf. notam praecedentem.

speciem et aliam eiusdem generis. Et ex isto patet, quod non sequitur. Substantia incorporea est prius natura substantia, quam homo est substantia, ergo substantia incorporea est magis substantia, quam homo est substantia. Prioritatem enim nature, sicut et essentialis maioritas perfeccionis dicit maiortatem entitatis sic, quod proportionaliter ut aliquid est reliquo perfeccius est ipsum magis ens, ita, quod summe ens est Deus, et gradatim alia, ut sunt ipso plus aut minus participancia — Deus enim, ut copiosius vel minus copiose communicat bonitatem suam creaturis, quibus illabatur, facit eas proporcionabiliter magis et minus entes. Ipse enim est metrum aliis, ut sint, et ut tante sint.

There can be no comparison properly speaking (propera comparatio) between one species and another within the same genus, therefore none between corporal substance man, and incorporeal substance God)

Videtur tamen quoddam loycis calumpniabile, quod res, ut sunt Deo propriiores in essentiali perfeccione, sunt magis entes, et, ut sunt distanciores, sunt minus entes. Nam quelibet creatura creatur infinitum distare a Deo quo ad perfeccionem essentialem, cum Deus sit qualibet creatura infinitum perfeccior; tante enim Deus distat a qualibet creatura in perfeccione essentiali, quante distaret, si infinitum magna latitudo perfeccionis essentialiter esset inter eam et creaturam, sed tunc infinitum distaret; ergo modo, ut dicit Augustinus

Doubt; whether a thing is more a being magis ens the nearer it is in essential perfection to God

Nec proxima res Deo distaret ab eo in perfeccione essentiali, sed eadem res numero posset nunc plus et nunc minus distare a Deo per creacionem aut annihilationem, et per idem nunc posset esse maior proportio perfeccionis Dei ad perfeccionem creature, et nunc minor, sicut de proportione distance sitalis.

19 Cod. q'da'an quibusdam? 22 locus corruptus; fortasse inter se et circuli legendum 25 post Augustinus in cod. lacuna sex fere litterarum

CAPUT QUARTUM.

Neither being
nor accident in
its widest sense
is a genus
logically.

Being is not a
genus:

I. Because it
does not
express a
quiddity.

Ex istis facile est videre, quod nec ens, nec accidens in sua maxima communitate sit genus loycum, quamvis utrumque illorum sit genus ambiguum.

De ente ponuntur communiter triplices rationes. 5

Prima ad hoc, quod sit genus loycum, oporteret quod diceret quiditatem sui subiecti; sed non sic facit ens in sua maxima communitate respectu alicuius, ideo nulli est, ut sic, genus loycum; maior patet ex descriptione generis, quam ponit Porphyrius capitulo 2° 10 et Aristoteles Topicorum; et concordantur omnes philosophi, quod genus predicatur in quid; aliter enim non esset pars quiditativa sue speciei; et minor patet ex eo, quod de nullo scitur per hoc, quod est ens, nisi questio „si est” de eodem, et cum illa distinguitur generaliter 15 a questione „quid est” de omni habente quiditatem sui subiecti, quia tunc per hoc, quod est ens, innotesceret quid aliud esset, ab alio diffiniendo, quod est impossibile, cum omne singulare convenit in esse cum quolibet.

II. Any genus
must be
differentiated;

Secunda ratio sumitur ex eadem radice. Nam omne 20 genus natum est habere duas differentias sue divisionis et speciei constitutivas, sed sic non potest ens habere

9. Cod.: por9. 15. Cod.: deod'. 21. Cod.: sui.

10. Cf. Porphyrii Phoeniceii Introduct., cap. 2 (*In editione Aristotelis Veneta, 1552, p. 1' et 2*): *Tripliciter igitur cum genus dicatur, de tertio apud philosophos sermo est: quod etiam describentes assignaverunt, genus esse dicentes, quod de pluribus et differentibus specie in eo, quod quid est praedicatur, ut animal. . . . Quare de pluribus praedicari dividit genus ab iis, quae de uno solum eorum, quae sunt individua, praedicantur. Hoc vero, de differentibus specie, separat ab iis, quae sicut species praedicantur, vel sicut propria. In eo autem, quod quid est, praedicari dividit a differentiis et communiter accidentibus . . . et Aristot. Top. I 4 (5), 6 (Ed. Par. I 175, 8 sq.): Γένος δ' ἐστὶ τὸ κατὰ πλείονων καὶ διαφερόντων τῷ εἶδει ἐν τῷ τί ἐστι κατηγορούμενον.*

in sua maxima communitate; ergo non potest esse genus logicum. Maior patet ex hoc, quod nullum genus potest principiari species differentes, nisi formaliter per differentias, et certum est, quod si deficiant differentie complete divisive, tunc foret una pars subiectiva generis, que non esset species, ut si esset animal, quod non esset rationale vel irrationale, tunc oporteret ponere speciem animalis, quod non communicaret cum rationali vel irrationali; et cum illa species plus convenit cum una illarum specierum, quam cum altera, relinquitur, quod alia sit differentia communis date speciei et alteri, licet differenter, sicut a nobis plurimum ignote. Et minor rationis patet sic: Omnis differentia generis dicit aliquid extra rationem eiusdem generis, et implicat ipsum habere contrarium, a quo differt; sed nichil potest esse extra rationem entis, sicut nec ens potest habere contrarium, ergo ens in sua maxima communitate non potest habere differentiam. Nam rationale, etsi non dicat accidens, dicit tamen formam substantialem, que non est per se in genere substantie, et ita generaliter quolibet differentia substantie corporee dicit partem qualitativam talis substantie, que est extra tale genus; imo differentia substantie generalissime dicit actum et potentiam, que est extra genus substantie, et ita est de omni genere accidentis, quod dicit suum subiectum; sic enim non potest esse de ente, cum a nullo potest ens simpliciter differre, ergo etc. Non enim posset ens simpliciter habere nisi non-ens intelligibile, ergo ens simpliciter a nullo potest differre. Patet hoc ex dictis, quod ens est communissimum intelligibile, sed commune sibi et suo differenti foret communius, si aliquid poterit esse tale. Ideo patet nullum posse esse tale.

Ex istis incidentaliter patet, quod nec transcendens, nec Deus potest diffiniri. Patet sic: nichil potest diffiniri, nisi quod potest habere genus et differentiam; sed neutrum istorum potest habere genus et differentiam, ergo neutrum istorum potest diffiniri. Si enim Deus haberet genus, tunc illud genus esset ipso prius requisitum ad ipsum esse, et si haberet differentiam, tunc non esset summe simplex, sed incladeret in se possibile et actuale, a quibus caperentur ille differentie, quod est impossibile.

and the difference implies a contrary in which it does not share, but the contrary of being is that which does not exist

Hence neither the transcendental nor God can be defined

Et si obicitur, quod Deus differt a creatura, ergo aliqua differencia differt a creatura, dictum est, quod equivoce loquuntur philosophi de differencia, scilicet qua efficienter, et qua formaliter unum differt a reliquo.

Difference is of three kinds, as Porphyry says.

Differencia, per quam unum differt a reliquo, capit 5 triplicem subdivisionem secundum Porphyrium: vel quod sit substancialis qualitas, per quam substancialiter una species differt a reliqua; et illa est proprie unum quinque universalium. Vel quod sit passio vel proprietas, in qua res unius speciei differt de tanto a reliqua. Vel tercio, 10 quod sit accidens separabile, per quod efficitur non solum res diversarum specierum, sed res eiusdem speciei accidentaliter distinguuntur ab invicem; scilicet uno | tali F. 196⁴ differt aliquid formaliter a reliquo. Ideo omnis differencia formalis est relacio equiparancie in re, fundata in re 15 differente, cum sit formaliter unum differre a reliquo. Et talium relacionum alia est realis, quando habet in subiecto fundatum distinctum; aliqua autem est solum relacio rationis, quando caret fundamento distincto a subiecto, et tales sunt quotlibet differencie in Deo, quas 20 patet non ponere in eo multipliciter aut compositionem. Differencia autem primo modo dicta reducitur ad diffinitionem, quam cum Deus non potest habere, patet, quod non potest diffiniri. Nec per idem genus generativum describitur, cum per posteriora, que sunt nobis nociora; 25 et per idem sequitur, quod nec Deus, nec ens analogum habet passionem, ut verbum et creativum non sunt passionem entis et Dei, scilicet ut passionem; et per idem nichil predicatur essentialiter vel per se de Deo, sed proportionalia habet. Tercia ratio, quare ens non est 30 genus, tacta est superius, scilicet, quod ens equivoce communicatur suis inferioribus secundum magis et minus, quod alienum est a genere loyco.

* * *

10. Cod.: a reliqua.

6. Cf. Porphyrii introduct. Cap. IV (Ed. Aristotelis Veneta I 5): *Differentia vero et communiter et proprie et propriissime dicatur. Nam communiter quidem differre alterum ab altero dicitur, quod alteritate differt quocumque modo, vel a se ipso vel ab alio . . . Proprie autem differre alterum ab altero dicitur, quando inseparabili accidente (Wickliff: passio vel proprietas) alterum ab altero differt. . . . Propriissime autem differre alterum ab altero dicitur, quando specifica differencia differt.*

CAPITULI QUARTI APPENDIX.

Quod autem ens sit ambiguum, ut dicit Lincoliensis, et Aristoteles loquitur 7° Phisicorum 31°, probatur sic: ad esse talis generis sufficit quod sit quomodolibet univoce communicatum speciebus . . .

1. Verba Quod autem — speciebus aliquot lineis post a genere loyco scripta sunt, reliqua pagellae parte vacante. In margine vero leguntur haec ad probatur s. c. adpicta: Vide de isto, primo libro 8° (id est distinctione), numero distinctionis non addito. Sed ex toto opusculorum Wicliffii, in hoc codice exhibitum ordine coicere licet, Wicliffium nos relegare ad Tractatum de Ente in communi, cuius liber primus inde a folio 158 usque ad 167° legitur. Ex huius igitur libri capite quarto afferre libet haec: Sed quatuor maneries (sic) dicitur genus loycom vel metaphisicum . . . Sed genus loycom subdividitur in tria membra; quia aliquod est secundum se genus, ut decem Categoriae, ut patet 5^a Metaphisice, capitulo 7°. Sunt enim forme simplices positive per se intente a natura . . . Secundo modo dicitur analitice partitum per se speciebus esse genus illis, ut ens secundum Lincolensem primo Posteriorum capitulo 5° est genus omnibus categoriis etc. etc. 2. Lincoliensis cf. supra pag. 9 et passim 3. (cf. Aristot. Nat. ausc. VII 4, 11 (Ed. Par. II 340, 17 ss.): Καὶ σημαίνει ὁ λόγος οὗτος, ὅτι τὸ γένος οὐχ ἐν τι ἀλλὰ παρὰ τοῦτο λαμβάνει πολλά· εἰσὶ τε τῶν ὁμωνυμιῶν αἱ μὲν πολλοὶ ἀπὸ χουσαι, αἱ δὲ ἔχουσαι τινα ὁμοιότητα, αἱ δ' ἐγγὺς ἢ γένει ἢ αναλογίᾳ, διὰ οὗ δοκοῦσιν ὁμωνυμῆσαι εἶναι. οὕσαι. Πότε οὖν ἕτερον τὸ εἶδος, ἢ αν ταῦτο ἐν ἄλλῳ ἢ ἢν ἄλλο ἐν ἄλλῳ. quae verba Averroes hunc in modum commentatur (Ed. Ven. IV, fol. 151); aequivocorum autem alia sunt diversa in se, alia sunt maxime diversa in se; et in istis non latet ex definitionibus, quod nomen est aequivocum; in aliis vero est quaedam ambiguitas et latent aliquantulum, sed tamen non sunt propinqua illis; alia vero sunt valde propinqua, aut in genere, aut in comparatione . . . cum ista ambiguitas in diversitate specierum sit propter propinquitatem naturarum ipsarum; quando igitur erit species diversa a specie Id est, quando igitur erunt duae naturae ambiguae duae species . . . et usq.

CAPUT QUINTUM.

F. 10

Formal
meaning of the
concept,
'substance'
Is there a self-
existent
substance?

Habito ex predictis, quod primum omnium decem generum est substantia, restat videre, quæ sit eius ratio, secundum quam est formaliter substantia, et videtur, quod non per se esse, nec per se substare accidentibus 5 absolutis vel respectivis, nec substare forme substantiali.

Primum non dabitur propter tria: Primum, quia tunc potissime competeret Deo genus substantiæ; consequens impossibile, quia tunc esset divinitas quiditative componibilis ex genere et differentia ipsa prioribus, et sic 10 esset posterior in natura suo genere, quod esset causa finalis univoce participatum a Deo et aliis creaturis. Consequens impossibile ex declaratis tractatu primo; et consequentia patet ex hoc, quod Deus maxime est per se ens. 15

Secundo videtur, quod nulla creatura sit per se ens, quia si innitimur veritati sermonis, videtur sequi, si substantia per se est, ergo ipsa est causa, quare est; et per consequens est causa sui ipsius; et si excludimus causam communem ab alio, sic quolibet substantia 20 habet Deum causam, et omne corpus habet materiam et formam cum quolibet partibus quantitativis ipsum causantibus. Si excludimus parcialem inexistenciam, solus mundus maximus est substantia, quia omne aliud substantiale est eius pars, vel saltem solum angeli sunt 25 substantiæ. Si excludamus formalem inherenciam, tunc contingit accidentibus eucaristiæ, et vacuo infinito ratio substantiæ, quia illa possunt naturaliter per se esse, ut creditur.

Tercio videtur, quod veritates eterne sint potissime 30 substantiæ, quia illa sunt encia, quæ non possunt inherere formaliter substantiis, ut patet de negacionibus,

9. *Cod.*: esse. 17. *Cod.*: virtuti et in margine veritati.

13. *Cf.* notam in fine capitis quarti.

de potenciis, preteritionibus et fataricionibus cum aliis
veritatibus, quas claudit contradiccionem non esse; sed
omnes substantie sunt create, ut hic supponitur, ergo
nulle substantie habent talia accidentia illis formaliter
inexistencia. Et confirmacio istius rationis est, quod
ydee, que sunt rationes exemplares, vocantur substantie
tam apud antiquos quam apud modernos, quia aliter
non essent universalia in genere substantie, nec forme
exemplares creatrices, ut dicit Lincoliensis primo
10 posteriorum 7° et Augustinus conclusione 47, quia in-
dubie ydee non sunt forme accidentales; nec dubium,
quin sunt veritates tales eterne, ut patebit posterius; et
vocantur forme, ab Augustino, ubi supra, quia illis
formantur exemplariter res adextra; Deus enim non
15 potest producere rem adextra, nisi secundum eius pro-
ducibilitatem.

Nec secunda ratio valet propter multa. Primo per hoc,
quia per se substare accidentibus absolutis videtur ac-
cidere angelis et aliis multis substantiis, cum stat sine
20 contradiccionem spiritum talem esse sine qualitate vel quanti-
tate sibi accidentali et a pari sine accidente respectivo.

Secundo supposito, quod substantia non possit esse
sine tali accidente, adhuc prius naturaliter est quam
substat tali accidenti, vel quod habet aptitudinem ad
25 substandum tali accidenti; ergo cum non sit prior sua
ratione, patet, quod hec non est ratio substantie,
qua est formaliter substantia.

Confirmacio tercio est per hoc, quod nulla passio
posterior subiecto est ratio, quia subiectum est illud

1. Cf. Commentaria Roberti Lincoliensis in libros Posteriorum
Aristotelis cap. 7 (Ed. Ven. f. 7) *Cognitiones enim rerum
causandarum, que fuerint in causa prima, eternaliter sunt
rationes rerum causandarum et cause formales exemplares, et
ipse sunt creatrices, et hec sunt, quas vocavit Plato ydeas et
mundum archetypum, et hec sunt secundum ipsum genera et
species et principia tam essendi quam cognoscendi; quia cum
intellectus purus potest in his deligere intuitum, in istis verissime
et manifestissime cognoscit res creatas, et non solum res creatas,
sed ipsam lucem primam, in qua cognoscit cetera.* 10. Non
extant „conclusiones“ Augustini, sed quae hoc loco a Wiclino
commemorata esse videntur, inveniuntur in opere eiusdem vi-
sancti De Diversis Quaestionibus XLVI (non XLII) (Migne XL,
col. 39) *Sunt namque ideae principales formae quaedam, vel
rationes rerum stabiles atque incommutabiles, quae ipsae for-
matae non sunt, ac per hoc aeternae ac eodem modo sese
habentes, quae in divina intelligentia continentur.*

quod est, cum substantia sit prior suo accidente separabili et inseparabili congregacione, diffinitione ex 7° Metaphisice. Nec valet dicere, quod hec sit ratio cognoscendi, et non essendi ratio; tum, quia cuiuslibet accidentis ratio est ratio cognoscendi substantiam, tum 5 etiam, quia ratio essendi est invenibilis, cum hoc genus sit plene causatum ex suis principiis, et per consequens habet rationem a priori.

Nec valet ratio tertia, cum solum competit materie vel subiecto forme substantialis, ut est corpus, cum 10 tamen illa non sunt, nisi per reduccionem in genere; et sic nec intelligencia, nec forma, nec substantia composita esset proprie substantia, quod est impossibile responsioni. Nec valet intellectualiter, compositum sub- stare per suam materiam; quia adhuc prius natura- 15 liter competeret ratio substantie materie, et non nisi secundarie composito; nec intelligencie essent substantie, cum supponuntur esse simplices a tali compositione. Et idem non valet dicere, quod omnis substantia est compositio exacta et potencia, quia ratio predicta 20 primo competeret potencie, et ab illa deviaretur ad compositionem, quod non contingit generi substantie, ut patet ex dictis et dicendis.

Meanings of
the word
'substance'

Ideo pro ratione substantie in communi invenienda notandum secundum Grecos, quod substantia quadru- 25 pliciter sumitur, et proportionaliter quodlibet ipsa inferius.

1. ὑπόστασις
subsistens;

Primo modo dicit positionem, ex qua | res est per F. 197^r se existens, et illa vocatur in corporibus materia, corpus vel subiectum; in intelligenciis vero vocatur 30 nomine communi potencie intellectus possibilis vel

3. Cf. Arist. Metaph. VI (I. antiquis edd. VII) I 5 (Ed. Paris II 538, 23 ss.): *Δῆλον οὖν, ὅτι διὰ ταύτην (scil. οὐσίαν) καλεῖσθαι ἑκαστὸν ἐστίν. "Ὡστε τὸ πρῶτως ὄν καὶ οὐτὶ ὄν ἀλλ' ὄν ἀπλῶς ἢ οὐσία ἔν εἴη (6) Πολλὰ μὲν οὖν λέγεται τὸ πρῶτον· ὁμῶς δὲ πάντων ἡ οὐσία πρῶτον καὶ λόγῳ καὶ γνώσει καὶ χρόνῳ. Τῶν μὲν γὰρ ἄλλων κατηγορημάτων οὐδὲν χωριστόν, αὕτη δὲ μόνη. Καὶ τὸ λόγῳ δὲ τοῦτο πρῶτον, ἀνάγκη γὰρ ἐν τῷ ἑκάστῳ λόγῳ τὸν τῆς οὐσίας ἐνυπαρχεῖν.* 25, 26. Quadrupliciter. Verum septem substantiae significationes a Wiclifio constitui apparet; qua de causa aut librarium lapsum esse putemus necesse est aut quatuor priores tantum veras substantiae notas exhibere, reliquas tres ex iis esse, quae sensu translato substantiam denotent

materia spiritualis, ut Avicebron dixit, quod omnis intelligencia componitur ex materia spirituali et forma, id est ex actu et potencia, cuius sententia est satis bona, cum claudit repugnanciam substantiam creari, nisi insit sibi secundum esse intelligibile potencia ad existendum; illa ergo potencia existendi, ut actuatur, existencia vocatur nominibus supradictis, et illa vocatur apud Grecos ypostasis et apud Latinos subsistens.

Secundo modo accipitur substantia pro actu essendi vel forma, qua res absoluta est illud, quod est, et illam vocant Greci usiam et Latini subsistenciam.

2. οὐσία
subsistencia;

Et tercio modo accipitur substantia pro unione istorum ad invicem, quam Greci vocant usion et Latini superstans, et solum tale est formaliter in primo genere predicamentali, et tota ista sententia patet 8° Metaphisice 3°.

3. οὐσίαν
superstans;

Sed quarto modo accipitur substantia, ut est analogum commune ad quodlibet horum trium, et sic est analogum superius genere.

4. any meaning
analogous to
these;

Quinto accipitur analogice pro quacumque essentia vel natura sive creata sive increata; sic enim dicimus tres personas divinas esse eandem substantiam, dicimus etiam actum, relacionem et quodcumque per se in predica-

5 every being
or nature
created or
uncreated;

1. Avicebron (Avicebron), seu, quo nomine circumfertur, Salomon Ibn G'ebirol poeta Judaeus variis scriptis clarissimus, quorum versiones latinas mihi praesto non fuisse aegre fero. Ceterum cf. quae de hoc viro disputavi in editione tractatus Wiclifiani „De Compositione Hominis”, p. 24 not. 15. Quae in antiquis editionibus Metaph. 8, cap. 3 comprehenduntur ab his verbis incipiunt (Ed. Par. lib. VII, cap. II 1, vol. II 559, 1 ss.): 'Επεὶ δ' ἡ μὲν ὡς ὑποκειμένη καὶ ὡς ὅλη οὐσία ὁμολογεῖται, αὕτη δ' ἐστὶν ἡ δύναμις, λοιπὸν τὴν ὡς ἐνέργειαν οὐσίαν τῶν αἰσθητῶν εἰπεῖν τίς ἐστιν. Δηνοκρίτος μὲν οὖν τοῖς διαφορὰς εἶχεεν οἰόμενον εἶναι . . . φαίνονται δὲ πολλὰι διαφοραὶ οὐσαι . . . sed Wiclif hoc loco verba Averrois respexisse videtur, qui Commentariorum in Aristotelis Phys. VIII sectione tertia docet haec (Ed. Ven. VIII, fol. 99): Et, cum dicit, Et substantia est subiectum etc., id est et intendit, quod substantia dicitur primo modo de illo, quod est existens per se, quod est subiectum aliis praedicamentis, et est compositum ex materia et forma: et dicitur alio modo de materia istius substantiae; et dico materiam illud, quod non est in actu aliquo demonstratum et est in potentia illius. Deinde dicit Et alio modo est definitio, id est substantia dicitur secundo modo de illo, quod significat definitio, scilicet forma . . . Deinde dicit, Et tertio modo illud, quod est ex istis etc., id est et substantia tertia illud, quod congregatur a materia et forma.

mento habere substantiam preter illa, que sibi accidentaliter insunt.

6. collectively; Sed sexto accipitur substantia aggregative pro multis collectis, ut populus, ecclesia, genere hominis et quotlibet similibus. 5

7. means or power of acting virtuously Septimo vero accipitur pro divitiis, que subsunt virtuoso, ut sibi ministret ad opera virtuosa. Perfecta noticia equivocacionis signorum, cum debito intellectu signatorum est magna expedicio ad concipiendum distinctiones rerum, ut patet per Ursonem in ultimo Aphorismo; 10 sicut dictum est de substantia, ita dictum est de homine, animali et ceteris inferioribus substantia, ut post declarabitur, specialiter de homine, qui potest quadrupliciter intelligi.

The real meaning of the word lies in the expression *superstantia*. Istis premissis dico, quod ratio substantie est sub- 15 stare potencie et actui, sicut suis intrinsecis fundatis. Ideo, utendo termino latino, in suppositione simplici videtur mihi, quod congrue vocaretur *superstantia*, et talis secundum Boecium in commento solum est in hoc predicamento per se; principia autem eius, ut actus et 20 potencia, sunt per reduccionem in hoc genere. Nec refert, quibus verbis exprimaturs ista ratio, dum tamen sane concipitur; ut alii exprimunt istam rationem per se, alii per dici proprie, principaliter et maxime, ut habet textus Philosophi, capitulo de substantia. Sub- 25 stantia enim proprie est, cum sit res absoluta ab inherencia, cuiusmodi non sunt accidentia, que non habent esse nisi inherere, cum omnia sint modi substantiarum. Ideo dicitur proprie substantia, et principaliter dicitur, cum potencia et actus non sunt com- 30 pleta encia, sed incomplete, ut constituunt totum, quod

10. De Ursonis scholastici Aphorismis cf. quae disputavit Lechler, *Dialog.* 87 not., cuius verba expressimus in editione nostra tractatus *De Compositione Hominis*, p. 71, not. 19. Fortasse alludit Wiclif ad Boetii verba in libro III *Commentariorum in Porphyrium* facta (Migne *Cursus Patrol.* LXIV 108 D): Superius posita descriptio ordinem a generalissimo usque ad individua praedicationis ostendit, in qua quidem substantia generalissimum dicitur genus, quoniam praeposita est omnibus, nulli vero ipsa supponitur, et solum genus propter eandem dicitur causam (= Wiclif solum in predicamento per se). 25. Textus. Annimur ex *Categoriis* (cap. 3 (5) 1) haustus est locus a Wiclifio commemoratus (*Ed. Paris.* 12, 29 ss.): Οὐσαὶ δὲ ἐστὶν ἡ κρισιωτατά τε καὶ πρῶτως καὶ μέγιστε λεγόμενη, ἣ μήτε καθ' ὑποκειμένον τινὸς λέγεται, μήτε ἐν ὑποκειμένῳ τινὶ ἐστίν.

est principaliter intentum a natura. Et maxime dicitur
quo ad omnia ista tria, accidens, actus vel potencia,
et ens per se completum. Unde et maxime dicitur esse
in noticia hominum, cum nemo cognoscit accidens,
nisi recognoscendo substantiam, cui accidit modus
accidentalis, nec aliquis cognoscit potentiam vel actum,
nisi recognoscendo per se existens, et transmutationem
de verbo esse in aliud, ut cognoscendo creacionem
angeli vel eius mutabilitatem, cognosco in ipso poten-
tiam et actum; et ita generaliter de omni substantia.

Ex istis patet, quod substatte accidentibus, sive ab-
solutis sive respectivis, non est ratio generis substantie,
sed aptitudo ad per se substandum est eius passio
posterior genere substantie. Verumtamen non est pos-
sibile substantiam esse sine suo accidente, cum Deus
non potest servare angelum sine infinitis habitudinibus
respectivis eius ad alia, nec sine qualitate accidentali
angelo, ut videtur.

Sed quia argumenta facta contra primam respon-
sionem videntur militare contra istam sententiam, ideo
notandum, secundum Lincolniensem primo Posteriorum
capitulo 4°, tripliciter dicitur aliquid per se.

Primo modo solum negative quoad eius causam, ut
Deus per se est, quia est, et non per causam sui.

Secundo modo dicitur aliquid per se ens, quod
actualiter est per eius actum proprium et propriam
potentiam; sicut enim illud per se movetur, quod se-
cundum partes diversas est causa activa et passiva sui
motus, sic illud per se causaliter est, quod est causa
activa et passiva sue existencie. Non tamen est pos-
sibile, quod aliquid causet se primo et immediate. Et
ex isto gradu existendi per se sunt multi alii gradus,
ut aliter est malicia per se, aliter celum, aliter homo,
et aliter elementum.

Selex se ce
is ascribed in
three ways,
according to
Grosseteste.

1. Negatively
as being
uncaused.

2. To that which
is the active
and passive
cause of its
own existence.

in fine in abh.

4 Cf. Commentaria Roberti Lincolniensis in Libros Posteriorum
Aristotelis 3 (Ed. Ven. f. 4): *Hoc ipsum per se causam comparti-
cipem excludit. Dicitur autem per se esse, quod per efficientem
causam non est, et sic sola causa prima est per se. Dicitur
secundo per se, quod per causam materiale non est, et sic
dicuntur intelligentie per se entes vel per se stantes. Dicitur
etiam per se esse, quod per subiectum non est; et sic dicitur
etiam substantia et sola per se esse* (cf. supra pag. 3, not. ad lin. 1).

3. to every
being.

Tercio modo dicitur quodlibet ens per se vel secundum se esse, ut patet 4° Metaphisice commento secundo, et 5° Metaphisice 13° et 14°. Quodlibet enim tale est per se suum genus, et per se subiectum sue passioni. Istum tamen modum essendi per se vocant quidam 5 modum dicendi per se.

God is
independent of
every relation
of substance.

Et patet quoad primum, quod equivoce a substantia dicitur Deus per se esse, quod sit immunis a ratione substantie, cum nulla persona divina sit potencia respectu alterius, que sit eius actus, quia totus Deus est 10 actus purus, cuius posse esse vel esse intelligibile non precedit eius esse existere, ut patet ex dictis et dicendis. Sed longe aliter est de substantiis creatis, que secundum esse actuale supponuntur solum esse substantie.

Selfexistence
of the creature
explained by
the example of
man and his
sperma.

Ad secundum conceditur prima conclusio; sicut enim 15 theologi ponunt hominem generare se, posito, quod mas decidat semen, et ipso corrupto, antequam sperma aptetur induccioni anime, anima eiusdem maris inducatur in materiam prius decisam; et sic dicunt, posito, quod ignis particulariter generetur ex calore et materia 20 ignibili, ita quod non sit ignis generans ad extra, nec sit tunc dare primum ignem generatum, tunc dicitur, quod quilibet ignis generatur hic a suo simili in specie, et idem dicitur de quocunque corpore naturali, cuius una pars quantitativa generat aliam; 25 ideo, sicut non repugnat idem secundum unam partem agere in se secundum aliam, ymo correspondere se, quamvis non per se et primo, sic nec repugnat idem causare se secundum eius partes qualitativas, ita quod sequatur pars istius, sicut causat pro mensura, qua est 30 pars; ergo et totum secundum illam partem. Quelibet ergo pars quantitativa substantie sensibilis est per se ens, et ens actu, sed non formaliter pars qualitativa,

16. ponunt addidi. Cod.: 10 po^{te} po^{te} quod.

1. Cf. Averrois comm. in Arist. Met. IV 2 (Ed. Ven. vol. VIII, f. 31): *Deinde incoepit declarare modos, secundum quos attribuantur substantiae, et dicit quaedam enim dicuntur entia etc, id est quoddam dicitur ens, quia est existens per se, et est substantia; et quoddam dicitur ens, quia est passio substantiae . . .*
7. Quae Arist. Met. V 13 et 14 antiquitus legebantur, in novissimis editionibus inveniuntur libr. IV 7 (De ente) (Ed. Par. II 520, 44 ss.): *Τὸ δὲ λέγεται τὸ μὲν κατὰ συμβεβηκός, τὸ δὲ καθ' αὐτό . . . Καθ' αὐτὰ δὲ εἶναι λέγεται ὅσα π-η σημαίνει τὰ σχήματα τῆς κατηγορίας· ὁσαχῶς γὰρ λέγεται, τοσαυταχῶς τὸ εἶναι σημαίνει.*

cum non potest esse, nisi fuerit pars alterius, excepta forma immateriali, de qua post; et isto modo intelligitur illud Aristotelis 8° Methaphisice Ex duobus existentibus in actu non fit qualitative aliquod unum; si autem in materia ista placet limitare pronomen reciprocum facere relacionem ad idem secundum idem, ut negatur Deum gignere se, corpus esse prius se, et ita de similibus, ita quod totum solum sortitur causanciam partis, si pro illa mensura, quam causat, sit pars, non dissencio; sic tamen, quod teneatur sententia de per-se-existencia substantie, habentis in se actum et potenciam, ex quibus componitur; nec est possibile accidentia manere per se vel vacuum existere, ut patet post.

Ad tertium dicitur, quod tales veritates eterne non sunt formaliter substantie, cum desit illis ratio substantie supradicta; non enim habent in se potenciam et actum, ex quibus componuntur, quia tunc haberent esse-existere eternum a parte ante, et tunc non essent creature; tales enim veritates non possunt habere esse, nisi rationis; ideo non sunt substantie, sed sunt certa entia intellectualia eterna, proporcionaliter, ac si essent eorum accidentia.

Idem autem non sunt substantie formaliter, si non equivoce, quia tunc haberent esse-existere eternum absolute necessarium, ut Deus, et distinguerentur formaliter a Deo; quod est impossibile. Ideo solum habent esse intelligibile aut possibile, necessarium et eternum, et per consequens, cum sint priores potencia actuata, patet, quod satis univoce dicitur substantia de illis, et rebus, secundum esse-existere, ut sunt eiusdem generis vel speciei formaliter. Et isto modo potest intelligi

Eternal truths are not formally substances, since they have only an *esse rationis*, a being based on intellect

Ideas are not formally substances, since their being is only intellectual

³ *For* Metaph. sic lacuna 8-10 litterarum 10. *Con* : sit p^ost nō dicitur

⁴ *Commemoravit fortasse scriptor quae dicit Aristoteles Met. VII 3, 2-3 in antiquis Edd. VIII 4, Ed. Par. II 560, 10 ss. 1. Δι' δε μὴ ἰγνοεῖν, ὅτι ἐννοεῖται λανθάνει, πρότερον σημαίνει το ὄνομα τὴν συνθετοὺν οὐσίαν ἢ τὴν ἐντέλεσσαν καὶ τὴν πορετικὴν, ὡς ἢ οὐκ ἔστι πρότερον σημεῖον τοῦ κοινοῦ ὅτι σκεπασμα ἐκ περὶ ὄντων καὶ λείπων ὡς κειμένων. Οὐ φαίνεται δι' ζητοῦσιν ἢ ἀνιλεῖται ἐκ τῶν στοιχείων οὐσα καὶ συνθεσέως, οὐδ' ἢ οὐκ ἔστι πλὴν τοι τε καὶ συνθεσις. Καὶ τοῦτο ὁρθῶς· οὐ γὰρ ἔστιν ἡ σύνθεσις οὐδ' ἢ μίξις ἐκ τούτων, ὡς ἔστι, κ τ λ.*

Aristoteles 7° Metaphisice contra ydeas Platonis; nulli namque dubium quin Aristoteles concederet sententiam de ydeis; sed si materia et forma propter analogiam prioritatem naturalem non sunt satis univoce et formaliter substantie cum composito, quanto magis ydea et existens ydeatum | non sunt formaliter eiusdem generis vel speciei, quia, si minus analogum tollit rationem generis, merito magis plus analogum hoc tolleretur.

Ex hoc secuntur tria.

Three conclusions:
1. Substance may be predicated in some sense of every entity;

Primo, quod omne ens est modo suo in predicamento substantie; patet ex hoc, quod Deus et omnes veritates priores substantia sunt eius principia vel esse, et per consequens sunt in illo genere, sicut per se causa in suo causato, et omne accidens posterius substantia est in predicamento substantie tanquam forma accidentalis in suo per se subiecto, cum omne accidens sit substantiam accidentaliter se habere, et omnis substantia prima vel secunda est per se in genere substantie, sicut pars subiectiva vel quidditativa, ut patet 4° Phisicorum

9. Cod.: h^o h^o.

1. Cf. Arist. Metaph. VI 14, 1—2 (*In antiquis Edd. XII 16. Ed. Par. II 554, 12 ss*): Φανερόν δ' ἐξ αὐτῶν τούτων τὸ συμβαῖνον καὶ τοῖς τὰς ἰδέας λέγουσιν οὐσίαις τε καὶ χωριστάς εἶναι καὶ ἅμα τὸ εἶδος ἐκ τοῦ γένος ποιοῦσι καὶ τῶν διαφορῶν. Ἐλ γὰρ ἔστι τὰ εἶδη καὶ τὸ ζῶον ἐν τῷ ἀνθρώπῳ καὶ ἱππῳ, ἦτοι ἐν καὶ ταῦτόν τῳ ἀριθμῷ ἐστὶν ἢ ἕτερον. Τῷ μὲν γὰρ λόγῳ ὁρῶν ὅτι ἐν· τὸν γὰρ αὐτὸν διεξιέει λόγον ὁ λέγων ἐν ἑκατέρῳ. Ἐλ οὖν ἐστὶ τις ἀνθρώπος αὐτὸς καθ' αὐτὸν τόδε τι καὶ πεχωρισμένον, ἀνάγκη καὶ ἐξ ὧν, ὅλον τὸ ζῶον καὶ τὸ δῖπον, τόδε τι σημαίνειν καὶ εἶναι χωριστὰ καὶ οὐσίαις· ὥστε καὶ τὸ ζῶον. Cf. praeterea locum, quem Carolus Prantl, *Geschichte der Logik im Abendlande* IV 38 not. ex Wicliffi dialogorum libris (S. I. 1525) ad idearum rationem, quomodo a W. concepta sit exponendam affert (l. c. 8 f. XII v.) Quamvis omnes ideae distinguuntur inter se formaliter et a Deo, sunt tamen omnes essentialiter ipse Deus; unde Aristoteles arguens contra ideas Platonis equivocavit in logica stulte concipiens, quod idea sit essentia absoluta distincta ab essentia divina.

19. Cf. Arist. Nat. Ausc. IV 3 (5) 1 (*Ed. Par. II 287, 33 ss.*): Μετὰ δὲ ταῦτα ληπτέον, ποσαχῶς ἄλλο ἐν ἄλλῳ λέγεται. Ἐνα μὲν δὴ τρόπον ὡς ὁ δάκτυλος ἐν τῇ χειρὶ καὶ ὅλως τὸ μέρος ἐν τῷ ὅλῳ· ἄλλον δὲ ὡς τὸ ὅλον ἐν τοῖς μέρεσιν· οὐ γὰρ ἔστι παρὰ τὰ μέρη τὸ ὅλον. Ἄλλον δὲ τρόπον ὡς ὁ ἀνθρώπος ἐν ζῳῳ καὶ ὅλως εἶδος ἐν γένει. Ἄλλον δὲ ὡς τὸ γένος ἐν τῷ εἶδει καὶ ὅλως τὸ μέρος τοῦ εἶδους ἐν τῷ τοῦ εἶδους λόγῳ. Ἐτι ὡς ἡγία ἐν θερμοῖς καὶ ψυχροῖς καὶ ὅλως τὸ εἶδος ἐν τῇ θλῇ. Ἐτι ὡς ἐν βασιλεὶ τὰ τῶν Ἑλλήνων, καὶ ὅλως τὸ ἐν τῷ πρώτῳ κινητικῷ. Ἐτι ὡς ἐν τῷ ἀγαθῷ καὶ ὅλως ἐν τῷ τῆλει· τοῦτο δ' ἔστι τὸ οὐ εἶναι. Πάντων δὲ κυριωτάτον τὸ ὡς ἐν ἀγγεῖῳ καὶ ὅλως ἐν κύπῳ.

de octo modis inexistendi et ex divisione entis predicta.

Secundo patet, quod si non est prima substantia, non est aliquod ens predicamentale, quia, si non est substantia, non est secunda, cum causatur subiective a prima; et si non est substantia, non est accidens, ergo etc. Substantia ergo est basis et fundamentum omnibus aliis.

Tercio patet, quod una et eadem essentia est materia, forma et unio illarum. Materia enim non est nisi essentia absoluta posse existere vel informari, et forma non est nisi eandem essentiam actualiter existere vel informari, et unio istorum non est nisi eandem essentiam esse unum ex hoc, quod formaliter est id, quod est ad eius potentiam, et totum hoc est illa essentia.

Ex quo patet, quod quelibet essentia est perpetua; quia non posset desinere esse, nisi per anichilacionem, sed nichil potest anichilari, ut hic supponitur; ergo etc.

Secundo patet, quod accidit essencie, quod sit ignis, aer vel aliud corpus quodcumque, ymo quod sit continuum vel discretum. Nam materia prima non corrumpitur propter generationes huiusmodi formarum; sed manet sub qualibet, contrariis formis pro diversis temporibus; ergo et essentia, que est illa materia, cum materia dicit ultra essentiam relacionem ad formam in communi. Tercio patet, quod quelibet essentia est terna, quia quelibet talis est tres res, quarum quelibet est eiusdem communis essentia, scilicet potentia, actus et unio eorum etc.

* * *

CAPITIS QUINTI APPENDIX PRIOR.

Sed contra hec tria dicta obicitur per ordinem. Primo contra rationem substantie supradictam argumentatur sic: de nullius absoluti ratione formali est relacio; sed substantia quecumque est absolutum, ergo non habet relacionem de ratione sua formali; sed ratio supradicta ponit formaliter relacionem potencie ad actum, ergo etc.

Solution of three objections made against our position.

10. Cod. : mā z for. 19. hic| cod. : h¹ (= habet). 30. Cod. : unio
illarum eorum. 32. Cod. : hic. 35. Cod. : r'acō f' rō supdictā f' aba.

Item videtur, quod talis potencia sit eterna, et per consequens nichil est creabile, cum necessario materia, que est potencia, sit eterna formaliter, consequens Deum et ydeam.

Item omne substare rei elementis suis presupponit esse superstantis; ergo substantia prius habet actualiter esse, antequam habet esse substanciale; et cum omne adveniens enti in actu sit accidens, sequitur, quod omnis forma substancialis sit accidens.

Ad primum dicitur, quod omnem creaturam precedit relacio, ideo assumptum est falsum, cum nullam creaturam contingit concipere secundum eius rationem formalem, nisi concipiendo relacionem, quamvis non oportet distincte concipere relacionem vel rationem cuiuscumque ad hoc, quod ipsum distincte concipiatur. Nichil ergo obest, quod absolutum presupponat relacionem, quam dicit in sua ratione formali. Verumtamen nulla relacio posterior substantia est de eius ratione formali, et talis est omnis relacio per se in genere relacionis, ut patebit tractatu de relacione; sicut enim substantia est analogum ad signandum Deum et rationes ydeales, et illa, que per se sunt in genere substantie, sicut est de relacione et ceteris principiis.

Ad secundum dicitur, quod duplex est posse, scilicet posse loycum, quod fundatur in ydea vel re, cuius est posse secundum esse suum intelligibile, et illud non est materia, nec pars substantie. Est aliud posse actuatam, quod incepit esse per creacionem. Nam primo omnium creatum est esse nedum in communi, sed de quocumque singulari esse actuali, quod est eius forma communissima; contra essencia est id, quod est; est principium in essencia. Essencia tamen precedit quodammodo quodcumque esse suum singulare, quia nunc habet unum et nunc aliud, ut mutatur de una forma substanciali in aliam; et potencia, quam habet essencia ad esse vel formam substancialem in communi, vocatur materia, si potest vicissim recipere multas formas substanciales, ut patet de massa sublunari; et si determinata sit essencia ad unum inseparabile, ut creditur de celo, tunc vocatur subiectum, ut sentenciat Commentator in libro suo de Substantia Orbis; et patet, quod

41. Cf. Averrois Cordubensis Sermo de substantia orbis c. 2 (in editione Aristotelis opp. Veneta Vol. IX 4 et 4): Corpus

potencia, que est pars rei, cum presupponit essenciam addens relacionem, non est eterna.

Ad tercium dicitur, quod consequencia non valet, cum substantia quecumque presupponit suum esse intelligibile eternum, nec minus creatur, cum sit sine aliqua materia preexistente; nec est aliquod ens accidens predicabile, nisi adveniat formaliter subiecto, manenti ens actu tam sub forma, quam sub aliqua mensura ante formam. Et hec est ratio, quare forma substancialis non est accidens predicabile; quamvis enim accidentaliter adveniat essencie, presupponit eius corrupcionem, ipsa tamen essencia non ut sic est ens actu, quia non ut sic determinat sibi aliquam formam singularem, secundum quam foret individuum actuale alicuius speciei substantie, et omne accidens predicabile presupponit substantiam talis rationis; ideo dicunt philosophi, quod forma substancialis non est accidens alicuius novem generum, quamvis accadat materie prime. Et si obiciatur ex dictis, quod eadem essencia non est vera essencia

* * *

CAPITULI QUINTI APPENDIX POSTERIOR.

Dubitatur autem, si iuxta sextam signacionem est dare substantiam aggregatam, et videtur, quod sic. Primo ex hoc, quod nomen, verbum et oracio est vox significativa ad placitum, ut dicitur primo Perihermeneias; F. 199⁴ et certum est, quod non est vox nisi aggregative, sicut nulla vox alia potest esse; ergo est dare qualitates, quarum quolibet est aggregatum ex multis qualitatibus et per idem substantias. Item omnis quantitas discreta habet substantiam sibi subiectam, sicut omne unum accidens a subiecto habet unitatem; sed constat, quod numerus in actu non habet substantiam sibi

Substance can be collective; both compounds and universals present themselves as collective unities, are subjects of quantity, and substances

11. presupponit] cod.: p^r; locus labem quandam traxisse videtur

autem caeleste est quasi materia istius formae abstractae, quia est materia existens in actu. Et ideo non assimilatur materiae nisi in hoc tantum, quia est materia fixa ad recipiendum formam; et ideo dignius dicitur subiectum, quam materia. 22 Cf. supra pag. 38. Sed sexto accipitur substantia aggregative etc. 25. Cf. Arist. de Interpretatione 1, 2 et 2, 1—3 (Ed. Par. 1 24 sq.).

subiectam, nisi que est multitudo vel multe substancie; ergo etc.; quandocumque enim est aliquid perfectionis in causato, illud est eminencius in sua causa; unitas ergo numeri est eminencius suo subiecto. Item domus, pannus et cetera res artificiales personaliter intelligendo sunt singula earum substantia, et non nisi substantia aggregata; ergo etc. Assumptum patet eo, quod figura artificialis, domus, habet unum subiectum artificiatum; et negare, quod omne tale artificiale est aliquid, est nimis onerosum, quia per idem hoc dicitur de cervisia, de quibuscumque confeccionibus, et breviter de quolibet corpore mixto, cum omne totum sit sue partes quantitative et in quolibet mixto sunt elementa partis quantitative. Item universale est quolibet suorum singularium, ergo est omnia illa, et quolibet pars eorum usque ad individuum; sed quolibet partes talium sunt multitudines, ergo universale est multitudo, ut homo, populus, et per consequens omnis talis multitudo est aliquid subiectum quantitati discrete. Patet talis unitas 8° metaphisice 5°, et patet ex modo loquendi, quo concedimus populum currere, ambulare et exercere opera vitalia, ac subiectare accidentia per se, que sunt solius substancie. Item tota substantia integralis est sue partes quantitative, cum aliter materia prima esset anichilabilis per divisionem, et continuatio superaddita foret forma substancialis, ut patet alibi; ergo, cum nulla talis substantia potest esse non-substantia, quia tunc accidentaliter esset substantia; ergo sequitur, quod facta divisione in multas partes manebit substantia aggregative, que prius. Item subiectum immediatum forme superaddite est una substantia, quia est corpus vel materia forme substancialis, et illud est substantia uno modo, ut patet 5° et 7° Metaphisice, et

9. Cod.: artificē. 11. Cod.: d'isbā c'usīa.

20. Cf. Aristot. Met. VII 3, 8. (In antiquis edd. VIII 5, Ed. Par. II 561, 2 ss.): Φανερόν δὲ καὶ διότι, εἴπερ εἰσὶ πῶς ἀριθμοὶ αἱ οὐσίαι, οὕτως εἰσὶ καὶ οὐχ ὥς τινες λέγονται μονάδων· ὃ τε γὰρ ὁρισμὸς ἀριθμὸς τις (διαίρετος τε γὰρ καὶ εἰς ἀδιαίρετα· οὐ γὰρ ἄπειροι οἱ λόγοι) καὶ ὁ ἀριθμὸς δὲ τοιοῦτος. 32. Cf. Arist. Met. IV 8. (In antiquis edd. V 8, Ed. Par. II 521, 33): Οὐσία λέγεται τὰ τε ἀπλᾶ σώματα, ὅταν γῆ καὶ πῦρ καὶ ὕδωρ καὶ ἄλλα τοιαῦτα, καὶ ὅλως σώματα καὶ τὰ ἐκ τούτων συνεστῶτα ζῶα τε καὶ δαιμόνια καὶ τὰ μύρια τούτων. Ἄπαντα δὲ ταῦτα λέγεται οὐσία ὅτι οὐ καθ' ὑποκειμένον λέγεται, ἀλλὰ κατὰ τούτων τὰ

tamen non est unum, nisi aggregative; ergo talis aggregatio sufficit ad hoc, quod substantie aggregate constituant unam substantiam.

Minor patet ex hoc, quod omnis unitas substancialis est a forma substanciali; sed diverse forme substanciales in specie non constituunt unam nisi aggregative, quia aliter esset processus in infinitum in formis, ergo subiectum immediatum forme superaddite est solum aggregative unum, et per idem servare posset unitatem facta separatione, cum distancia et propinquitas sunt impertinencia ad constituendam substantiam. Item est dare substantias sibi invicem succedentes, que constituent unam substantiam successivam, ergo multo magis convenit substantias simul iuxta positas constituere unam aggregative. Antecedens patet ex hoc, quod lumen, sonus et motus possunt successive continuari, dum subiectum eorum est percibiliter ingenerari; cum ergo oportet omne tale accidens habere proportionaliter subiectum denominatum, sequitur, quod oportet esse substantiam successivam, et per idem, cum sonus sit interpolatus, stat substantiam interpolatam succedere subiectando solum. Et confirmatio huius est de successionem generis relationis in quotlibet linearum substantie. Item

16. *facta separatione*, *modus*.

17. *pcibi* (*percibiliter*) *locus suspectus*.

ἄλλα et Met. VII 3, (*In antiquis edd*) VII 2, ed. Paris II 539, 21: *ἰσχυρταὶ δ' ἡ οὐσία, εἰ μὴ πλεοναχώς, ἀλλ' ἐν τέτταρσι γε μάλιστα καὶ γὰρ τὸ τι ἦν εἶναι καὶ τὸ καθόλου καὶ τὸ γένος οὐσία δοκεῖ εἶναι ἑκάστων καὶ τέταρτον τοῦτον τὸ ὑποκείμενον. Τὸ δ' ὑποκείμενον ἔστι κατ' οὐ τὰ ἄλλα λέγεται, ἐκείνῳ δὲ αὐτὸ μέγιστον καὶ ἄλλων.*

CAPITULUM SEXTUM.

On quantity,
the base of all
further
accidents

Post substanciam sequitur quantitas, que est imme- F. 200
diatum et proximum genus accidentis; repugnat enim
genus substancie esse integrum, nisi fuerit tam sub-
stancia corporea quam incorporea, et per consequens
tam quantitas continua quam discreta. Et quod sit
prior qualitate, patet ex hoc, quod qualitas quecumque
presupponit quantitatem, ymo eadem species quantita-
tis, ut corporeitas, est dispositio ad quotlibet genera
qualitatum, causans figuram, acuciem etc. Ideo solet
dici, quod quantitas sit basis cuilibet alteri accidenti.

Meaning of the
word 'quantity'.

Notandum tamen, quod quantitas dicitur multipliciter.
Primo pro quantitate virtutis aut perfeccionis essentialis,
ut immensitas vel infinitas Dei, et eius quantitas, que
realiter est divina essencia principians genus quantita- 15
tis, sicut et genus substancie; et proportionaliter que-
libet substantia habet quantitatem, que est essentialis
sibi, cum sit realiter sua essencia, et per consequens
non accidens sibi. Secundo modo accipitur quantitas
pro forma accidentali, qua substantia est formaliter ac- 20
cidentaliter quanta et ut sic est genus primum acci-
dentis. Tercio modo accipitur essentialiter vel materi-
aliter pro subiecto quanto, et ista significacio est famosa,
quia solum accepta ab illis, qui negant quantitatem
distingui a subiecto quanto. Quarto modo accipitur pro 25
quacumque denominatione forme, secundum quam ipsa
est formaliter quanta, ut alia est quantitas qualitatis,
alia motus, et sic de aliis formis tam substancialibus,
quam accidentalibus. Quinto modo accipitur aggregative
vel collective pro aggregato ex multis formis, quarum 30
aliqua est quantitas; et isto modo creditur tempus dici
quantitas; dicit enim tempus preter quantitatem, motum
et per consequens accionem et relacionem; ideo credi-
tur non esse principaliter quantitas, ut linea vel nume-

ras, et sic de loco, de oracione et multis similibus
 facta ergo limitatione quantitatis ad secundum modum
 significandi, et supposito, quod substantia sit commune
 ad substantiam aggregative unam vel substantialiter
 unam, modo, quo dictum est superius, patet, quod que-
 dam est quantitas continua, et quedam quantitas dis-
 creta. Quantitas continua est quantitas, qua substantia
 est continue quanta, ut linea, superficies et corpus,
 quod quidam vocant crassitudinem, quidam altitudinem,
 et quidam profunditatem vel ternam dimensionem. Nam
 quomodocumque vocetur, certum est, quod multum equi-
 voce differt a corpore, quod est species substantie. Quia
 autem utrumque membrum quantitatis continet sub se
 genera multum disparata, ideo dividit Aristoteles genus
 quantitatis per signum neutri generis, ac si intenderet,
 quod generis quantitatis aliquod genus intermedium est
 continuum, et aliquod discretum; et quamvis quantitas
 discreta credatur naturaliter prior quantitate continua,
 tamen quantitas continua est naturaliter prior in ordine
 cognoscendi; et preterea perfectissima ac completissima
 substantia, que est mundus, habet quantitatem conti-
 nuam pro fine et complemento cuiuscumque quantitatis
 discrete.

Primo ergo distinguitur distinctio quantitatis continue
 a subiecto, supponendo supradicta de veritatibus, et
 quod quocumque individuo existente accidens tota sui
 species est accidens. Nam eandem hominem contingit
 nunc esse maiorem et nunc minorem, quod non posset
 esse, nisi magnitudo et per consequens quantitas esset
 sibi accidentalis; ergo etc. Et si est sibi accidentalis,
 tunc est accidens eidem; ergo quantitas hominis est
 sibi accidens, et cum eiusdem rationis sint quantitas
 hominis et cuiuslibet substantie corporee quantitas, se-
 quitur, quod cuiuslibet substantie corporee inest quantitas,

Quantity is an
 accident distinct
 from the
 subject
 Confirmation
 from Augustine
 and conclusions
 drawn from his
 words

et sibi accidentis accidens q. 1. p.

7. Hanc quoque Wiclifi expositionem paene verbatim ex
 Aristotelis preceptis pendere colligitur ex Cat. IV 1-2. (Ed.
 Par. I 6, 42 ss.): Τοῦ δὲ ποσοῦ τὸ μὲν ἐστὶ διωρισμένον, τὸ δὲ
 ἀνέλεον, καὶ τὸ μὲν ἐκ θείων ἔχοντων πρὸς ἄλληλα τῶν ἐν αὐτοῖς
 μορίων ἀνίσταται, τὸ δὲ οὐκ ἐξ ἔχοντων θείων. Ἔστι δὲ διω-
 ρισμένον μὲν οἷον ἀριθμὸς καὶ λόγος, συνεχὲς δὲ, οἷον γραμμὴ,
 πλάτος, ὄψις. Ἔτι δὲ παρὰ ταῦτα χρόνος, καὶ τόπος. Τῶν
 μὲν γὰρ τῶν ἀριθμῶν μορίων οὐδεὶς ἐστὶ κοινὸς ὄρος, πρὸς ὃν
 ἀναπτεται τὰ μόρια αὐτοῦ . . . 14. Cf. not. superlativem

ut accidens substantie. Confirmatur, quod homo sit
 quantus est veritas, presupponens hominem esse et
 potens deesse ab homine, ipso permanente, | ergo distin- F. 201
 guitur ab homine, et certum est, quod talis veritas inest
 homini accidentaliter, ergo est accidens homini, et ad 5
 nichil pertinencius deserviret, quam ad quantificandum
 hominem, cum ipsa posita est homo sic quantus, et
 ipsa ablata desinit esse sic quantus; ergo talis veritas
 est accidens, quo subiectum est formaliter et acciden-
 taliter quantum; et tale describitur esse quantitas distinc- 10
 ta; ergo est dare huiusmodi quantitatem. Et hic con-
 sidero, quoniam inconsequenter dicunt quidam, quod
 impossibile est substantiam esse accidentaliter quale,
 nisi insit sibi qualitas distincta, ut forma accidentalis
 distinguitur a subiecto. Et cum dicunt non oportere, 15
 si subiectum sit accidentaliter et eque formaliter quan-
 tum, quod quantitas sit forma accidentalis sibi, illius
 autem non est fingenda ratio, licet false fingatur, quod
 oportet qualitatem esse rem, que potest per se existere,
 et non sic de quantitate. 20

Confirmatur ista sententia per beatum Augustinum 6°
 de trinitate 6°, ubi dicit sic: „In unoquoque corpore
 aliud est magnitudo, aliud color et aliud figura; potest
 enim diminuta magnitudine manere idem color et
 eadem figura, et colore mutato manere eadem figura 25
 et eadem magnitudo; et figura eadem non manente
 tam magnum esse et eodem modo coloratum.“ Et ca-
 pitulo 4° sic scribit: „Humano quippe animo non est
 hoc esse, quod fortem esse, aut prudentem esse, aut
 iustum esse, aut temperatum esse; potest enim esse 30
 animus et nullam istarum habere virtutem“, sed in Deo
 est idem. Et 5° de trinitate 13°: „In rebus partici-

21. Aug. De Trinitate VI 6. Migne, *Cursus patrologiae ser. lat.* XI.11 928.

28. Ibidem, ubi supra cap. 4. (Migne col. 927) . . . non hoc est esse, quod est fortem esse, aut prudentem, aut iustum, aut temperantem: potest enim esse animus, et nullam istarum habere virtutem. Deo autem hoc est esse, quod est fortem esse, aut iustum esse . . . et 95q. 32. Ibid., ubi supra V 10 (non 13) Migne, col. 918: In rebus enim, quae participatione magnitudinis magnae sunt, quibus est aliud esse, aliud magnas esse, sicut magna domus, et magnus mons, et magnus animus; in his ergo rebus aliud est magnitudo, aliud, quod ab ea magnitudine magnum est, et prorsus non hoc est magnitudo, quod est magna domus.

post substantiam; et idem sepe dicit in libro Topicorum. Unde libro Posteriorum dicit negativam esse in methaphisica, in qua unum predicamentum removetur a reliquo, et exemplificat Lyncoliensis de hoc: nulla substantia est quantitas, ubi tamen hac via habet ponere, quod omnis substantia, si est, est quantitas, ut omnis substantia materialis est mensura, qua est virtualiter magna, ut dictum est de Deo. Nec fingetur quid aliud a substantia connotet iste terminus quantitas, ratione cuius sit terminus accidentalis. Ideo videtur, quod sit superior communis ad substantiam et qualitatem, et tamen tale genus univocum nescierunt philosophi invenire, sicut nec signum signans pure univoce substantiam materialem et qualitatem materialem. Unde et primo Phisicorum capit Aristoteles contra Parmenidem et Melissum, quod, si substantia quanta est, tunc sunt res diversorum generum, scilicet substantia et quantitas, et per consequens non tantum unum. Et 7° Metaphisice 8° sic scribit: „Longitudo,

15. tamen} cod.: cum. 16. Cod.: ης et.

ποσὸν ἢ πρὸς τι ἢ ποιῶν ἢ πάσχιον ἢ ποῦ ἢ ποτέ, ὅταν ἔν καθ' ἑνὸς κατηγορηθῇ. Ἐτι τὰ μὲν οὐσίαν σημαίνοντα ὅπερ ἐκεῖνο ἢ ὅπερ ἐκεῖνό τι σημαίνει καθ' οὗ κατηγορεῖται . . . ὅσα δὲ μὴ οὐσίαν σημαίνει δεῖ κατὰ τινος ὑποκειμένου κατηγορεῖσθαι, καὶ μὴ εἶναι τι λευκόν, ὃ οὐχ ἕτερόν τι ὄν λευκόν ἐστίν. 4. Cf. Commentaria Roberti Lincolniensis in libros posteriorum Aristotelis 15 (Ed. Ven. f. 15'): Cum autem est predicatio substantialis non convertitur predicatio in aliquo predicamentorum, ut, cum albedo sit color, non convertitur, ut sit predicatio simpliciter, color est albedo . . . Omnia enim, que substantialiter predicantur de aliquo, recipiuntur in eius diffinitione . . . Summa igitur huius probationis sic breviter recapitulari potest: Accepto per divisionem, quod est predicari simpliciter, accipitur, quod, ubi est predicatio, predicatur genus vel differentia subiecti aut quale aut quantum aut denominative sumptum alicuius alterius predicati, et non predicatur subiectum de accidente, ut album est lignum vel accidens de accidente, ut album est musicum. 15. Cf. Aristotelis Nat. Aus. I c. 2 et 3 atque potissimum quae leguntur 2, 10 (Ed. Par. II 249, 43 ss): Μέλισσος δὲ φησι τὸ ὄν ἄπειρον εἶναι. Ποσὸν ἄρα τι τὸ ὄν· τὸ γὰρ ἄπειρον ἐν τῷ ποσῷ οὐσίαν δὲ ἄπειρον εἶναι ἢ ποιότητα ἢ πάθος οὐκ ἐνδέχεται εἰ μὴ κατὰ συμβεβηκός εἰ ἅμα καὶ ποσὸν ἅπαντα εἶεν· ὃ γὰρ τοῦ ἰσπεῖρον λόγος τῷ ποσῷ προσχρῆται, ἀλλ' οὐκ οὐσία, οὐδὲ τι ποιῶν. Εἰ μὲν τοίνυν καὶ οὐσία ἐστὶ καὶ ποσόν, δύο καὶ οὐχ ἓν τὸ ὄν. 19. Cf. Arist. Metaph. VI 3 (in antiquis edd. VII 3, Ed. Par. II 539, 39 ss): Περιαιρουμένων γὰρ τῶν ἄλλων, οὐ φαίνεται οὐθεν ὑπομένον· τὰ μὲν γὰρ ἄλλα, τῶν σωμάτων πάθη, καὶ ποιήματα καὶ δυνάμεις· τὸ δὲ μέγας καὶ πλάτος καὶ

latitudo et profunditas sunt quantitates, et non substantie; quantitas enim non est substantia, sed illud, cuius sunt ista." Primo modo est substantia, super quo Commentator: „Longitudo, latitudo et profundum, per
 5 que definimus corpus, videntur esse substantie, sed non sunt, quoniam quantum non est substantia"; sed hoc dixit ad declarandum, quod individuum, cum non sit substantia per tres dimensiones, restat, quod sit substantia per materiam. Nec oportet multum sollicitari
 10 ad inveniendum dictum philosophorum, qui sententia- liter negant quantitatem esse substantiam propter earum copiam

Item iuxta istam opinionem omnes sciencie doctrinales eo, quod omnes ille presupponunt quantita-
 15 tem pro subiecto, de quo considerant; et eciam Augustinus secundo de Doctrina Christiana declarat, quod sunt necessarie, multum conferentes ad noticiam scripture; et Aristoteles secundo Phisicorum dicit, quod mathematicorum abstrahencium non est mendacium.

1. Cod. sup. qm no addidi quantum. 10. qui cod. q = que
 15. Post opinionem in cod. lacuna 6 fere litterarum. 15. etiam cod. :
 non correct. 10. Post Christiana in cod. lacuna 5 fere litterarum.

βᾶθος ποσότητες τινες, ἀλλ' οὐκ οὐσίαι. — Super quo Commen-
 tator. Cf. Aristot. opera cum Averrois comm. ed. Veneta VIII,
 fol 75: Deinde dicit et etiam longitudo et latitudo et pro-
 fundum etc. id est et etiam longitudo et latitudo et profundum,
 quae existimant esse substantiae corporis, videntur esse quantum,
 et non substantia, quoniam quantum non est substantia. Et
 intend. bat quod, cum concesserimus corpora esse substantias, et
 quod longitudo et latitudo et profundum, per quae definimus
 corpus, sit quantum et non substantia, non remanebit in cor-
 pore aliud, quod dicatur substantia, nisi materia. 16. Cf.
 August. De Doctrina Christiana II 16, 25 (Migne XXXIV 48).
 Numerorum etiam imperitia multa facit non intelligi translate
 et mystice posita in scripturis. Ingenium quippe, ut ita dixerim,
 ingenium non potest non moveri, quid sibi velit, quod et Moyses
 et Elias et ipse Dominus quadraginta diebus ieiunaverunt . . .
 Ita multis aliis atque aliis numerorum formis quaedam simili-
 tudinum in sanctis libris secreta ponuntur, quae propter nume-
 rorum imperitiam legentibus clausa sunt. 19. Cf. Arist. Nat.
 11 2. . (Ed. Par. II 262, 28 ss.): Ἐπεὶ δὲ διακρίνεται
 ποσότης ἢ ποσότης λέγεται, μετὰ τούτοις θεωρητέον τίμ διαφέρει
 ὁ μαθηματικὸς τοῦ φυσικοῦ· καὶ γὰρ ἐπίπεδα καὶ στερεὰ ἔχει τὰ
 φυσικὰ σώματα, καὶ μηχανὴ καὶ στιγμὴ περὶ ὧν σκοπεῖ ὁ μαθη-
 ματικὸς . . . περὶ τούτων μὲν οὖν πραγματεύεται καὶ ὁ μαθη-
 ματικὸς, ἀλλ' οὐχ ἡ φυσικοῦ σώματος πρῶτος ἵκαστος· οὐδὲ τὰ
 θεωρητικὰ θεωρεῖ ἢ τοιούτοις οἷσι συμβέβηκε· διὸ καὶ χωρίζει
 θεωρίαν περὶ τῆς νοήσεως καὶ ἡσέως ἐστὶ καὶ οὐδὲν διαφέρει,
 οἷον γὰρ καὶ ψευδὸς χωρίζοντων.

Unde et sepe capit sentencias eorum pro suo intento probando, ut patet tercio Meteorologicorum de yride. Et dicere, quod sententia fundatur super uno impossibili, quo dato eque sequeretur oppositum sicut propositum, est nimis leve verbum, quod sic posset rudissimus multiplicare conclusiones infinitas; et cum omnis demonstracio doctrinalis foret deducens ad impossibile et nulla ostensiva, quod est contra Aristotelem primo Posteriorum de distincione denotacionum, quod ostensiva procedit ex primis, veris et immediatis, ymo ex prioribus et nature nocioribus veritatibus, quia causis conclusionis, et constat tales demonstraciones potissime esse in scientiis doctrinalibus, et non in phisica, in qua demonstracione quia ostenditur a posteriori per effectum eius causari: et patet assumptum ex hoc, quod omnes sciencie doctrinales supponunt diffiniciones et alia principia implicancia quantitatem distingui a substantia et qualitate, et ex illis procedunt concludendo ostensive, nec dicunt necessaria de inesse.

The exact sciences shew the distinction of accidents one from another.

Quod autem fundamenta talium scienciarum in suis diffinicionibus presupponunt talia distingui ex doctrina

11. *Cod.*: $\eta\epsilon\ \eta\ \text{caul}$.

2. *Cf.* Arist. Meteorolog. III 5, 1 (*Ed. Par.* III 605, 43 ss.): "Οτι δ' οὔτε κύκλον οἶον τε γίνεσθαι τῆς Ἰριδος, οὔτε μεῖζον ἡμικυκλίου τμήμα καὶ περὶ τῶν ἄλλων συμβαινόντων περὶ αὐτὴν, ἐκ τοῦ διαγράμματος ἔσται θεωροῦσι δῆλον· ἡμισφαιροῖν γὰρ ὄντος ἐπὶ τοῦ ὀρίζοντος κύκλου τοῦ ἐφ' ᾧ τὸ α, κέντρον δὲ τοῦ κ, ἄλλου δὲ τινος ἀνατέλλοντος σημείου ἐφ' ᾧ τὸ η, ἐὰν αἱ ἀπὸ τοῦ κ γραμμαὶ κατὰ κῶνον ἐκπίπτουσιν ποιῶσιν ὥσπερ ἄξονα τὴν ἐφ' ἣ ἢ ηκ, καὶ ἀπὸ τοῦ κ ἐπὶ τὸ μ ἐπιζευχθεῖσαι ἀνακλασθῶσιν ἀπὸ τοῦ ἡμισφαιρίου ἐπὶ τὸ η ἐπὶ τὴν μεῖζω γωνίαν πρὸς κύκλου περιφέρειαν, προσπεσοῦνται αἱ ἀπὸ τοῦ κ· καὶ ἐὰν μὲν ἐπ' ἀνατολῆς, ἢ ἐπὶ δύσεως τοῦ ἄστρου ἢ ἀνάκλασις γένηται ἡμικύκλιον ἀποληφθήσεται τοῦ κύκλου ὑπὸ τοῦ ὀρίζοντος τὸ ὑπὲρ γῆν γινόμενον· ἐὰν δ' ἐπάνω, ἔλαττον αἰεὶ ἡμικυκλίου· κτλ. 8. *Cf.* Arist. Post. I 2, 5 (*Ed. Par.* I 122, 20 ss.): Εἰ τοίνυν ἐστὶ τὸ ἐπίστασθαι, οἶον ἔθεμεν, ἀνάγκη καὶ τὴν ἀποδεικτικὴν ἐπιστήμην ἐξ ἀληθῶν τ' εἶναι, καὶ πρώτων καὶ ἀμέσων, καὶ γνωριμωτέρων καὶ προτέρων καὶ αἰτίων τοῦ συμπεράσματος· οὕτω γὰρ ἔσονται καὶ αἱ ἀρχαὶ οἰκεῖαι τοῦ δεικνυμένου. Συλλογισμὸς μὲν γὰρ ἔσται καὶ ἄνευ τούτων· ἀπόδειξις δ' οὐκ ἔσται· οὐ γὰρ ποιήσει ἐπιστήμην. Αληθὴ μὲν οὖν δεῖ εἶναι, ὅτι οὐκ ἔστι τὸ μὴ ὄν ἐπίστασθαι· οἶον ὅτι ἡ διάμετρος σίμμετρος. Ἐκ πρώτων δ' ἀποδείκτων, ὅτι οὐκ ἐπιστήσεται μὴ ἔχων ἀπόδειξιν αὐτῶν· τὸ γὰρ ἐπίστασθαι, ὧν ἀπόδειξις ἔστι μὴ κατὰ συμβεβηκός, τὸ ἔχειν ἀπόδειξιν ἔστιν κτλ.

metaphisici, patet considerando diffinitiones Euclidis de puncto, linea, superficie, angulo et figura, et idem patet libro 5° et 7° de proporcionibus et numeris, et ita est de aliis scienciis doctrinalibus, quod omnes supponunt distinctionem accidencium; quod fundamentum si sit impossibile, sine dubio non fundat veritatem, quod, si intelligantur conclusiones condicionaliter, palam patet, quod eque sequitur quidlibet, quia iuxta hanc viam de potencia absoluta non posset producere tale accidens, quale adnichilantes fingunt quantitatem, eo, quod tunc non haberet colorem negandi talem quantitatem, quia indubie evidencie, que moverent ad destruendum quantitatem eque efficaciter probarent, quod non est possibile talem esse.

Ex quo videtur, quod altera illarum est heretica, si fuerit pertinaciter defensata, quia scripture sacre secundam quamlibet eius partem contraria. Unde sic argueram frequenter in ista materia: Omnis opinio, ex qua formaliter sequitur oppositum fidei secundum quamlibet partem sui, est heretica, quia consequenter respondendo a fide divisiva; sed altera istarum est huiusmodi, eo, quod formaliter impossibilis, ergo altera istarum est heretica. |

Nullum enim tale impossibile potest esse, nisi Deus non sit, nec oportet, si dictum sit hereticum, quod eo ipso, quis ipsum asserit, sit hereticus. Omne ergo tale dictum asserendo, consequenter negandus esset quilibet articulus fidei, esset summe hereticum. Aliter enim non esset evidencia, quod opiniones, que non sunt expresse heretice in scriptura sacra, nec eorum opposita asserta essent heretice, cuius oppositum constat ex hereticacione multarum heresum per determinacionem ecclesie. Non enim homo hereticus, quia dicit opinionem hereticam, sed prius naturaliter est cum ipsam dogmatisare hereticam scienciam, quam ipsum esse hereticum. Patet ergo, quod ista posicio repugnat scienciis doctrinalibus, quia suis principiis repugnat, et diffinitionibus beati Augustini

The distinction between accidents is also supported by Holy Scripture and the teaching of the Fathers

The opposite opinion would be heretical if obstinately maintained,

. Cf. Euclidis Element. I. Definit. 1; 2 sq. 5; 8; 14 (*Fuclidis opera omnia ediderunt J. L. Heiberg et H. Menge, Lipsiae 1881-1888, vol. I, p. 4 et 5*). 3. Cf. Euclidis Element. V, 4-25 (*Id. Lips. II 15-71*) et VII (*ibid. 184-269*). 37. Cf. Augustini De Quantitate lib. cap. VII, X-XII (*Migne XXXII 1041-1046*) atque imprimis illud, cap. XI, sect. 18: *Siquidem hoc (scil. punctum) est quod nullam divisionem patiatur, et punctum*

de Quantitate Anime capitulo 7°, ubi diffinit linea superficiem, punctum et angulum modo quo mathematicus, et distinguit ipsa ab invicem et a substantia ponens sepe, quod punctus non est sensibilis, sed intelligibilis et condicione perfectus quo ad indivisibilitatem excedit lineam, sicut et linea superficiem, et ipsa corpus. Cum ergo precipui doctores sancti et famosiores moderni ponunt quantitatem differre generaliter a substantia et qualitate, videtur potius, quod posicio negativa sit heretica.

Such an opinion would involve an unconditional likeness of all figures.

Item iuxta istam opinionem non esset distincio specifica figurarum corporalium, quod contradicit scripture; et consequencia sic probatur. Omne corpus, cuius maxima longitudo, maxima latitudo et maxima profunditas sunt simpliciter equales, est conformiter figuratum; 15 omne corpus est huiusmodi, ergo etc. Maior patet ex descriptionibus figurarum corporalium, quas dant, quibus hucusque non dedignabatur Deus ostendere meliores, ut patet de spera orbis et ceteris figuris corporeis. Si enim capitur diffinicio spere, quam dat Theodosius, quod 20 est „unum solidum, una superficie contentum, a cuius medio puncto omnes linee ducte ad circumferenciam sunt equales”, notum est, quod hec descriptio vel est impossibilis vel de quolibet corpore verificabilis, quia da, quod non de A cubo, contra infra A cubum est 25 cubulus punctualis eque distans a lateribus, ymo quilibet punctus intrinsecus vel extrinsecus distans a lateribus est eque distans a lateribus.

Et conformiter arguitur de descriptione cubi, et perirent ultimi quinque libri Euclidis de figuris corporeis, 30

20. Cod.: theoll^u correxī

vocatur, cum medium tenet figurae; si autem principium lineae est vel lineis, aut etiam finis, vel cum omnino aliquid notat, quod sine partibus intelligendum sit, nec tamen obtineat figurae medium, signum dicitur.

20. Est Theodosius Tripolites mathematicus alterius seu tertii post Chr. n. saeculi, cuius De Sphaericis libri tres, pluries editi, prodierunt graece et latine 1707 Oxoniae („e theatro Sheldoniano”) quorum primi definitionem primam de sphaera: Σφαῖρα ἐστὶ σχῆμα σφαιρὸν, ἅπασας ἐπιφανείας περιεχόμενον, πρὸς ἑνὶ ἀπ' ἐνὸς σημείου τῶν ἐντὸς τοῦ σχήματος κειμένων πᾶσαι αἱ προσημειωμέναι εὐθεῖαι ἴσαι ἀλλήλαις εἶναι plane ad verbum a Wyclifio redditam esse apparet.

29. Cf. Euclid. Element XIII 18 (non 17) fin (Ed. Lips. IV 336 sqq.): Λέγεται δὲ, ὅτι παρὰ τὰ εἰρημένα πέντε σχή-

ut de quinque corporibus racionalibus, scilicet yco-
cedron, quod est corpus 20 basium, duocedron, octo-
cedron, tetracedron et exacedron, de quibus conclusione
17^a libri 13ⁱ Euclidis, et eadem consideracio de quin-
5 que generibus corporum in communi, de spera, corpore
serratili, de solido parallelo.

Nec erit facile sic opinantem fingere descripciones
novas propter defectus terminorum, ut patet attendenti
ad pictacias hodiernas; quod autem omnis corporis tres
10 maxime dimensiones sunt simpliciter equales, probatur
per deducciones ad impossibile, quia det sic opinans,
quod A piramis ignis non habeat istas tres equales,
contra maxima longitudo A est eius maxima materia,
F. 202^a maxima latitudo A est eius | maxima forma et maxima
15 profunditas A est eius maxima caliditas; et iste sunt
simpliciter equales; ergo et sue tres maxime dimensiones;
patet totum antecedens ex opinione, et idem est argu-
mentum de quolibet corpore assignando, quod expresse
contradicit scripture Gen. 6° de figura et quantitate arche
20 Noe, cuius longitudo secundum instructionem divinam
foret trecentorum cubitorum, quinquaginta cubitorum
latitudo, et triginta cubitorum altitudo; modo secundum
istam opinionem eque sint longitudo, latitudo cum alti-
tudine, quia quecumque ad omnem punctum extensa,
25 ymmo quelibet longitudo foret latitudo et profunditas
et econtra; et eadem confusio foret de figura et qantitate
tabernaculi portatilis ostensa Moysi in monte, de qua
Exodi; de templo Salamonis, de quo 2° Regum,

The opinion
that all the
dimensions of
any body are
equal is
contradicted

1. By our
nature's self

* by the
witness of
Scripture

8. Cod.: solido parallelo. 30. Post Exodi lacuna 5 fere litterarum
in cod.

ματα οὐ συνσταθήσεται ἕτερον σχῆμα περιεχόμενον ὑπὸ ἰσοπλευρῶν
τε καὶ ἰσογωνίων ἰσων ἀλλήλοις. Ὑπὸ μὲν γὰρ δύο τριγώνων ἢ
ἄλλως ἐπιπλάτων στερεὰ γωνία οὐ συνίσταται· ὑπὸ δὲ τριῶν
τριγώνων ἢ τῆς πυραμίδος, ἵπο δὲ τεσσαρῶν ἢ τοῦ ὀκταέδρου,
ἕπο δὲ πέντε ἢ τοῦ εἰκοσαέδρου· . . . ὑπὸ δὲ τετραγώνων τριῶν
ἢ τοῦ κέρου γωνία περιέχεται· ὑπὸ δὲ τεσσάρων ἀδύνατον·
ἴσονται γὰρ πάλιν τεσσαρεῖς ὀρθαί· ἵπο δὲ πενταγώνων ἰσο-
πλευρῶν καὶ ἰσογωνίων, ὑπὸ μὲν τριῶν ἢ τοῦ δωδεκαέδρου·
ἵπο δὲ τεσσαρῶν ἀδύνατον . . . κτλ. 21. Gen. VI 15.

30. Exod. XLVI 2 Longitudo cortinae unius habebit viginti
octo cubitos; latitudo quatuor cubitorum erit . . . 3 (non 2)
Reg. I 2 Domus autem quam aedificabat rex Salomon Domino,
habebat sexaginta cubitos in longitudine, et viginti cubitos in
latitudine et triginta cubitos in altitudine.

de templo ymaginativo Ezechie lib. 2, breviter de omni mensura geometrica, de qua scriptura facit ubilibet mencionem. Ex quo videtur, quod autores scripture sicut et philosophi nescierunt istam opinionem. Quid ergo valet tam extranee et tam heretice sine evidenciâ opinari?

On Aristotle's teaching as to accidents jointly qualifying the subject while distinct from each other.

Hic dicitur communiter, quod non sequitur: Ista longitudo est tanta, ut hec latitudo vel profunditas, ergo est tanta longitudo, et sic de latitudine ac profunditate, et sic glosantur omnia dicta autentica, et corrigunt descripciones. Sed contra illud est regula Aristotelis, que docet numquam esse taliter sophisticandum diversimode inter coniunctum et divisum, nisi quando unum accidentaliter coniungitur alteri; nec homo est bonus ac faber, et tamen non est bonus faber, quia bonus primo determinat bonitatem nature vel moris, et secundo bonitatem artis fabrilis; sic autem non est in proposito, quando dicitur hec res tanta est longitudo, et hec res est tanta longitudo, quia neutrobique connotatur aliquod accidens rei; hic videtur sic opinantes deficere in sermone signorum, de quibus est illis summa causa, quia isti termini, linea, superficies et corpus significant iuxta illos substantiam et quantitatem in recto, quod est contra naturam speciei, quam oportet univoce significare. Non ergo foret iste terminus linea per se species generis quantitatis, significando analoyce omnem substantiam, qualitatem vel accidens longum.

Height, length and breadth are not quantity but modifications of quantity.

Sed dimissa ista altercatione signorum grammaticis videtur sequi hoc: A sub isto gradu est res, cum arguitur sine impedimento a per se inferiori ad suum per se superius, et per idem sequitur divisionibus, et per consequens sub omni gradu, quo A est longitudo, latitudo,

13. Cod.: coniectu.

1. Ex. XI.11 2—3. In facie longitudinis, centum cubitos ostii Aquilonis, et latitudinis quinquaginta cubitos, contra viginti cubitos atrii interioris . . . 11. (Cf. Arist. Met. VI 4 (Ed. Par. II 506, 9 ss.): Εἰ δὲ πάντα κατὰ συμβεβηκὸς λέγεται, οὐθὲν ἔστιαι πρῶτον τὸ καθ' οὗ, εἰ ἀεὶ τὸ συμβεβηκὸς καθ' ὑποκειμένον τινὸς σημαίνει τὴν κατηγορίαν. Ἀνάγκη ἄρα εἰς ἄπειρον ἵεναι. Ἀλλ' ἀδύνατον· οὐδὲ γὰρ πλείω συμπλέκεται δυοῖν· τὸ γὰρ συμβεβηκὸς οὐ συμβεβηκότι συμβεβηκός, εἰ μὴ ὅτι ἄμφω συμβέβηκε τὰν τῶ· λέγω δ' οἶον τὸ λευκὸν μουσικόν καὶ τοῦτο λευκόν, ὅτι ἄμφω τῶ ἀνθρώπῳ συμβέβηκεν· ἀλλ' οὐχ ὁ Σωκράτης μουσικὸς οὕτως, ὅτι ἄμφω συμβέβηκεν ἐτέρῳ τινί.

vel profunditas est ipsum res; et cum tantum uno gradu sit res, ut sequitur ex opinione, patet, quod omni gradu, quo A est longitudo, est latitudo et profunditas, et hoc expositio sequitur ex quiditate gradus; non ergo sub minori gradu vel minus est longitudo, quam est latitudo vel profunditas, cum sequitur sub isto gradu est longitudo, et per se longitudo est quantitas, ergo sub isto gradu est quantitas. Quante enim aliquid est homo, tante est animal, et quidquid per se primo modo fuerit essendi, quia alter non esset per se huiusmodi, si posset nunc plus et nunc minus esse huiusmodi; ut homo non est per se quantus, sicut non est per se albus; curas ratio est iuxta sic opinantes, quia nunc potest esse magis quantus, nunc minus quantus. Per idem videtur, quod per accidens est linea quanta, quia potest manere eadem linea nunc magis quanta et nunc minus quanta.

Item, si substantia non sit tanta longitudo, sicut latitudo vel profunditas, aut econtra, sequitur, quod sit infinitum minor longitudo quam profunditas vel econtra, quia A columna est precipue tanta longitudo, quanta est aliqua istarum, demonstrando omnes partes suas, quatenus quilibet sit eque longa cum toto, sed infinitum minor longitudo est aliqua istarum, quam A est profunditas; ergo A est infinitum minor longitudo, quam ipsum est profunditas. Nec valet dicere, quod comparatio non est admittenda, quia hic non sunt aliqua comparata, nisi res eiusdem speciei sive proprie comparande. Nec valet isti vie dicere, quod ratio est diversa, quia utrobique est ratio eadem, cum ratio secundum sic opinantes sit vel actus anime vel substantia vel qualitas, de qua est ratio. Nec valet negare syllogismos expositivos propter sensum reducendi, ut patet tractata de Tempore. Et ex eadem consideratione sequitur, quod omnis longitudo sit infinitum maior profunditas, quam ipsum est latitudo, quia infinitum minor latitudo, quam ipsum est profunditas, est par latitudo cum illo. Sequitur etiam ultra, quod nichil sic est profundum, ut magnum, nisi unius speciei corpus:

¶ *et hoc est ad cor.*

2. Commemorat Wälf hoc loco operis sui amplissimi De Ente sive Summa Intellectualis in scripti libri I tractatum sextum, cf. Shirley l. c., p. 3.

constat enim, quod contingit corpora eque profunda
esse quantumlibet dispariter quanta, ymo, capta A spera
et B cubo, quorum profunditates sunt equales, patet,
quod quantitates eorum sunt simpliciter inequales; ideo,
ut alias sepe dixi, longitudo, latitudo et profunditas 5
non sunt formaliter quantitates, sed quantitatum pas-
siones. Item loyice sequitur ex opinione possibilitas
talium conclusionum: A et B sunt duo corpora precipue
eque magna; et A infinitum multam et infinitum mag-
nam quantitatem deperdet, et nullam tunc adquirit, et 10
tamen A per idem tempus huius mocionis infinitum
minorabitur, et B per suum tempus infinitum maiora-
bitur; pono A et B esse duos cubos pedales, et pono
A infinitum diminui in ista hora, proporcionaliter ad-
quirendo de qualitate, ut diminuitur, et pono, quod 15
illa qualitas alias infinitum rarefiet, et patet conclusio
de A.

17. Folii 203 pars fere media et 203' totum scriptura vacat.

CAPUT SEPTIMUM.

261 Ad quantitatem et qualitatem in genere substantie fundatas consequitur naturaliter et formaliter relacio, cum claudit contradiccionem formalem duas substantias esse quantas aut quales, nisi una se habeat in accidentalibus habitudine relativa ad reliquam; et illam habitudinem supponemus esse relacionem vel ad aliquid. Distinguitur autem a quantitate vel qualitate, cum presupponit ipsas tamquam posterius natura; quantitas etiam et qualitas sunt modo suo absoluta, sed relacio aut huiusmodi est inter duo extrema.

Of relation: It is distinct from quantity and quality, which are presupposed in relation.

Stat etiam quancumque speciem quantitatis vel qualitatis servari in quocumque subiecto relacionis, deperita relatione in ipsa fundata, et cognosci relationem ignota, cum relacio multiplicatur ad multiplicacionem subiecti, ad quod terminatur, ut cognoscendo hominem sub ratione, qua septipedalis et albus, adhuc non cognosco, quod est equalis et similis alteri, quem nescio; ideo noviter cognoscendo hoc cognosco relationem distinctam a prius cognitis; cui relationi competunt multa, que non competunt illi quantitati vel qualitati, ut patet de istis narratis et quotlibet similibus. Illud ergo, ad quod principaliter terminatur noticia in cognoscendo, quod una substantia est commensurabilis vel similis alteri, supponitur de vi vocis esse veritatem, quam vocamus relacionem, vel ad aliquid; et hoc satis pro stabilimento relacionis quo ad suum esse et pro distinctione eius a substantia et quantitate.

The cognition of relations is independent of the cognition of the dependent accidents of an entity.

Sed pro ulteriori noticia relacionis est notandum, quod relacio extense accepta est analogum ad quamcumque habitudinem relativam inter quodcumque ens et reliquam, et sic est prior naturaliter, quam genus substantie, cum in divinis sunt relaciones absolute.

Relation in its widest sense is every manner in which one thing can be related to another.

necessarie et eterne. Relacio autem sic ampliata potest vocari respectus unius extremi ad aliquid, qui eo ipso ponitur, quo ipsa sunt posita, ut claudit contradiccio- nem patrem et filium in divinis poni, nisi eo ipso ponantur paternitas et filiatio. Et in creaturis non stat⁵ unum corpus esse septipedale et aliud septipedale, nisi eo ipso ponatur ipsorum equalitas, nec possunt esse duo calida, nisi eo ipso ponatur eorum similitudo, et ita de ceteris.

Relation strictly speaking is the way one substance is related to another in its absolute accidents. Threefold objection:

1. There are relations between master and servant and yet they can exist without such relations.

2. man as such does not involve the relation 'friend' or 'father';

3. There are eternal relations in God, if these relations are accidents, they are eternal with God.

Relacio autem proprie dicta est respectus unius sub-¹⁰ stancie ad aliam in suis accidentibus absolutis fundatus qui eo ipso ponitur, quod illa sunt posita, et illa quar- tum predicamentum.

Sed obicitur tripliciter. Primo per hoc, quod inter dominum et servum, inter patrem et filium sunt rela-¹⁵ ciones, et tamen illi possunt esse sine illis. Generalis descriptio relacionis non competit relacionibus proprie dictis. Aliter enim dominum et servitus essent naturales et perpetue. Ymo, cum relacio talis non potest salvari sine fundamento ipsam causante, videtur, quod si relacio²⁰ ponitur extremis positus, quod nulla substantia posset qualitatem perdere aut quantitatem, vel si posset, tunc relacio, dependens ab illis, posset deficere servatis ex- tremis.

Item amicitia, paternitas et quotlibet alie relaciones²⁵ videntur non eo ipso poni, quo extrema sunt posita; stat enim duos homines esse cum omnibus absolutis accidentibus in eis ponibilibus sine hoc, quod sint amici vel inimici; et cum quilibet homo potest gene- rari a quolibet, eo, quod individuacio hominis est ab³⁰ anima solum, videtur, quod stat duos homines quos- cumque poni sine hoc, quod inter eos sit paternitas vel filiatio. Nam vis generandi non sufficit ad pater-^{F. 204} nitatem, cum, quia oportet actum superaddi, tum etiam, quia ipsa perdita stat paternitas. ³⁵

Item videtur, si relaciones eterne sunt in Deo, ut innuitur, quod Deus eternaliter proprie sit substantia, et quod illa relacio sit accidens, et per consequens creatura coeterna Deo, que non potest incipere vel desinere, et per consequens non creari. ⁴⁰

32. God is not put in the relation of father to son, but the relation is put in the son.

Sed stat cognoscere capitatum cum capite secundum quodlibet absolutum in illis, ignorando, utrum sit continuacio, aut communis actus informacio.

Et ex hoc patet, quod omnia propria relativa nedum dicuntur ad subsistendi convertenciam, verum eciam⁵ sunt simul natura. Alia autem relativa rationis, quamvis, in quantum huiusmodi, dicuntur ad subsistendi convertenciam; tamen unum est communiter reliquo prius tam tempore, quam natura, ut bene sequitur: Si Deus scit hoc scibile, tunc illud est, et econtra; antecedens¹⁰ tamen est eternum et consequens temporale. Alie autem due proprietates, que insunt aliquibus relativis, scilicet suscipere magis et minus et esse contraria, insunt aliquibus, sed non omnibus ratione suorum fundamentorum. Prima enim omnium relacionum, scilicet¹⁵ equalitas et summa similitudo, non potest magis aut minus suscipere, et ab illis omnis dissimilitudo ac inequalitas procreatur, ut patet secundo arismetice Boecii; et concordat Theologus dominus, quod ex relacione equalitatis in divinis personarum quo ad suam²⁰ potenciam et similitudinem bonitatis processit in esse unitas.

The first objection rests on a confusion of the substance with the accident on which the relation is founded.

Ex predictis ergo patet, quod prima evidencia equivocatur, capiens substanciam subiectam accidenti absoluto, fundanti relacionem, et non per se, et completum ex-²⁵ tremum relacionis, scilicet aggregatum ex subiecto et fundamento; tale autem extremum relacionis non potest variari in tali fundamento, nisi varietur relacio, quamvis in aliis accidentibus impertinentibus tali relacioni possit stante relacione quomodolibet variari, ut docet Aristoteles,³⁰ ubi supra; nam stat similem alteri in albedine variari in habitibus anime | et quibuscumque accidentibus impertinentibus albedini, fundanti relacionem predictam cum hoc, quod relacio conservetur. F. 2

I. Cod.: capitatu cū capitatu cū capite. postea saepe.

II. Cod.: eternum et sic

19. Cf. Jo. 10, 30. Ego et pater unum sumus. 23. Cf. An. Manl. Sev. Boetii De Arithmetica Lib. I 32 (Migne LXIII 1110): Hoc autem erit perspicuum, si intelligamus omnes inaequalitatis species ab aequalitatis crevisse primordiis, ut ipsa quodammodo aequis, matris et radicis obtinens vim, ipsa omnes inaequalitatis species ordinesque profundat. (Cf. praeterea Lib. II 1 (Migne LXIII 113) et eiusdem scriptoris De Musica Lib. II 7 (ibid. col. 1200). 30. Cf. Arist. Cat. V [VII] 2, 9 sq. (pag. 63, lin. 28, huius ed.)

Pro secundo dicitur, quod amicitia et multa alia, que computantur inter relativa, possunt sumi equivocaliter: nunc pro relatione, nunc pro alio genere accidentis, et nunc pro aggregato ex his. Unde Augustinus 5° de Trinitate 37° distinguit de relativis, quomodo aliqua possunt, quotiens habent, adquiri subiecto sine hoc quod ipsum moveatur, sicut etiam docet Philosophus 7° Physicorum n. 2°, ut patet de quolibet relacionibus, que possunt adquiri utrique subiecto altero moto, et reliquo non moto, particulariter ad generationem relationis. Alia autem sunt relativa, que ad hoc, quod adquirantur subiecto, oportet ipsum moveri, ut amicitia; cum enim amicitia sit mutua benivolencia, in contrapassis non latens, ex 8° Ethicorum 3°, patet, quod non stat ipsam adquiri subiecto, nisi eliciendo actum benivolendi, et sic moto quodammodo, ut dicit amicitia principaliter actum vel habitum sic volendi; sed connotat reciprocam caritatem in proximo fundatam, connotat etiam paritatem benivolentium vel saltem prope paritatem; quandoque igitur accipitur amicitia pro actu vel habitu benivolendi, et quandoque pro relatione predicta, et quandoque

The second equivocal use is solved thus: Many concepts can be counted as relativis, as are de 18 of another class of aggregates of act.

19. *Cod. q. q. p. rone sic et in margine r. de*

4. Cf. Aug. De Trinitate V 13, Migne XLII, col. 920 Nam et creator relative dicitur ad creaturam, sicut dominus ad servum . . . Si autem quidquid in se manet et gignit aliquid vel operatur, principium est ei rei, quam gignit, vel ei, quam operatur, non possumus negare etiam spiritum sanctum recte dici principium; quia non eum separamus ab appellatione creatoris: et scriptum est de illo, quod operetur, et in se utique manens operatur; non enim in aliquid eorum, quae operatur, ipse mutatur vel vestitur. 7. Respexisse Wichsum locum Arist. Nat. Ausc. VI 1, 2 probabile est (Ed. Par. II 393, 20 ss.), licet aliquantum a verborum ab ipso prolatorum sensu differat: *Ἀναγκη τοιούτων ἢ τι παύεται κινούμενοι τῷ ἑτέρου τι στήναι, τοῦθ' ὅτι ἑτέρου κινεῖσθαι. Τοιούτων γὰρ ἡαίρεσθαι γινώσκοντες, ἀναγκη πᾶν τὸ κινούμενον κινεῖσθαι ὑποτινός. Ἐπεὶ γὰρ εἰληπται τὸ AB κινούμενον διακρίσει ἔσται· πᾶν γὰρ τὸ κινούμενον διακρίσει ἢν διακρίσθω τοιούτων ἢ τὸ Γ. Ἀναγκη δὲ τοῦ BG ἡρεμοῦτος ἡρεμείν κινεῖσθαι τὸ AB· εἰ γὰρ μὴ, εἰληπθῶ κινούμενον. Τοῦ τοιούτου ἢν ἡρεμοῦτος, κινεῖσθαι ἢν τὸ AG· οὐκ ἔστι καθ' αὐτὸ κινεῖσθαι τὸ AB.* 12. Cf. Arist. Eth. V II 1, 1-2 (Ed. Paris. II 914, 41 ss.). *Τι γὰρ ὄφελος τῆς τοιαύτης εὐδαιμονίας, ἀφαιρέσεως εὐδαιμονίας, ἢ γίνεται μάλιστα καὶ ἐπαινετάτη, πρὸς ἡλούς; ἢ πῶς ἂν τηρηθῇ καὶ σωθῇ ἄνθρωπος ἡλούς; ὅσα γὰρ πλείω, τοσούτω ἐπισφαλές ἐστιν. Ἡ περὶ δὲ καὶ ταῖς λοιπῇς εὐδαιμονίαις, πολλὰν οἰοῦνται κατακλιγῆναι εἶναι τοὺς φλόους et ibid. cap. 1, 3 ss. Ed. Paris. II 92, 20 ss.).* *Ἐπὶ ἔστι εὐδαιμονία ἐλλείψει, καὶ βούλεσθαι τὴν εὐδαιμονίαν μὴ λαμβάνοντες δι' ἐν τι τῶν εἰρημίων.*

pro aggregato; et istam sententiam Augustinus (supra) incaleat Anselmus Monologion 25to. Nec mirum, si talia accipiunt autores taliter equivoce, cum Aristoteles capitulo de "ad aliquid" in predicamentis et 5° Metaphisice 2° accipit scienciam nunc pro relativo, et nunc pro qualitate, et ita de aliis aggregatis, que nunc accipiuntur pro re unius predicamenti, nunc pro re alterius predicamenti, ut patet de asperitate et lenitate et quotlibet similibus. Sic etiam videtur michi, quod paternitas ultra potenciam naturalem generandi dicitur actum patris generantis et passionem filii generati cum conveniencia specifica. Oportet enim generacionem esse univocam, in qua fundetur paternitas, et sic non est pura relacio, sed aggregatam ex multis, et ita utuntur poetici istis terminis dominus, servus.

Degression en
de l'union.
I. Divin.

Nam inter Deum et quamlibet creaturam sunt Dominium et servitus relaciones rationis, que eo ipso ponuntur, quo extrema sunt posita, cum oportet omnem rationalem creaturam servire Deo, vel agendo ut debet, vel

1. Augustinus ubi supra. Cf. pag. 67, not. ad lin. 4... et scriptum est de illo, (scilicet spiritu sancto) quod operetur, et in se utique manens operatur, non enim in aliquid eorum, quae operatur, ipse mutatur vel vertitur. 2. Cf. Anselm. Monolog. 2. (Migne CLVIII 178). Omnium quippe quae accidentia dicuntur, alia non nisi cum aliqua participantis variatione adesse et abesse posse intelliguntur, ut omnes colores, alia omnino nullam vel accidendo vel recedendo mutationem circa id, de quo dicuntur, efficere noscuntur, ut quaedam relationes. Constat namque, quia homini post annum praesentem nascituro, nec maior, nec minor, nec aequalis sim, nec similis. Omnes autem relationes has, utique cum natus fuerit, sine omni mei mutatione, ad illum habere potero et amittere, secundum quod crescet, vel per qualitates diversas mutabitur. Palam itaque fit, quia eorum, quae accidentia dicuntur, quaedam aliquatenus attrahant cummutabilitatem, quaedam vero nullatenus subtrahant incommutabilitatem. 3. Cf. Arist. Categ. V [VII] 2 (Ed. Paris. I 9, 28 ss.) "Ἐστὶ δὲ καὶ τὰ τοιαῦτα τῶν πρὸς τι, ὅσον ἔξις, διάθεσις, αἰσθησις, ἐπιστήμη, θεσις. Πάντα γὰρ τὰ εἰρημένα αὐτὰ, ἅπερ ἐστὶν, ἐτιροῖν εἶναι λέγεται, καὶ οὐκ ἄλλό τι· ἡ γὰρ ἔξις, τινὸς ἔξις λέγεται καὶ ἡ ἐπιστήμη, τινὸς ἐπιστήμη... et postea sect 17: Οὐκ ἐπὶ πικρῶν δὲ τὴν πρὸς τι ἀληθὲς δοκεῖ τὸ ἅμα τῇ ἡυσί εἶναι· τὸ γὰρ ἐπιστητὸν πρότερον ἂν δοξεί τῆς ἐπιστήμης εἶναι· ὥς γὰρ ἐπὶ τὸ πολὺ, προῖπαρχοντων τῶν πραγμάτων τὰς ἐπιστήμας λαμβάνομεν Cf. Arist. Met. IV 15, 1 (Ed. Par. II 527, 22 ss.). Τὰ μὲν οὖν καθ' ἑαυτὰ λεγόμενα πρὸς τι τὰ μὲν οὕτω λέγεται, τὰ δὲ ἂν τὰ γένεα αὐτῶν ἢ τοιαῦτα, ὅσον ἡ ἱατρικὴ τῶν πρὸς τι ὅτι τὸ γένος αὐτῆς ἡ ἐπιστήμη δοκεῖ εἶναι τῶν πρὸς τι

paciendo quod debet, ut patet tercio de Libero Arbitrio capitulo.

In secundo gradu sunt dominium et servitus prudentis et bestialis, et illa vocatur relacio proprie dicta, cum quibus iustus et prudens videtur dominari super quemcumque sic stolidum, ut dominatur super bestias et omnia inferiora in natura.

Tercium vero est dominium civile cum servitute sibi contradicenti inter hominem captivantem alium armis, 10 emptione, institutionibus humanis vel quomodolibet aliter, et illa relacio connotat ultra quodcumque accidens absolutum habitum de ultimo predicamento, cum servi sint quasi pecudes dominorum. Patet ista sententia secundo Politicorum 3°, et patet, quod iste non sunt pure relaciones, sed aggregata ex multis generibus accidentium; 15 ideo non ponuntur eo ipso, quo extrema aggregata ex substantiis et accidentibus absolutis sunt posita, sicut est de puris relacionibus.

Patet itaque ex dictis, quod omnis relacio proprie dicta differt a quantitate et qualitate, differt etiam a ceteris respectibus, cum omnes alii respectus preter accidentia absoluta extremorum superaddunt dispositionem extrinsecam, qua oportet expectare ad eorum principacionem, ut non ex hoc, quod aliquid est motum 20 F. 20° et aliud mobile, quantumlibet proporcionata et applicata, sequitur, quod sit agencia vel motus inter ea, quia oportet expectare tempus et nisum agentis.

Et patet, quod actio et passio superaddunt relacioni; ipse tamen presupponunt eam, sicut relacio presupponit 30 qualitatem et ipsa quantitatem; et constat, quod ubi et quando superaddunt relacionem, quia aliter sequeretur, si datum corpus locans est cum omnibus accidentibus absolutis et corpus locale cum suis, quod unum locaret

II intelligitur

III civilis

Every relation properly so called differs from quantity and quality

Difference of relations from other predicaments, I From action and passion, II From place.

1. Cod. 3° d' lib' arbit' c. ca. 1^a

1. Cf. Anselmi Cantuariensis Dialog. de Libero Arbitrio, cap. III (Migne CIVIII 497). Mag.: Ad quid tibi videntur illam habuisse libertatem arbitrii? An ad assequendum, quod vellent? An ad volendum, quod deberent, et quod illis velle expediret? Disc: Ad volendum, quod deberent; et quod expediret velle 13. Cf. Arist. Polit. li 1, 8 (in edd. antiquioribus II 3, 1, ed. Par. I 498, 1 ss.) Ἀλλὰ μὴν οὐδ' εἰ τοῦτο ἀριστον ἐστὶ το μίαν, ὅτι μάλιστα εἶναι τὴν κοινωσίαν, οὐδὲ τοῦτ' ἀποδείκνυσθαι ἔστιν κατὰ τὸν λόγον, ἔστω πρῶτες ὅμοι λέγωσι τὸ ἕκαστον καὶ τὸ μὴ ἑμὸν . . . κτλ.

reliquum eo ipso, quod est impossibile; licet enim sequatur de materia per locum ab extrinseco apud malos. Si iste mundus est cum isto homine, tunc locat eam theologi tamen multi concederent, quod Deus posset ponere illum hominem in mundo aro. Sed quomodo cumque sit de hoc, certum est, quod non formaliter ratione extremorum, sed propter hoc, quod impossibile est alium mundum esse, hoc sequitur, si sequatur. Si enim ratione principiorum extrinsecorum per se sequeretur, per idem omne corpus locale esset in quolibet locativo.

III from time

Differt etiam a quando in hoc, quod quando dicit mutabilitatem illius, quod mensuratur in illo genere ita, quod talia, que senescant vel veterascunt, sunt proprie in quando, eterno autem non.

IV from position
a placement of
parts

Differt etiam a posicione in hoc, quod posicio est dispositio eiusdem ad se secundum suas partes; ideo secundam Autorem inter Sex Principia videtur posicio maxime ab intrinseco adveniens, nec est dare quantitatem vel qualitatem in animali posita sessione vel stacione, 20 quoniam continet illam corrumpi stante eadem posicione, et per consequens cuilibet proportioni vel similitudini accidentali est posicio impertinens.

V from possession

Distinguitur etiam ab habita, cum habere poleticum potest habere possessiones, pactiones et quolibet talia 25 circumvolancia ultra relacionem. Aliter enim omnia temporalia essent cuiuslibet hominis eo ipso, quod ponuntur in certa qualitate cum illis, quod non est verum de dominio civili, sed naturali. Nec obest, sed oportet, quia si relacio precedat alia sex genera respectuum, quia notum est, quod agencia substantie ipsa sensu non potest esse, nisi precedat naturaliter proportionem eorum ad invicem. Et cum passio non potest

20 Cod. 1117 25 Cod. 1117

18. Autorem inter Sex Principia. Cf. Gilbert Porretani Sex Principiorum Lib. Cap. VI (Ed. Aristotelis opp. Venetus 1572, vol. I, p. 330). Magis autem proprium videtur positionis substantiae proxime assistere, omnibus quidem aliis formis suppositis. Positio autem nichil aliud est, quam naturalis ipsius substantiae ordinatio, qualis vel a principio quidem innata est, ut ea, quae asperis et lenibus, aequalibus et inaequalibus inest; vel a naturali quidem motu consueto, ut sessio et accubitus et similia. Quicquid igitur proxime est substantiae assistens, id necessario positio est, et omnis quidem positionis huius ratio suscipit praedicationem.

incipere scire vel ordinare; et contingentes, quia, si non est effectus, non est talis sciencia et e contra, antecedens est contingens; ergo et consequens.

6 temporal

Quarta maneries relacionem in Deo fundatur in executione operativa Dei ad extra conformiter ad scienciam eternam, et illa est temporalis, ut causancia creature, conservancia, dominium et similia. Illa enim inceperunt esse, et patet commento de Trinitate. Nam postquam Augustinus ostendit spiritum sanctum eternaliter esse donum, sed temporaliter donatum, 36° 10 movet dubium, quomodo nullum accidens inest Deo, cum ipsum esse donum hominis vel donum meum vel tuum ex tempore accidit sibi, et stat sententia solutionis sue in hoc, id est, quod scribit 37° sub his verbis: „Quomodo ergo obtinebimus nichil secundum accidens dici donum, nisi quia ipsius nature nichil accidit quo mutetur“, quod dictum doctores concorditer intelligent de relatione rationis. Nam relacio realis per se in genere, que proprie est accidens illius generis, non potest alicui accidere, nisi illi, qui potest mutari. per talem adquisicionem; quamvis enim possum dexter esse postea, postquam fui sinister sine motu mei participante ad hoc, possum tamen per motum mei adquirere dexteritatem talem. Patet ergo ex argumento beati Augustini, quod non est ratio distinguendi aliam relacionem a subiecto, quam per idem dominium Dei distinguitur a Deo, quamvis non sit per se in genere propter defectum fundamenti in divina substantia.

Fatherhood,
sons ip are
elat o is not
hypostasus

Quod autem relacio primi modi distinguitur a divina essentia patet ex hoc, quod paternitas, filiatio et so-

6 comment cod . .

4 Quantum quoque a Wickliffe constituitur relationum in Deo genus contra ipsius verba facit, cum triplex tantum esse s pra affirmaverit; sed tertium atque quartum genus propterea in unum comprehendere possunt, quia utrumque relationes inter Deum et creaturas amplectitur, prius quidem „aeternas“, postertus „temporales“. 8. Cf. Aug. De Trinitate V 10.

Migne XLII, col. 922. Nec moveat, quod spiritus sanctus, cum sit coeternus patri et filio, dicitur tamen aliquid ex tempore, veluti hoc ipsum, quod donatum diximus. Nam sempiternae spiritus donum, temporaliter autem donatum. . . . Quomodo ergo obtinebimus nec ipsa relativa esse accidentia, quoniam nihil accidit Deo temporaliter, quia non est mutabilis, sicut in exordio huius disputationis tractavimus.

processio tantam relationes et non apostases signant, ut patet 5° de Trinitate Capitulo 4° et 7°.

Ideo est dare medium in Deo, quod nec est substantia, nec accidens, scilicet relationem, ut patet capitulo 6°. Unde 2° capitulo 10 dicit Augustinus talem regulam: „Quidquid ad se dicitur illa divina sublimitas substantialiter, dicitur singulariter et non pluraliter de omnibus et singulis personis, et quod dicitur ad aliquid, non substantialiter, sed relatione dicitur.“ Ideo 7° de Trinitate capitulo 10 2° arguit Augustinus sic: „Si essentia est ad aliquid, ad est relacio, iam non est essentia“. Unde, ut eodem capitulo dicit: „Omnia essentia, que relativa dicitur, est aliquid excepto relativo“; id est omnia essentia distinguitur a relatione, cui subiecta est. Et idem dicit F. 200° libello de Triplici Habitaculo et 11° de Civitate Dei,

Proofs from
the Latin

1. Cf. Aug. de Trinitate V 4 (Migne XLII, col. 911). Quamobrem, quamvis diversum sit patrem esse et filium esse, non tamen est diversa substantia, quia hoc non secundum substantiam dicuntur, sed secundum relativam; quod tamen relativum non est accidens, quia non est mutabile. Ibid. 7 (col. 916 . . . ita, quamvis diversum sit genitus et ingentus, non indicat diversam substantiam; quia, sicut filius ad patrem et non filius ad non patrem refertur, ita genitus ad genitorem et non genitus ad non genitorem referatur necesse est.

4. Cf. Ibid. cap. 6 (col. 915). Hoc si dicunt (scil. haecet c), non intelligunt, de ingento quidem aliquid se dicere, quod diligentius pertractandum sit, quia nec ideo quisque pater, et propterea non ad aliquid, sed ad se dici putatur ingentus: genitum vero mira caecitate non advertunt dici non posse nisi ad aliquid. Ideo quippe filius quia genitus, et, quia filius utique genitus. Sicut autem filius ad patrem, sic genitus ad genitorem refertur, et sicut pater ad filium, ita genitor ad genitum (cf. Ibid. 8 (col. 917 sq.). Quapropter illud praecipue teneamus, quidquid ad se dicitur praestantissima et divina sublimitas, substantialiter dicitur quod autem ad aliquid, non substantialiter, sed relative: tantam vim esse eiusdem substantiae in patre et filio et spiritu sancto, ut quidquid de singulis ad se ipsos dicitur, non pluraliter in summa, sed singulariter accipiatur.

5. Cf. Ibid. VII 2 (col. 931 fin): Si essentia ipsa relative dicitur, essentia ipsa non est essentia. Huc accedit, quia omnia essentia, quae relative dicitur, est etiam aliquid excepto relativo.

6. Cf. Licet actoris De Triplici Habitaculo liber inter opera Augustiniana vulgo editus, cap. VI (Migne XL, col. 176 sq.). Tunc iustis manifestum erit, quomodo Deus est invisibilis, incomparabilis, sine initio et sine fine, ante omnia et post omnia . . . et quomodo omnia Dei verum sunt in Deo, excepto, quod ad relationem pertinet . . . et quomodo ubique totus sine loco, magnus sine quantitate, bonus sine quantitate: et quomodo omnia

capitulo 12. Unde capitulo quarto dicit: „Propterea non eo verbum, quo sapientia, quia verbum non ad se dicitur, sed tantum relative ad illam, cuius est verbum. Sapientia vero eo, quod essentia. Unde sequitur in fine capituli: „Non hec est Deo essentia, quod verbum ad filium esse,” quia sicut capitulo octavo arguit: „Si aliud est Deo esse et aliud subsistere, sicut aliud est Deo esse et aliud esse patrem vel dominum,
 iam substantia non erit substantia, quia relativum erit.” Et sequitur in fine capituli: „Absurdum est autem, ut substantia relative dicatur”. Unde super illud Psalmi 68: „Non est substantia” dicit Augustinus, quod esse patrem non est esse quod, sed ad aliud, quia eo, quod Deus est, substantia est, sed non eo, quod pater est, substantia est. Et conformiter loquitur Anselmus in De Processu Spiritus Sancti capitulo primo: Non enim idem est esse Deum, quod esse patrem aut filium. Quolibet autem sunt talia dicta doctorum sanc-

penetrat munda et immunda sine sui pollutione. Si enim lux ista visibilis omnia loca illustrat, et sterpula etiam penetrat sine fetore et sine sui pollutione; quanto magis Deus, qui est invisibilis et incommutabilis lux, omnia penetrat, regit, sustinet, circumdat, illustrat, sine ulla mutatione vel pollutione. (Cf. Aug. De Civitate Dei XI 10 (cap. 12) 1 (Migne M I 325).
 aut vero sola est ista nominis Trinitas sine subsistentia personarum, sicut Sabelliani haeretici putaverunt; sed ideo simplex dicitur, quoniam quod habet hoc est, excepti, quod relative quaeque persona ad alteram dicitur. 1. Cf. Aug. De Trinitate VI 2 (Migne M I 286). 2. Cf. Ibid. VI 2 fin.
 3. Cf. ibid. VI 1 (col. 242). 4. Cf. ibid. VII 4 fin. (col. 242).
 Absurdum dicatur: omnis enim res ad se ipsam subsistit, quanto magis Deus? 12. Cf. Aug. Inarr. in Ps. I XVIII, serm. 15 (Migne XXXVI 845). Cum autem pater est, non aliud est, quod est, Pater enim non ad se, sed ad filium dicitur: ad se autem Deus dicitur. Itaque eo, quod Deus est, hoc ipso substantia est. 13. Cf. Anselm Cantuariensis De Processione Spiritus Sancti contra Graecos lib. 2, 1 (Migne CLVIII 287).
 Haec itaque sola causa pluralitatis in Deo, ut pater, filius et spiritus sanctus dici non possunt de invicem, sed alii sint ab invicem, quia praedictis duobus modis est Deus de Deo. Quod totum dici potest relatio: nam, quoniam filius existit de Deo nascendo et Spiritus sanctus procedendo, ipsa diversitate nati-
 vitatis et processionis referuntur ad invicem, ut diversi et alii ab invicem. Et quando substantia habet esse de substantia, duae fiunt ibi relationes insociabiles, si secundum illas nomina ponantur substantiae: cum enim homo est, gignendo de homine dicitur homo, de quo est homo, pater, et homo, qui est de homine, filius.

torum, quae idem sentenciant. Unde Anselmus de Incarnacione verbi capitulo primo: „Cuius mens obscura est ad videndum inter equum et colorem eius, quomodo discernet inter unum Deum et plures relationes eius? Et, ut breviter dicam, non memini me legisse aliquem doctorem in ista materia, quin distingvat inter relationem et essentiam in divinis, quamvis dicant concorditer, quod relacio ista non sit realis per se in genere, sed relacio rationis. Unde sanctus Thomas prima parte Summe conclusionem 40^a, postquam arguerit relationes distingui a persona, eo quod multe sunt relationes in eadem persona, sic respondet: „Dicendum, quod persona et proprietas idem sunt in re, differunt tamen secundum rationem”; Lynconiensis in Libro suo de Libero Arbitrio dicit: Non est inconsequens, imo necessarium multas esse relationes eternas in Deo et ipsas non esse idem cum Deo; et hoc vult Augustinus expresse et exemplificat de multis veritatibus, quas vocant relationes; relacio, inquit, non habet essentiam aliam ab essentia solum extremitatum, sicut patet cognoscenti naturam relationum. Ideo, ut vere distinguit, potest relacio uno modo dici illa essentia, supra qua fundatur, vel alio modo ipsa ordinacio unius ad aliquid, et tunc

1. Cuius mens

1. Cf. Anselm Cantuariensis I. b. De F. de Trinitate et De Incarnacione Verbi, cap. II (non II) (Migne CLVIII 267).
2. Cf. Sancti Thomae Aquinatis Summae Theologiae, p. I, Q. 40, Art. I. — 2^a editio: S. Th. Opera omnia iussu impensaque Leonis XIII edita, Romae 1888 ss., fol. Tom. IV, p. III. Quaecumque enim sunt idem, multiplicato uno eorum, multiplicatur et aliud. Sed contingit in una persona esse plures relationes, sicut in persona patris est paternitas et communis spiratio: et iterum unam relationem in duabus personis esse, sicut communis spiratio est in patre et filio. Ergo relatio non est idem, quod persona Ad primum ergo dicendum, quod persona et proprietas . . . et usq. . . 14. Lynconiensis de Libero Arbitrio. Cf. quae de hoc libello docet Josephus Velten in opusculo, cui inscriptum est, Robert Grasseteste, Bischof von Lincoln. Ein Beitrag zur Kirchen- und Culturgeschichte des dreizehnten Jahrhunderts (Freiburg im Breisgau 1887, 8, p. 74. Die sonstigen philosophischen Werke Grasseteste's sind selbständige Untersuchungen über die Fragen, wie z. B. die Freiheit des Willens, oder über die Seelenkräfte oder über die Ursachen . . . et in nota quae correspondet. Manche dieser Werke finden sich in dem seltenen Buche: Opuscula varia philosophica. Venetus 1774 fol. Quae editio mihi praesto non erat.

nec est essentia, nec aliud ab ista essentia, quod²¹ secundum Augustinum relatio non est quid, sed quod²² vel ad aliquid. Si ergo in divinis relationes eterne et absolute necessarie distinguantur a persona et essentia, multo magis alie relationes quecumque. Levis ergo²³ swasio, si relatio in divinis distinguitur ab essentia et substantia.

If these
relations are to
be identified
with the divine
essence it must
be in a special
sense.
I. Since relations
are not properly
anything, so
can not be
another thing
in the divine
nature.
II. by causal
predication,
since the
relation rests
upon the
essence.

Et si allegentur doctores ponentes relationes tales non esse aliud quam divinam essentiam, dicitur, quod hoc potest dupliciter intelligi.

Primo, quod relationes tales non sunt proprie quid, sed ad aliquid vel res rationis, non tamen dependentes ab intellectu humano, ut quidam fingunt. Quando ergo dicitur, quod relationes tales non sunt aliud quam Deus, hoc potest sane intelligi, quia non sic sunt aliquid.²⁴

Secundo modo possunt talia dicta intelligi equivo-
cando in predicatione formali et predicatione secundam
causam. Quandocumque enim auctores dicunt, quod
relationes distinguuntur ab essentia, intelligunt in predi-
catione formali, et quando dicunt, quod sunt essentia,²⁵
respondendo querentibus, quid est talis relatio, rimantur
profundius condicionem relationis, et non inveniunt
proprie quid, antequam veniant ad essentiam fundantem
relationem; ideo dicant quod relatio est essentia, intel-
ligendo predicationem causalem, et non formalem in²⁶
dubie, et talis equivocationis ignorancia fecit me et
forte alios parvipendere scripta doctorum, putando quod
contradiciunt sibi ipsis, ponendo quod paternitas est
essentia divina, et nunc ponendo quod eadem essentia
distinguitur.²⁷

Formally the
relation is
distinct from
its subject

Nemo enim potest loqui in ista materia, ut oportet,
nisi ponendo distinctionem formalem relationis a suo
subiecto. Unde illi, qui negant talem distinctionem
adhuc concedunt, quod illa termini, pater, filius et
spiritus sanctus comotant relationem, et non sunt ter-
mini substantiales. Dicant etiam quod pater, non ut
pater vel sub ratione qua pater, est aliquid, et sic de
quolibet similiter ceteris sententis sanctorum. Nec
mirum de tali equivocatione, quia relatio propter par-
vitatem sue entitatis vix sufficit terminare aciem mentis.²⁸

²¹ Cod. variant sic.

²² August. Cf. supra, pag. 72.

ne ulterius penetret ad essenciam. Ideo, ut dicit Avicenna, est difficilis noscibilitas, et negatur a multis propter debilitatem sui esse; sicut alia ignorantur a cardinalibus propter excellenciam sui esse. Sic enim
 5 visus corporalis non sufficit perspicere medium dyaphanum propter paucitatem luminis, sed penetrat usque ad solidum aliquid, quod terminatur, et excellens visibile propter multitudinem forme visibilis cum difficultate perspicit;
 10 nem formaliter distingui, oportet intellectum referre principaliter ad habitudinem, et secundarie quiescere in substrata essencia modo quodammodo tali, quali intelliguntur universalia intellectione simplici, et quando-
 15 cumque intelliguntur principaliter essencie et secundarie habitudines secundum talem formationem conceptus concedendum est quamlibet talem relacionem esse essen-
 20 ciam, nec est secundum tales sensus equivocos contradictio. Et patet, quod non solum causaliter, sed essentialiter sunt idem relacio rationis et suum fundamentum,
 25 et patet, quomodo aliqua distinguitur secundum rationem, ut communius et minus commune, alia autem, ut rationes, que non sunt per se in genere in eadem essencia fundate, et alia, ut essencia et sua ratio extra
 30 genus. Relacio autem per se in genere potest realiter distingui a suo subiecto, cum habeat essenciam distinctam et quiditatem extense loquendo, ut Lynconiensis.

21. p. test scripti, conf. p. 2 = ponitur

1. Respexisse videtur Wiclif Avicennae „Metaphysica sive eius prima philosophia“ in cuius libelli tract. III, cap. 10, cui inscriptum est „ad aliquid“ leguntur haec (Ed. Venetis, per Bernardinum Venetum 1197, fol. [13']): „... Cum autem intellexeris hoc in eis, quae exemplificavimus tibi, similiter scias dispositionem ceterorum relativorum, in quibus non est diversitas. Non autem advenit dubitatio pene in hoc loco, nisi quia a uni ex fratribus est dispositio respectu alterius, et alter etiam habet dispositionem respectu primi, et utraeque dispositiones sunt eiusdem speciei sensibiliter, et putaverunt eas esse unum singulare. Non est autem sic ... Similiter est contactus in contactis ... igitur nullo modo putes, quod unum accideas sit in duobus subiectis, ita ut excuseris ob hoc, quod ponas accidenti nomen ambiguum, sicut fecerunt homines debilis cognitionis.“ 26. Cf. pag. 39 ubi totam Roberti Linconiensis de hac re sententiam expressimus.

CAPUT OCTAVUM.

Difficulty of
defining
relation.

Contra dicta de relacionibus arguitur, quod non distinguitur a substantia et a signo; primo per hoc, quod descriptio relacionum data ab Aristotele cum aliis proprietatibus videtur solum signis competere, scilicet 5 dici sub habitudine casus, dici ad convertenciam, esse contraria, suscipere magis aut minus; nulli enim rei preterquam substantie possunt talia competere.

Aristotle's
definition not
clear.

Ideo videtur ipsum exponendum de signis. Pro isto dicitur, quod Aristoteles more philosophorum onerancia 10 verba sua sensu multiplici simul cum quodam involucro tradidit nobis noticiam de signis, sed principalius de signatis. Nec mirum, quia omnes viantes propter involucronem in sensibus simul inspiciunt signum et signatum, et maior pars hominum solum signando, non 15 dirigendo mentis aciem specialiter ad signatum. Dicitur ergo, quo Aristoteles, loquens vel in loyca vel in metaphisica de relatione vel alio genere principali loquitur principaliter de signatis ex parte rei.

'Ens' and 'Res'
The latter
sometimes used
for the former.
Examples from
scripture.

Quod ut ostendatur conveniencius, suppono propter 20 laborem in equivocis et altercacionibus nominum evidendum, quod sicut hoc nomen "ens" est commune ad signandum quamlibet veritatem, sic et hoc nomen "res"; patet ex modo loquendi scripture quo ad secundam partem, que minus evidet ex hoc, quod scriptura vocat 25 tale ens rem, quod maxime elongatur a ratione absoluti et raro vocat absolutum ut substantiam, | quantitatem F. 20 vel qualitatem rem aliquam; quod ideo forte est, quia habet nomina specialia, quibus ipsas exprimet. Scribitur enim Genesis 34to, quod Sichem rem fedam esset ope- 30 raturus violando Dynam stupro, quod textus vocat rem

5—7. scilicet dici — magis et minus. *Relegamur ad expositiones Aristotelis in Categor. Cap. V [VII] (Ed. Par. I 9—11). 30. Gen. 34, 7.*

illicitam; et infra 37°: „Pater te n. tacitus considerabat“, scilicet, quod Joseph sic sompniavit, et 38°: „percussit eum dominus eo, quod rem detestabilem faceret“, que res fuit effusio seminis in terra, et 44° (dic. Laban, quia terra effugit Jacob cum suis): „pessimam rem fecistis“. Et Num. 11° dicitur, quod Moysi intoleranda res visa est, scilicet, quod populus sic remurmuravit contra dominum pro esu Man, et primo Regum 2°: „Quare facitis res huiusmodi, quas ego audio, res pessimas, ab omni populo? Iste autem res erant concubitus cum mulieribus ad hostia thabernaculi et rapine. Et infra 24°: „Propicius sit michi dominus, ne faciam hanc rem domino meo, christo domini, ut mittam manum meam in eam“. Et secundo Regum 11: „Non te frangat ista res,“ scilicet, quod pars exercitus est mortua; et tercio Regum 24: „hanc rem facere non possum“, scilicet dare Benadab uxores et liberos, et 4° Regum 2°: „Rem difficilem postulasti,“ scilicet, quod spiritus Iapetus fieret in te. Et ad Hebr. 6° vocat Apostolas pollicitationem et iusiurandam Dei „duas res immobiles“, et ita, sicut in maiori parte scriptura demonstrat pronomine per se posito tales, que non possunt esse substantie, sic in maiori parte hoc nomine „res“ intelligit respectus vel alias veritates extra genus substantie, qualitatis vel quantitatis. Conformemur ergo nos modo loquendi scripture, habentis subtilissimum et propriissimum modum loquendi, specialiter, cum nomen sit vox significativa ad placitum et non subsit ratio negandi positum vel petitionem, qua talis impositio petitur gracia argumenti.

Qua petitione admissa probatur, quod est dare relationes reales ex parte rei preter signa vel aliqua abso-

„Res“ is repeated & used for relation and other facts that are out of the genus of substance, quantity, or quality.

There is not a relation of things independent of their names.

1. Cod. intolerando. 8. Cod. pro esau man (sic). 17. Cod. Benadab. 23. tales and illas, vox corrupta.

1. Gen. 37, 11. 2. Gen. 38, 10. 4. Gen. 44, 5.
6. Num. 11, 10. 8. I. Reg. 2, 23 huiusmodi Vulg.
12. I. Reg. 24, 7. 14. II. Reg. 11, 25. 16. III. Reg.
20, 9. 17. IV. Reg. 2, 10. 18. Hebr. 6, 18. 32. C.f. Arist.
Cat. V [VII] 8 (Ed. Par. I 10, 3). Παντα δὲ τὰ πρὸς τι πρὸς
ἀντιστρέφοντα λέγεται, οἷον ὁ δοῦλος δεσποτὸν δοῦλος λέγεται,
καὶ ὁ δεσποτὴς δούλον δεσποτὴς· καὶ τὸ διπλάσιον ἡμιστος
διπλάσιον, καὶ τὸ ἡμισι διπλάσιον ἡμισι . . . Ὡσαύτως δὲ
καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, πλὴν τῇ πρῶσιν ἐνιστε διοίσει κατὰ τὴν
λέξιν, οἷον ἡ ἐπιστήμη ἐπιστητοῦ λέγεται ἐπιστήμη, καὶ τὸ
ἐπιστητὸν ἐπιστήμη ἐπιστητον, καὶ ἡ αἰσθησις αἰσθητοῦ αἰσθη-
σις, καὶ τὸ αἰσθητὸν αἰσθησι αἰσθητον.

The Aristotelian doctrine that every case-connexion involves a relation is too wide.

luta, et primo deducendo ad inconueniens, si Aristoteles intellexit omnes terminos ad invicem sub habitudine casus esse relativos terminos. Nam tunc tales termini substantia et accidens essent termini relativi, sicut et omnes istis inferiores, et sic substantia ut substantia 5 dicetur ad aliquid, et omne accidens foret in predicamento relacionis. Sequitur enim, si aliquid est accidens, ipsum est substantie subiecte accidens, et si aliquid est substantia, ipsum est accidentis substantia, et sic de aliis generibus accidencium; ut, si aliquid est quantitas 10 vel qualitas, tunc ipsum est subiecti quanti vel qualis quantitas vel qualitas, et magis evidenter sequitur hoc de aliis generibus accidencium; et ita, si aliquid est materia et forma, tunc ipsum est materiati aut formati materia vel forma. Ymo, si aliqua sit essencia, ipsum 15 est existentis essencia et econtra, et sic discurrendo per genera et species; ut, si aliquid sit homo, ipsum est humanitate homo, et si aliqua sit humanitas, ipsa est hominis humanitas, et sic de quiditatibus absolutissimis substantie.

20

5. *Cod.*: substantia $\widehat{\text{li}}$ dicetur.
fol. 20^s scriptura vacat.

20. *Folii 207' pars ultima et totum*

CAPUT NONUM.

F. 208^v Restat post tractatum de relatione tractare de accione eo, quod genus accionis immediate sequitur ex genere relationis, cum non stat plenum genus relationis nisi in universitate creata, nisi sequatur accio.

Determination of
action

Primo tamen detegenda est equivocacio signo terminorum. Est enim agere vel accio analogice vel communissime accepta id quo aliquod ens formaliter agit. Sed accio formaliter dicta, ut est genus, est forma
10 accidentalis, secundum quam substantia est agens formaliter in suum passum. Per primum excluditur forma substancialis et instrumentum substancialia. Et per secundum excluditur qualitas, ut potencia naturalis, vel qualitas sensibilis, et relacio, ut proportio vel applicacio et quaecumque forma disponens substancialiam ad
15 agenda; sicut enim nullum trium priorum est forma accidentalis, sic nullum istorum trium generum est, quo formaliter substantia denotatur agere. Et per tertium excluduntur actus immanentes, a quibus non patiuntur
20 sua subiecta ut huiusmodi. Unde philosophi univocantes in agere, quod dicat dispositionem accidentalem per se substantie, et intelligentes istum terminum secundum, ut connotant circumstanciam cause formalis, brevius loquuntur, sed ad eundem sensum, quod accio est, secundum
25 quam substantia dicitur agere in subiectum, et quia in homine est omne genus substantie sicut et accionis. Ideo Autor Sex Principiorum conformiter ad Aristotelem, describentem qualitatem, dicit, quod

It is an
accidental
form

21 Cod. loquuntur

27. Cf. Gilberti Porretani Sex Principiorum Lib., cap. 1011. (Ed. Aristot. Venet. I 32). Arist. Cat. VI [VIII] (Ed. Pat. I 13, 7 sq.). *Ἡτοιότητα δὲ λέγουσιν, καὶ οὗ ὅτι ποιοὶ τινες εἶναι λέγουσιν*

accio est, secundam quam in id, quod subicitur, agere dicimur.

Three
concessions
I. God's action
in itself does
not come under
the genus
action.

Ex ista descriptione patent tria. Primum, quod accio Dei ad intra vel ad extra non est per se in genere accionis. Patet ex hoc, quod omne accidens per se in genere requirit suum subiectum per se in genere. Sed hoc non potest Deo competere, ergo nulla accio Dei est per se in genere. Ideo omnis accio Dei ad intra vel ad extra est pura relacio rationis, cum in Deo non sit aliquid preter essenciam, et in acto dicit ordinatam accionem passivam, qua posita claudit contradiccione accionem activam Dei non poni. Verantamen accio passiva propria correspondet agencie Dei vel apertius causancie vel movencie Dei; transsumptive enim et equivoce dicitur Deus agere ad extra cum illa agencia est relacio rationis, et omnis proprie dicta agencia dicit substanciam, apponentem nisum ab extrinseco limitantem, ut finis efficiens accionem. Unde omne proprie agens apponit vim impedibilem et fortificabilem ex applicatione vel unione ad paucorum occupationem, quod alienum est a Deo, cum ipse non apponit vim fatigabilem vel impedibilem, sed suum agere, si ponitur, non potest, nisi ipsum et positive vel ordinative actum sic, quod Deus non posset de potencia sua absoluta suspendere accionem suam illis positis, sicut potest suspendere accionem cause secunde posita quacumque applicatione et dispositione absoluta in passo. Ideo patet ex dictis de relatione, quod agencia Dei ad extra est de genere relationis non per se in illo genere, sed per reductionem, cum sit relacio rationis, et ista conclusio est michi valde notabilis, quod, sicut Deus est extra genus substancie, sic omne sibi formaliter inexistens est extra genus quodlibet.

Every action is
related to the
substantia
form, and to
the accident

Secundo patet, quod non alia est accio forme substantialis vel accidentis, quoniam accio totius suppositi et per consequens nec corpus nec anima agit aliquid, nisi accione totius compositi. Patet ex hoc, quod omnis accio est agere substancie, sed nulla forma accidentalis est substantia; quolibet autem forma substantialis est eadem substantia, que suum subiectum, nullius forme substantiali vel suo subiecto debetur, ut sic accio vel

passio, generacio vel corruptio, ut patet primo et 7° Metaphisice ergo etc.

Quando ergo dicimus, quod qualitates active aut forme vel corpora animalium agunt acciones extrinsecas, intelligimus, quod subiecta, ut sic disposita, agunt huiusmodi acciones; cum enim caliditas vel calor sit subiectum esse calidum, idem in sententia est dicere caliditatem agere, et subiectum ut calidum, agere. Si tamen caliditas esset res potens per se existere, indubie prius, immediatius et proprius calefaceret, quam subiectum, sicut ferrum ignitum secundum quamlibet eius partem sensibilem prius calefacit, quam totum ferrum, quod habet partem illam, et partem frigidam, ociantem acalefaccione. Nam quandocumque aliquid agit per aliud acusaliter, cui alii potest per se illa agencia competere, prius et proprius sibi competit, quam alteri agente causaliter per ipsum, ut patet primo Posteriorum 2°

1. Post Metaphisice lacuna 5—6 litterarum in codice. 17. Post dicitur lacuna 8—10 litterarum in cod.

2. Ar. Stot. Met. I 9, 4 (Ed. Paris II 482, 29 ss.) . . καὶ γὰρ τὸ νοητὸν ἐν. οὐ μόνον περὶ τὰς οὐσίας ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν ἄλλων οὐσιῶν ἐστι· καὶ ἐπιστῆναι οὐ μόνον τῆς οὐσίας εἶναι, ἀλλὰ καὶ ἐτέρων . . . κατὰ δὲ τὸ ἀναγκαῖον καὶ τὰς ὁξείας τὰς περὶ αὐτῶν, εἰ ἐστὶ μεθεξῆς τὰ εἶδη τῶν οὐσιῶν ἀναγκαῖον ἰδέσθαι εἶναι μόνον· οὐ γὰρ κατὰ συμβεβηκὸς μεταχρονται, ἀλλὰ δεῖ ταύτην ἕκαστον μετέχειν ἢ μὴ καθ' ὑποκειμενον λέγεται· λέγω δ' οἷον, εἴ τι αὐτοδιπλασίον μετέχει, τοῦτο καὶ αἰδιον μετέχει ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκὸς, συμβεβηκε γὰρ τῷ διπλασίῳ αἰδιον εἶναι· ὥστ' ἐστὶ οὐσίας τὰ εἶδη ταῦτά δὲ ἐνταῦθα τε οὐσίαν σημαίνει καὶ κατὰ . . .
atque rationem habuisse sententiae Commentatoris, qui verba prolata hunc in modum illustrat (comm. 30, ed. Ven. VIII, f. 10):
. . . praedicatio enim eorum de illis, quae sunt sub eis, non est accidentaliter, sicut praedicatio accidentium de substantiis, et accidentium de se ad invicem . . . et propter hoc, quod sunt necessariae, oportet, ut sint cum eis, de quibus praedicantur eadem in actu. Deinde dedit causam in hoc, et dicit quia determinatio eorum non est per accidens quia determinatio subiectorum ab universali, non est sicut determinatio, quae est in praedicatione accidentium de substantiis . . . sed necesse est, ut quodlibet praedicabilium formarum sit determinans essentiam sui subiecti essentialiter, cum non praedicetur de eo sicut accidens de suo subiecto. — Similem prodit sententiam Aristot. Met. VI (in edd. antiquis VII), cap. 5, 4 (Ed. Par. II 542, 12 ss): δῆλον τοίνυν, ὅτι μόνῃς τῆς οὐσίας ἐστὶν ὁ ὁρισμός· εἰ γὰρ καὶ τῶν ἄλλων κατηγοριῶν, ἀνάγκη ἐκ προσθεσεως εἶναι κ τ λ.

immanentem, ut sunt intelligere et sentire, que non est per se in genere actionis, cum non inferunt passionem subiecti, in quod agunt, sed potius e contra moventur aut paciuntur a subiectis huiusmodi actionem; ideo
 5 vocantur actus immanentes; et actiones, inferentes passionem suorum subiectorum extrinsecorum, vocantur actiones transcendentes; non enim possibile est creaturam quicquam intelligere, nisi habeat intellectum, terminans actum intelligendi vel secundum esse existere
 10 vel secundum esse intelligibile, et idem vocarunt antiqui ad unum sensum subiectum, in quod agitur. Sicut enim est duplex dare subiectum sciencie, que est qualitas, scilicet substantiam sciencie, in qua est formaliter subiective, et rem scitam, in qua est causaliter terminative, cum sciencia sit ad aliquid, sic est dare duplex
 15 subiectum actus immanens, scilicet illud, in quo est formaliter et immanenter agere, ut est natura apprehendens et illud, in quo est obiective causaliter, ut est res apprehensa, et gracia dicere illud vocatur obiectum actus vel habitus, sed primum vocatur simpliciter subiectum. Verumtamen, cum causatur ab ambobus, potest utrumque vocari subiectum.

Nec oportet timere instancias sophisticas, quibus aliqui arguunt chimeram et multa, que non sunt, intelligi. Alii dicunt omne intelligens moveri ab obiecto intellecto; et tercia, quod omnis actus immanens est qualitas, et sic res absoluta, qua consequitur relacio. Ad primum dicitur libro secundo tractatu primo capitulo quarto, quod nichil potest intelligi, nisi quod potest esse,
 20 ymo, nisi id absolute necessario habet esse intelligibile in Deo. Quo ad secundum est equivocacio in termino isto moveri, sicut Doctor Profundus concedit libro primo capitulo . . . necessario, quod Deus movetur ab esse

10, 11. vocatur (K) aut q̄ cod. 12. Post capitulo lacuna 2. 3 litterarum in cod.

28. Cf. Wiclif, De Ente sive Summa Intellectualium, lb. II. Tract. 1. „De Intellectione De“ (Shirley l. c., pag. 3. 32. Cf. Thomae Bradwardini Archiepiscopi Cantuariensis De Causa Dei contra Pelagium I 4 (Ed. Londini, ex officina Norboniana 1618, p. 193, in quo capite: „Quod quilibet creatura movente Deus necessario commovet“ inscripto respexisse videtur Wiclif verba ex Averrois commentario De somne et vigilia deprompta „quod causae futurorum non sunt determinati esse apud nos, sed apud naturam intellectivam, a qua quaecumque recipit natura sensibilis et a qua movetur“.

intelligibili intelligente, sed nescio, quomodo fundaret hoc dictum, ut patet posterius. Ad tertium dicitur, quod omnes huiusmodi actus sint respectus, licet Doctor Subtilis quodlibeto 13° vel conclusione 12^a teneat, quod sunt qualitates. De actibus vero sensuum, quomodo distinguantur a receptionibus specierum, et si sentiens multiplicat se per sensum, rapendo species, per quas sentiret, dicitur posterius cum aliis dubiis.

Meanings of the word *actio*. It is used:
I. formally,
II. analogically,
III. in its strict sense, of the general concept.

Satis ergo est pro presenti exponere significacionem quid nominis terminorum, quomodo accio sumitur quandoque formaliter vel analogice, ut dicit transcendentaliter agere agentis in subiectum presuppositum sive ut sic moveatur, sive non; vel tercio contracte ad genus accionis, ut dicitur nisum substantie agentis in passum essentialiter extra ipsum.

2 Action is used of a deed which involves passion as well as action e. g. a blow

Secundo modo valde equivoco ab isto dicitur accio ipsum agi ab agente, quod est passio formaliter in passo. Sic enim possunt talia verbalia desinencia in -cio significare equivoco, ut descendunt a verbis activis vel passivis, agere vel agi. Unde propter istam equivocacionem tollendam docet Anselmus in libello suo de veritate capitulo 8°, quod solum universalia, desinencia in -cia, descendencia a participiis presentis temporis principa

18. in -cio] cod : -cio

3. Cf. Duns Scotus, Quaestiones quodlibetales Quaest. XIII init (Ed Venetiis 1497 per Bonetum Locatellum Bergomensem f. 31^a): Et erat quaestio communis omni viventi hac vita vel illa, et erat ista; Utrum actus cognoscendi et appetendi sint essentialiter absoluti, vel essentialiter relativi. Arguitur, quod relativi, quia talis actus non potest intelligi, nisi co-intelligendo terminum, absolutum autem potest intelligi non co-intelligendo. . . Contra talis actus est qualitas, omnis autem qualitas est forma simpliciter absoluta. 16. Cf. Anselmi Cantuariensis Dialog. de Veritate Lib. cap. VIII (Migne CLVIII, 476): Multis enim modis eadem res suscipit diversis considerationibus contraria: Quod in actione saepe contingit, ut in percussione. Percussio namque et agentis et patientis unde et actio dici et passio potest, quamvis, secundum ipsum nomen, actio vel percussio, et quae similiter dicta a passiva in activa significatione dicuntur, magis videantur esse patientis quam agentis. Quippe secundum id, quod agit, magis proprie videntur dici agentia vel percutientia et secundum id, quod patitur, actio vel percussio. Nam agentia et percutientia ab agente et percutiente dicuntur (sicut providentia a providente, et continentia a continente), quae, scilicet agens et percutiens, providens et continens, activa sunt; actio vero et percussio ab actio et percusso, quae passiva sunt, derivantur

liter significant agere activorum, ut agenciam, intelligen-
 ciam etc.; alia autem universalia, desinencia in -cio
 significant principaliter ipsam pati vel rem verbi passivi,
 multa enim sunt verba grammaticaliter activa, que sig-
 5 nificant res multum differentes ab agencia, ut patet de
 istis qualificare, quantificare, referre, tollere, locare
 durare, scire possidere etc. Et correspondenter de verbis
 grammaticaliter passivis; sicut enim verba substantiva
 significant rem de genere substantie, sic cuiuscumque
 10 generis accidentis res significantur per verba adiectiva,
 ut quantificare est equivocam ad esse vel facere quan-
 tum, et proportionaliter de aliis; modo esse quantum
 est quantitas, sicut esse quale est qualitas. Ergo autem
 elegi propter certitudinem significare rem verbi activi
 15 per infinitivam activi vel verbale descendens a participio
 preteriti temporis, terminante in -cia, ut lectio est legi
 lecti, sicut legere est legere legentis.

Tercio accipitur accio pro agente essentialiter, et
 20 ista significacio est satis famosa apud eos, qui volunt
 omne accidens respectivum esse subiectum, ut sic com-
 paratum; et sic intelligo ego, quodcumque dico agen-
 ciam vel aliam respectum esse essentialiter subiectum
 sic se habens. Nullum enim accidens ponit essentiam
 proprie absolutam preter substantiam, et sic intelligendi
 25 sunt auctores, quando dicunt accidentia differencia in
 specie esse idem subiectam, id est eodem subiecto in-
 esse, ut album et musicum.

Quarto modo accipitur accio materialiter pro effectu
 vel opere producto agencia operantis, ut Commentator
 30 9° Metaphisice commento 8° dicit, quod accio ignis est
 calor maximus et motus eius ad superius; ex tertio
 Physicorum 19° accio, que est actus activi, est opus et
 finis eius. Et convenit ista significacio cum vulgari
 modo loquendi; volant enim operarii ostendere opus pro-
 35 ductam sua agencia, dicendo „iste est labor meus”,
 id est finis aut fructus laboris

¹ Action is used
 of the essential
 agent

² Action is used
 for the result of
 action

30. Cf. Averroes in Arist. Met. IX. comen. sectionem 5 (non 8)
 (Ed. Arist. opp. Ven. IX, fol. 107^r). *Calidum enim agit calorem,
 et non agit ad eum contrarium.* 32. Cf. Arist. Nat. Aesc.
 II 3 (1°) (Ed. Par. II 275, 38 ss.). „... Έχει δ' άποριαν
 λογικην αναγκαϊον γαρ ίσως είναι τινα ενεργειαν άλλην του
 ποιητου και του παθητικοϋ το μεν δη ποιησις, το δε παθησις
 εργον δε και τελος του μεν ποιημα, του δε παθος

* Aggregatively
as in the case of
distinct
activities in a
common aim

Ultimo accipitur agencia aggregative vel ex multis agencis collectis, ut tractus navis per multos homines vocatur unus tractus vel pro aggregato ex rebus diversorum generum, ut edificia et quotlibet huiusmodi operantie artificiales, et per istas equivocaciones solvuntur et intelliguntur dicta autorum in ista materia.

Three
conclusions

Ex istis significacionibus quid nominis, applicatis ad res signatas, a sublimi philosopho cognitatas, possunt tria per ordinem apparere.

1. Action may
be considered as
corporeal
incorporeal or
mixed

Primum est divisio generis accionis, quomodo quedam est agencia corporalis, et quedam non corporalis. Agencia corporalis est agencia substance secundum eius partes corporales, ut illuminancia, calefaciencia etc. Quolibet autem talis est mole magna. Agencia vero non-corporalis vel spiritualis est agencia substance indivisibilis quo ad molem, ut movencia orbis per spiritum. Alie autem agencie, que accedunt partim ad condiciones agencie spiritualis et partim ad condiciones agencie corporalis dicuntur mixtim secundum quid, nunc corporales, et nunc spirituales, secundum quotlibet gradus, ut illuminancia medi et agencia speciei dicuntur agencie magis spirituales, quam sonancia, odorancia vel alia evaporativa, eo, quod minus habent de condicionibus materialibus; sicut et virtutes talem perceptive sunt plus elevate a materia.

A further
division of
action may be
made according
to the causes
of activity or
its results.

Et potest fieri divisio ulterior agencie utriusque membri secundum diversitatem agencium aut secundum diversitatem productorum istis agencis, que producta variantur ex variacione disposicionis passi, aut ex variacione modi agendi, sicut sunt agencie pellendi, trahendi, et circumducendi, et sic non solum ex variacione producti variatur agencia, quia non refert quo ad alterationem sive agens incorporeum sive agens corporeum celesti sive sublunare alteret, ut patet de calefactione hominis ex passione animi, ex sole et ex igne. Calefaciencie vero multum differunt.

Agenciarum vero quedam est mere naturalis, ut calefaciencia ignis, quedam autem libera, ut multiplicacio spiritus. Et utrumque membrum capit subdivisionem secundum variacionem principiorum agendi, sicut facile est naturali philosopho elicere. Sic ergo quedam est agencia ad substantiam, et quedam ad accidens; et, si

4. huiusmodi cod. huius (= huius) 5. alteret cod. : alter,

ad accidens, vel ad quantitatem vel ad qualitatem. Si ad qualitatem, vel ad magnitudinem passi vel ad locutionem passi, et sic usque ad speciem sensitivam in quocumque membro, ut patet de speciebus motas.

5 Infinitas autem differencias accidentales sascipit genus accionis, sicut quotlibet aliud genus; ideo est error magnus in differenciis essentialibus agencie cognoscendis a differenciis accidentalibus, et ita contingit constituendam esse agenciam aggregatam ex agencis disparium rationum, ut est de movencia hominis motu
F. 210' progressivo et multis similibus et omnium talium contingit fieri proporcionales divisiones, ut agenciarum Dei quedam est ad intra et quedam ad extra. Et ad intra quedam terminantur ad ypostasim, ut producencia per
17 se, quedam ad rem extra. Et talium producenciarum quedam est naturalis, procedens ab unico vel multico principio, ut producencia patris, et quedam complacencia procedens ab uno principio, ut spirancia spiritus sancti. Si sit intrinseca, terminata ad rem extra, hoc
20 est vel intelligencia vel volucio. Et sub volucione sunt predestinancia, prescencia et quotlibet talia. In agencia Dei ad extra sunt quotlibet divisiones, ut alia est creancia, alia est conproducencia, alia gubernacio et sic de ceteris, que philosophus exercitatus potest notare ex
22 tercio principio causandi differenciam accionis, scilicet agente, acto et modo vel ratione agendi.

Secundo patet, quod omnis agencia est in motu et econtra. Pro cuius intellecta notanda est illa octoplex equivocacio de "esse" inquam ponit Philosophus 4. Pa-
30 sitorum 23°, cuius sextam membrum est pert nens proposito.

Nam omnis agencia est in motu, ut in suo effecta vel signo, cum omnis motus sit infallibiliter ab agencia moventis; ideo motus sunt signa sensibilia philosophis
32 ad convincendum agencias formaram insensibiles, ut patet de intelligenciis, animabus et aliis formis materialibus, et ita omnes motas sensibiles sunt in agencis movencium, ut in suis causis, sicut econtra omnis agencia per se in genere est in mota, ut in suo effecta vel

2. C. 1. m. 2.
ad m. 2.
m. 1.

1. v. 1. m. 1.
m. 1.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

23. Cf. Arist. Nat. Alsc. IV 2 (4) 1 (Ed. Par. II 287, 32), quem locum plene exscripsimus supra pag. 12, not. ad an. 19.

S. aden and
successive
motion and
their
subdivisions

signo. Motus enim est formaliter in moto, et non sic in movente suo, cum omnis motus sit mobile moveri, et sic finitus est moveri mobile a termino in terminum.

Et hoc contingit dupliciter, vel quod sit subitus vel successivus. Si subitus, hoc dupliciter vel sic; a non-esse subiecti pro data mensura ad esse eiusdem pro mensura immediata, et illa vocatur generacio; econtra autem motus ab esse ad non-esse pro data mensura immediate sequente est corruptio. Oportet autem utrumque istorum motuum esse subitum, cum non sit¹⁰ membrum inter communicanda. Quando autem aliquid particulariter generatur vel corrumpitur, tunc est dare unum mutatum esse subitum et finale, quod est generacio vel corruptio simpliciter; et alia, successiva, informat essenciam, que, quandoque est unum elementum¹⁵ et quandoque reliquum, vel verius est ille partes divisibiles vel indivisibiles sibi succedentes in generatione, et constat, quod iste non est motus proprie dictus, cum deficit subiectum actualiter existens sub utroque terminorum, scilicet a termino a quo et termino ad quem.²⁰

Si autem sit motus sensibilis successivus, hoc est vel a situ ad situm, vel a quantitate ad quantitatem, vel a qualitate ad qualitatem et semper a terminis ad quos et media ad illos terminos specificatur motus. Unde, quia in natura est tempus augmentationis limitatum²⁵ a naturali, sicut et tempus diminucionis, non sic autem tempus intencionis et tempus remissionis sensibilis, ideo dividunt philosophi motum a quantitate in quantitatem in duo membra, et non sic motum alterationis, licet habeat multas species, et sic sunt sex species motus,³⁰ correspondenter ad sex rationes, quibus contingit mobile esse in potencia, ut moveatur. Et forte iste senarius specierum motus est exemplatus in similitudine sex differentiarum loci, qui est prima materia motus perfectissimi, scilicet motus circularis mundi. Sunt autem iste³⁵ sex difference terminantes tres dyametros mundi dextrum, sinistram ante, et retro sursum, et deorsum. | F. 21

Quamvis enim motus augmentationis respicit ternam dyametrum secundum Avicennam sexto Naturalium,

¹⁸ Cod. m. pa. n. te. seq. etc. ad 20. a. n. du. ab. ant. cod.

^{30.} Cf. Citatur hoc loco Avicennae libellus, cui in editionibus antiquissimis titulus inditus est: *Opus egregium de anima*, qui

tamen principaliter respicit longitudinem, sicut primus motus localis est a dextro in sinistrum secundum doctrinam Philosophi 2° de Celo 62°, et motus alterationes respicit principaliter anterior et posterior faciei celi secundum luminaria, per que fit alteracio sublunaria, cum
5 secundum anterior et posterior in celo regulator omnis alteracio proprie dicta, cum solum fit subiectum.

Unde salvator Math. 16° dicit phariseis, "facto vespere: cras serenum erit; rubicundum est enim celum. Et mane:
10 hodie tempestas, rutilat enim triste celum. Faciem ergo celi diiudicare nostis". Ipsa autem alteracio maxime respicit violenciam intermotus, cum sit dispositiva ad generacionem et corrupcionem corporis naturalis ratione

1. tamen] *cod* : *cu* (= cum).

sextus naturalium Avicenae dicitur (cf. ed. Papie, per magistrum Antonium de Carchano) *quem integrum michi praesto non fuisse aegre fero. Monuisse igitur satis habeo in editione: Avicennae philosophi praeclarissimi ac medicorum principis. Compendium de anima 'De mahad id est dispositione seu loco' etc., Venetiis 1546, cap. IV, fol. 11^a et 12^a verba fieri haec: „Primum, quod operatur in materia disposita ad receptionem vitae, est virtus generativa. Ipsa enim induit materiam primo formam intentam cum servitute augmentativae et nutritivae. Cumque advenenrit in ea perfectio formae, relinquitur regimen, vel transfertur regimen ad augmentativam, et tunc regit seu operatur in ea virtus augmentativa cum servitute nutritivae: et movet eam cum conservatione formae ipsius secundum proportionem dimensionum (Wiclif: ternam dyametrum), cum motu augmentativo secundum intentionem intentam ex augmentativa.” Quae versio textus arabici num cum exemplari Wiclifiano exacte congruat neque refellere neque affirmare ausim. Juvat tamen meminisse „sextum naturalium”, quem librum, a Wiclifo ineunte opere „De compositione hominis” (pag. 1, lin. 6 editionis nostrae, London 1881) citatum, frustra nos ante hos quatuor annos indagasse professi sumus, aperte eundem esse atque tractatum hoc loco citatum, in cuius praefatione etiam leguntur, quae bene cadunt in verba, ad quae aluisse Wiclif putandus est, scilicet haec: Et vidi principem sacerdotum Hali dicentem: qui cognoscit animam suam, suum cognoscere creatorem Etenim, si homo animam suam nesciat: qua cetera unquam ratione aut contemplabitur aut sciet? — Totius autem huius quaestionis atque indagationis viam mihi aperuisse Alfredum Goeldin de Tiefenau, virum benevolentissimum, grato animo recordor. 3. Cf. Arist. de Caelo II 2, 2 (Ed. Par. II 390, 39 ss.): "Ετι δ' ἄλλως κατὰ τὰς κινήσεις ἀρχὰς γὰρ τὰς τὰς λέγω, ὅθεν ἀρχοῖται πρῶτον αἱ κινήσεις τοῖς ἔχουσιν. Ἔστι δ' ἀπὸ μὲν τοῦ ἄνω ἡ ἀύξησις, ἀπὸ δὲ τῶν δεξιῶν ἡ κατὰ τόπον, ἀπὸ δὲ τῶν ἐμπροσθεν ἡ κατὰ τὴν ἀίσθησιν. Ἐμπροσθεν γὰρ λέγω ἐπ' ὃ αἱ αἰσθησεις. 4. Math. 16, 2—4. Vespere dicitis: Serenum.*

contrarietatis. Nec oportet solitari circa quiditatem motus, credendo, quod ipse formaliter dictus sit mobile, quia certum est, quod mobile secundum rationem qua actualiter movetur, est mutativum tam sensus quam intellectus, gignendo in ipso novam noticiam; est etiam ut sic generativum caloris, sanitatis, soni et multorum similium effectuum, non solum naturalium, sed supernaturalium, ut ex motu meo contingit me mereri vel demereri, ubi quiescendo vel contrarie me habendo opposito modo me haberem. Ideo certum est, quod est ¹⁰ unum formale accidentale, quo mobile formaliter movetur, ut dictant sensus, ratio et omnis sciencia. Unde Aristoteles secundo Topicorum: "sicut disciplina non est disciplinatum, sic nec motus est mobile", et secundo de anima 133° querit Philosophus, quare habemus plures ¹⁵ sensus. Et respondet quod hoc ideo est, ut omnia sensibilia propria cognoscantur, et distinctio sensibilibus communium, ut motus figure et numeri a sensibilibus propriis. Ex hoc enim, quod sensibilia communia, sic motus indifferenter cognoscitur ab omnibus sensibilibus, ²⁰ et nunc per se ab uno cognoscitur eorum distinctio a sensibus propriis; et ita discurrat philosophus per omnes sciencias et specialiter per sciencias citra abstractas, et inveniet, quod omnes presupponunt motum esse

10. Cf. Arist. Top. II 4, 3 (Ed. Par. I 110, 11): 'Ἐπει δ' ἀναγκαῖον, ὡς το γένος κατηγορεῖναι, καὶ τῶν εἰδῶν τι κατηγορεῖσθαι, καὶ ὅσα ἔχει το γένος ἢ παραινυμῶς ἀπὸ τοῦ γένους λέγεται . . . ἢ παραινυμῶς ἀπὸ τινος τῶν εἰδῶν λεγέσθαι. οἷον εἰ τινος ἐπιστήμη κατηγορεῖται, καὶ γραμματικὴ ἢ μουσικὴ ἢ τῶν ἄλλων τις ἐπιστήμη κατηγορηθήσεται, καὶ εἰ τις ἔχει ἐπιστήμην ἢ παραινυμῶς ἀπὸ τῆς ἐπιστήμης λέγεται, καὶ γραμματικὴν ἔξει ἢ μουσικὴν ἢ τινὰ τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν ἢ παραινυμῶς ἀπὸ τινος αὐτῶν ῥηθήσεται, οἷον γραμματικὸς ἢ μουσικὸς. Ἐπει οὖν τι τεθῇ λεγόμενον ἀπὸ τοῦ γένους ὑποσῶν, οἷον τὴν ψυχὴν κινεῖσθαι, σκοπεῖν εἰ κατὰ τι τῶν εἰδῶν τῶν τῆς κινήσεως ἐνδεχεται τὴν ψυχὴν κινεῖσθαι, οἷον αἰεεσθαι ἢ ἡθεροεσθαι ἢ γινεσθαι ἢ ὅσα ἄλλο κινήσεως εἶδη . . . 15. Cf. Arist. De anima I 1 (in edd. antiquis II sect. 133 sq., Ed. Par. III 462, 4 ss.). Ἄλλὰ μὲν οὐδὲ τῶν κοινῶν οἷον τ' εἶναι αἰσθητήριον τι ἴδιον, ὡς ἑκάστη αἰσθῆσει αἰσθάνομεθα κατὰ συμβεβηκὸς οἷον κινήσεως στάσεως, σχήματος, μεγέθους, ἀριθμοῦ, ἐνός· ταῦτα γὰρ πάντα κινῆσει αἰσθανόμεθα (οἷον μέγεθος κινήσει . . .), καὶ τοῖς ἰδίοις· ἑκάστη γὰρ ἐν αἰσθάνεται αἰσθήσεις ὥστε διλογεῖται ὅτι αἰσθάνεται ὅπου οὐκ ἴδιον αἰσθάνει εἶναι ταῦτων, οἷον κινήσεως· οὕτω γὰρ ἔσται ὥσπερ νῦν τί, ὅφρι τί γλυκὺ αἰσθάνομεθα . . . κτλ.

Scio tamen, quod motus aliquando accipitur in predicatione secundum essenciam et pro subiecto moto; ^{Various meanings of the concept 'motus'} aliquando materialiter pro per se materia motus; et aliquando formaliter pro illo, quo subiectum denominatur formaliter moveri. Quod Aristoteles 3° Phisicorum 6° vocat actum, id est formam substantie entis in potencia ad denominationem absolutam sibi accidentalem, secundum quam est, actualiter denominationem huiusmodi adquirendo, et illam vocant quidem qualitatem, ut autor Sex Principiorum et multi alii sapientes, extendentes indubie terminum qualitatis. Alii autem, ut Commentator, vocant ipsum per se genus passionis, ut patet 3° Phisicorum commento quarto. Alii autem, cum quibus ego, putant, quod sit proprietas generis passionis, sicut et tempus dicitur esse passio motus primi mobilis sic, quod omnem passionem consequitur motus sicut passio suum subiectum.

Tercio patet, quod sicut nulla agencia Dei intrinseca habet contrarium, sic nulla talis suscipit magis et minus, scilicet agencia Dei ad extra ratione producti magis et minus suscipiat, et una sit alteri contraria.

Prima pars patet ex hoc, quod nulla agencia creature potest esse contraria divine agencye, cum, quia omnia contraria sunt posita sub eodem genere, tum eciam, quia omnia contraria nata sunt mutuo se excludere. Et quod nulla talis agencia Dei contrariatur alteri, patet ex hoc, quod omnis intrinsece sint, quia eternaliter insunt Deo; omne enim, quod vult aut voluit existere eternaliter vult existere, licet non multa potest non velle existere, quod defacto existere et econtra, ut Sanctus Thomas primo

3 Concerning the actions of God

They do not admit of a contrary, they are not subject to augmentation or diminution

* per se et per se 23. cum corr. in cod. ex tunc

8. Cf. Arist. Nat. ausc. III 1, 6 (Ed. Par. II 271, 43 ss.): *ἡ ἀκίνησις ὁ δὲ κατὰ ἑκάστων γένος τοῦ μὲν ἐντελέχεια τοῦ δὲ ἀκίνησις, ἢ τοῦ ἀκίνητου ὄντος ἐντελέχεια, τοιοῦτον ἢ κινήσεως τῶν.* 10. Cf. Gilberti Porretani Sex Princ. l. b. cap. 2 (De actione) (Ed. Arist. opp. Veneta I 32): *Non est autem motus actus, sed quale. Quiescere enim quale est: quare et motus quidem quale erit.* 12. Commentator cf. infra pag. 94, not. ad lin. 12. 16. Cf. Sancti Thomae aquinatis Summa contra gentes I 79 fin. (Ed. Burdigalae apud Petrum Maffre, 1661): *Voluntatis igitur divinae relatio est ad rem non existentem secundum quod est in propria natura secundum aliquod tempus, et non solum secundum quod est in Deo cognoscente: vult enim Deus rem, quae non est nunc, esse secundum aliquod tempus, et non solum vult secundum quod ipse eam intelligit.*

contra gentiles capitulo 79 dicit, quod Deus vult nunc
que non est nunc esse secundum aliquod tempus, et s
vult multa esse, que nondum sunt, cum igitur natura an
potest succedere alteri sibi contrarie, sequitur prima pars

Et secunda ex hoc patet, quod Deus, cum sit prius
omni preterito vel futuro, non vicissim cognoscens aut
vult aliquid plus et minus; et idem est iudicium de
omni de intrinseco, quod non potest vicissim esse nunc
intensius et nunc remissius.

Et tertia pars patet ex hoc, quod Deus, cum sit agens
voluntarium, potest nunc agere ad extra intensius, et
nunc remissius, ac si esset agens finite potencie vel
agens rationale, quod scire moderare insit proporciona-
liter ad productum Unde intensior est movencia, qua
Deus movet velocius motum, quam movencia, qua movet
motum remissius, et ita de similibus. Et ex eodem videtur,
quod una agencia Dei ad extra sit alteri quodammodo
contraria, ut calefacere A et ipsum frigefacere secundum
idem simul et semel videntur Deo nunc posse competere.
Notandum tamen quod omnis species agencie Dei ad extra
potest simul inesse eidem propter universalitatem sue
efficacie, ut ipse potest simul generare et corrumpere,
calefacere et frigefacere, et ita de aliis contrariis agen-
cis, terminatis simul tempore ad idem in numero ut
patet de ponentibus multitudinem divisibilem possi-
bilem; ymo addunt, quod hoc est possibile de eodem
singulari pro eodem loco et tempore, de qua materia
alibi erit sermo

The actions of
creatures are
limited by
space and time

Creature autem, que agunt per potencias eis acciden-
tales et limitantur ad certam partem universitatis, quam
possunt agere, et non omnem etiam impossibilitatem
vel repugnanciam suarum agenciarum, tum propter
finitatem sue potencie, tum etiam propter limitationem
temporis qua talis potencia sibi adinveniet, ita agencie
creature secundum ultimam sue potencie repugnantia
coagencia simul et semel, quam tamen alias potest
producere. Senibus etiam repugnant operationes juveniles,
et e contra, propter variationem potencie; que omnia aliena
sunt a Deo.

Unde signum super perfectionis agencie super passio-
nem est, quod plus elongatur a contrarietate; stat enim
idem simul calefacere et frigefacere diversa, ut patet
de astris et aliis habentibus virtutem contrariam secundum

³ *Cod. contraria*

disposiciones passorum; sed non stat idem simul sic
calefieri et frigi fieri a diversis; ideo protunc vie ratione
sae imperfectionis pro magna parte stat meritum nostrum
in paciencia, ut procedit ab actu voluntatis, dicente
salvatore Luc. 21°: „In paciencia vestra possidebitis
animas vestras”; ille enim perdit animam suam, qui
hic postposita paciencia innititur accioni tyrannice; quo-
contra post finale iudicium potentes in accione tyrannica
potenter tormenta patientur, et humiles a paciencia ad
actus dominacionis exaltari, quia omnem motum oportet
ad opposito ad oppositum; oportet enim in motu naturali
procedere ab imperfecto ad perfectum continue ascen-
dendo, vel in sic moto vel saltem in mando, cuius
motum est pars; ideo tempus vie est conveniens paciencie,
cum omne motum ut huiusmodi patitur, et per motum
talem, qui est abiectivus vel indispositivus materialis
substantie devenietur ad motum, qui est salus et per-
fectio, quo beati moventur a Deo obiective eternaliter
intuendo; oportet tamen, quod motus vie procedat ab
actu voluntatis, quia aliter non movetur ex se, et per
consequens non meretur; et taliter pati est actus virtutis,
qui dicitur paciencia principiativa voluntarie passionis
pro pace servanda. Et illam docuit Salvator dicto et
facto cum omnibus suis discipulis dimittens exercitium
corporee potestatis, volentes per hoc distinguere secu-
lares a religiosis, quod ipsi tanquam pars corporee
ecclesie militantis utantur potestate corporali et sacer-
dotes, qui sunt anima ecclesie, utantur potestate spiritali.

Since the creature is imperfect, his chief virtue is patience.

8. *solentes scripsit* et *pacis* *pacientes*, in *exaltat* *exaltantur*
 9. *in hunc cap. end. exhibit hunc*. M^{ss} boze *p-przet k b kazy przegni*
 10. *in hunc cap. end. exhibit hunc*. *Deux dilecti ut ad form*
 11. *in hunc cap. end. exhibit hunc*. *Deux dilecti ut ad form*

• *I uc 21, 1.1.*

CAPUT DECIMUM.

General
distinction of
actio and
passio

Consequenter dubitatur, si accio et passio generaliter distigwantur. Sed, ne fiat labor in equivocis, notandum, quod hoc nomen passio sumitur sextupliciter ad propositum.

Meanings of
passio:
1. Passio =
patientia.

Primo modo formaliter de paciencia, qua passum patitur ab agente. Et ad hunc sensum loquitur Autor Sex principiorum, vocans genus passionis effectum, quo subiectum formaliter patitur ab agente.

2. as the
suffering
subject,
formally and
3. materially

Secundo modo accipitur passio essentialiter seu materialiter pro subiecto passo vel materia, quam recipit paciendo. Et talem distinctionem facit Commentator 3° Physicorum commento 4°, de motu dicens, quod aliquando accipitur formaliter, et sic est per se genus passionis, et aliquando materialiter pro materia primo motu acquisita, ut quantitas in motu augmentationis vel motu locali et qualitas in motu alterationis, et sic locuntur astronomi de motibus planetarum in suis theoricis.

4. pati -
permittere,

Dividendo autem illos motus in duos, quarto modo accipitur passio vel pati pro servire, ut quandocumque

6. Cf. Gilberti Porretani Sex Princip. Lib., cap. 3 (Ed. Arist. opp. Veneta I, f. 32^v): *Passio est effectus illatioque actionis, secundum quam haec quidem patiuntur magis, illa vero minime.*
12. Cf. Comm. Averrois in Arist. Nat. Ausc. III, sect. 4 (Ed. Arist. opp. Veneta IV, f. 41): *Et quaeritur de hoc, quod dixit hic, quod motus non invenitur in uno praedicamento, et dictum est in libro de praedicamentis ipsum esse in praedicamento passionis. Et secundum hoc autem non debemus computare praedicamentum passionis, aut ipsum non debemus dicere ipsum inveniri pluribus uno praedicamento . . . necesse est, ut motus qui est in substantia, inveniatur in genere substantiae: et motus, qui est in quantitate, in genere quantitalis, et similiter, qui est in ubi et qualitate. Secundum autem quod est via ad perfectionem, quae est alia ab ipsa perfectione, necesse est, ut sit genus per se*

est in alicuius esse potencia impedire denominationem, quam permittit procedere, dicitur pati istam fieri, cuius sensus est, quod sinit vel permittit illam fieri; et isto modo Deus dicitur pati homines peccare, et ad hunc
5 sensum vocatur Deus paciens creberrime in scriptura, ut psalmo 104° dicitur „paciens et multum misericors“, et talem pacienciam, que est relacio rationis, habet Deus loco paciencie de genere passionis. Differt autem illud pati quantumlibet a priori; nam illud pati est superioris
10 cause respectu sui inferioris, sed primum pati. Econtra est cause inferioris respectu sui superioris; ideo illud pati infert motum vel mobilitatem sic patientis

Quinto modo sumitur propter proprietatem, que est quartum universale apud Porphyrium, quod dicitur acci-
15 dens per se inherens ex propriis principis subiecti et sic risibilitas dicitur passio hominis, et omnis similis proprietas demonstrabilis de subiecto dicitur sui subiecti passio.

5 passio =
prop. etas as
an. acc. dent
inh. rel. in. toe
sub. ect

Et sexto modo porporcionaliter ad illum quintum
20 dicitur actus anime procedens a tali passione passio esse, ut, quia homo ex dispositione corporis est irascibilis gaudilibus etc., ideo actus procedentes ab huiusmodi passionibus vocantur passioness, ut gaudium, ira, tristitia, timor, verecundia etc., ut patet secundo Ethicorum capitulo
25 quinto; et videtur michi, quod talia sunt aggregata ex multis actibus simplicibus et passionibus primo modo dictis, et nedum dicatur passio de talibus intrinsecis procedentibus ab anima, sed pro qualitate sensibili preternaturali ex passionibus anime resultante, ut rubor, vere-
30 cundia, palor irati vel timidi dicuntur passioness, ut patet

6 passio as
passion

30 C. 1. p. 1. d. p. 1.

6. Ps. 144 (104), 8. 14. Cf. Porphyrii Institutiones cap. IV, περι ιδίων (Ed. opp. Aristot. Lugduni 1590, I, p. 6): Τὸ δὲ ἴδιον διαίρησθαι τετραχῶς. . . . τεταρτον δὲ, ἐφ' οἷ συνδεσνόμενης καὶ τοῦ μόνου, καὶ παντί, καὶ ἀεὶ ὡς τῷ ἀνθρώπῳ τὸ γελαστικόν. Καὶ γὰρ μὴ γὰρ αἰεὶ, ἀλλὰ γελαστικὸν λέγεται, οὐ τῷ γελαῖν αἰεὶ, ἵνα τῷ [αἰεὶ] περὶσσεύει. 21. Cf. Arist. Ith. c. II 1, 7 (Ed. Pav. II 15, 24 ss.): . . . Ὁμοίως δὲ καὶ τὰ περὶ τὰς ἐπιθυμίας ἔχει καὶ τὰ περὶ τὰς ὀργάς· οἱ μὲν γὰρ σωφρονεῖς καὶ πρῶτοι γίνονται· οἱ δὲ ἀκόλαστοι καὶ ὀργίλοι. . . . et 17 d. 6, 10 (19, 41 ss.). . . . λέγω δὲ τὴν ἡθικὴν· αὐτὴ γὰρ ἐστὶ περὶ παθῶν καὶ πράξεων· ἐν δὲ ταύταις ἐστὶν ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις, καὶ τὸ μέσον οἶον καὶ φησὶν εἶναι καὶ διαφυλάττειν, καὶ ἐπιθυμῆσαι καὶ ὀργισθῆναι καὶ ἐλεῆσθαι, καὶ ὅλως ἡσθῆναι καὶ λυπηθῆναι καὶ τ. λ.

de tercia specie qualitatis, quam Aristoteles vocat passionem vel passibilem qualitatem in Predicamentis, capitulo de qualitate.

Further
opinions on
the meaning of
passio.

Alii autem vocant passionem quaecumque conseruationem caase secunde, qualiter necessario omnis creatura patitur a Deo. Alii autem distinguunt motum sensibilem a genere passionis primo descripte. Et alii accipiunt passionem aggregative pro quantumlibet disparatis passionibus, ut infirmos languentes ex passionibus animi et corporis dicimus generaliter passos.

Division of
passio into
incorporeal and
corporeal

Suppono ergo, quod fiat limitacio ad passionem vel pacienciam primo modo dictam, et tunc patet, quod aliqua est spiritualis vel incorporea, ut motio animi insensibiliter alterati. Alia corporalis, ut calefaccio, frigefaccio etc. Utrumque vero membrum ultra subdividitur secundum diversitatem naturarum immediate passarum et diversitatem principaliter productorum. Ut alia est passio, qua forma substancialis producitur, alia, qua quantitas, qualitas, vel ubi acquiritur, autem penes modum paciendi et proporcionalem passi ad agens causatur diversitas specifica passionis: ut aliqua est passio cum reinclinatione patientis, et illa vocatur indisposicio patientis a contrario. Nam in omni sic passo est dare passum resistens ratione contrarietatis qua tendit ad corruptionem, ut corruptis qualitatibus primis aut secundis ex ipsis resultantibus, que consequuntur formas substanciales, est disposicio ad induccionem forme substancialis contrarie. Alia est passio sine reinclinatione patientis respectu agentis danda. Et talis vocatur salus et perfeccio, ut illuminacio medi et cetera passionis, quibus recipiuntur forme secundum esse intencionale; tales autem passionibus concomitantur passionibus violenciam inferentis, ut illuminationem medi et immutationem organi visus concomitatur induccio coloris vel siccitatis in dispositis vel disponentis subiectum. Et multitudinem soni concomitatur tremor et dilatacio violenta, ut patet

10. *Cod. aut an post penes ponendum?*

1. Cf. *Arst. Categor. VI [VIII] 8* (*Ed. Par. I 11, 2 ss*)
 . Τριτον δε γένος ποιότητος, παθητι καὶ ποιότητος καὶ παθη.
 "Ἔστι δὲ τοιαῦδε, ὅσον γλυκύτης τε καὶ πικρότης, καὶ στυγερότης
 καὶ παντὰ τὰ τοιαῦτα συγγενῆ. ἔτι δὲ θερμότης καὶ ψυχρότης,
 καὶ λευκότης καὶ μελαινα.

posterius. Unde Vitellionensis 3^a perspective conclusionem 16^a. „Visio non fit sine dolore oculi, id est passione a substantia obiciente”, et taliter patimur omne mixtam, quousque habuerit dotem summe proporcionis, ex qua vocatur talis accio.

Ex istis potest patere, quomodo agencia et passio correspondent in quatuor proprietatibus, quas Gilbertas ipsis attribuit.

Four ways in which action and passion correspond

Primo patet, quod tam agencye quam paciencie est aliquid contrarium eo, quod sunt factibiles a formis contrariis vicissim et non simul compossibiles in eodem subiecto primo, ut calefactio et frigeffectio, calefactencia et frigeffectencia eiusdem agentis ad idem passum primo.

1. By contradiction so that they can not be together in one object

Secundo patet, quod tam agencya, quam paciencia suscipiunt magis et minus, sicut et eorum principia; et iste due proprietates non sunt istis proprie, nec eis generaliter inexistentes

2. They are susceptible of more and less

Tercio patet, quod tam agencya quam paciencia est in motu.

3. Both result from motion

Et quarto patet, quod proprium est agencye, ut huiusmodi, inferre ex se passionem, sicut et proprium est passioni, ut huiusmodi, inferri ex agencya agentis; quamvis enim forme absolute inferant tam agencyam, quam pacienciam, hoc tamen est per accidens, et non, ut sunt huiusmodi

4. Action generates passion, as passion is generated by action

Istis premissis et factis limitationibus ad significaciones postpositas, videndum est, utrum agencya et paciencia distinguuntur, et videtur, quod sic.

Distinction between action and passion

Primo ex hoc, quod sunt genera distincta, sicut concordant omnes philosophi ponentes 10 predicamenta, ergo impermixte sunt omnes sue species et difference; consequencia patet ex hoc, quod si superius negatur universaliter a superiori, et quodlibet inferius negatur universaliter a quolibet inferiori, ut, si nulla quantitas sit qualitas, tunc nulla superficies est albedo, et sic de

1. They are distinct genera

33 quodlibet eorum quodlibet

1. Cf. Vitellionis mathematici doctissimi περί ὀπτικής, id est de natura, ratione et productione radiorum visus quam valgo Perspectivam vocant Lib. III 11 (Ed. Norimbergae ap. Jo. Petreum 1555, F. 58): Visio — abiciente (sic), ex quo patet visum oportere convenientis dispositionis in sanitate esse ad hoc, ut complete exercent visionem 7. Cf. caput ex Gilberti Porretani Sex Principiorum libro, quod indicavimus supra, p. 94.

similibus, nec subest locus ab auctoritate philosophorum unde aliquod predicamentum distingueretur a reliquis quin per idem genus agencie distinguitur a genere passionis.

Every action is really in the agent and not in the object, and the reverse in case of passion.

Item omnis agencia est formaliter in agente, non in suo passo; omnis passio est e contra in passo formaliter, non in suo agente; ergo est realis distincio inter illas. Antecedens patet ex hoc, quod aliter omne agens pateret eandem passionem quam passum suum, et e contra omne passum ageret eadem agencia, qua agens, cum claudat contradiccionem, formam esse in subiecto, nisi ipsum denominet. Et idem argumentum movet Aristoteles in *Physicorum* capitulo tercio ad ponendum, quod omnis motus est in mobili, non in suo movente formaliter, quia aliter sequitur alterum istorum duorum, quod omne movens movetur, vel quod habens in se subiective motum formaliter non movetur; utrumque est impossibile. Primum, quia tunc Deus necessario moveretur, sicut necessario movet. It secundum, quia idem est sic habere motum et moveri, ut patet ex sano modo loquendi communis loce.

If action and passion were the same thing, different names would be needed for their effects in agent and patient, for, as quantity means that a substance is quantum so agent only expresses that substance is active. I repeat proof.

Item ponendo, quod eadem res sit agencia et passio, adhuc necesse est ponere diversas denominationes causari ab illa in agente et passo, quia aliter omne creans crearet et omne creatam crearet: sed omnis propria et per se denominacio forme accidentalis est ipsamet forma accidentalis; ergo ponendo omnem talem passionem formam absolutam oportet ponere alias formas respectivas distinctas generaliter, et illas vocarant antiqui genera ex opposito distincta; de talibus namque est michi sermo. Minor patet ex hoc, quod aliter esset processus in infinitum in formis huiusmodi, cum pari evidencia illa denominacio causaret aliam, et sic infinite. Sicut ergo omnis qualitas vel quantitas est substantiam esse quantam vel qualem, sic a maiori vel pari omnis agencia est substantiam esse agentem, et illa est denominacio per se et propria forme, cum denominacio cuiuslibet forme sit ipsum subiectam denominari formaliter.

1. Action is an accidental form of the agent, as suffering is of the patient.

Confirmatur primo ex hoc, quod omnes ponentes, veritates modo, quo dictam est superius, habent ponere, 10

11 Cf. *Ar. st. Nat. Ausc.* III 5 (2) 1 (*Ed. Par.* II 275, 29 ss.): *Καὶ το ἀπορρομεῖον δὲ σημαίνει, ὅτι ἐστὶν ἡ κίνησις ἐν τῷ κινήτῳ· ἐντελέχεια γὰρ ἐστὶ τὸ τῶτον, καὶ ὑπο τοῦ κινήτου.*

quod agens sic, vel sic agere sit forma ipsi agenti accidentalis, cum ab hoc denominatur formaliter agere. Et per idem passum sic aut sic pati est forma et sibi accidentalis, et nulli dubium, quin omnia talia notabiliter distinguuntur; ergo, cum superfluit ponere aliquas agencias vel passiones preter talia, sequitur, quod generaliter agencia et passio distinguuntur.

Secundo confirmatur ex hoc, quod agencia agentis communiter habet denominationes, que non competunt passioni correspondenti; igitur distinguuntur; antecedens patet de passione Christi, que fuit meritoria et iusta, ut notum est, et tamen agencie Iudeorum erant multe, iniuste, demeritorie. Et dicat, qui audet, quod illa pia passio in Christo fuit iniustissima, preter Dei beneplacitum, et simul meritum nostram demeritum Iudeorum formaliter; et correspondentem agencia est libera et delectabilis, placens alicui, ubi passio correspondens est iibera, tristabilis et displicens eidem, ut patet de voluntaria percussione involuntarie percussi, qui denotat unum voluntarie percutere, et passio denominat alicui involuntarie percussus; et indubie contingit placere homini, quod inimicus suus percutitur, cum hoc displicet sibi, quod amicus suus eum percutit, et e contra contingit in casu . . .

If the action of the agent is described in terms which can not be applied to the passion

Tercio confirmatur ex hoc, quod si omnis agencia, qua agens agit in passum, foret subjective in passum, tunc omnis talis agencia presupponeret passum tamquam subiectum suum, causans eandem, et per consequens nulla creancia vel causancia, qua Deus causat creaturam, est causa eiusdem creature sed e contra; consequens falsum et contraponens istam opinionem. Si ergo Deus successive creat A ignem, patet, quod illa creancia non est subjective in A, quia illa est temporalis, durans per tempus, per quod A non, et cum A incipit esse illa creancia, desinit esse, nec denominat aliquid complete creatam creati; ideo, ut communiter dicitur, non est dare creacionem passivam successivam, nisi continuum sit compositum ex non quantis. Similiter agencia est prius naturaliter, quam passio, quam inert; ideo secundum exponentes Autor ponit agenciam in definitione passionis

If all action were subjective in the patient every act would presuppose a patient as its cause, which is absurd

39. Cf. *ibid.* 390.

40. Cf. *ibid.* 150, ultima huius sectionis pars.

41. *Actio* Cf. Gilberti Porretani *Sex Principiorum* Lib. 2, cap. III: *Passio est effectus illatque actionis, secundum quam hæc*

tamquam ipsa prius et perfectius in natura, sicut agens in quantum huiusmodi est prestantius passio in quantum huiusmodi; sed ista non esset vera, nisi quolibet agens distingueretur a passione, quam infert; ergo est distinctio inter illas.

How can action
cause passion,
if every action
is the
corresponding
passion?

Quid, queso, est dicere, quod omnis agens infert passionem tamquam effectum suum, si omnis talis agens sit passio eadem? Ac quid oporteret actionem vel passionem distinctas ab absoluta forma producta, si omnino idem sit actio et passio, vel, ut grammaticaliter loquar, que foret differentia inter verbum activum et passivum si omne agere foret pati? Et breviter, quaecumque evidencia movet ad ponendum respectus distinctos, movet ad ponendum agenciam et passionem distingui ab absolutis et a se invicem. Nam secundum grammaticos verba activa in hoc differunt a passivis, quod prima significant actionem, et alia passionem. Naturalis etiam dicit, quod convenit cognoscere distincte hoc agens agere, ignorando quod patiens patitur, ut percuciens in tenebris cognoscit ipsum percutere, sed ignorat, quid percutit, et econtra convenit cognoscere aliquid pati, ignorando, a quo patitur; patet, quod ignoratum et cognitum distinguitur, et sic contingit placere politico, quod tyrannus cruciatur, et tamen displicere sibi, quod quis amicus iniuste cruciat illum, cum primum sit iustum, non vindicabile, et secundum sit iniustum, punibile; et ille veritates vocantur actio et passio de vi vocis. Similiter, quando Deus concurrit cum creatura, vel agens principale cum agente secundario, ut instrumentali, agens principale naturaliter prius et principalius agit, quam agens secundarium, ut communiter ponitur etiam a negantibus ista genera distingui. Cum ergo antecedens ponit prioritatem naturalem, sequitur, quod est dare illa, inter que est prioritas naturalis, nulla sunt pertinentia, si non agencie, quarum superior sit naturaliter prior et perfectior; ergo est dare agencias sic distinctas.

Et patet, idem omne agens agit propria agencia; non enim potest dici, quod eadem actio sit prius naturaliter, ut procedat ab uno, quam ut procedat ab alio, quia

1. in natura in margine cod. suppletum 24. tamen] cod. cum

quidem patiuntur magis, illa vero minime, secundum quod quedam animantia sunt alius: ut animantius quidem brutum est arbore, animantius vero irrationali rationale.

tunc non esset realis prioritas naturalis, ymo essent infiniti gradus prioritatis in Deo, et infinitum posterior foret homine et quacumque alia creatura. Si ergo est dare gradus prioritatis naturalis, est dare alia secundum
5 rem vel rationem distincta; inter que est illa prioritas, et sine dubio res maxime participes forent tales due veritates, quod Deus agit hoc, et quod data creatura agit hoc, que supponuntur esse agencye, quas intendimus, cum tales oportet dare, et alias superfluit ponere; et
10 certum est, quod signatis illis veritatibus per A et B longe prius naturaliter est A, quam B, in tantum, quod possibile est | A esse, B non existente, ut posito, quod Deus suspendat accionem creature et continui et generacionem absoluti, quod prius fecit, cum creatura. Ubi patet, quod
15 agencya Dei est diuturnior agencya creature et post cessacionem creature pura creacio; ideo dicunt aliqui, ex talibus moti, quod quandocumque Deus concurrat cum creatura, ipse creat, creatura non creante; oportet ergo creanciam et creare agencyam distingwi, et a
20 multo magis passio distingwitur ab utroque.

CAPUT UNDECIMUM.

Replies to our
argument:
1. The same
thing (res)
includes an
agent's action
and a patient's
suffering; then
two things
become
superfluous.

In oppositum sic: frustra ponuntur plura, ubi pauciora sufficiunt; sed eadem res absoluta sufficit denominare agens agere et passum pati; ergo superfluit ponere tales duas res generaliter distinctas. Minor patet ex hoc, quod eadem agencia, que est uni delectabilis, est alteri tristabilis, ut patet in exemplo superius adducto contra hanc viam, posito, quod unus voluntarie cruciet reliquum, inimicum, ubi patet, quod cruciatus est crucianti delectabilis et placida, cruciato vero est tristabilis et involuntaria, ergo per idem stat respectu diversorum idem esse iustum et iniustum et quomodocumque aliter contrarie denominatum. Et confirmacio istius est Anselmus in De Veritate capitulo 8°, ubi ab intento tenet, quod eadem res est accio et passio; et ipsum sequitur Doctor Pro- fundus libro 3°, capitulo 6°.

7. Cod.: aducto. 9. Cod.: cruciati. 10. Cod.: u'o ē delectālis t'falis.

13. Cf. Anselmi Cantuariensis Dialog. De Veritate, cap. VIII (Migne CLVIII 476): *Multis enim modis eadem res suscipit diversis considerationibus contraria: quod in actione saepe contingit ut in percussione Sed quoniam sicut percutiens non est sine percussione, nec percussio absque percutiente, ita percutientia et percussio sine invicem esse nequeunt; imo una et eadem res est diversis nominibus secundum diversas partes significata; idcirco percussio et percutientis et percussi esse dicitur; quapropter secundum quod agens vel patiens eidem subiacent iudicio, vel contrariis, ipsa quoque actio ex utraque parte similiter iudicabitur aut contrarie. Cf. etiam notam, p. 109.* 15. Cf. Thomae Bradwardini De causa Dei Lib. 3, 6 (Ed. Londin. 661 E, 662 A): *Pro primo istorum sciendum, quod aliqui opinantur, quod actio et passio sunt res relativae, seu ipsae relationes purae tantummodo: sed eruditioribus puto constat, quod relationes huiusmodi actionem et passionem naturaliter consequuntur, et per eas causantur. Quapropter et alii arbitrantur, quod actio et passio sint res absolutae secundum suam essentiam, relationibus tamen necessario copulatae; et horum quidam existimant, quod actio et*

Item: omnis agencia est actus agentis, et omnis passio
 etiam est actus eiusdem agentis; ergo, cum non oportet
 dare duos actus, quorum uterque sit motus, relinquitur,
 quod idem actus secundum diversas rationes est com-
 munis uterque, a quo unum denominatur agens et aliud
 pasciens; illud declarat Aristoteles 3° Phisicorum, capitulo 3°
 per exempla et rationes. Nec aliter videtur differentia
 inter accionem immanentem et accionem transcendentem,
 nisi quod omne immanens solum est in agente, et omnis
 transiens solum in passo. Item aliter sequeretur, quod
 esset processus in infinitum in agenciis, et sic nullus
 primus actus voluntatis, sed omne agens ut sic moveretur,
 que omnia sunt impossibilia. Et deduccio videtur ex hoc
 quo ad primam partem, quod nulla videtur ratio, quare
 passio non potest produci in passo sine produccione
 agencye in agente, quin per idem illa agencia non potest
 produci sine alia, et sic in infinitum. Ex quo secundum
 sequitur, cum primus actus si detur, produceretur ab

2. All act on is
 an act of the
 agent, and al-
 so, ergo is the
 act of the same
 agent. The
 assertion of
 two different
 acts is there-
 inadmissibie

1. in idd d. d. d. et sic hinc

passio sunt res diversae secundum essentiam absolute, quia sunt
 praedicamenta diversa: Alii vero putant, quod sint eadem
 res, et idem realiter absolute, sed differant relative . . . Et
 haec videtur sententia Philosophi 3, Phis. 18 et consequenter in
 textu, et Averrois in comment 2 de Anima 127 et 138 et Averrois
 similiter in commento. Quibus et concordanter Anselmus de
 veritate: „Multis, inquit, modis eadem res suscipit . . . (sequitur
 tota Anselmi expositio a nobis supra allata) . . . similiter
 iudicabitur aut contrarie.” Sed ista revera altiora et subtiliora
 et fructuosa michi videntur, quam a me, praesertim hic, in
 brevibus digne valeant explicari; verumtamen probabilior
 mihi videtur hac vice secunda opinio recitata. —
 Et etiam quae dicit Bradwardinus postea (664 E). Illud vero
 movere in percutiente et gladio videtur communi iudicio esse
 percutere tantum et non percuti; illud autem moveri, recipere,
 sic pati in percusso, tantummodo percuti et non percutere
 praerogativa. Respicendo tamen subtilius apparebit, quod illud
 movere in percutiente brachio et gladio non est sine moveri
 inseparabiliter ei annexo et eis infixo, . . . Imo secundum
 praemissa illud movere et moveri sunt idem realiter
 non diversa. — Cf. Arist. Nat. Ausc. III 2, 2 (Ed. Par.
 II 217, 28 ss.). Έχει δ' ἀπορίαν λογικὴν· ἀνεγκαιόν γάρ ἴσως
 εἶναι τινὲς ἐν ὁμοίᾳ ἄλλῃ τοῦ ποιητικοῦ καὶ τοῦ παθητικοῦ·
 τοῦ μὲν διὰ ποίησιν, τοῦ δὲ παθῆσιν· ἔργον δὲ καὶ τέλος τοῦ μὲν
 τοιοῦτου, τοῦ δὲ παθῆος. Ἐπεὶ οὖν ἀμφοῖν κινήσεις, εἴ μὲν ἑτέραι,
 εἴ τινι. ἢ γὰρ ἀμφοῖν ἐν τῷ πασχόντι καὶ κινούμενῳ, ἢ ἢ μὲν
 ποίησιν ἐν τῷ ποιοῦντι, ἢ δὲ παθῆσιν ἐν τῷ πασχόντι· εἴ δὲ
 αὖτε καὶ ταύτην ποίησιν καλεῖν, ὁμοιωμὸς αὖν εἴη κ τ λ.

acta distincto, a priori, et sic datur pro primo, nec fuit primus.

3. Nothing can act save by receiving its activity and being itself moved

Et tertium ex eadem radice patescit, cum nichil potest agere, nisi recipiendo suam agenciam, et cum illa agencia sit tante permanencie, sicut passio vel motus, sequitur, quod nichil potest recipere agenciam, nisi, recipiendo illam, moveatur.

4. The very reception of this activity implies passivity

Item impossibile est aliquid movere se per se et primo, ex 7° Physicorum, sed iuxta hanc viam sequitur oppositum; ergo via impossibilis. Minor argumentatur sic: Tam causa prima, quam secunda potest ex se agere in passum, postquam non egit in idem; sed non est possibile, quod sic agat, nisi paciatur recipiendo propriam agenciam; ergo eo ipso, quod sic agit, patitur a se ipso, et cum omnis passio sit motus vel ipsum, concomitans, sequitur conclusio, Et ex isto videtur, quod genus passionis sit prius naturaliter genere actionis. Nam prius naturaliter vel primo naturaliter, sicut est actio, subiectum agens ipsum sustentat, et subiectum prius naturaliter ipsam recipit paciendo, quam eo ipsum sustentat; ergo subiectum prius naturaliter patitur recipiendo propriam agenciam, quam agit; et sequitur conclusio generaliter, que est eo verisimilior de quolibet agente secundo, quo ipsum non potest agere, nisi prius motum,] et per consequens passum ab agente primo, l. : 4°

5. Action is common to God and to creatures, but it is in God originally and principally

Item quecumque insunt comuniter Deo et creaturis, propriissime insunt Deo, et analogice creaturis; sed agere inest comuniter Deo et creaturis, ergo proprius et prius et principalis Deo, quam creaturis, et per consequens non solum substantia creata agit proprie, ut dictum est superius, sed prius substantia increata; aliter enim Deus non immediate conservaret quamlibet creaturam, nec immediate efficeret omnem effectum, nec immediate moveret omnem motam eius, ut ostendit Doctor Profundus primo libro, capitulo 2° tenendo cum suis corrolariis, et idem ostendit 2° libro, capitulo 20 et decem sequentibus de actibus voluntatis create, Et

1. *Cod.* : *da² p^o*; *ib.* nec] *nē* (= *hinc*) *cod.*
34. *aus*] *cod.* : *co* (= *cuius*)

20. *Cod.* ipsam

9. *Cf.* Arist. Nat. Ausc. VII 1, 1-4 (*Ed. Par.* II 333, 9 ss.)
32. *Cf.* Thomae Bradwardini De Causa De, l. 2 eiusque corrolarij partes tres (*Ed. Lond.*, p. 116-116°) et l. 20-30 (p. 540-591)

confirmatio istius est, quod Deus propius beatificat creaturam, quam ipsamet se beatificat, si sic facit, quod non esset, nisi Deus proprius faceret actum beatitudinis, quam ipsamet creatura; ergo non potest creatura ydemptificare se, cum iste sit actus iudiciarius; multo minus ergo posset beatificare se; tunc enim esset merces sua plene in eius potestate, et per consequens posset beatitudinem ad votum dimittere et aliam creaturam beatificare et dampnare, quia hoc videretur consonantius, quam quod illud agat primo in se movendo se per se et primo, dum dat sibi ipsi donum optimam.

Item videtur ex isto, quod Deus facit omnem actionem vel motum, quod repugnat.

Primo ex hoc, quod Deus comederet, rugaret et omnes actus creature faceret, quod est nimis dissonum.

Secundo ex hoc, quod Deus omnes actus vicinos faceret et per consequens, cum prevenit necessitando creaturam ad omnem actum et modum agendi, sequitur, quod non iuste damnetur creatura pro actu, ad quem necessitat eandem secundum eius beneplacitum; sequitur, cum Deus libere contradictorie concurrat plus vel minus, ut placet, quod posset non concurrere, et per consequens et creatura posset per se agere sine concursu Dei, et quantumlibet modice potencie creatura posset per se agere sine concursu Dei et quantumlibet modice potencie creatura posset cum concursu Dei quantumlibet dissimiliter agere; et sic motus non sequeretur proportionem eo, quod omnis motus causatur ex proportionem completi agentis ad completum passum. Cum ergo totale agens sit vel Deus infinite potencie vel aliter infinita potencia, que Deus est secundum sui ultimum, concurrat, sicut et resistit agenti, sequitur, quod omnis motus causatur ex proportionem equalitatis, cum nullum infinitum est reliquo maius. Nec valet dicere, quod proportio, ex qua motus provenit, est inter totale agens et partem passi vel inter parciale agens et totale passum vel inter parciale agens et parciale passum, quia infinitum magna est proportio cuiuslibet horum trium

God is the real originator of every action which would involve a total God must have the needs and affections with creatures; b) that God originates every action

12. beatificat utroque loco ex abu fiat correctum. 21. 1. Cod. 1. sam) utroque loco 1. Cod. ergo non potest ergo non enim potest 22. Cod. 1. mo) non iuste damnetur creatura pro actu ad quem necessitat eam secundum eius beneplacitum et per actum

mediorum, ut sophiste arguunt. Ymo non est rationaliter scibile vel discibile quantum de agente vel passo debet capi pro illa proporcione fundanda. Item iuxta dicta omnis accio transiens principiatur ab accione immanente, et per consequens accio immanens esset per se in aliquo predicamento, cum sit accidens plus positum et plus perfectivum, quam accio transiens, eo, quod ipsam principiat, et tunc videtur omne elementum habere appetitum vel inclinacionem naturalem intrinsecum ad finem extrinsecum, quod videtur falsum ex hoc, quod non potest talem elicere; ymo partes secundum varios appetitus resisterent sibi ipsis.

CAPUT DUODECIMUM.

215 Pro isto mihi videtur indubie tenendum, quod agencia
et passio ad sensus limitatos generaliter distinguuntur,
sicut quantitas et qualitas aut quaecumque alia predi-
camenta, quamvis essencialiter vel materialiter loquendo
sunt idem ad sensus equivocos; cum enim movens phi-
sicam in movendo movetur et agendo repatitur, patet,
quod in omni tali agente vel passo concurrunt agencia
vel passio, que sunt idem subiecto, ut albam et musicum,
licet differant formaliter. Preterea, cum finis agencie
et passionis sibi correlate sit effectus productus in passo,
ut puta qualitas vel quantitas, quam Commentator
vocat motum materialiter dictum, patet, quod in pre-
dicatione secundam materiam tam agencia quam passio
ad sensus equivocos est talis motus in mobili. Et ad
istum sensum dicit Egidius super 3° Phisicorum, ut

Answer to my
opponent's
Action and
passion are
distinct, like
quantity and
quality.
General proof
of this.

8 Cod. agentis patientis

12. Cf. COMM. AUCT. IN ARIST. NAT. AUSE. II, SECT. 4
(Ed. Arist. opp. Venet. IV, F. 41), imprimis autem sententiam,
quam supra rettulimus, p. 91. 16. Cf. Egidii Roman.
Commentaria in octo libros Phisicorum Aristotelis III 4 (Ed.
Venetus per Andream de Torresanis 1502, F. 56): Omnino
autem dicere est: neque doctio cum doctrina, neque actio cum
passione idem proprie est: sed cui insunt, hoc est motus. Quod
enim huiusmodi in hoc et quod huiusmodi ab hoc actum esse
ratione, alterum est. Solvit ad aliud inconveniens, dicens, quod
omnino est dicere, quod neque doctio est et doctrina neque
actio cum passione est idem, sed quod est idem motus cum
hoc insunt: quia est alterum actum ratione quod est huiusmodi
in hoc, et quod est huiusmodi ad hoc. Notandum autem, quod
actio et passio non sunt idem actus secundum rationem. Idem
enim motus est actus agentis et patientis, et est actio et passio,
sed non sub eadem ratione; sed est actio et est actus huius-
modi, id est agentis, quia est ab hoc; est autem passio et est
actus huiusmodi, id est patientis, non quia est ab hoc, id est
a patiente, sed quia est in hoc, id est in passo

textus sonat, quod agencia et passio distingwuntur inter se, et tamen sunt idem motus in numero, equivocando in predicatione sine dubio, sicut illi, qui dicunt, quod ydee distingwuntur inter se, et tamen omnes sunt eadem natura divina.

Answer to first objection (p. 102).

One absolute form may include action and passion; but only with the help of two distinct relative forms viz *agere* and *pati*.

Ad primum patet, quod consequencia non valet; quamvis enim una *forma* absoluta sufficit denominare agens agere in passum et ipsum passum repati, hoc tamen non potest esse, nisi mediantibus duabus formis respectivis diversorum generum, que sunt agere et pati. Nam contradiccione claudit, quod forma absoluta per se sufficiat sic denominare eo, quod cum omni forma absoluta substanciali vel accidentaliter, que sit quantitas vel qualitas, stat, quod subiectum non agat, vel aliquid non paciatur. Ergo preter talem formam requiritur motus, et sic agere ac pati superadditum, et illud est forma respectiva, que componitur ponens intenciam agentis tanquam actum intrinsecum et proporcionem eius ad passum extrinsecum; et tertia ex hiis duobus successivam producenciam forme absolute in passo, et hoc tertium est agencia extrinseca, et hec tria respectiva oportet ponere in agente ultra quodlibet absolutum.

We must not confuse names used formally with those applied accidentally.

Sed pro denominatione contraria notandum, quod aliquid denominat formaliter ut forma intrinseca, et aliquid efficienter causans quomolibet denominationem subiecti. Nec dico, quod contradiccione claudit aliquid denominari nisi formaliter denominetur vel a forma, que est ipsum denominatum essentialiter, si denominacio extendatur ad essentialem inexistenciam, vel aliter a forma subiecto denominato accidentaliter inherente, si denominacio restringatur proprie ad accidentalem inherenciam.

Contraries cannot be formally and in the same sense in one and the same thing. To be pleasing and displeasing to different persons is not a contradiction, since pleasantness is relative.

Secundo notata distincione quattuor oppositorum, dico, quod repugnat denominationes contrarias inesse formaliter secundum idem et pro eadem mensura eidem ultimo singulari.

Tercio dico, quod eandem rem esse diversis delectabilem et tristabilem non sunt contraria, sicut sunt iustum et iniustum. Nam idem visibile, quod est uni visui proporcionatum est sibi delectabile, et visui improporcionato tristabile, cum talis sit denominacio relativa; iustum autem est denominacio absoluta respi-

ciens conformitatem ad simpliciter per se iustum, et
 iniustum contrarie dicit difformitatem ad primam vo-
 luntatem. Dicuntur tamen iustum et iniustum equivoce
 vel absolute pro essentia iusta, et hoc vel primo et
 5 per se iusta, vel a prima iusticia causata, vel absolute
 contrarie et abstractive pro ipsis iusticia et iniusticia;
 vel contractive pro subiecto ipsis qualitatibus informato,
 et utroque istorum modorum sunt contraria; vel tercio
 pro quocumque, quod iusta causa iuste causat, et in-
 10 iustum pro illo, quod agens iniusta causat; et isto modo
 P. 212¹ vult Anselmus, quod passio | Cristi est iniusta quo ad
 Judeos, ipsam causantes, et iusta conclusio ad Deum,
 ipsam causantem.

Just and unjust
 being absolute
 are contraries

Explanation of
 Anselm's
 sentence
 concerning
 Christ's
 crucifixion

Istam tamen loycam non approbo secundum sensum.
 15 Unde pari evidencia, qua diceret istam esse iniustam, ex
 hoc, quod verbaliter doctor sic dicit. „concederem, quod
 idem peccatum debet esse et non debet esse“, Cristus debuit
 mori et non debuit mori. Nam utrumque concederet
 doctor ibidem, ideo satis est concedere sensum suum.
 20 Non enim placet omnibus concedere, quod omne peccatum
 est iustum, quia Deus iuste illud permittit. Sic enim summa
 iniusticia esset iustissima, quia ab hoc solo habet, quod
 sit iusta, quia iuste permittit ipsam Deus esse; et certum
 est, quod summe iuste permittit Deus ipsam esse. Ideo, si
 25 est iusta, est summe iusta, et hoc forte concederet, cum
 iusticia consistit in rectitudine, non suscipit magis aut
 minas; et ulterius forte concederet, quod omne ens est
 iustissimum, et sic Deus in predicacione secundum causam,
 sicut omnis veritas est rectitudo vel iusticia sola mente
 30 perceptibilis. Nec foret sibi magis inconveniens con-
 cedere iusticiam fore iniusticiam, quam concedere veri-
 tatem esse falsitatem, quod est concedere, ut patet
 tractatu de Veritate. Ymo, sicut concedit bonum esse

31 Cod., iust^a.

14. Anselmi Cantuariensis Dialog. de Veritate, c. VIII (Migne
 CLVIII 477): *Quid etiam, si secundum naturam rerum con-*
sideres, ut cum clavi ferrei impressi sunt in corpus Domini:
an dices fragilem carnem non debuisse penetrari, aut acuto
ferro penetratam non debuisse dolere? Potest igitur con-
tingere, ut debeat esse secundum naturam actio, vel passio,
quae secundum agentem vel patientem esse non debet. . .
Vides igitur, saepissime posse contingere, ut eadem actio
debeat esse et non debeat esse, diversis considerationibus
 15. Cf. Anselmi Cantuariensis Dialog. de Veritate cap. VIII
 (Migne CLVIII 477): *Cum vero peccans ab eo, ad quem non*

malum et bonitatem maliciam, ita concederet peccatum, inquantum bonum, esse iustum ens et verum; sed inquantum malum, esse non ens, iniustum et falsum.

The act of the Jews, caused by wicked will, was distinct from the suffering of Christ, which was in his part most righteous

Sed omnibus istis concessis adhuc oporteret ponere in Judeis agencias distinctas a passione Christi, quia certum est, quod mala eorum volacio movebat eorum corpora et prodavit in ipsis passiones ex volacione iniustas et ille passiones et agencie produxerant passionem in Christo, que fuit rectissima sine privacione sibi formaliter inexistente, quia tunc denominaret Christum, qui est subiectum per se et proprium illius passionis, iniuste pati, quod est impossibile.

Potest ergo Anselmus glosari secundum equivocaciones dictas de accione et passione, quod passio illata est accio, sed non agencia, quia agens formaliter agit, sicut calor productus dicitur esse accio et motus secundum Commentatorem.

Conclusion:
1. A thing may be just in itself as firstly God and secondly creatures.
2. It may be qualitatively just, and that either in the concrete or the abstract.
3. It may be relatively just and that in two ways, as it proceeds from a created or uncreated will. Examples.

Patet ergo ex dictis, quod aliquid dicitur iustum secundum substantiam, et hoc per se et primo, ut creator, vel per se secundo, ut creatare. Et aliquid dicitur iustum secundum qualitatem, et hoc concrete vel abstracte. Et tercio modo dicitur aliquid iustum respective, et hoc dupliciter, vel quia iuste procedit a voluntate increata vel quia iuste procedit a voluntate creata. Nec dividantur ista ex opposito, cum omnis creatura sit absolute et respective iusta. Quidquid etiam procedit iuste a voluntate creata, procedit etiam a voluntate increata, sed non econtra, cum sit superior. Unde opus iniuste factum, secundum legem eternam dicitur iuste factum, si secundum substantiam operis placet Deo, ut dacio denarii indigenti ab ypocrita est opus iustum, quod ypocrita iniuste facit, cum non sit possibile aliquod positivum omnino carere iusticia.

30. iuste cor. ex ini. sic in cod. 31. Cul. 600.

perinet, percutitur, quoniam et iste debet percuti, et ille non debet percutere, debet et non debet esse percussio: et ideo recta et non recta negari non potest. Quod si ad supernae sapientiae bonitatisque consideres iudicium, sive ex altera tantum, sive ex utraque parte, agentis scilicet et patientis, non debeat esse percussio: quis audebit negare debere esse, quod tanta bonitate et sapientia permittitur? 13. Anselmus] (cf. supra p. 109. 18. Cf. Averroes in Arist. Met. comm. IX, sect. (Ed. Arist. opp. Ven. IX, F. 107). Calidum enim agit calorem (cf. supra col. 139).

Est ergo sensus Anselmi, quod peccatum debet esse
 permissum et punitum, et non debet esse. Christus debet
 mori ex hoc, quod placet Trinitati, quod moriatur, et
 non debet mori ex sua culpa. Non ergo videtur michi,
 5 si aliquid causat hoc iniuste, quod hoc sit iniustum,
 licet omnis creatura possit dici iusta, ut post dicitur.
 Nam ex quo opus hominis est iustum, si immediate ab
 eo iuste fiat, evidencius omnis creatura Dei est iusta
 quoad naturam suam, secundam quam iuste fit a Deo;
 10 sicut enim omnem creaturam esse est iustum, cum sit
 Deo beneplacitum et omnem creaturam esse, est ipsamet
 creatura, sequitur, quod omnis creatura sit iusta, lo-
 quendo de iusticia essentiali. Nec aliter posset confir-
 15 mari a primo per se iusticia. |

2. Loquendo autem de iusticia accidentali ab intrinseco
 sola creatura rationalis est iusta, quando habet quali-
 tatem denotantem, et isto modo opponuntur contrarie
 iustum et iniustum, et nichil obest creaturam ratio-
 nalem esse iustam quoad essenciam vel naturam, et
 20 tamen iniustam quoad qualitatem superadditam, cum
 ista non potius opponuntur, quam bonum naturale et
 malum moris; econtra autem non videtur michi, quod
 aliquid potest iniustum quoad naturam et iustum secun-
 dum accidens, quia omnis privatio presupponit naturam
 25 bonam ex privatione, cum sit bonum.

Patet ergo, quod oportet Anselmum ponere agenciam
 in Judeis distinctam a passione Christi, que quidem
 agencia est ab intrinseco iniusta, et passio Christi nullo
 modo iniusta, licet Judei iniuste agant illam, que non
 30 iniuste agitur. Pari evidencia diceretur verbum Dei in-
 iustum et malum, quia causatur occasio ab eo faciendi
 malum etiam quoad deitatem, et per idem humanitas
 sua foret mala, si iniuste sit secundum carnem a remotis
 suis parentibus. Et quoad Doctorem Profundum, ponen-
 35 tem actionem et passionem esse eandem essenciam ab-
 solutam, que modo suo sit substantia, non credo, ut
 verba sonant, suam sentenciam ponit, cum omne, ut

1. Anselmus] *cf. supra, p. 102* 34. Doctorem Profundum]
cf. supra p. 103, not. ad loc. 15. 37. Tam nominibus mascu-
 lino quam femininis] *cf. Thomae Bradwardini De causa Dei*
lib. 6 (Ed. Lond. 1663 f.) . . . quare et secundum sententiam
antiquorum Deus utriusque sexus nominibus fuerat nominatus
non solummodo genitor, in quantum gignit et agit, sed etiam
penetrix, in quantum concipit et conservat.

dicat, quod natura divina expressa sit a grammaticis igno-
 ranter tam nominibus masculinis quam femininis propter
 fecunditatem, quam producit et recipit adintra quot-
 libet intelligencias et volucionis eternas, quarum quelibet
 est relacio rationis, sed non essencia absoluta distincta 5
 a Deo, ut Doctor; quia, ut estimo, nec potest hoc pro-
 bari nec catholice sustineri; ideo Doctor cum quadam
 formidine ponit ista.

Solution of
 second
 objection p 103
 Passion and
 motion are
 common to the
 agent and the
 patient but
 formally and
 subjectively are
 only in the
 patient while
 action is
 common to
 both but is
 formally and
 subjectively
 only in the agent.
 The
 denominator
 formalis.

Ad secundum conceditur conclusio. Nam passio et mo-
 tus sunt communes tam agenti quam passo, cum
 causatur ab utroque tamquam eius causa essentiali;
 verumtamen solum subiective et formaliter inest passo,
 licet sit equivoce in utroque; et ista agencia est com-
 munis causacione tam agenti quam passo, et sic est 15
 causaliter in utroque; formaliter tamen et subiective in
 agente, sed causaliter ac terminative in passo; modo
 nulla forma formaliter, licet efficienter, denominat ali-
 quid, nisi illud, in quo est subiective.

Ideo illa quinque exempla, que adducit Doctor Pro- 20
 fundus libro tercio capitulo 6°, quod aliquid denomi-
 natur ab extrinseco, unum docent, quod extrinsecum
 effective, sed non formaliter denominat talia. Unde,
 quod subiectum esse formandum potest dupliciter in-
 telligi; vel quod ipsum est dignum forma, vel quod 25
 formabitur, et sic est eternum, et non denominacio

3. Cod.: recipi ad hunc finem

20. Cf. Thomae Bradwardini De causa Dei lib. 3, 6 (Ed.
 Londin. 663 E et 664 A) . . . , verisimiliter dici potest, quod
 agens A primam actionem constituitur in esse agentis per
 suum primum agere; prius enim quodammodo videtur agere,
 quam esse agens. Primum enim videtur esse activum, secundum
 agere, tertium esse agens non tempore, sed natura seu causa.
 Vel aliter dici potest, quod agens constituitur in esse agentis
 per illam relationem actionis sive activam praedictam, ita,
 quod primum sit activum, secundum agere, tertium illa relatio,
 quartum secundum hunc ordinem esse agens. Tertio dici potest,
 quod non est omnino clarissimum quod nichil denominatur
 formaliter quoquomodo ab aliquo, nisi fuerit prius secundum
 naturam. Aliquid enim dicitur formandum a forma futura,
 quam recipiet, et facturum refertur ad faciendum, et denomi-
 natur facturum a factione futura, sicut et aedificans, pullifi-
 cans et foetificans ab eodem pullo et foetu futuris per actiones,
 quas agunt ad istas terminandas; multa quoque naturalia et
 alia a suis effectibus et a suis accidentibus saepius nominantur.

alicuius creature secundum existenciam. Verumtamen
 subiectum denominatur formandum efficienter a forma
 futura, que tempore suo est in formato. Formaliter tamen
 denominatur formandum a formalitate, que est in ipso
 5 eo ipso, quod formandum. Si autem intelligitur aliquid
 formandum ad hunc sensum, quod ipsum formabitur,
 patet, quod illa veritas eterna non est denominacio exi-
 stencie formati, sed alie, formando in esse intelligibili
 formaliter per futuricionem sue formacionis, que futu-
 10 ricio est forma in illo, quod est formandum. Et cor-
 respondenter dicendum est de futuricione cuiuscumque
 denominati esse futurum. Talis enim denominacio, cum
 sit eterna a parte ante, non habet subiectum, nisi in
 esse intelligibili, cui eternaliter inest futuricio secundum
 15 esse existere. Homo eciam denominatur edificator vel
 ab actu edificandi vel ab habitu vel arte. Bene namque
 sequitur, homo est edificator, ergo edificat in tempore
 suo, et oportet actum illum precedere tempore suo; et
 ex post, quamdiu manet homo cum arte, est edificator,
 20 etsi non continue edificet; et ita de similibus. Unde
 F. 216' dici potest, quod Deus incepit esse | creator et guber-
 nator et dominus; eternaliter tamen manet creator,
 quia creavit et habet artem eternam creandi. Opus
 eciam extrinsecum dicitur formaliter bonum a bonitate
 25 sibi inexistente, sed efficienter a bonitate operantis ex-
 trinseca; eadem enim operacio potest esse primo bona
 moraliter et post mala moraliter et econtra; ideo est
 dare bonitatem talem relativam sibi adquiribilem et
 deperdibilem, ex bonitate operantis causatam, et hoc
 30 oportet omnem ponentem respectus dicere. Unde urina
 dicitur sana efficienter ex sanitate subiectante in urí-
 nante, sed formaliter dicitur a signancia sanitatis; sicut
 dieta dicitur sana ab efficiencia vel effectivitate sani-
 tatis. Et conformiter dicitur res voluntaria, quia est
 35 formaliter volutiva, ut natura rationalis, vel quia volun-
 tarie causatur. Et sic omnis creatura dicitur efficienter
 voluntaria a voluntate divina, sed formaliter a causa-
 cione voluntaria, et sic omnis creatura dicitur quo ad
 actum primum suum iusta, quia iuste a Deo conservata,
 40 et illa iusticia est formaliter et inseparabiliter in crea-
 tura. Dicitur tamen comparative respectu voluntatis di-
 vine, et ita de similibus, nec posset Deus dici anichi-

16. vel] *cod.*: ut
 34. *Cod.*: voluntarie.

27. ideo] *cod.*: 10 (*sic*).

31. et] *cod.*: ex.

lator sine anichilancia, et ita de similibus. Unde ad tantum intricavit se Doctor in ista materia, quod posuit rem agere esse prius naturaliter, quam rem esse agentem, quia ab illo agere absoluto denominatur agens, quod videtur michi impossibile.

Aristotle's
teaching as to
actio and
passio, movens
and mobilis.

Quo ad Aristotelem patet ex contextu commenti 18¹ et quatuor sequencium, quod sunt de mente Philosophi. Primum, quod idem motus est actus tam motivi quam mobilis subiective et formaliter in mobili, et efficienter vel causaliter in motore, sicut idem excessus duorum ad unum est materialiter due proporciones, scilicet proporcio dupla et proporcio subdupla; et eadem distancia est materialiter duo motus, scilicet ascensus et descensus; illud patet commento 18° et ambobus textibus eiusdem. Secundo wlt, quod sicut motus non est subiective in movente, sic nec agencia est terminative in movente, scilicet in illud, in quod agitur, licet sit formaliter in agente; patet ista sententia in duobus commentis sequentibus. Tercio wlt, quod licet movere et moveri, agere et pati formaliter, loquendo generaliter distingwuntur. Unde dicit textus commenti 22¹: „Neque accione cum passione proprie idem est,” super

6. 18¹] *cod.*: 18¹. 22. idem] *cod.*: illud.

2. Ad tantum se intricavit se Doctor] *cf. locum ex* Thomae Bradwardini De causa Dei lib. 3, 6 *supra* allatum (p. 102, not. ad lin. 20) prius enim quodammodo videtur agere, quam esse agens. 6. *Cf.* Averrois in Arist. Nat. Ausc. I. III, Comm. 18 (Ed. opp. Arist. Ven. IV, f. 44^v): „... actio enim motoris, quae est movere, est eius, non in eo; et hoc intendebat, cum dixit Motor enim, etc. id est actio enim motoris est facere motum in aliud. Deinde dicit, et ita habet se ad motum, sicut agens ad paciens, scilicet quoniam sicut actio agentis et patientis est una in subiecto et duo in definitione, similiter est de motore et moto, et universaliter in omnibus relative oppositis; quemadmodum enim idem spatium a sursum ad deorsum, quando accipitur, secundum quod est proportio inter duo, erunt idem; et quando accipitur secundum quod illa duo sunt opposita, tunc erunt duo; unum enim dicitur superius et alterum inferius: et haec duo sunt opposita et similiter idem motus per illud spatium dicitur in respectu superioris ascensus et in respectu inferioris descensus: proportio enim est eadem, et illa duo, quae sunt substantia proportionis, sunt diversa secundum definitionem ... etqsg. 14. Commento 18] *cf. notam superiorem.* 21. Textus commenti 22] scilicet verba Arist. Nat. Ausc. III 8, 6 (Ed. Par. II 276, 6 ss.): „Ὅλως δ'εἰπεῖν, οὐδ' ἡ δίδαξις τῇ μαθήσει οὐδ' ἡ πώλησις τῇ καθήσει τὸ αὐτὸ κυρίως. Averrois comment. in hunc locum, quae Wiclif affert, ad verbum fere congrunt cum iis, quae impressa leguntur Ed. Ven. opp. Arist. IV, f. 45.

quo Commentator: „Movere et moveri non sunt idem secundum quiditatem, quia diffinitio eorum est diversa; movere est enim accio motoris in rem motam, sed moveri est passio moti a motore”; cum ergo accio motoris sit facere motum in aliquid, ut dicit Commentator commento 18°, patet, quod distinguitur formaliter a motu. Patet ergo per exempla Aristotelis, quod non concedit ista formaliter, sed causaliter predicari de se ipsis; ideo notata triplici probacione de universalibus et equivocacione premissa de accione et passione satis solvuntur dicta autorum in ista materia.

Uterius dicitur, quod accio dicitur immanens, non solum, quia est subiective in agente, cum hoc sit commune agente transeunte, sed quia est actus non habens obiectum essentialiter extra suum subiectum, in quod agat, producendo suam agenciam, sicut est de agencia transeunte. Unde omni actu immanente creature prius est passio ab obiecto quod terminatur, et post est electio actus immanentis. Et tercio secuntur dispositiones vel habitus. Sed opposito modo est in accione transeunte. Prius est agencia subiecti, post passio subiecti, in quod agens agit, et tercio sequitur motus in passo.

Ideo electio actus cuiuscumque creature dicit infallibiliter eius mutabilitatem et actualem motum, cum homo non elicit actum de novo, nisi moveatur ab obiecto ex | extrinseco, ut aliquo sensibili movente sensum particularem vel a celo influente, ut patet de sompniis et naturalibus propheciis. Si ab intrinseco, tunc vel a complexione corporis subiecti, ut patet de sompniis medicorum, attestantibus complexionem somniantis vel a forti impressione sensibilis in sensu interiori, ut patet de philocaptis, qui quasi inniti necessitantur ad cogitandum vigilando et dormiendo de sensibilibus, quibus afficiuntur.

Unde et prophete naturales solent latitare diebus in antris ad servandum sensus a peregrinis impressionibus, ut vel sic fiant dispositiores nocturnis influentiis celestibus. Unde Num. 24° Dicit Balaam . . . de se ipso:

Explanation of the terms *actus immanens* and *actus transiens* with reference to the objections on p. 103.

Every action of any creature declares him to be subject to change and movement, a) extrinsically, by things of sense or celestial influences; b) intrinsically by dreams or monomania.

1. Cod : super q^o quinto 9° (sic). 4. Cod : motori. 7. Quod in codice omnium addidi. 38. Post Balaam lacuna 4 fere litterarum in cod.

5. Cf. supra p. 114. 32. Philocaptis] Ducange Glosa: philocaptus amore captus. 38. Num. 24, 8. Dei, qui visionem omnipotentis Vulg. cadit Vulg.

In a third and
loftier way the
soul is moved
by God as
Democritus
teaches.

„Dixit Balaam filius Beor: dixit homo, cuius obturbatus est oculus: dixit auditor sermonum Dei, quicumque omnipotentis Dei intuitus est, qui cadet, et sic aperiuntur oculi eius”. Ecce, quod primo obturbatus fuit oculus eius in die, et secundo cadens in somnum aperti sunt oculi 5 mentis, et sic vidit futura propheticæ. Tercio movetur animus aliori modo a Deo illapso menti et sic iuxta ymaginacionem Democriti anima est quasi spera ignea rotata multipharie super planiciem sui obiecti nunc a forma sua intrinseca, et sic anima naturaliter tendit in 10 Deum sinderesi subductis altaribus extraneis, nunc vento simulacrorum sensibilium propellitur ad tegendum spiritualiter nunc celestia, nunc terrestria; cogitationibus multum vagis nunc ex bassitate planiciei declinat ad inferius tamquam gravis, quod fit, quando terrestribus 15 inordinate afficitur dispositione vel habitu, et nunc trahitur a radio intelligencie secundum eius capacitatem ad sursum, specialiter, si homo non sit gravis corde, diligendo vanitatem sensibilium. Istis quatuor modis generaliter contingit speram moveri super planum, et propor- 20 cionaliter movetur humanus animus spiritualiter super latam planiciem sui obiecti primi, quod est ens in communi; sic, quod claudit contradiccionem actum elici a Deo vel creatura, nisi sit causa movens ad eius electionem, licet cause cogitationem et volucionem sint a nobis 25 plurimum ignorate. Spiritus enim, ubi vult, spirat, sed nescit, unde veniat et quo vadat. Ideo tercio, quia ergo tales actus anime dicunt communiter aggregatum ex multis, quorum primum est passio, vocantur communiter passiones, et patet, quod actus puratus ab extremis, non 30 est per se in genere accionis, sed per reduccionem, cum principiat movenciam corporis et aliorum, que substantia sunt, sic spiritualiter agentibus; non tamen movet obiectum suum primum, ut sic, quia nemo dicit, quod moveo Deum vel aliud intellectivum ipsum cogitando, 35 sed econtra moveor ab apprehenso. Et patet ulterius, quod Deus, cum non potest moveri, non potest elicere

1. obturbatus] *cod.*: obtubatus. 15. fit] *cod.*: fuit.

7, 8. Juxta ymaginacionem Democriti anima] *cf.* Arist.: *De Anima* I 2, 3 (*Ed. Par.* III 433–438). 11. Sinderesis vocula in glossariis non recepta fortasse ab eodem radice derivata est, quo sindon, velamen, atque hac significatione lene in sensum quadrat. An sincrisi cum Th. Sickel scribendum? 26. *Cf.* Joh. 8, 8.

actum, sed volucio sua eterna, que est relacio rationis, principiat agenciam suam temporalem ad extra, que est relacio rationis, et sic utraque sola racione a Deo differt, cum non sit res per se in genere; et ita gradatim a simplici Deo procedit multitudo, sic, quod in Deo non est distinccio formaliter sibi inexistencium, nisi distinccio rationis, ut patet de ydeis et volucionibus in Deo, sic, quod prima pulsio creature producitur a movencia Dei, que est relacio rationis; et quecumque creatura movet aliam, producit actum sibi accidentalem, secundum quem principiat motum etc. |

8. *Cod.*: pulsio $\widehat{\text{id}}^{\circ}\text{o}$ cat^e.

...

CAPUT TERTIUM DECIMUM.

F. 27

Solution of
third objection
(cf. p. 104).
Order of
activities
(agenciae)
according to
their originality,
from the Father
down to the
created
manifestations
of will
(voluciones).

Ad tertium patet, quod non est color in deduccione. Nam prima agencia est, qua pater producit filium, et post ipsam agencia, qua commune principium producit spiritum sanctum, et post agencia, qua Deus 5 producit primam creaturam. Vel vocando voluciones Dei actus, licet sint relaciones rationis; tunc mediant inter agencia Dei adintra et agencia Dei adextra quotlibet intelligencie et voluciones Dei; et illarum est dare principia, sicut est dare primum intellectum et volitum 10 extra Deum tam quo ad universale, quam quo ad singulare, ut patebit secundo libro. Nec plus dissonat, quod sint nobis infinite voluciones respective in Deo, quam quod sint infinita absoluta essentialiter distincta a Deo, ut ponit Doctor. Nec est maior color, si Deus producit 15 eternaliter volucionem respectivam; tunc distincta volucione producit illam, et sic infinite, quam sequitur: Si Deus producit actum, qui est essencia absoluta, quod alia produccione activa producit illum; sed utrobique est maior color contra ponentes voluntatem Dei esse 20 rem distinctam a Deo, quia hoc impossibile dissonat cum vero et ad necessarium consonat omni non vero...

* * *

9. Cod.: "voluciones z *ititile. 22. non vero] cod.: vero; post vero
tertia fere paginae pars scriptura vacat.

12. Secundo libro] scilicet ipsius Wiclifii De Ente sive Summa
Intellectualium 15. Respicere videtur Wiclif Bradwardini
deductionem de quaestione: "Dicetur fortassis pro ipsis, quod
creatio et factio rerum in Deo est voluntas seu volutio eius
aeterna", De causa Dei lib. III 6 (Ed. Lond. 663 B).

Uterius quo ad primam deduccionem patet, quod non sequitur: ad produccionem istius passionis, que est ista passio, requiritur producencia agentis; ergo per idem ad producenciam illam requiritur alia producencia, qua ipsa formaliter producit. Sicut enim subiectum est quantum quantitate, et ipsa per se quanta, sic agens producit absolutum producencia, et ipsum producit formaliter se ipsa, cum claudit contradiccionem hoc agens sic producere illud absolutum, nisi ista producencia hoc producat. Et econtra claudit contradiccionem producere istam producenciam, nisi sic producat illud absolutum. Nec habet producencia istius producencie alium terminum, quam idem absolutum; si tamen agencia foret res absoluta, ut qualitas vel quantitas, contradiccionem clauderet, ipsam produci, nisi distincta producencia respectiva producat, cum tale absolutum posset manere corrupta sua producencia, sive successive sive subito producat; non enim est possibile aliquid agere proprie in aliud, nisi passum suum moveatur; at ad illa duo requiritur productio forme absolute in passo preter agencia et passionem, ut quando aliquid movetur localiter, ipsum passione et motu acquirit locum vel ubi, quando augmentatur vel alteratur, acquirit quantitatem aut qualitatem secundum perfeccius aut minus | perfectum, et iste ab agencia absolute distincte passione vel motu; et sic omnis agencia vel passio est respectus inter agens et passum in forma absoluta adquisita passo fundata a tempore cum suis extremis et materia individuata; cum ergo agencye, qua produceretur ista agencia, non sit dare diversa principia individuancia, a narratis patet, quod agencye non est nova agencia.

Ad ultimum, de mocione agentis recipiendo novam agencia, patet, quod dupliciter dicitur aliquid moveri: scilicet proprie in se sensibilem formam absolutam motu adquisitam; vel large de quanto limitatur ad esse et ad agere a causa superiori, et isto modo quolibet creatura movetur a Deo continue. Sic autem dicit Aristoteles 12° Metaphisice 34° et 35°, quod intelligencie

Activity is in the agent as quantity is in the quantum, so that we need postulate no other power for production.

We must distinguish between the two kinds of movement: I. Movement properly so called perceptible to the senses.

37. Cf. Arist. Met. XI 7, 12 (Ed. Par. II 605, 5 ss.):
... ὡς αἰδώς ἀν εἶη ὁ πρῶτος οὐρανός· ἔστι τοίνυν τι καὶ ὁ κινεῖ· ἐπεὶ δὲ τὸ κινούμενον καὶ κινῶν, καὶ μέσον, τοίνυν ἔστι τι, ὃ οὐ κινούμενον κινεῖ, αἰδῶν, καὶ οὐσία καὶ ἐνέργεια οὐσα. Κινεῖ δὲ ὥδε· τὸ ὁρεκτὸν καὶ τὸ νοητὸν κινεῖ οὐ κινούμενον· τούτων τὰ πρῶτα τὰ αὐτὰ ἐπιθυμητὸν μὲν γὰρ τὸ

II. That
continuous
in nence of
God by which
our being and
acting are
controlled.

semper moventur a Deo tamquam ab amato et desiderato, etsi credatur nullam formam absolutam continue acquirere. Secundo ergo modo loquendo de motu, patet, quod claudit contradiccionem aliquid proprie agere, nisi moveatur a Deo, et sic recipiendo agenciam movetur 5 creatura; non tamen proprie per motum ad illam agenciam, ut per se terminum. Contingit tamen agens naturale moveri paciendo sui debilicionem, fatigacionem, vel aliam forme absolute adquisicionem, dum agitur in passum, quia omne movens phisicum in movendo movetur. 10

De aliis autem agentibus incorruptibilibus, que non sic agunt post tactum, non oportet, quod agendo proprie, sed communiter vel methaphisice moveantur. Deus autem nullo modo movetur, cum quolibet eius volucio vel sciencia sit eterna, et producencia Dei vel causancia 15 temporalis non sit proprie agencia, vel relacio rationis. Ulterius pro per se terminus motuum notandum est processus Philosophi 5° Phisicorum, capitulo tercio, ubi probat, solum ad quantitatem vel qualitatem vel ubi esse motum proprie dictum, et non ad substantiam, 20 relacionem, accionem, passionem vel motum.

Intelligit autem Philosophus illud esse per se terminum motus, quod est forma accidentalis absoluta, ex cuius adquisicione successiva movetur mobile, et qua completa habita cessat motus ad illam. Unde forma 25 substancialis generata in fine alteracionis non vocatur per se terminus illius motus, quia non est idem subiecto et specie cum qualitate particulariter adquisita illo motu. Ideo vocatur finis extrinsecus nec forma respectiva, et si acquiritur in fine, terminat per se motum illum, 30

13. Cod.: moveatur. 19. Cod.: probat q, solum; eieci quod.

φαινόμενον καλόν· βουλευτὸν δὲ πρῶτον, τὸ δὲ καλόν. Cf. etiam Averrois in eadem verba comm. (Met. XII 34, 35. Ed. Ven. VIII, f. 149^v): Et cum primum movens movet et non movetur, neque secundum accidens, neque secundum se ipsum, sicut movetur anima, quae est in corpore, necesse est, ut iste motor (Wiclif: Deus) moveat, quemadmodum desideratum et affectatum moveat nos. 18. Cf. Arist. Nat. Ausc. V 2, η [V. 3] (Ed. Par. II 309, 31 ss.): Εἰ οὖν αἱ κατηγορίαι διῶνται οὕτως καὶ ποιότητι καὶ τῷ ποῦ καὶ τῷ ποτὲ καὶ τῷ πρὸς τι καὶ τῷ ποσῷ καὶ τῷ ποιεῖν ἢ πάσχειν, ἀνάγκη τρεῖς εἶναι κινήσεις, τὴν τε τοῦ ποιοῦ, καὶ τὴν τοῦ ποσοῦ, καὶ τὴν κατὰ τόπον: Κατ' οὐσίαν δ' οὐκ ἔστι κινήσεις δια τὸ μηδὲν εἶναι οὐσίαν τῶν ὄντων ἐναντίον. Οὐδὲ δὲ τῷ πρὸς τι· ἐνδέχεται γὰρ θάτερον μεταβαλλόντος ἀληθεύεσθαι θάτερον μηδὲν μεταβαλλόν, ὥστε κατὰ συμβεβηκός η κινήσεις αὐτῶν.

quia non est de genere forme materialiter causantis illum motum. Et multo magis accio vel motus, quia si non potest manere in fine motus, non terminat motum illum. Et hec est ratio, quare solum qualitates sensibiles
 5 de tertia specie qualitatis sunt materia proprie alterationis, ut declarat Aristoteles 7° Phisicorum, capitulo 4°; dispositiones namque precedentes habitus sunt alterius rationis quam habitus, sicut figure, quibus acquiritur ultima figura. Ad tales ergo qualitates, que non consistunt in latitudine vel sunt ad aliquid vel que ad-
 10 quiruntur consequenter ad alterationes sensibiles, cuiusmodi sunt naturales potencie et omnes qualitates de tertia specie qualitatis, non sunt per se materie motus.

Contingit autem motus insensibiles et non vere continuos, sed interpolatos fieri ad alias qualitates. Ymo
 15 tot sunt genera motuum large loquendo, quot sunt genera encium per se in predicamento, ut patet tercio Phisicorum 5°. Nam omne accidens dicit mutabilitatem subiecti, etsi non moveatur per cuiuscumque accidentis
 20 respectivi adquisicionem. Patet ergo, quod non est F. 218° magnus color, si Deus recipit | agenciam, que est relacio rationis, quod exinde moveatur, cum illa, que sunt extra genus relacionis, possunt adquiri Deo sine sua movencia, quo relacio per se in genere potest adquiri
 25 mobili sine hoc, quod ipsum moveatur ad illius adquisicionem, licet contingat moveri per eius adquisicionem.

Ad quartum patet ex dictis, quod non sequitur agens movere se aut pati, licet faciat sibi inesse novam agenciam; Ymo, cum omnis motus dicit passionem moti,
 30 illatam ab agencia distincta iuxta dicta, planum est ex illis, quod repugnat aliquid moveri, nisi ab alio moveatur, ut si mobile sit mole magnum, sicut est omne proprie mobile, tunc movetur a partibus tam qualitativis
 35 quam quantitativis et ab extrinseco movente vel finaliter movente, et ad nullum, si aliquid moveatur vel divisibile vel indivisibile, oportet, quod movetur a fine extrinseco.

Huic tamen non repugnat, quod aliquid moveatur ex se, ut rationale, quod potest ex se iniciare motum

2. si in cod. omisum addidi. 35. extrinseco movente] cod.: extrinseco molente.

6. Cf. Arist. Nat. Ausc. VII 4, 1 et seqq. (Ed. Par. II 330 sq.).

Solution of 4th objection (cf. p. 104). From what has been said it appears that an agent may begin a new activity without himself moving or suffering.

It involves no contradiction with this that a thing, e. g. a rational being, should move itself. It is otherwise with inanimate things and animals.

Passion is not generically earlier than action (p. 101).

post eius quietem sine distincto premovente corporeo. Inanimata autem cum quieverunt, non sufficiunt sic incipere moveri, nisi moveantur ab influxu celi ipsa generantis vel adiutorio removentis obstaculum prohibens a situ quem appetunt, ut patet 8° Phisicorum 32° et 533°, et 4° de Celo et 5°. Animata eciam, ut bestie, non possunt movere se ex determinante proprie rationis, sed vel moventur post quietem ab influencia celi, ut gallus nocte cantat rariter et animalia in vere prolificant vel ab obiecto sensibili movente, ut finis; ideo talia per se 10 moventur, cum sint substantie corporee, habentes in se duplex principium sui motus. Solum autem rationalia sunt proprie ex se mobilia; sed ista sententia 8° Phisicorum 27° et infra. Ex qua planum est convincere primum motorem, ex quo omne motum movetur ab 15 alio, scilicet primum mobile, sive vocetur ultimum celum sive mundus; movetur ergo ab alio, et per consequens finis, gracia cuius movetur, est primus motor. Et ulterius non sequitur, quod genus passionis sit prius genere accionis. Pro quo notandum, quod moveri, applicatum 20 ut supra, est communius quam pati, dicente Aristotele.

2. *Respexisse videtur Wiclif Averrois in Arist. Nat. Ausc. VIII comm. sect. 32 et 33 quae ab his verbis incipiunt (Ed. Opp. Arist. Venet. IV, f. 168^r): Cum declaravit quod lapis et universaliter corpora naturalia non moventur ex se, cum non dividantur in motorem et motum, et quod propter hoc necesse est, ut motor eorum sit extrinsecus . . . et quod hoc in eis est per potentiam naturalem, quae est in eis, ut moveantur ad sua loca propria . . . vult declarare, quod latentia motoris istorum est essentialiter . . . etc. Ex Aristotelis De Coela quae in rem cadere videntur inveniuntur libr. II 8 et 13, III 1 et 2; ceterum numeris 4° de celo et 5° errorem subesse apertum est; nisi forte voculas de celo male illatas esse Wiclifumque commemoravisse putemus eiusdem libri Nat. Ausc. cap. IV 6 (Ed. Par. II 849, 85 ss.): Καίτοι τοῦτο ζητεῖται, διὰ τί ποτε κινεῖται εἰς τὸν αὐτῶν τόπον τὰ κοῦφα καὶ τὰ βαρέα . . . ὅταν τε γὰρ ἡ ὕδωρ δυνάμει γέ πως ἐστὶ κοῦφον· καὶ ὅταν ἀήρ ἐστὶν ἔτι δυνάμει· ἐνδέχεται γὰρ ἐμποδιζόμενον μὴ ἄνω εἶναι· ἀλλ' ἐὰν ἀφαιρεθῇ τὸ ἐμποδίζον, ἐνεργεῖ, καὶ ἀεὶ ἀνωτέρω γίγνεται.* 13. *Ista sententia] cf. notam superiorem et Arist. Nat. Ausc. IV 1 (Ed. Par. II 848, 1 ss.).* 21. *Cf. Arist. De gen. et corr. I, VII 7 et 8 (Ed. Par. II 446, 17 ss.): Ἐπεὶ δὲ τὸ κινῶν οὐχ ὁμοίως κινεῖ τὸ κινούμενον, ἀλλὰ τὸ μὲν ἀνάγκη κινῶμενον καὶ αὐτὸ κινεῖν τὸ δ' ἀκίνητον ὄν, ὁῦλον ὅτι καὶ ἐπὶ τοῦ ποιῶντος ἐροῦμεν ὁσαύτως· καὶ γὰρ τὸ κινῶν ποιεῖν τί φασὶ καὶ τὸ ποιῶν κινεῖν. Οὐ μὲν ἀλλὰ διαφέρει γὰρ καὶ δεῖ διορίσκειν· οὐ γὰρ οἷον τε πᾶν τὸ κινῶν ποιεῖν, ἀλλὰ τὸ ποιῶν ἀντιθέσθαι τῷ πάσχοντι· τοῦτο δ' οἷς ἡ κίνησις πάθος· πάθος δὲ καθ'*

primo de Generatione 90°, quod movere amplius agere est et sic movere est communius genere accionis; super quo Commentator credit, „quod omne movens sit agens, sed non est ita, ymo movens est generalius agente”. This appears from the continuous upholding activity of God, which admits it no passion.

3 Agens enim est illud, quod facit passionem; est ergo de intencione istorum philosophorum, quod Deus movet omne motum, sed non proprie agit, cum non sit substantia limitata a causa superiori subiecta agente inferenti passionem. Sed oportet theologum aliter loqui

10 extendendo passionem ad communitatem analogam supra genus, concedendo, quod aliquid agere est extra movere, cum persona divina agit absolute necessario ad intra, et nichil movet ad intra, et ita est de creaturis. Ymo concedendum est, quod Deus semper agit in quamlibet

15 creaturam, sustinendo eam, et ita, ample loquendo, movetur et patitur a Deo; et cum omnis agencia dicit absolutum productum, ut patet de accione Dei ad intra, de qua est minime verisimile verificatis† ponitur, quod Deus continue agit, facit et producit creaturam, sicut

20 luminosum facit continue lumen in medio, et sic est dare absolutum, quod producit divina agencia, sicut duracio angeli et alterius creature dicitur esse res absoluta, ut tempus, quod ponitur, quantitas, et tales duraciones insensibiles continue producit Deus conser-

25 vando creaturas, et de tanto dicitur movere eas | continue, de qua materia post. Satis autem est pro presenti ostendere, quod non est color concludendi Deum moveri ex hoc, quod recipit in se novam agencia, que est relacio rationis, ut ostendit Anselmus Mono-

30 logion 27°. Et ex predictis patet, quod carbunculus vel aliud luminosum obiectum movetur a detegente ad

ὅσον ἀλλοιοῦται μόνον, οἷον τὸ λευκὸν καὶ τὸ θερμὸν· ἀλλὰ τὸ κινεῖν ἐπὶ πλεον τοῦ ποιεῖν ἐστίν... et Averrois in eundem locum comm. (Ed. Ven. V 162°): „Movens autem existimatur idem esse cum agente” etqusq. 29. Cf. Anselmi Cantuariensis Monolog. XXVIII [XXVII] (Migne CLVIII 181)... idem spiritus propter incommutabilem aeternitatem suam, nullo modo secundum aliquem motum dici potest, quia fuit aut erit, sed simpliciter est. 30. Carbunculus movetur a detegente] exemplum haustum ex Thomae Bradwardini De Causa Dei lib. III 6 (Ed. Lond. 862 C): Amplius autem ponatur carbunculus luminosus obiectus, nec illuminans quicquam extra, qui noviter detegatur et illuminet aerem; habet ergo nunc novam actionem, novam illuminationem intrinsecam intra ipsum, sed unde? a quo agente?

illuminandum tamquam a removente prohibens; si enim ex illa illuminancia aliunde moveatur, sicut communiter visus, et alia corruptibilia spiritualiter immutancia membrum vel obiectum repaciuntur ab eodem. Verumtamen ad illam illuminanciam tamquam per se terminum non est motus proprie dictus; omnis tamen creatura agens prius necessario patitur a Deo, quam agit. Nec est color ex hoc concludere verbum aut spiritum sanctum pati a suo principio, cum sit eadem substantia in conservabilis, quia indefectibilis, licet sit¹⁰ causabilis; vide Doctorem Profundum libro 2° capitulo 31°, ubi docet istam sententiam.

11. Cf. Thomae Bradwardini De Causa Dei lib. II 31 (Ed. Lond. 599 B): *Secundum omnes doctores catholicos filius quicquid habet, habet de Patre, et hoc secundam causalitatem et prioritatem . . .*

CAPUT QUARTUM DECIMUM.

Et per hoc patet responsio ad quintum. Nam agencia non est univoce communis Deo et creaturis, cum agencia in Deo sit relacio rationis, agencia vero in creaturis sit
5 relacio per se in genere accionis, ideo non univoce quo ad agenciam, sed univoce quo ad accionem competit agere Deo et creaturis, et sic agere Dei est excellencias, proprius et semper principalius modo suo, quam agere creature est modo suo; non sic tamen,
10 quod sit univoce agere cum eo, sed primo conveniens cum agere creature in ente vel in quodam aggregato inferiori ente, sed in nullo genere pure univoco. Ideo negaret loycus, quod utrumque istorum est agencia, demonstrando agenciam Dei et creature agenciam. Nec
15 sequitur, quod iste sunt agencie ex hoc, quod tam ista est agencia, quam ista est agencia; nec quod utrumque istorum est agencia. Sed equivocando conceditur, quod alteram istorum non est agencia et non utramque istorum non est agencia. Ratio istorum et quolibet simi
20 lum est, quod iste sunt equivocaliter agencie et in equivocis non est contradiccionis sic, quod non concipitur simul utrumque istorum eadem intencione rei, ut dictum est tractatu primo. Potest tamen realis philosophus uti terminis univoce, ut significant agenciam analogice
25 communem, vel connotando nominacionem rei per signum, ne altercetur in verbis; et sic loquor communiter; conceditur ergo, quod substantia increata proprius agit quam substantia creata, sed non agencia in genere, que presupponit movere agentis, sed agencia, que est
30 relacio rationis, consequens formaliter ad existenciam Dei et positivi acti; et taliter non potest creatura propter eius imperfeccionem agere, cum oportet ipsam limitatam a Deo inniti secundum potenciam vel suficienciam deperdibilem.

Solution of fifth objection (cf. p. 104). Activity is not in the same sense common to God and to creatures. In God it is ideal relation, which in man it is to be ranged under the genus action, actio.

The immediateness of the maintenance, motion and impulsion of the creature may be taken in three ways:
I. Locally, since God in every creature, supporting it

Ulterius quo ad immediacionem conservancie, movencie et faciencie creature notandum, quod tripliciter ad propositum potest accipi immediacio talis.

Primo modo quo ad situm, et sic non habet sententia difficultatem apud theologos, qui noscunt Deum esse 5 formam exemplarem, coassistentem omni creature, conservando eam quo ad quodlibet eius positivum; taliter enim agit celum mediante suo instrumento, cui dat virtutem; et hoc mediante instrumento, quod movet localiter sine hoc, quod tale agens sit immediatum situa- 10 liter tali passo, sed indubie talis distancia arguit imperfectionem ex impossibilitate coexistencie magnitudinis molis; ideo non potest Deo competere, qui non potest quicquam servare, nisi sit illapsus eidem.

II. According to natural order since God is the immediate origin of every secondary activity.

Secundo modo potest intelligi mediacio quo ad or- 15 dinem | naturalem, incipiendo a primo sic, quod illud F. 219° dicatur immediate agere, quod agit sine agencia priori et perfectiori . . . , quam est sua propria agencia, et isto modo mediat agencia Dei inter quodlibet agens secundum et eius agencia, ut proximum Deo summo 20 est immediatum sibi, et sic dicitur res immediate agere vel movere, quando agit per se sine iuvamine instrumenti vel cause superioris respectu sue agence, virtute cuius agit, et isto modo dicimus corpora agere mediantibus suis formis et inferiora mediantibus suis causis 25 superioribus; sed et isto modo, quidquid Deus agit, immediate agit, quia nec habet partes nec formas substantiales vel accidentales, mediantibus quibus agit, sed per suam nudam essenciam vel virtutem dirigit omne agens secundum, et per consequens in ordine agencia- 30 rum est sua agencia principativa sive mediacio agence illius ordinis.

III. As the nearest natural cause of any result; and in this sense it cannot properly be ascribed to God.

Tercio modo dicitur aliquid immediate agere, quando ipsum est causa productio propriissima in natura, ita, quod incipiendo ab acto et ascendendo ad maxime 35 elongatam ab eo proximum in natura rei producte est ipsum agens, ut mixtum producit calorem mediante igne in ipso, et ipse mediante suo calore, qui immediate agit, vel verius ignis, ut calidus. Et ad istum sensum repugnat Deum immediate coagere cum aliqua 40 creatura eo, quod in omni tali coagencya habet creaturam mediam, se ipsa propinquiorem ipso effectu producto. Et isto modo intelligunt philosophi communiter ponentes Deum non immediate, sed mediate, motore

coniuncto movere celum, et sic placuit Deo ordinate communicare bonitatem suam creaturis suis, ut median-
tibus illis virtutem recipientibus ab illo et motis fina-
liter producant creature in gradibus sibi connaturalibus.

5 Et in ista equivocacione equivocarunt multi philo-
sophi, ut Commentator imponit Avicenne 9° Meta-
phisice 7°, quod ipse et alii habuerunt cerebrum a Deo
indispositum ad philosophandum, quod negaverunt omnem
creaturam habere actionem propriam, quod in senten-
cia destruit proprias perfecciones et entitates creatu-
rarum, que capiuntur ab actionibus eius propriis.

Proof.
I. From
Averrhoes.

Deus enim utitur omni agente secundo ut suo instru-
mento plus dependente ab ipso, quam calor ab igne;
in deo, cum calor non proprie agit, sed ignis, videri
potest, quod creatura non proprie, sed Deus facit opera;
et concordat illud Matth. 10. „Non enim vos estis, qui
loquimini, sed spiritus patris vestri, qui loquitur in
vobis.” Et talia sunt multa dicta scripture, et assensus
opinionis vulgaris concordat, que ascribit Deo totam ac-
tionem mundi. Econtra autem philosophi dicunt, quod
Deus movet ut finis quamlibet naturam agentem ut
sibi servientem, et nichil per se immediate agit, quia
tunc vilesceret, sicut rex terrenus vilesceret, si imme-
diate per se ageret omne opus, quod facit alios agere.
Sed theologus medians inter has duas vias notata distinc-
tione predicta de agencia dicit et Deum agere omnem
et positivam actam et communicare creaturis poten-
tiam ad agendum. Unde Matth. ultimo dicitur, quod
Deus cooperatus est cum discipulis in actione speciali,
et plus evidet, quod cooperatur cum aliis creaturis.
Nam aliter non hortaretur scriptura tam crebro homi-
nes operari, ut ad Gall. 6°: „Dum tempus habemus,

II. From
Scripture.

4 connaturalibus] in textu cod.: „quolibet in margine „quodlibet“

2. Cf. Averrois Comm. in Arist. Metaph. IX 7 (Ed. Opp.
Arist. Venet. VIII 109): „Moderni autem ponunt unum agens
universalia entia sine medio, scilicet Deum, et contingit istis, ut
nullum ens habeat actionem propriam naturaliter; et cum entia
non habuerint actiones proprias, non habebunt essentias pro-
prias; actiones enim non diversantur nisi per essentias diversas.
Et ista opinio est valde extranea a natura hominis, et qui
recipiunt huiusmodi, non habent cerebrum habilitatum natura-
liter ad bonum. (Cf. etiam Wicliffi „De compositione hominis“
Cap. IV (ed. p. 69) 16. Matth. 10, 20. 28. Matth. 27, 20.
3. Gal. 6, 10.

operemur bonum ad omnes." Nec aliter contingeret mereri, quia ad Romanos 4°: „Et, qui operatur, merces imputatur." Nec aliter contingeret penitere, nisi agendo intrinsecus dignos fructus penitencie, ut dicitur Matth. 3°. Nec est credendum Deum ociari in istis, quia ipse operatur omnia in omnibus secundum Apostolum prima ad Cor. 3°. Non tamen credendum est, quod Deus posset per se operari omne, quod operatur cum creatura aut sine volucione quodammodo media, cum actus et quotlibet talia dependencia a causa secunda non posset Deus causare sine cause secunde comproducentur, ut Deus non potest facere me velle, nisi ego velim, et sic de ceteris.

From
Bradwardine

Nunc dico, quod Doctor intelligit Deum immediate agere quamlibet accionem creature primo modo, et secundo, quia inter Deum et creaturam actam non est alia agencia, que sit propinquior divina agencia, quam primo movet creaturam. Unde dicit in corrolario capituli quarti, quod nulla propositio tribuens quodcumque causatum cause secunde est immediata simpliciter, ut triangulus habet tres angulos equales duobus rectis, mediante Deo inter subiectum et eius passionem, et ita de aliis. Et eandem sententiam dicit corrolario capituli 36 2ⁱ libri.

Divis on of the
genus
immediatum
into positive
and negative

Philosophi tamen vocant alias affirmativas et alias negativas immediatas. Affirmativas dupliciter, vel sic, quod subiectum sit species proxima generis predicti, vel sic, quod subiectum sit species primo subiecta passioni predicate. In talibus enim non est dare causam mediam eiusdem rationis inter subiectum et predicatum, ut hic homo est animal; triangulus rectilineus habet tres . . etc. Nam sicut Petrus est animal mediante natura humana,

11, 12 comproducentia] *cod* : opducit¹ = comproducentur) 25 *Cod* .
p u in a f m t v a u 32 Petrus] *cod* : pe et sic postea

2. Rom. 4, 4. 4. Matth. 3, 8. 7. Cor. 3, 7; 8.
18. Cf. Thomae Bradwardini De Causa Dei Lib. I 4, corr. 4
(Ed. Lond. 174 B): Quod nulla propositio tribuens quodcumque creatum cuiusque causae secundae est immediata simpliciter. 20. Cf. eiusdem ibid. I. II 30 (non 36) corr. (Ed. Lond. 596 A): Corrolarium habet triplex porisma: Unum naturale, quod est in omni causatione communi Deo et causae secundae, Deum causare prius naturaliter quam causam secundam . . . et quod

que immediate est animal, sic ysocheolos habet triplices, mediante triangulo, qui immediate subicitur passioni; sicut enim omnia impermixta ex equo continentur sub genere. Nam si Petrus sit naturaliter prius Paulo, et
 5 risibilitas singularis Petri est immediata naturaliter, subito sequitur, quod Paulus sit in eodem gradu vel posteriori ordinis naturalis cum risibilitate Petri, quod est impossibile. Et secunda pars de se patet generaliter, cum specierum, generis, et sic est de individuis, quia
 10 aliter periret ordo.

Negativa autem est immediata, quando unum genus removetur ab altero, ut homo non est linea, mediante ista veritate, que est nullam substantiam esse quantitatem, et illa veritas non habet in illo ordine causam
 15 superiorem, cum non sit genus superius, nisi forte vocando ens genus, quod non recipit negacionem de aliquo. Istis autem immediacionibus non repugnat recipere causacionem a Deo extrinseco, qui non mediat in dato ordine, licet immediate causet dupliciter totam
 20 latitudinem causandi, scilicet immediacione situacionis et immediacione perfeccionis; causancia namque Dei tenet utrobique predicatum.

Ex istis patet, quod sententia philosophorum, ponentium Deum ordinate causare effectus mediantibus causis
 25 secundis, est vera, si sane concipitur. Nam Deus movet creaturam corpoream naturaliter motam mediante suo movente creato, et ita de aliis causanciis; non sic, quod causancia creature sit principalissima, vel posset esse sine causancia divina, sed quod sit media inter Deum
 30 et effectum productum, mota a Deo ad taliter causandum. Nam quot sunt creature moventes, tot sunt movencie Dei cum illis; in qualibet tamen creatura habet
 F. 220' Deus unam appropriatam movenciam, [cum qua non
 concurrit creatura; sicut artifex agens per securim habet
 35 agenciam terminatam ad motum securis; et illius agencia terminatur ad lignum, et in securis agencia fundatur alia agencia artificis, quarum prima est immediata quo ad situm, et secunda mediata. Et tales equivocaciones faciunt multas dissensiones et replications inutiles; ut nemo
 40 nisi errans dubitat, quin Deus facit principaliter omnem actum creature, quamvis non univoce agat cum homine; et sic beatificare est equivocum ad subiective et for-

Final
 conclusion:
 That God
 works by
 second causes
 is true, if
 rightly
 understood.

maliter faciendum creaturam rationalem beatam, vel ad obiective vel finaliter faciendum creaturam beatam. Prima beatificiencia competit beatitudini subiective, et secunda competit beatitudini obiective. Et tercio potest accipi pro causacione, qua subiectum beatum, primo merendo, secundo eligendo et sustinendo actum beatitudinis, est causa sue proprie beatitudinis. Due tamen prime significaciones sunt famosiores.

Dicitur tamen satis vere, quod peccator damnat se ipsum, et sic iudicat se ipsum, cum ratio vel conscientia post consentit se digne dampnandum propter peccatum preteritum. Premiare vero beatitudine est Deo proprium; ideo beatus non premiat se vel alium, sed dominus simpliciter, qui est Deus. Merces autem est in potencia Dei, ut ipsa fruatur quandocumque quantecumque voluerit; non autem, ut ipsi serviat. Nec sequitur, quod sit in eius potestate, nec quod beatus potest beatitudine dimittere, nec obest mentem motam ab alio se movere; si tamen esset per se et primo movens et motum, tunc esset in actu et potencia respectu eiusdem, quia movencia et mocio distinguntur, et sit prius, ut movens, quam ut motum. In Deo ergo est pura movencia, et ipse immobilis movet omnia alia.

CAPUT QUINTUM DECIMUM.

Ad sextum dicitur, quod necesse est Deum causare omne positivum causabile, et per consequens causat omne ens principale cum sua passione; sed motus, accio, et alii respectus sunt causata positiva. Ideo necesse est Deum causare omnia talia; et ultra, cum omne causare Dei ad extra sit efficere, planum est, Deum facere omnia huiusmodi. Si enim Deus conservat quamlibet substantiam, conservat et quodlibet positivum posterius ipsa substantia, et Deus nichil tale conservat nisi quod facit.

*Solution of 1st objection (p. 105).
God is the origin of all that is created; of all beings with all their modifications; of all movement and action.*

Patet tripliciter. Primo per hoc, quod accio vel faccio Dei adextra ponit solum Deum et creaturam fieri secundum Dei beneplacitum cum consequentibus ad ista; sed omnia ista ponit conservancia Dei respectu talis, quia esse successivi est suum fieri; ergo conservancia Dei respectu talis convertitur cum eius efficiencia.

*Proofs -
I. No distinction can be drawn between upholding and creative power: the former involves the latter.*

Secundo confirmatur ex hoc, quod Deus potest aliquid agere vel efficere ad extra, sicut philosophia docet, et per consequens, cum sit causa universalissima, efficacissima et perfectissima possibilis, sequitur, quod si aliquod positivum agitur, Deus agit illud. Aliter enim possit sustineri esse agens universalius et efficacius aut perfectius Deo, quia philosophicum esset ponere primum motorem esse tam universalem in causando, quod nullum positivum possit causari sine ipso causante, et tam efficate, quod, si vult aliquid facit illud, et tam perfectum, quod sufficit ad eius efficaciam effectum fieri de eius beneplacito sine ulteriori nisus appositione; cum ergo potest sine contradiccione esse causa talis perfectionis sumpte, sequitur, quod Deus sit illius perfectionis, quo habito sequitur intentum. Ex quo plane sequitur, quod si Deus potest facere quodcumque factibile, et

II. Since God is the most universal, effective and perfect cause, all positive actions must be referred to Him.

illud fit, tunc Deus facit illud, quia aliter oportet addere ex parte Dei ad eius agenciam compositionem nisus, vel unum accidens presumptum.

III. All moving is actio; but God moves every creature; thus he appears as the chief agent of whom all others are instruments.

Tercio confirmatur ex hoc, quod omne movere est agere; sed Deus est necessario movens omnem creaturam, producere quidquam ad extra; ergo Deus facit vel | F. 31 agit omne tale. Si autem in omni genere est unum primum mensurans, patet, quod tota multitudo secundorum agencium, cum instrumentaliter agunt, est reducibilis ad unum principaliter et primo omnium agens, quidquam instrumenta sua egerint. Sequitur enim, iste cause secunde instrumentaliter agunt, ergo agens superius, movens ista instrumenta, principaliter et prius agit per eadem.

Proof from Scripture that secondary agents do not act when God suspends His action.

Et hec conclusio est evidens theologis, qui ponunt | 15 agens secundum quantumlibet applicari servata prima immota cum hoc, quod Deus suspendat agenciam eius, ut patet de tribus paeris in camino ignis Dan. 4° et de subtraccione luminis solaris et stacione eius ad nutum domini, ut patet Luc. 23° et Josue 10°. Deus ergo | 20 existens tam activus quam operativus ad extra, sicut ordinancius facit quicquam ordinat fieri, cum regulat omne agens secundum, potius quam manus artificis regulat securim vel aliquod instrumentum.

Every positive fact depends on God more essentially than on its intrinsic cause.

Hence the mysteries of nature are explained by the saying *Idem ex ordinant*

Omne ergo positivum factum dependet a Deo ex- | 25 trinseca dependencia magis essentiali, quam a sua causa intrinseca, quia aliter non esset executio sue ordinancie plene in eius potestate. Nec haberet philosophus recursum et statum ad Deum regulantem, quando queritur de subtilitate nature agentis ordinative, non presupposito, | 30 quod Deus concurrat ad omnem talem accionem, ut quando queritur, quare individua producantur secundum istum ordinem, quare uniuntur pro pleno et ordine unitatis servando, nichil agencia ex indifferentia et sic de ceteris subtilibus regulis nature oportet philosophum | 35 recurrere ad illam famosam responsionem, quod totum est ex ordinancia.

Opus enim nature est opus prime intelligencie, nec dissentitur isti conclusioni, nisi erronee intelligendo Deum univoce applicare vires cum creaturis, et non summe | 40 denominanter dicendo producere. Nec solum hoc, sed

5. *Cod.*: produceret. 30. *Cod.*: agere sub ordinant.

18. *Dan.* 2, 22. 20. *L. i.* 2: 17; ib. *Jos.* 10, 12.

omnis actus est immanens voluntatis create. Per idem fit a Deo, ut doctores et sancti copiose et concorditer profitentur.

Ideo ponitur pro theologicæ deciso tam a philosophis quam a theologis quod Deus necessario concurrat ad omnem actum creaturam, sicut omne causatum necessario causat necessitate Deo ex suppositione non absoluta.

Ad primam difficultatem dicitur, quod non est color in ista deduccione: Deus facit cursum istum, ergo currit, et sic de comedere et similibus. Nam anima, frigus, fames et quotlibet talia faciant cursum, commestionem et cetera, que tamen non currunt. Pro cuius declaratione notandum, quod sicut movere sic nec facere est synonymum cum agere, dicente Augustino 83. questione 28^a, quod omnis causa efficiens est, ut materia facit rem esse quantam, corruptibilem, circumscriptive situatam, et sic de aliis conditionibus ratione materie contingentibus materiatur. Tenebra etiam facit viantem cadere, peccatum facit suum subiectum expers gracie, et sic de quotlibet, que non possunt quitquam agere, cum solum natura absoluta, habens essencialem appetitum immanentem potest agere; causa autem quecumque signanda, sicut causant aliquam extra se, sic et faciunt. Unde Deus dicitur facere, quod antichristus erit, quod homo non est asinus, et sic de ceteris veritatibus eternis, ut concedit libro primo, capitulo 14° et libro 2°

Treatment of first difficulty (p. 102).

To cause an action is not the same as to perform it; distinction between *facere* and *agere*.

13. Theologus est quod est ens. 27. Post concedit licet a se fere arbitrium in se. Vocem doctor vel Doct. Primum s. excludit in parte.

13. Cf. Aug. de diversis Questionibus I XXXIII lib. quest. 28 (Migne AL 13): *Qui quaerit, quare voluerit Deus mundum facere, causam quaerit voluntatis Dei. Sed omnis causa efficiens est. Omne autem efficiens maius est quam id, quod efficitur. Nichil autem maius est voluntate Dei.* 24. Cf. Thomae Bradwardini De Causa Dei I 14 (Ed. Lond. 208 E et 209 A): *Item voluntas Dei est causa, quare quodcumque futurum ad utrumlibet est futurum; ergo eadem ratione quorumlibet aliorum. Antichristus enim ex se nullum esse habet omnino; ergo ex se non magis determinatur ad unam partem contradictionis . . . et II 32 (E. I 611): Item cuiuslibet negationis verae prima causa est in Deo . . . Negationis autem, quae non est necessaria, sed contingens causa, in Deo videtur esse, non velle sic esse, vel non facere ita esse . . . ; denique eiusdem libri cap. 33 cum partem mediam, tum haec (E. L. 124 A): Item Antichristus non per se habet esse, neque non esse, quia tunc per praemissa alterum semper de necessitate haberet.*

capitulo 32° et 33°, quia causat illas veritates, que distinguntur formaliter a Deo, et hinc dictum est continue operari et facere creaturas, sicut facit illas esse, quod idem est. Agere autem non est extra causancia, nisi agentis ad intra et producentis rem absolutam; 5 sed facere appropriatur ad causanciam ad extra et non requirit faciens suum agere adintra, et per consequens nec esse activum nec rem absolutam producere. | Ideo F. 221¹ dicunt grammatici, quod agere verbum est plus absolutum, quam facere, ut rectilogus non dicit, quod agit 10 homo currere, sed facit hoc. Nec dicit, quod creatura facit, nisi specificetur, quid facit; congrue tamen absolute dicitur, quod intelligens vel delectans agit, etsi non exprimat, quid agit. Unde Aristoteles 6° topicorum, capitulo 5° et 6° ponit per hoc differentiam inter artem 15 et prudentiam, quod ars primo est factibilium, scilicet ad extra operabilium, cuiusmodi sunt res artificiales; sed prudentia est agibilium, cuiusmodi sunt consiliari, ordinare, precavere et ceteri actus huiusmodi immanentes; et sic facere et agere coincidunt in multis, et in 20 multis discrepant. Conveniunt in omni operatione substantie producentis ad extra rem absolutam et discrepant in omni causancia entis, quod non est substantia, et in omni faciencia, qua non fit ad extra aliquid absolutum. 25

Sed preter tale facere positivum, sicut est unum agere intrinsecum, quod non est facere, ut patet de agencia patris, sic extra agere est unum facere privativum, de quo creberrime loquuntur autores, ut puta, quando est unum factibile, quod est in potestate causantis impedire, 30 et non impedit, tunc dicitur facere illud, et isto modo loquitur Anselmus primo Cur Deus homo 10°, in De

20. multis ex corr. 23. ed' agē fba. 30. Cod : cal'us

14. Cf. Arist. Top. VI 5, 2 (Ed. Par. I 241, 22 ss.): Καθ' ἑαυτὴν ἰατρικὴ τοῦ νόσον καὶ ὑγιαίνειν ποιῆσαι· τοῦ μὲν γὰρ καθ' αὐτὴν λέγεται· τοῦ δὲ κατὰ συμβεβηκός· et ibid. 6, 25 (ibid. 244, 50 ss.): Ἡ εἰ μὴ τοῦ πρώτου ἀπέδωκεν, ὅταν τυγχάνῃ πρὸς πλείω λεγόμενον· οἷον τὴν φρόνησιν ἀρετὴν ἀνθρώπου, ἢ ψυχῆς καὶ μὴ τοῦ λογιστικοῦ· πρῶτον γὰρ τοῦ λογιστικοῦ ἀρετὴ ἢ φρόνησις· κατὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἡ ψυχὴ καὶ ὁ ἄνθρωπος φρονεῖν λέγεται. 32. Cf. Anselmi Cantuariensis Cur Deus Homo I 10 (Migne CLVIII 874): Illum quoque, qui prohibere potest, et non prohibet, solemus dicere, quia vult, quod non prohibet. Eiusdem de Concordia Praescientiae et Praedestinationis 7 (Migne ib. 519): Nunc autem tantum dico, quod malus angelus ideo

Concordia 4° et in de Casu Diaboli 18° et decimo nono. Conceditur enim Deum facere ad hunc sensum primum angelum iniustum, quia est in potestate Dei dare sibi iusticiam, et non dat, et isto modo dicitur Deus improprie facere quodlibet peccatum, ut sepe dicit Anselmus. Et ad istum sensum dicit Philosophus secundo Phisicorum 30° cum commentatore suo, quod nauta per suam absenciam est causa submersionis navis, si fuit in eius potestate salvare ipsam sua presencia gubernando. Unde illos, qui debent adesse suo auxilio vel agencia, et absunt, dicimus wlgariter culpabiliter causare malum omittendo, quod non potest Deo competere, et isto modo faciendi fiunt quecumque peccata formaliter dicta, ut patet post.

15 Secundo notandum est, quod maior pars verborum adiectivorum preter agenciam vel passionem, quam denominant, connotant relacionem et parciales acciones subiecti, de quo formaliter predicatur, ut loqui est animal vocem artificialiter vociferare correspondentem ad mentem, 20 currere est animal gressibile velociter ambulare, ad quod

Most verbs, besides expressing action or passion, connote relation of the subject and movements of his parts.

1. Post 4° lacuna fere 10 litterarum in cod.

iustitiam non habet, quia eam deseruit, nec postea recepit Puto, quia gratia Dei adiuvante monstravimus, quod praescientiam Dei et liberum arbitrium simul esse non sit impossibile. Eiusdem Dial. De Casu Diaboli 18 (M. 850) Pluribus modis dicimur facere: dicimur enim facere aliquid, cum esse facimus rem; et cum facere possumus, ut non sit, et non facimus Semper igitur debet Deo gratias agere malus angelus pro beatitudine, quam sibi abstulit; sicut bonus pro eo, quam ipse sibi dedit. — Et cap. 19 Unde consequitur, quia, cum deserit acceptam iustitiam bonum est aliquod, quantum ad hoc, quod est; quantum vero ad hoc, quia iustitia, quae fuit in illa, non est, dicitur mala et iniusta. 7. Cf. Arist. Nat. Ausc. II 3, 4 (Ed. Par. II 264, 36 ss.): "Ετι δὲ τὸ αὐτὸ εἶναι ἐναντίον ἐστὶν αἰτίον· ὃ γὰρ παρὸν αἰτίον τοῦδε, τοῦτο καὶ ἀπὸν αἰτιώμεθα ἐνὶ τοῦ ἐναντίου, οἷον τὴν ἀπουσίαν τοῦ κυβερνήτου τῆς τοῦ πλοίου ἀνατροπῆς, οὗ ἦν ἡ παρουσία αἰτία τῆς σωτηρίας et Averrois comm. in hunc locum (Ed. Ven. IV 29): Et contingit etiam, quod eadem causa est causa duorum contrariorum, sed duabus dispositionibus diversis, v. g. quoniam gubernator est causa salvationis navis et submersionis: salvationis quidem ipso praesente; submersionis autem ipso absente. Hoc uno loco monuisse sufficiat Wiclifum hausisse exemplum suum id quod pluries fecit ex Thomae Bradwardini De Causa Dei libris; cf. l. c. II 32 (Ed. Lond. 610 D): Sicuti et praesentia gubernatoris est causa salutis in navi, et eius absentia est causa mortis, sicut Philosophus 2 Phys. 30, 6 Metaphys. 2 et Anselmus de conceptu virginali 5 testantur.

as running, of
the feet
Yet the actions
are predicted
of the man, not
of his parts.

requiritur motus pedum suorum, et ita de quotlibet
similibus, in quibus est difficultas non exercitato elicere
descriptions, et discernere, que agencie connotant
parciales agencias parcium substancie, cui formaliter
inest partialis agencia; ut nulla pars hominis ridet,⁵
currit, loquitur, et sic de ceteris agenciis personalibus,
licet quotlibet partes eius faciant tales agencias. Ridere
est enim hominem ex leticia animi vultum hilarem
ostendere, quod solum homini potest competere, et pro-
porcionaliter de actibus aliarum passionum; quelibet¹⁰
namque dicit suum subiectum, et addit modum. Scio
tamen, quod scriptura figurative attribuit Deo predica-
ciones formales creatis appropriatas ut Math. 14° dicitur:
„Spiritus sanctus loquitur in vobis.” Et ad Ro. 8° di-
citur postulare „pro vobis gemitibus inenarrabilibus”,¹⁵
et in veteri testamento dicitur Deus ambulare „ad auram
post meridiem” ut Gen. 3°, et nunc loqui cum Moise
“ore ad os”, ut patet Exod. 33°, et ita de quotlibet
similibus, que omnia intelliguntur, quod Deus talia facit
in subiectis creaturarum vel proportionale talibus ex-²⁰
trinsecis facit in animo, ut quando loquitur ad cor.
Unde non sequitur: ego possum sedere, ambulare,
pati etc. | sed Deus non potest sic, ergo ego possum F. ~~22~~
facere, quod Deus non potest.

God makes but
does not
exercise all
these activities.
He does, by
simply willing.

Deus enim potest facere omnes formas illas. sed nec²⁵
ipse, nec aliqua creatura potest facere eas informare
ipsum. Verumtamen Deus sanat infirmos, mundificat
omnia immunda loca mundificata, sicut est ad omnem
locum mundi sine sui contaminatione. Sufficit enim ad
facere Dei, quod velit factum fieri; ideo oportet theo-³⁰
logum exuere conceptus pueriles, quando concedit Deum
facere omnia opera sua universitatis, non quod fati-
gatur vel sollicitatur, sicut homo portans in dorso pon-
dus quodcumque, quamvis supportet modo suo univer-
sitate suam. Quandocumque ergo verba positiva sunt³⁵
vere predicabilia de nomine Dei, si significant causan-
ciam sui actus, ut, sicut Deus tonat in nubibus, ita
concedendum esset, quod ascendit nubem et movetur

18. Exod.] cod.: ex eodem.

13. Matth. 10 (non 14), 20, cf. supra, pag. 127, l. 16.
14. Rom. 8, 26. 17. Gen. 3, 8. 18. Exod. 33, 11: Loquebatur
autem Dominus ad Moysen facie ad faciem; et Num. 12, 8
ore enim ad os loquitur ei.

quantumlibet celeriter, intelligendo figurative, quod causat talem actum; et sic forte intelligitur illud "Om-nibus mobilibus mobilior est sapientia."

In what sense action may be ascribed to God

Sed tales locuciones sunt preter vim vocis, ut patet ex descriptionibus supradictis, et in illa materia audivi quotlibet obiectiones contra descriptiones huiusmodi, ut aliqui dicunt, quod bruta loquuntur, ut patet de asina Balaam Num. et serpente Gen. 3°, et sic de animalibus multis. Alii dicunt, quod non omne animal gradus currit, nec omnis virtus hilaritas est risus; sed de istis est michi modica vis, quia scio, quod talia verba sumuntur large et proprie secundum quotlibet gradus equivocos, analogos et univocos, ut aqua dicitur currere et sagitta volare secundum quandam analogiam ad motus animalium; et sic vulgus non vocat homines nisi eos, qui virilem etatem attingunt; ita adhuc restringunt alii ad animosos; sic non dicunt gressibile currere nisi ad gradum et modum eis notabilem moveatur, et ita de aliis; sed non decet philosophum sic loqui. Sed sicut concedit omne animal rationale esse hominem, sic concedere potest omnem virtus hilaritatem esse risum, et sic de ceteris. Aliter autem difficultant alii, si cursus, locutio, risus, et ceteri huiusmodi extendentur, et si sic, cum omnis forma sit simplex et invariabilis secundum Autorem Sex Principiorum libri sui, sequitur, quod quelibet pars talis forme sit eiusdem denominationis cum toto. Ex quo sequitur, quod quotlibet partes hominis currunt, locuntur, rident etc., eo quod omni cursu subiectum suum primum currit; et ita de aliis.

Equivocations in language with many such the philosopher need not trouble himself.

A question is raised whether actions may not be attributed to the parts of the person who performs them.

Sed hic dicitur, quod talia sunt aggregata ex multis actibus et formis diversorum generum; ideo non sortiuntur legem simplicitatis forme pure unius generis, ut currere dicit movenciam gressibilis pedum suorum et aliorum membrorum et requirit indubie quotlibet motus contrarios et quietes interpolatas, ut patet subtilius consideranti progressum animalium, tremorem et similia.

Such words expressing acts do not deal with simple genus but with aggregates.

2. Post illud lacuna 8 seu 10 litterarum in cod. 8. Post Num. lacuna 4 fere litterarum in cod. 23. et ceteri] cod : et cecati. 36. Cod : interpolatas

2, 3. Sap. VII 24. 8. Num. 22, 28. Gen. 3, 1. 25. Cf. Gilberti Porretani Sex Principiorum lib. cap. 1 (Ed. opp. Arist. Ven. I 31^a): Forma est compositioni contingens, simplici et invariabili essentia consistens.

Unde videtur michi, quod talia extenduntur secundum partes aggregatas, ut cursus habet motum unius tibie ad anterius et motum alterius ad posterius, et sic de brachiis; alias autem partes habet quiescentes cum oportet omnem motum inniti fixo vel immobili, ut homo 5 innititur terre pausando cum uno pede, dum movet alium; in tantum quod mundus non posset circumrotari nisi super axem terminatum ad duos polos quiescentes, et omne motum innititur Deo immobili. Et hinc moventur philosophi ponere Deum immobilem, cui omnia 10 mobilia oportet inniti sive agant sive paciantur. }

F. 212

Thus going is
an aggregate,
composed of
many partial
actions

Progressio ergo habetur pro actu parciali aggregato, ut post dicetur. Nec sunt in instanti, sed intercise partes huiusmodi aggregatorum; ideo non sunt omogenee; ideo habet pro partibus quantumlibet dispares motus. Ideo 15 cursus vocatur nunc motus nunc accio et nunc aggregatum, et hinc equivocant grammatici concedentes, quod homo currit formaliter cursu et currit cursum, id est, currendo causat cursum; et sic loquitur loquela, et equivoce loquitur loquelam et sic de ceteris actibus verborum 20 absolutorum. Patet ergo, quod non sequitur pars hominis habet partem cursus, ergo ipsa currit, quia motus partis non est cursus. Risus autem non est per totum hominem, sicut nec locutio etc., que fiunt limitatis partibus, aliis partibus ociantibus quo ad illud. Nec partes primo 25 subiecte talibus aggregatis denominantur.

Such acts
cannot be
predicated of
God though He
causes them.

Istis notatis patet tercio, quod si Deus currit, tunc movet membra sua gradiendo velociter; quod quia non facit, ideo non sequitur facit cursum, ergo currit. Quamvis enim omnia membra animalium sint sua, non 30 tamen sunt membra sua, et ita non sequitur Deus comestionem, concurrando cum omni comediente, quod exinde comedat, quia comedere est aggregatum parciale suppositale, requirens suum subiectum sumere infra se alimentum ore, masticando gutture suo, ingluciendo etc., 35 que, sicut sunt diversarum rationum, sic fiunt diversis temporibus. Deus tamen generat omne animal, sicut facit omnem creaturam, sed non patitur cum paciente, etsi agit cum agente, sed concurrat cum passo, conservando ipsum et iuvando resistere. 40

Three kinds of
resistences:
1. Termination
of the activity
of the motor

Est autem triplex resistencia Prima est passive, terminare agenciam motoris, et sic loquantur philosophi

8. nisi corr. ex in se in cod. 11. Cod.: habet. 19. Cod.: loquelam.

loquentes omnem motum causari ex resistencia mobilis ad motorem.

Secunda est activa renitencia mobilis, suo agenti contrario, et taliter non resistit alia pars celi suo motori, sed sublunaria, habencia motores illis contrarios, qui movendo moventur; omnis enim accio est racione contrarietatis inter agens et passum, vel racione contrarietatis inter terminum a quo accionis et terminum ad quem. Neutro autem istorum modorum resistit Deus. Sed primo modo loquendo videtur, quod omnis creatura resistit potencie Dei. Et secundo modo loquendo videtur corpus fetulantis resistere anime sue, et omnem peccatorem resistere Deo. Unde Actuum 7° dicit Stephanus: „Vos semper spiritui sancto resistitis.”

II. active
opposition on
the part of the
thing moved.

Resistere tamen tercio in communi significacione sonat in impedimentum, qualiter loquitur Apostolus ad Romanos 9° „Voluntati eius quis resisteret”? Et isto modo sepe dicit scriptura, quod nichil potest Deo resistere.

III. Hindrance.

Non ergo sequitur: Deus concurrit cum passo, faciendo eius resistenciam, ergo Deus resistit alicui altero istorum modorum, cum Deus non innititur cum agente, nec resistit cum paciente, sed modeste regnat totum mundum; ideo non est ymaginandum, quod alia creatura potest impedire vel superare Deum, frustrando eum a fine, quem intendit, movendo aut inclinando creaturam; sed Deo continue agente quamlibet creaturam contingit creaturam rationalem niti quo ad aliud, contra suum consilium vel preceptum, et tunc dicitur talis creatura contraria suo agenti sibi resistere, et specialiter, si habeat bonum instinctum a Deo, quem gratis extinguit vel omittit quo ad prosecutionem; tales enim in vanum gratiam Dei recipiunt | secundum Apostolum secundo ad Cor. 6°, cum inclinancia ad bonum sit a Deo non volente amplius inclinare sic, quod voluntas Dei et finis, quemcumque ipse intenderit, semper impletur, et per consequens Deus non intendit finem impeditum, sed agit; quod si agens naturale nititur ultra hoc, quod agit ad extra, tunc Deus resistit sibi tercio modo impediens, ne ultra modum a

28. Cod.: niti 9 ad 4d 9 suu. 34. Cod.: valente.

13. Act. 7, 51. 17. Rom. 9, 19. 33. 2 Cor. 6, 1: ne in vacuum gratiam Dei recipiatis.

Deo volitum agat; taliter enim dicit Jacobi 4° Deum superbis resistere.

Assumptum tamen habet difficultatem, cum Deus moderat omnem appetitum et nisum nature create, ideo certum est et satis pro presenti, quod nichil non voluntarium appetit vel nititur, nisi secundum divinum beneplacitum sic, quod Deus vult ipsum sic niti vel appetere, etsi non velit datum finem, quem appetit, esse executum; et ita non sequitur Deus resistit isti agenti, id est impedit ipsum, ne habeat datum finem, quem appetit; 10 et concurrit cum eodem agente; ergo resistit sibi ipsi, quia ideo concurrit vel agit ad hoc, ut idem agens habeat datum finem.

The measure of all created things and consequently of act & tv and resistance is God's goodwill and pleasure.

Et per hoc patet, quod omnes mesure create attenduntur penes divinum beneplacitum vel eius ordinanciam 15 quo ad causam, ut magnitudo, latitudo vel longitudo corporis, intencio qualitatis, velocitatis, accionis et bonitatis cuiuslibet creature est tanta, quod Deus hoc vult; sed quia volucio Dei est nobis incognita, nisi de quanto signa naturalia sibi contestantur, ideo querunt moderni 20 alias mensuras inductivas, penes quas quo ad effectum possumus huiusmodi mensurare; et pro maiori parte impertinenter et minus scolastice. Hoc autem certum est, quod si proporcio completi moventis sit minor, tunc velocitas motus sui est minor; et intelligo per propor- 25 cionem ydoneitatem quomodolibet creatam ad velociter moyendum et econtra, ut minor est talis proporcio resistencie est motus minor. Nec sequitur, quod motus posset esse in vacuo, nec quod Deus, si immediate moveret celum, moveret ipsum subito, et sic de aliis 30 hodie famosis, nisi forte arguitur tamquam ex impossibili; sed satis est philosopho, quod quantum est de ratione passi vel medii tardantis et remittentis ipse dividendo intentum moventis sic esset in talibus casibus, et tale est argumentum ad hominem contradicentem. Nam si 35 Deus esset virtus in materia, tunc esset potencia mere naturalis non libera, et per consequens moveret celum, secundum ultimum, quod posset; vel si vocetur anima celi virtus in materia, certum est quod arguitur ex impossibili, sicut patet ex conclusione deducta. Si enim 40

10. Cod.: datū fan finē.

1. Jac. 4, 6.

Deus esset anima orbis, cum non potest habere finem, gracia cuius moveretur citra illud, quod posset, moveret secundum sui ultimum, sicut anima movet arterias motu pulsus, nisi de quanto limitatur a causa superiori; cum
 5 ergo motus celi sit quasi vita viventibus ex 8^{uo} Phisicorum, Deus, si immediate moveret, cum non potest habere superius ipsum limitans, moveret illimitate apponendo nisum quante posset, sicut facit quelibet forma intrinseca.

8. *Cod.*: nifū qñ qñte (qñ *linea obducta deletum*).

5. *Cf.* Arist. Nat. Ausc. 8, sect. 32 et 33, *vide supra*, pag. 22, l. 2.

CAPUT SEXTUM DECIMUM.

Solution of
second difficulty
p. 105.
Is God's
co-agency with
creatures
unl.m.ted?
At first sight
it would
appear so,
since whatever
God can do
per se he can do
in conjunction
with a creature
however weak.

Ulterius stat difficultas secunda, si Deus potest cum quolibet agente secundo quantumlibet concurrere, et renitenciam passi quantumlibet suspendere et promovere sine variacione potencie creature; et videtur, quod sic, 5 quia Deus libere contradictorie coagit | nunc plus et nunc minus. Ergo, cum agencia Dei sit totaliter distincta ab agencia creature, Deus potest ipsam quantumlibet intendere; sic enim potest musicam facere trahere quantumlibet grave cum contractu agencium secundorum; cum ergo 10 coagencia Dei sit efficacior quam coagencia creature, multo magis cum sua coagencia facere causam secundam quantumlibet debilem agere quantumlibet difficilem accionem. Item, quidquid Deus potest per se agere, potest et agere cum coagencia cause secunde, si ipsa 15 potest cum Deo concurrere coagendo, cum nulla causa secunda potest ipsum impedire; sed per se potest omne agile a creatura quantumlibet celeriter producere; ergo et cum causa secunda coagente. Item, quam velociter potest Deus movere hoc grave ut quattuor ad locum 20 suum naturalem in medio universalissimi ut unum, tam velociter sufficit ipsum ex illa gravitate, ut quattuor movere se ipsum, sed infinitum velociter, ymo subito sufficit Deus movere hoc grave versus locum suum, ergo etc. Maior patet ex hoc, quod tale grave haberet 25 continue appetitum, et nisum apponeret, ut esset in loco suo, ergo continue moveret se, et per consequens, cum motus solis non componitur ex suis partibus intensis, sequitur, quod totale motum sufficit producere. Si enim motus solis componitur sic intensive, tunc infinitum 30 remissa est aliqua eius pars; et cum idem sit remissio motus et eius tarditas, sequitur, quod infinitum tarda esset aliqua pars eius; sed non est dare mobile, quod

8. Cod.: ⁱⁿ exted'e 9. Cod.: p̄t th'e musica 10. Cod.: co'igendo.

sic tarde movetur, ideo realiter nullus motus, specialiter in quantitate, componitur ex suis partibus intensivis, et per consequens non est parcienda appropriata pars motus Deo, quam non producit mobile. Ista via tenetur
5 communiter tamquam oppositum heresis derogantis potencie divine infinite.

Sed contra istam sic. Quam limitata est aliqua natura creata ad denominationem vel finem aliquem, tam limitata est quelibet potencia activa creata ad actum
10 suum; sed multe nature create sunt limitate ad fines, ultra quos non possunt de alia potencia; ergo per idem et quelibet potencia activa creata est sic limitata quo ad actum suum. Consequencia patet per locum a sufficienti similitudine, sicut et minor assumpta. Et
15 minor patet illis, qui dicunt in talibus divisionibus potencie affirmativam de maximo. Similiter quelibet potencia activa est eo intencior quo plus potest active, sed secundum istam viam quelibet qualitas de secunda specie qualitatis infinitum potest non augmentata nec
20 diminuta; ergo est infinitum intensa, et per consequens suum subiectum est secundum ipsum infinitum potens; ut si albedo sine intensione sufficeret denominare subiectum infinitum intense album vel infinitum immutare sensum, esset infinitum intensa. Aliter enim nulla qualitas posset
25 esse instrumentum agendi sui subiecti secundum ultimum sue potencie. Similiter iuxta istam viam non oportet ponere aliquam qualitatem intendi vel remitti, ymo nullam inesse subiecto pro accione perficienda; nam ex intencione operationis sentite non sequitur naturaliter
30 intensio forme principiantis operationem; tamen potest esse, quod Deus eternaliter statuit efficacius concurrere cum subiecto sine dacione forme vel fine intensionis; quis ergo scit, si Deus sic facit? Nec valet dicere, quod preter communem cursum est, quod Deus sic concurrat,
35 quia ex dubio cuicumque, qui non est consiliarius Dei, Deus rariter statuit sic concurrere sine dacione forme, et sic nulli tribuit potestatem quicquam arbitrarie
40 faciendi vel miracula aut talia quecumque operandi, cum ipse potest concurrere cum quacumque creatura sine dacione dispositionis, potestatis vel virtutis, et, quantumcumque potens aliquid fuerit, ipse potest subtrahere concursum suum, quod ipsum fiat quantumlibet

Reply.
since creatures are limited to certain ends, their active power is limited to the same extent.
Hence the previous supposition is wrong.

32. line] *cod.*: sine. 42. *Cod.*: q ipm ep ipse fiat.

insufficiens ad agendum; et certum est, quod vulgariter dicta de communi cursu nature non adjuvant communiter sic dicentes, quia nemo scit quis est communis cursus nature; ymo de vi vocis sequitur, quod Deus in tali efficaci concursu miraculose disponit creaturam, sicut⁵ indisponit potenciam, a qua subtrahit concursum; et talis dispositio aut indispositio vocatur de vi vocis potencia, virtus vel qualitas supernaturalis, quia aliter non esset membrum ad probandum, quod Deus dat aliquam qualitatem supernaturaliter preter communem¹⁰ cursum nature; et forte talibus evidenciis involuti sunt, qui negant creaturam quicquam agere, sed Deo attribuunt totum opus, quia indubie, si omnis nisus naturalis creature suspenditur a Deo, tunc ipsa non naturaliter agit opus, licet Deus utatur ipsa tamquam pure passo.¹⁵

To solve this question we must examine God's action *ad extra*. It is sixfold accordi g to Fitz Ralph

Pro solucione istius materie oportet acute prospicere dicta de agencia Dei ad extra; quod ut fiat recensius, notandum secundum dominum Ardmacanum libro 17° de questionibus Armenorum capitulo secundo et infra, quod sextupliciter potest intelligi Deum agere ad extra.²⁰

Primo pure creando, sicut in principio mundi condidit creaturas, et in illo genere creandi sunt multi gradus, ut tactum est superius.

10. Cod. : *sup^aaler^u* (= *supernaturaliter*)

18. Liber hoc loco a Wicliffo commemoratus editus est sub titulo: Summa Domini Richardi Radulphi Archiepiscopi Armachani de Erroribus Armenorum, emendata a Joh. Ludoris. Parisiis. Joannes Petit MDXI, Fol. (Cf. Panzer *annal. typogr.* VII, pag. 554) quae editio mihi praesto non fuit; idcirco codicis Palatini Vindobonensis 4819 qui quaestiones hoc loco commemoratas exhibet, ope afferre visum est, quae ineunte cap. 2 libri XVII leguntur, atque duas priores agendi divini rationes secundum Wiclifi expositionem bene illustrant (cod. fol. 266'): Unde consequenter compellimur responsionem inquirere ita, ut non negemus encium acciones; ut igitur rumorum vigorem plenius agnoscamus, naturam radices primitus expedit inscrutari. Igitur volo te acute advertere, quod Deus dicitur multipliciter agere creaturas. Uno modo, causando aliquid proprie, sicut in principio egit celum et terram, nullo eis supposito, nisi se ipso, et hoc modo accionis legitur Deus requievisse die septimo ab omni opere, quod pararat Gen. 20 capitulo. Nec extunc quitquam, ut estimo, ita egit, ne esset primordialis institutio demonstrata. Alio modo dicitur Deus agere non causando, sed immediate et sufficienter supponendo causam materiale sive subiectum, in quod agit, per quem modum agit sive fingit, ut verbo utar scripture, animas etsq.

Secundo modo agit Deus producendo spiritum rationalem; presupponendo ex lege nature materiam dispositam per agens naturale secundum; et isto modo fingit vel creat animas intellectivas.

2 By creating the soul.

5 Tercio modo agit Deus graciosè pure per se pro supplezione, quam supponit, ut contingit in miraculis suscitando mortuos, dando gratiam et similia, et omnes iste tres maneries agenciarum soli Deo possunt competere; et de istis intelligitur illud Io. 5to: „Opera, que ego
10 facio, testimonium perhibent de me, quia pater me misit.”

3. In miracles and in giving grace.

Quarto modo agit Deus coassistens tamquam virtus moralis effectiva, sive Deus non possit per se solum ipsum efficere, ut sunt actus anime et similes effectus,
15 qui non possunt per se esse, sive possit, ut sunt creature absolute, et sic, ut dicit, non attingit Deus immediate ad actum, et isto modo intelligit illud Matth. ultimo: „Egressi autem predicaverunt ubique domino cooperante.”

4. As an active moral power, quickening man's soul

Quinto modo agit Deus conservando causas agentes.
20 Et sexto ordinando ipsas cum suis effectibus.

5. In upholding all active causes

In quarto modo agendi non est alia accio Dei quam cause secunde. In quinto modo accio Dei precedit accionem creature, et in sexto modo accio Dei subsequitur accionem creature. Nam sicut prius est Deum
25 conservare vel sustentare causam secundam, quam est ipsam agere ad extra, sic posterius est Deum ordinare causam agentem cum suo producto, quam est ipsammet agere. Sed supponendo, quod solum absolutum sit proprie agibile et quod Deum agere aliquid non ponit, nisi
30 Deum esse et idem agi secundum eius beneplacitum, patet ulterius, quod Deus nichil agit ad extra, nisi creaturam absolutam, et ipsammet eo ipso agit, quo ipsa agit.

6. And in ordering them with their effects.

Ideo, ut generalius loquar, est necessarium ex suppo-
35 sitione, quod Deus faciat omne factibile positivum.

God does every thing positive that is done

Quod ut conformius declaretur secundum sensum beati Augustini et aliorum sanctorum, qui profundius sapuerunt, supponendum est unum Deum esse, quod
40 solum sit necessarium simpliciter esse essenciam absolutam.

This truth rests in the recognition of the one only God.

14. *Cont* : p^{re}dic^{te} effie^{re}.

α. Jo. 6, 36.
pag. 147, l. 6.

18. Marc. 16, 20.

37. Augustini] cf. *infra*,

The universe
springs from
the first truth.

Secundo, notato quomodo omnem actionem transeuntem oportet procedere ab actu immanente, patet, quod oportet totam universitatem sensibilem produci a prima veritate.

Created being
has four
degrees of
production

Et tercio, ut ista materia planius concipiatur per modum narrandi, notandum, quod res creata secundum quadruplex suum esse habet quattuor gradus notabiles producendi.

a. Intelligible
being.

Primo enim producitur omne producibile | a Deo ad extra intra secundum esse intelligibile, et omnis talis productio est absolute necessaria, consequens formaliter primum necesse esse.

b. existence in
the intention of
God.

Secundo modo producitur res secundum esse intentionale, cum Deus intendit et vult eternaliter rem illam non solum fore, sed existere actualiter suo tempore, et omnis talis productio est contingens, sed eterna; et omnis talis producencia vel productio, cum sit adductiva, non operacio, licet ab aliquibus vocetur, facit, sicut Deus eternaliter facit me fore.

c. actual
existence in the
genus or
species.

Tercio modo producitur res in esse actuali ad extra, quod esse vocatur esse existere. Et hoc contingit dupliciter: vel in suo genere, specie vel ratione speciali, et isto modo omnes creature producte sunt ad extra in primo instanti mundi. Nam genealogia vel arbor successiva cuiuslibet speciei naturalis habuit tunc aliquam partem subiectivam vel rationem causalem, et ad hunc sensum intendit beatus Augustinus, quod Deus, qui vivit in eternum, creavit omnia simul, ut dicitur Eccli. 18°. Et istam voco ego operationem Dei conformiter cum beato Augustino et scriptura, et a tali operatione cessavit Deus non condendo novam speciem die 7°, ut dicitur Gen. primo. Numquam enim post sextum diem quicquam fecit, nisi quod ante produxit in sua causa generali, vel speciali, vel seminali, vel materiali.

d. individual
existence.

Sed quarto modo produxit Deus creaturam secundum propriam existenciam vel successive vel subito solum producit pro illo instanti, que primo creatura habet propriam existenciam. Et tercius modus producendi vocatur a doctoribus opus condicionis. Sed iste quartus modus

26. Cod. *ronē item cal.* 42. Cod. *po qm̄ o*

26. Eccli. 18, 1: Qui vivit in aeternum, creavit omnia simul.
32. Gen. 2 (n. 1), 3

Vocatur opus administrationis. Omnes enim creaturas condidit Deus in primo instanti mundi ad minimum in suis causis secundis, vel materialibus, vel specialibus, vel universalibus, et post administrat individua tempore congruo suo genere. Ista sententia patet per beatum Augustinum 5° super genesim ad litteram capitulo 21° et infra et libro sexto capitulo 13° et alibi multis locis. Nec est putandum, quod Deus desinit conservare aut sustentare creaturam, cum ipsam produxerit in propria existencia, sicut carpentarius relinquit domum, cum ipsam fecerit, quia si hoc posset facere, non esset omnipotens.

Unde quinto modo accipitur agencia Dei ad extra pro sustentanda vel conservanda eius essentiali; sicut enim laminosum sustentat lumen et mobile motum, sic Deus modo ineffabili sustentat sustentatione essentiali omnem creaturam tamquam agens extrinsecum quo ad essenciam et tamquam sustentans intrinsecum quo ad intimum illapsum; et de tali operatione intelligitur illud Joh. 5to: „Pater meus usque modo operatur, et ego operor.”

Unde Lincolnensis in quadam epistola missa magistro Ade de Marisco, querenti, si Deus est forma rerum, ostendit ex multis dictis beati Augustini, quod sic; et post adducit ex sensu beati Augustini tres rationes ad illud.

God is the Form of all things. True proof of this form Grosseteste

Prima, talis forma diffinitive est, qua res est formaliter; ut humanitas, qua homo est homo, forma hominis est; sed Deus se ipso est formaliter illud, quod est; ergo, cum deitate Deus est, sequitur, quod illa deitas sit forma.

Deity is the form of God, as humanity is of man

1^a God = sustentat.

6. Aug. De Genesi ad litteram V, 21 (*Migne XXXIV 375*): „... nonne confirmat non solum totam istam mundi partem rebus mortalibus et corruptibilibus deputatam, verum etiam vilissimas eius abiectissimasque particulas divina providentia regi? Ibid. VI 13, 20 quod caput ad creationem primi hominis respicit. 18. Jo. 5, 17. 20. Cf Roberti Grosseteste episcopi quondam Lincolnensis Epistolae, I (*Edited by Henry Richards Luard, London 1861, pag. 1—17*) et imprimis quae leguntur, pag. 3. Ex ratione quoque formae argui potest, Deum formam esse, quia forma est, qua res potest esse id, quod est, velut humanitas, qua homo est homo, forma hominis est. Deus autem se ipso est id, quod est: se ipso enim Deus est, quia deitate Deus est, et deitas Deus est. Quapropter cum id, quo res est id, quod est, forma sit, Deus forma est. Item quis non concedet sic etc

Since God is
formosus and
speciosus, he is
form and
species.

Item, quis non concederet Deum formosum et speciosum esse, ergo ipse forma et species est, cum nichil sit in ipso formaliter et per se, quod ipse non sit; sicut ergo est iusticia, qua est iustus, eo ipso quod iustus, sic est formositas et speciositas, eo ipso quod est formosus et speciosus.

Form is the
completion of a
thing (cf. Plato's
doctrine of the
sou) and God
is absolute
completeness.

Item forma nonnisi complexio rei et eius perfeccio; sed Deus est complexio incompletibilis et perfeccio imperfectibilis, ergo per idem est forma informabilis, qua penitus sine defectu immutabilis, et indubie iste positiones efficaciter concludunt aput rationem sapientes de quiditate forme, modo quo tactum est tractatu de substantia. F

Various
meanings of
"Form"
according to
Grosseteste.

Unde pro ulteriore declaracione sic scribit Lincolnensis ibidem: "Ut autem clarescat, quomodo Deus est forma creaturarum, cum non sit pars earum substantialis completa, significaciones huius nominis "forma" sunt aliququaliter exemplande.

I. As model or
pattern.

Dicitur enim forma exemplar, ad quod respicit artifex sutor, ut secundum ipsum formet soleam; dicitur forma solee, et sic vita honorum, ut ad eius similitudinem mores nostros formemus, dicitur nobis forma vivendi." "Unde cum artifex habet in anima sua artificendi similitudinem, respiciendique ad illud, quod in mente gerit, format ad eius similitudinem suum artificium, ipsa artificii similitudo in mente artificis forma artificis dicitur."

II. As mould.

Secundo modo dicitur "forma exemplar, cui materia formanda applicatur, et per applicationem ad illud recipiat materia formam ymitatoriam illius, cui applicatur, sicut dicitur de sigillo, quod ipsum est forma cere

10. *Cod.*: positus sine defectu
Robertianus

22 artificendi | artificii faciendi *textus*

13. Cf. *ibid.* ubi supra (Ed. c. pag. 4): Ut autem aliquo modo clarescat, quomodo ipse sit forma creaturarum (non enim sic est earum forma, velut pars earum substantialis completa, ex qua et materia fit aliquid unum), significaciones — aliquatenus sunt explicandae. Dicitur itaque forma exemplar . . . etc. Quae inde usque ad Hec ibi sequuntur ad sensum a Roberto Grosseteste expositum conformata sunt, sed mirum in modum conversa atque immutata; velut sententia: Unde cum — artificis dicitur in *textu Robertiano* verba forma exemplar — forma statuac excipit, non ante posita legitur; reliqua autem non modo non verbotenus, sed ne ex sensu quidem apte reddita sunt.

sigillate; et de argilla, in qua funditur statua, dicitur, quod ipsa est forma statue."

Sed tercio modo dicitur de forma intrinseca, que est prima perfectio rei, et sequitur ibidem ymaginatio subtilis. Ymaginare inquit unum architectorem, habentem in mente formam cuiuslibet artificii et ymaginare illius voluntatem tam potentem, ut se sola possit applicare quamcumque materiam formandam ad formam exemplarem in mente, ut figuretur et formetur ad eius imitationem. Ymaginare tercio, quod tota materia sit de se fluida, quod non plus possit remanere in forma recepta ab exemplari in mente architectorum, non continue applicata eidem, quam potest aqua fluida manere figurata figura sigilli sigillo amoto; sic utique est verbum Dei patris forma, figura vel exemplar artificis omnium creaturarum, formans, continue conservans et sibi applicans singulas creaturas; nec mirum, si uni des vitam, alii sensum et tercio intelligenciam, cum sit unum exemplar, quia est forma vitalis et voluntaria, ordinans de sua unitate secundum eius partes iuxta exigenciam naturalis ordinis, imprimens in singulas creaturas secundum rationes vitales in ipso formas illis debitas. Unde Io. primo "Quod factum est in ipso, vita erat". Hec ibi.

Et potest iste sensus deduci ex ratione invincibili et auctoritate scripture. Nam ubicumque Deus causat, ibi est; sed necessario ubique causat, ergo necessario ubique est, et nedum hoc, sed non existente aliquo loco extenso, sed creatura spirituali, adauc Deus esset in omni tali; ymo non existente aliqua creatura Deus esset in quotlibet veritatibus eternis, et sic in se ipso, cum omnes ille sunt idem essentialiter cum eodem; quis enim dubitat, quin quelibet pars universitatis sic componens gracia Dei ipsam causantis finaliter, et preter hoc eciam ad omnem punctum universitatis sint quotlibet veritates absolute necessarie? Sed impossibile est causatam esse, nisi habeat causam suam secum. Ergo ad omnem punctum mundi est prima causa, sicut enim ubique est, quod nichil simul est et non est, quod nulla creatura est dominans, sed ab eo causatur,

3. As the Idea in the creative mind

In this sense the word verbum patris is form, figure and pattern of all creatures.

God who is everywhere causative is necessarily everywhere present, and he would be so even if nothing had been created.

3. Cod. protata 30. dom nans) cod. 7 duas.

1. J. 1, 3 et 4.

sic ubique est ipse causans, cum non habet rationem, secundum quam foret alicubi, nisi propter suam causanciam; substantie enim indivisibiles non habent esse alicubi, nisi ratione operacionis sue vel sue causancie.

Ideo vel nega Deum esse alicubi vel concede ipsum⁵ esse ubique. Qui autem modus negare Deum alicubi esse eo, quod nullicubi est dimensionaliter, haberet negare ipsum agere vel causare, quia nullicubi sic facit univoce cum creatura. Nimis ergo leviter sapiunt, qui dicunt rem nullicubi esse eo, quod nullicubi est¹⁰ dimensionaliter, quia tunc quotlibet forme substantiales accidentales numquam essent. Philosophi tamen dicunt, quod que nusquam sunt, numquam sunt, ymo ponunt multos modos essendi unius rei in alia. Unde naturales philosophi, ex motu eum convincentes dixerunt, quod¹⁵ fuit potissime in circulo equinoxiali, quia ibi solum credunt esse fontalem et summum gradum motus; sed si immediate causat quidlibet causatum, patet consequi ipsum esse ubique; ideo methaphisicus, considerans Deum sub ratione causandi, habet dicere, quod est²⁰ ubique, sicut naturales, considerantes ut motorem, dicunt, quod secundum originalem eius movenciam est in celo, et non in terra, ut patet 8° Phisicorum in fine. Ergo Deus adest nobis summe intime illassis, sicut et omnibus causatis eo ipso, quod sunt. Unde Actuum^{10^o 23} dicit Apostolus Atheniensibus de Deo ignoto, quod non longe deest ab unoquoque eorum. "In ipso enim vivimus, movemur et sumus", quasi dicit Deus est locus spiri-
tualiter contingens et taliter sustentans essenciam, actum primum vitalem et actum secundum quemcumque. Est³⁰ enim Deus veritas prima, quam metafisici vocant necesse esse, a qua producit tota universitas creata, tamquam veritas ab eo divinata, ita, quod omnes creature sunt quasi indumentum eius et ipse basis cuilibet; ideo dicitur plenus veritatis Io. primo, habens omnes creaturas³⁵ quasi circumstantias ab eo dependentes, sicut universitas accidencium dependet a substantia. Unde Psalmo 105° dicitur amictus lumine, id est forma creata sicut vestimento; et Job 40° Deus ostendens inferioritatem Job ad

23. Cf. Arist. Nat. Ausc. VIII 10, 9 (Ed. Par. II 366, 41 ss.):
Τὸ δὲ γὰρ πρῶτον κινεῖν, αἰδίων κινεῖ κίνησιν, καὶ ἄπειροι χρόνοι
φανερὸν τοίνυν, ὅτι ἀδιαιρέτων ἐστὶ καὶ ἄμερῆς, καὶ οὐδὲν ἔχον
μέγεθος. 24. Cf. Act. 17, 27. 25. Act. 17, 28. 35. Jo. 1, 9 et 12.
37. Ps. 103 (non 105) 2. 39. Job. 40, 4—9, contere impios Vulg.

Deum propter defectum induicionis huius creaturarum ait: "Si habes bracchium, sicut Deus, et si voce simili tonas? Circumda tibi decorem et in sublime erigere, et esto gloriosus, et speciosis induere vestibus.

5 Disperge superbos in furore tuo, et respiciens omnem arrogantem humilia: Respice cunctos superbos et confunde eos et contere eos in loco suo. Absconde eos in pulvere simul, et facies eorum demerge in foveam; et ego confitebor, quod salvare te possit dextera tua";

10 quasi diceret, si habes potenciam, ut Deus, tunc supports singulas creaturas quasi vestimenta tam corporeas quam incorporeas. Secundo, si habes regimen universale totius universitatis corripiendi impios et eos deprimendo.

Et tercio, in extremo iudicio puniendo ostende hoc in

15 execucione; et tunc concedam te esse Deum. Unde philosophice describit unus 24^{or} philosophorum Deum,

quando dixit Deum esse circulum intelligentem, cuius centrum est ubique, et circumferencia nusquam; ipse enim replet et continet orbem terrarum, ut dicitur

20 sapientie primo; quia omnia per ipsum et in ipso facta sunt, "et ipse est ante omnes, et omnia in ipso constant", ut dicit Apostolus ad Col. primo. Ex qua

auctoritate patet, quod universitas creata effluit ab ipso creante et recipitur in ipso sustentante, quia

25 omnia per ipsum et in ipso; et tercio continetur ab ipso gubernante, cum sit ante omnes creaturas, in quo omnes ille constant, ne fluant in nichilum. Ex istis dictis colligere potes, quod due priores producencie, quibus Deus producit creaturas, quantumlibet pretendunt naturaliter earum existenciam. Ideo dicitur pro-

ducere quasi procul ducere. Secundo patet, quod sicut opus administrationis distinguitur ab opere conservacionis, sic opus conservacionis distinguitur ab opere cooperacionis. Nam pro-

35 ducencia, qua Deus operatur creaturam in existencia, solum est, quando creatura producit in existencia; sed conservancia Dei est continua a primo instanti

Distinction
between
conversation
and
cooperation:
they are related
in the order in
which they are
here placed.

1. Cod.: speciosus. 5. Cod.: disperde. 6. cunctos] cod.: amicos.
29. Cod.: quantul3. 33. opus] cod.: tepas.

16. Cf. libellum, quam H. Denifle, *Archiv für Literatur und Kirchengeschichte*, II (1861), p. 427 sq. publici iuris fecit, atque ibidem sententiam philosophi alterius: "Deus est spera, cuius centrum ubique, circumferentia vero nusquam." Cf. etiam de Eccles. a, p. 100. 20. Sap. 1, 7. 22. Col. 1, 17.

creature usque ad finem. In successivis autem mutuo correspondent conservancia Dei et eius operancia, sed in permanentibus | producencia precedit temporaliter in F. 25 successive factis, et conservancia sequitur temporaliter, sicut in subito factis producencia est subita, et conservancia temporalis, incipiens pro eodem instanti; et quod cooperancia Dei distinguitur ab eius conservancia patet ex hoc, quod conservancia Dei formaliter sequitur ad existenciam creature, sed non sic cooperancia Dei, quia illa requirit operacionem creature, que est accidentalis sue essencie.

Omnes tamen iste non sunt nisi relaciones rationis, cum Deus nullum nisum apponit in aliqua operacione, sed volendo dicit quod posita causa completa facta sunt quecumque factibilia in actu, ita quod ista tria se habent in ordine; generativa Dei respectu creature, conservancia eiusdem et cooperancia cum eadem; ideo planum est, quod coagencia Dei cum creatura ponit plus quam conservancia eiusdem; non ergo causa completa agencie Dei cum creatura est eius conservancia cum principiis aliis causantibus agenciam creature.

God is the cause of the action in which he cooperates.

Deus ergo non agit cum creatura, nisi active modo suo comproducat terminum accionis, quod eo ipso sit a Deo, quo ille terminus producitur secundum divinum beneplacitum, et utrobique in omni operacione communi Deo et creaturis Deus tenet principatum, cum prius movet creaturam ad agendum, quam ipsa agat, et in comparacione utitur creatura, ut suo instrumento, ponens se principium et finem operis. Et isto modo potest dici Deus immediate agere quamlibet accionem ad sensum superius expositum, licet Dominus Ardmacanus libro 17° de questionibus Armenorum capitulo 17° dicit, quod nec audet idem negare, nec temere affirmare.

Immediately God cannot directly cooperate with the creature in any act.

Supposito igitur isto modo agendi loco quarti modi agendi Doctoris, cum non sit laudabilis similitudo

28. Cod.: pones.

29. Cf. Riccardi Fitz Ralph de Quaest. Arm. 17, 17 (cod. Vindob. 4819, Fol. 275 b): *An iste modus, quem conaris inducere, probari valeat ex scriptura, scilicet, quod Deus immediate coagit omni agenti creato, sicut immediate sustentat creaturas, sive conservat cum conservante, sive sustentante creato, negare non audeo neque temere affirmare.* 34. Quarti modi agendi Doctoris] cf. verba ex Thomae Bradwardini De causa Dei III 6 supra allata, pag. 123.

agencie Dei ad agenciam virtutis sic, quod Deus non immediate attingat opus, dicitur ad principalem difficultatem, quod Deus non potest concurrere cum qualibet creatura coagendo cum ea quamlibet accionem, ut non potest facere creaturam non-rationalem intelligere, et sic de aliis speciebus accionum, que non possunt per viam nature istis competere.

Sed notata tota multitudine specierum operacionis, que potest naturaliter alicui competere, Deus potest in qualibet tali agencia quantumlibet intendere; sed non nisi fortificando agens secundum, vel dando sibi novam potenciam, quia ad hoc, quod agens secundum sic noviter agat postquam perante non suffecit, oportet quod habeat novam sufficienciam ultra posse loycum, quod est absolute necessarium. Et illam sufficienciam voco ego potenciam de secunda specie qualitatis. Unde ponentes qualitatem de secunda specie qualitatis esse rem, que potest per se existere, habent dicere iudicio meo, quod ipsa potest esse subiectum intensionis, recipiendo in se per alteracionem sufficienciam a Deo.

Unde posito, quod gravitas coassistat omni puncto terre sine hoc, quod informet Deus, posset fortificare ipsam quantumlibet remissam in sua natura, sic, quod ex sufficiencia adquisita sufficiat quantumlibet celeriter movere terram; sed gaudeant de talibus conclusionibus qui sciunt probare tales qualitates esse; hoc igitur videtur michi philosophicum, quod gravitas est sufficiencia, qua grave sufficit descendere, secundum quam dicitur ipsum formaliter grave; nec aliam gravitatem scio ego probare, et omnis talis gravitas est substanciam esse gravem, que in elementis est naturalis potencia, non qualitas per se sensibilis, quia non est spiritualiter impressiva sue speciei in sensum, sicut qualitates prime. Grave enim per compressionem infert fastidium sensitivo, sed non facit discernere per se utrum comprimens sit grave vel leve.

Ad primum argumentum dicitur, quod consequencia non valet, quia, ut patebit, sicut | nullum tempus potest esse longius, quam de facto erit, sic nulla agencia successiva potest esse intensior aut remissior, quam de facto erit. Sed contra, quod Deus potest quantumlibet intendere eandem agenciam quo ad subiectum tam in

His cooperation extends to strengthening the creature or granting it a novel power

2. God can strengthen any activity to any degree regardless of its original limits

Answer:
1. No activity can be stronger or weaker than it will be in fact

ipso quam in agente secundo; sed tunc daret agenti sufficienciam ad sic movendum. Nec est simile de concursu Dei et concursu instrumentorum agencium secundorum, que univoce concurrunt apponendo nisum eundem gradu agendi et constituendo vere unum agens, 5 quia Deus non potest illa manerie concurrere et supplere, sed longe perfeccius, dando cause secunde sufficienciam, ut in virtute Dei sic moveat; cum enim Deus sic movens intinussimum, non potest concurrere cum coagente secundo, nisi dando sibi virtutem, ut natura- 10 liter per se agat. Non autem sic per se quin in virtute Dei, sed sic per se, quod a principio naturali sibi intrinseco. Illud tamen non capiunt, qui ymaginant Deum concurrere univoce tamquam agens secundum.

2. The relation between agens and passum, between movens and mobile is appointed from the beginning, and, although God has power to determine the swiftest possible movement he does not interfere with the balance of the two

Ad secundam rationem dicitur concedendo consequen- 15 ciam. Verumtamen ex hoc non sequitur, quod sine dacione potencie potest facere causam secundam sic velociter agere. Difficultas tamen est, si Deus infinitum velociter potest movere aliquod mobile, vel aliter quod velocissimus gradus motus possibilis est, quo mobile 20 pro quolibet instanti temporis mensurantis acquirit unum indivisibile materie sui motus. Illud tamen tangit materiam de compositione compositi ex non-quantis; ideo dormiat usque ad tempus suum. Nam verisimiliter credi potest, quo Deus determinat velocissimum gradum motus 25 possibilem, cum nullus motus subitus sit velox aut tardus, sicut nec indivisibile est magnum aut parvum. Ad secundum negatur argumentum. Nam Deus non sufficit commovere grave ut quattuor in medio resistenti universaliter, ut unum, nisi pure tam velociter, ut ipsum 30 sufficit per se movere, cum sufficit dare sibi gravitatem Deus, aut sufficienciam ut ipsum quantumlibet celeriter moveatur, et sic maiorare proporcionem, quam motus consequitur, vel subtiliando membrum, vel preveniendo commocionem parcium medi vel applicando grave se- 35 cundum figuram, densitatem et alias dispositiones nobis incognitas, quibus positus foret proportio vel ydoneitas maior, quam naturaliter consequeretur motus eius. Unde illiterate locuntur, qui ponunt tantam esse proporcionem cuiuslibet resistencie ad impediendum, ne mobile mo- 40 veatur, sicut agentis ad movendum; cum enim proportio illa, quam motus consequitur, sit ydoneitas, patet, quod

tam agens quam passum habet propriam proporcionem, principaliter a Deo ex multis collectam, et sic proportio nuda ponitur agentis ad passum; non est proportio, quam motus consequitur, sed ydoneitas totius agentis ad totum passum.

Nec oportet nos sollicitari, quantum de agente vel passo confert ad illam proporcionem, sicut non oportet nos sollicitari, quam longum sit spacium aut quam velox sit motus; sed cum a sensibilibus non sit expectanda sciencia, ut dicit Augustinus 83^a quest. questione 9°, oportet talia capere ex suppositione. Scimus enim, quod tam de agente corporeo, quam de passo est dare certam partem, que per se tante ageret vel resisteret, sicut suum totum, et quotlibet alie non sic, sed que sunt ista, nescimus sensu ostendere.

Uterius scimus quod Deus multis modis nobis absconditis potest facere miracula, ut ignem posset Deus sic unire et applicare passo, ipsum iuvando ac passum debiliendo, quod quantumlibet velociter ageret in unum, et mittendo aliud, ut patet de camino ignis et de subtractione luminis solaris posset esse per interpositionem opaci in quocumque spacio proporcionato, et sic de retrogradacione vel stacione solis, quam facile est angelum facere data sibi potestate ad hoc, vmo Deus potest proporcionare passum quantumlibet debile, quod nullam agens creatum sufficeret in idem secundum talem applicationem, ut capto frangibili unionis continuitatis sive stante perpendiculariter, ut columpna, sive trahibili ut corda, sic quod non potius frangeretur secundum talem applicationem in una parte quam in alia, tunc, inquam, Deus sustentans suam legem eternam et insuperabilem de equabilitate continencie, ex qua non potest motus procedere, daret tali passo vigorem resistere potius, quam daret soli femine impregnate potenciam necessitantem ad parendum masculum. Talia sunt multa miracula, ut patet de tonitruo, de ictu fulminis et aliis, que agunt secundum leges infrangibiles in virtute maioris

We know that
God works
miracles in
many ways
Hope is not
within our
knowledge or
comprehension

10. Cf. Aug. De diversis Quaest. liber Quaest. 9 (Migne XL 14. Omne, quod corporeus sensus attingit, quod et sensibile dicitur, sine ulla intermissione temporis commutatur Comprehendi autem non potest, quod sine intermissione mutatur. Non igitur est expectanda sinceritas veritatis a sensibus corporis. 20. De camino ignis et de subtractione luminis] cf. supra pag. 127.

mundi, regulante naturas, que credimus Deum se solo efficere, quod tamen non oportet; et isti regule inni-
 tuntur artifices faciendo multas experimentaciones, inten-
 dendo conquassare ova secundum dyametros longitudi-
 nales et sic de multis limitatis a lege nature. Et ex 5
 istis patet, quam facile foret auctori nature ambulare
 super aquam et aerem, aptando super suppositum esse
 ad omnem punctum neutrum, ut sibi cederet. Sed
 quis est hic, qui talia scit facere? Solum unus super
 omnia laudandus, qui est benedictus in secula; nec 10
 est nostrum discernere, musicando subtilitatem sue artis.
 Et de magnitudine potencie dictum est superius; ulterius
 quo ad maliciam accionis et concursum Dei cum agente
 secundo vide secundo libro tractatu tercio capitulo 9°.

3. Cod., expimē^{res.}

6. ambulare super aquam| *Math 14, 25 sq.* 14. Secundo
 libro tractatu tercio]. De Ente sive Summa Intellectualium,
 Lib. II 3. Tractatus de Volitione Dei (*Shirley, p. 3*).

CAPUT SEPTIMUM DECIMUM.

5 Uterius de concursu Dei quo ad actum malum mora-
 liter dicitur a quibusdam, quod non concurrat ad talem
 actum; et isti vie adheret dominus Ardmacanus libro
 17°, capitulo 23. Sed communior via et multo pro-
 10 habilior tenet, quod Deus concurrat ad omnem actum.
 Pro quo notandum primo, quod sicut nulla substantia
 sic nullus actus est per se malus. Patet ex hoc, quod
 malicia in quantum huiusmodi est privatio opposita
 bonitati; sed nullum ens per se in predicamento vel
 15 quomodolibet positivum est per se privativum, ergo nulla
 accio est per se mala. Minor patet ex hoc, quod omne,
 quod per se inest alicui, est vel genus vel species vel
 passio subiecti, et omne tale est positivum, et non pri-
 vacio; ergo etc. Constat namque, quod nulla privatio est
 20 per se superius alicui positivo, quia tunc esset dare pre-
 dicamenta privativa sicut positiva. Nec proprietas positivi
 est privatio, quia omnis passio consequitur suum subiec-
 tum positive; ideo malicia per se inexistens esset contrarie
 et privative maliciam positivam; et cum ens et bonum
 25 convertuntur, illa foret bonitas vel subiectum bonitatis,
 quod est contradiccio. Ideo est conclusio decisa apud

God's relation
 to wicked
 actions.
 God assists at
 actions, but no
 substance or
 act is in itself
 bad, since evil
 is a negative
 idea, which
 cannot include
 any positive
 genus or
 species.

4. Cod.: 13° 17° ca^o 23°. 8. sic] cod.: sicut.

4. Cf. Riccardi Fitz-Ralph De Quaestion. Armenorum 17, 23
 (Cod. Vindob. 4819, Fol. 278 b et 278^a a): *Unde nec voluntas
 dicitur peccare, quia actum perversum sustentat ac per modum
 subiecti. Nec sic sustentare est approbare, quoniam sic sustentare
 est accio naturalis, non voluntaria, si accio debeat appellare.
 Et propter accionem naturalem numquam dicitur quisquam
 peccare, sive Deus, sive creatura res factas conservando tan-
 tum sustentat, non propter hoc approbat res ipsas; sed appro-
 bacio omnis est actus voluntarius, non naturalis . . . Sic igitur
 patet, quod per sustentacionem rerum, que dicuntur peccata a
 Deo, non potes simili argumentacione concludere, Deum esse
 auctorem peccati, sicut ego per hoc, quod ponitur Deus agere
 et producere immediate huiusmodi actus, illud adduxi.*

doctores, quod si aliquid esset per se malum, illud esset Deus malus, contrarius Deo nostro, ut dicunt manifeste; omnis ergo malicia est privacio modi vel ordinis, fundata in ordinali, et per consequens in natura bona positiva. Si enim aliqua accio esset per se mala, tunc tota species illius accionis in quantum huiusmodi esset mala, quia per se illis inest primo speciei vel generi, ut patet primo Posteriorum; et certum est, quod consequens est impossibile, tum, quia omne predicabile causatur a Deo ut eius creatura, tum, quia omnis species ut huiusmodi est ens, et per consequens bonum; ipsa enim convertuntur, ut patet primo Ethicorum 6°, discurrendo per omnia predicamenta, ut ostendit Averroys. Ideo 4° Ethicorum 12° dicit, quod malum se ipsum destruit, et, si integrum sit, importabile sit; cum ergo ad omnem speciem naturalis accionis ordinatur a Deo potencia et appetitus ad intendendum naturaliter pro illa complenda, patet, quod si aliqua talis esset per se mala talis malicie auctorisacio redundaret in auctorem nature, quod est impossibile. Patet ergo, quod malicia est extra rationem cuiuscumque speciei vel generis positivi.

Not only is
nothing bad per
se, but nothing
positive has evil
inseparately
attached to it.

Ulterius est difficultas, | si aliqua res positiva sit inseparabiliter mala, quia non est idem, rem esse inseparabiliter malam, et esse per se malam. Nam corpus est inseparabiliter, sed non per se magnum et parvum; qualitas est inseparabiliter, sed non per se intensa et remissa, et sic de aliis accidentibus inseparabilibus preter passionem subiecti. Cum ergo omni predicamento con-

8. Cf. Arist. Analyt. Post. I 4, 4 (Ed. Par. I 125, 10 s.): *Καθ' αὐτὰ δ' ὅσα ὑπάρχει ἐν τῷ τί ἐστιν . . . κτλ.* 12. Cf. Arist. I th. Nicom. I 6 (4) 4 (Ed. Par. II 4, 23 ss.): *"Ἐτι ἐπεὶ τὰγαθὸν ἁπλῶς λέγεται τῷ ὄντι (καὶ γὰρ ἐν τῷ τί λέγεται, ὅλον ὁ θεὸς, καὶ ὁ νοῦς, καὶ ἐν τῷ ποιῶ αἱ ἀρεταί, καὶ ἐν τῷ ποσῷ τὸ μέτριον καὶ ἐν τῷ πρὸς τι τὸ χρήσιμον καὶ ἐν χρόνῳ καιρὸς καὶ ἐν τόπῳ δόλαια καὶ ἕτερα τοιαῦτα) δῆλον ὡς οὐκ ἂν εἴη κοινόν τι καθόλου καὶ ἐν· οὐ γὰρ ἂν ἐλέγετ' ἐν πάσαις ταῖς κατηγορίαις, ἀλλ' ἐν μίᾳ μόνῃ,* et Averrois in hunc locum comm. (Ed. Ven. III, Fol. 8°): *Amplius bonum his modis dicitur, quibus et ens; bonum enim dicitur de substantia, quemadmodum de Deo et intellectu, quod est bonus; et dicitur de quali, ut de virtute; et de quanto, ut de aequali; et dicitur de relatione, ut de conferente; et dicitur de tempore, ut de hora conveniente, et dicitur de loco, ut de habitatione. Eodem modo de reliquis rebus, de quibus dicitur nomen ens, videlicet de decem prae-dicamentis.*

tingit dare genus speciem, differenciam, proprium et
accidens, ut patet primo Topicorum capitulo ultimo,
probabiliter ponitur, quod omni positivo malo acciden-
taliter inest malicia, ut quilibet peccator ante peccatum
5 suum actuale potest esse sine peccato tali, et omne
peccatum originale potest deleri.

Nulla ergo malicia moris est inseparabilis a subiecto,
et quod sic est de actionibus malis quibuscumque osten-
dit Doctor Profundus, libro 1°, capitulo 26° stabiliter
10 et seriose, et libro 2°, 27¹⁰.

Patet autem idem faciliter de actu quocumque ex-
trinseco. Nam omnis fornicacio, adulterium vel incestus
foret idem coitus in numero, servata idemplitate tem-
poris et personarum, sive fuerit coniugati sive quo-
15 modocumque aliter soluti, cum accidens impertinens
non variat naturam actus; cum ergo commiscentes
possunt esse coniugati pro tempore actus, et solvendo
debitum vel rectam intencionem prolis procreande coire,
sequitur, quod quilibet talis actus potest esse moraliter
20 bonus, et per consequens nullus est inseparabiliter malus.
Quid, queso, refert ad naturam actus intrinsèci, quod
agens sit sacerdos, solutus, vel tali accidente formatus,
quale non variat naturam agendi?

Et idem est argumentum de occisione cuiuscumque
25 persone; nam contingit hominem mereri occidendo
quemcumque alium, vel quia alius peccando est dignus
occidi, et occidens potest cum hoc habere sub precepto
occidere, vel ignorancia excusante occiditur.

Et idem est argumentum de quacumque ydolatria
30 corporali, quia quecumque talis agencia, ut genuum
curvacio, manuum elevatio aut quecumque corporis
mocio possit tam bene, quam male fieri. Ex quo patet,
quod nulla talis est inseparabiliter mala; ideo planum est,
quod nullus actus extrinsecus est inseparabiliter malus,
35 cum nullus talis sit iustus aut iniustus, nisi per cor-

2. Cf. Arist. Top. I 10, 11 (ed. Par. I 183, 42 ss): Πρὸς
δὲ τὴν τῶν ὁρισμῶν ἀπόδοσιν, διότι θυνάμενοι συνορᾶν, τί ἐν
ἐκαστῷ ταῦτόν, οὐκ ἀπορήσομεν, εἰς τί δὲ γένος ὁρίζομεν
τὸ προκείμενον τιθέναι κτλ. 9. Cf. Thomae Bradwardini De
causa Dei I 26: Quod tota universitas rerum est bona, et nulla
res per se mala (Ed. Lond. 251—261) et II 27 (E. L. 567: Item
omnis actus malus secundum substantiam actus essentialiter est
aliquid, sicut bonus: Actus enim fornicationis non minus est
aliquid, quam actus coniugalis . . .)

respondenciam ad iusticiam aut iniusticiam, que foret in suprema potencia rationalis creature; que potencia est vis volutiva; cum ergo nichil habet per se aut inseparabiliter predicacionem que inest sibi ab intrinseco accidentaliter respiciente, sequitur, quod nullus⁵ actus extrinsecus sit sic malus. Quilibet enim actus extrinsecus posset fieri idem in numero, et si voluntas non fuerit viciata, cum viciium non individuat actum extrinsecum quo ad naturam actus, sed quo ad genus morum; sicut religiosus et secularis sunt eiusdem speciei¹⁰ nature, licet sint diversorum generum quo ad ritus nature accidentalis, sic actus moralis et viciosus quo ad naturam actus conveniunt, licet differant in genere moris; hoc autem est illis accidentale, ut patet ex circumstanciis bonificantibus actus moraliter.¹⁵

De quolibet ergo actu simplici intrinseco patet idem. Nam non est color aliquem actum esse per se malum, nisi fuerit actus voluntatis, quia nullum intendere est sic malum, cum planum sit, quod intendere quodcumque malum inest Deo sine peccato, et sic indubie tam²⁰ intelligere, quam scire quodcumque malum potest in quocumque homine sic circumstanciari, quod sit bonum et non malum, quia quicquam alia vis fecit, non imputatur ad malum in ipsa divina, inordinate consensiente; ideo, si alicui actui per se sic inseparabiliter²⁵ inest malicia, hoc potissime foret volente creatura, cuius volucio foret sic mala.

The will of the creature is not in itself bad; it always desires a good, or apparent good

Sed contra nichil potest esse volitum, nisi apparendo esse bonum; sed nulla volucio creata ad volubile secundum illam rationem per se inseparabiliter mala;³⁰ ergo nulla volucio potest esse sic mala. Maior patet F. 128³⁵ per hoc, quod volubile in quantum huiusmodi est bonum vel apparens bonum; cum ergo primum et adequatum obiectum intendens est volubile, sequitur maior. Et minor probatur sic: Sit A volucio creata ad B, que³⁵ sit inseparabiliter mala. Contra B potest esse bonum, ergo velle B potest esse bonum, ergo non est inseparabiliter malum. Minor patet ex dictis posterius, quod nec intellectus creatus, nec increatus potest fieri, nisi in illud, quod potest esse; nec voluntas nisi in illud,⁴⁰ quod potest esse bonum. Confirmatur ex hoc, quod amplissima voluntas possibilis est voluntas divina, et

illa non potest fieri nisi in bonum; ergo nec aliqua alia. Dicitur forte, quod velle B est bonum, sicut velle equari Deo est bonum, cum hoc competit Christo, secundum illud Apostoli ad Phil. 2°: „Cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se equalem Deo.” Verumtamen non omne velle B est bonum, sicut velle equari Deo modo quo Lucifer voluit, est malum. Verumtamen non est per se malum, quia tunc competeret toti speciei illius volucionis inquantum talis species, quod est falsum, cum animus Christi voluit conformi specie volucionis suum suppositum equari Deo; sicut ergo iste nasus inseparabiliter est simus, licet non per se, sic volucio Luciferi est inseparabiliter mala, licet non per se.

15 Contra illud sic. Signo illud volubile, quod Lucifer voluit, per B, ut primum, et noto gradum, quo voluit illud, et quero, utrum fuit possibile B esse bonum sub gradu proportionali ad A volucionem, si sic possibile esset, quod cum aliquibus circumstanciis Luciferum velle
20 B sub dato gradu esset bonum, ergo ipsum tante velle B non est inseparabiliter malum. Si dicatur, quod B non potest esse proportionaliter bonum ad volucionem Luciferi, tunc sequitur, quod volucio Luciferi est impossibilis, quia aliquialiter appetit, qualiter non potest
25 esse, quod supponitur hic esse impossibile; quamvis enim voluntas sit possibilium secundum quid per accidens aut quo ad nos, ut patet tercio Ethicorum, cum nichil potest velle absolute impossibile, cum non potest apparere esse bonum, tamen, quia Deus non potest inclinare ad sic volendum, potissime unus angelus tam
30 sciulus ut Lucifer, non desipiens in penam peccati precedentis non voluit esse Deus; tunc enim error intellectualis intellectus Luciferi precederet primum peccatum suum in voluntate.

35 Ideo sententia catholica Anselmi in De Casu Dyaboli capitulo 6° est, quod Lucifer voluit unum bonum sive possibile, sed inordinate, et in hoc peccavit.

How Lucifer desired to be equal with God

Lucifer desired good but in an inordinate manner. This is Anselm's view and it is catholic

24. Cod.: aliquialiter. 37. Cod.: Sed sine

4. Philipp. 2, 6. 12. simus] Cf. Arist. Metaph. VI 5, 3 (Ed. Par. II 542, 16 ss.). 23. Cf. Arist. Eth. III 3 (5), 7 (Ed. Par. II 27 49 sq.): Τῶν δ' ἀνθρώπων ἕκαστοι βουλεύονται περὶ τῶν ὁλ' αὐτῶν πρακτῶν atque etiam ibid. 4 (6) et 5 (7), 1-5.

Against this
Duns Scotus
holds that the
devil wished
simply to be
equal with God.
Three reasons
for this:

I The soul
desires the
highest good,
which is God.

Answer:
The soul desires
God, but not
equality with
God.

Sed contra illud est Doctor Subtilis super secundo sententiarum distinctione sexta; ibi, solvendo quatuor argumenta in oppositum, tenet tamquam probabile, quod primus dyabolus voluit simpliciter esse equalis Deo.

Et sumit ad hoc tres rationes. Prima, voluntas creata est causa ampla, ut ratio; sed ratio intendit omne bonum, ergo voluntas potest concupiscere sibi omne bonum; cum ergo esse Deum sit summe bonum, sequitur, quod voluntas creata potest appetere esse Deus. Sed solutio istius patet ex supradictis de equalitate ambarum trium potenciarum anime; potest enim voluntas creata concupiscere sibi Deum, sed non potest intelligere aut velle esse Deus aut equalis deitati, etsi intelligat et velit sic esse, sicut ista propositio signat. Unde sicut dicentes se experiri, quod volunt se non esse, errando menciuntur, sic et dicentes, quod velient Deum non esse aut esse meliores vel se esse Deum ad tempus, et sic de aliis, que plebei sompniant, attendentes ad simulacra in anima et bonum creatum, quod confuse cupiunt et male nominant illud, quod terminant concupiscenciam earum per signa impossibilia, | ut patet ex supradictis.

II Impossibility
does not
prevent desire
and the angel
may have
desired
something
impossible.
Solution of the
difficulty

Secundo sic. Si equalitas Dei esset compossibilis angelo, tunc posset angelus ipsam competere; sed impossibilitas non prohibet, quin sic posset, cum voluntas sit impossibile, ergo etc. Sed supposito, quod intelligitur per impossibilitatem ista negacio absolute

1. Cf. . . . Oxoniensis Doctoris Subtilis fratris Johannis Duns Scoti super sententias II 6 (Ed. Venetiis 1506 f. 48 b): *Igitur, cum angelus potuerit se amare amore amicitiae, potuit sibi concupiscere omne bonum concupiscibile, et ita, cum aequalitas sit bonum quoddam concupiscibile secundum se, sibi potuit illud bonum concupiscere. Probatur, si aequalitas Dei esset possibilis angelo, posset angelus istam concupiscere sibi; planum est, sed impossibilitas huius non prohibet, quin posset angelus hoc velle; quia voluntas potest esse impossibile secundum Philosophum 8° Eth. et Dam. Hoc etiam probatur, quia damnati odiunt Deum ex illo psalm. Superbia eorum qui te oderunt etc. Odiens autem vult oditum non esse secundum Philosophum 2° Rethur. Ergo volunt Deum non esse; sed hoc est impossibile; ergo impossibilitas istius appetibilis non prohibet, quin posset appeti a voluntate peccante. Hoc etiam confirmatur, quia voluntas peccans potuit velle Deum non esse, et potuit etiam cum hoc velle illum gradum et illam eminentiam Dei esse in aliquo, ergo potuit velle eam esse in se sicut in alio et ita potuit velle sibi eminentiam Dei.*

necessaria, nullus angelus potest coequari Deo, patet, quod minor est falsa; Deus enim limitans quamlibet volutivam creaturam proportionaliter ad volutivam suam non potest sinere ipsam excedere volutivam Dei quo ad obiectum; sed sicut Deus semper vult omne bonum secundum esse intelligibile, sic creatura, si aliud vult, ipsum est aliud illorum; ille ergo, qui dicit se velle aut imprecari, quod sit Deus, voces aut signa alia intelligit et vult bonum in communi; sed nec intellectus nec affectus attingit ad hoc volubile hoc esse equale Deo. Tamen omne, quod creatura potest velle, directe potest Deus velle, sed aliquo modo potest creatura velle, quo non potest Deus velle.

Tercio sumitur, quod damnati odiunt Deum, volendo ipsum non esse, et hoc est impossibile; ergo argumentum videtur, quia Psalmo 44° dicit de peccatoribus vel damnatis: "Odio habuerunt me gratis", et Joh. 17. "Qui odit me, et patrem meum odit", et talia multa sunt dicta scripture, que sonant generaliter peccatores odire Deum secundum divinitatem, quia secundum humanitatem videtur certum, quod Judei ex odio occiderunt eum; cum ergo omne odire sit velle malum odito, videtur, quod creatura potest velle malum Deo; et cum eque impossibile sit quantumlibet parvum malum inesse Deo, sicut et summum, videtur, quod creatura potest velle adnichilari vel simpliciter non esse.

Pro isto dicitur, quod quadrupliciter loquitur scriptura de odire, scilicet de odio personali, de odio honorum adiacencium, de odio explicito et odio implicito. Et utrumque membrum capit subdivisiones. Quando cumque ergo scriptura dicit creaturam odire Deum, intelligit de odio in bonis Deo adiacentibus, et sic peccator ut talis principaliter odit se ipsum, qui est bonum Dei. Contingit etiam creaturam odire Deum odio implicito, quod tantum sonat, ac si diceretur creaturam facere peccatum oppositum rectitudini, que est Deus, quod peccatum si remaneret aliunde impunitum, destrueret primam rectitudinem, que est Deus; sic enim dicitur unus odire implicate alium, de quo numquam cogitavit explicito, quando facit quantum in se est ali-

III. The damned hate God and wish evil to him: they might therefore wish him not to be

Meaning of hatred in Scripture

35, 36. *God peccator*

36. *Ps. 34 (non 41) 19, et 68, 5 oderunt Vulg. utroque loco 17 Joh 15 (non 17) 23.*

The love of inordinate acts is implicitly a love of evil, but evil in itself is not an object of desire

quid, quod esset malum alteri, nisi per alium esset tantum. Et tali modo implicite et antecederet dicitur homo diligere peccatum: "Qui diligit iniquitatem," inquit Psalmista, "odit animam suam", Ps. 10. Ille ergo, dicit, implicite et antecederet diligit iniquitatem, qui diligit actus inordinatos, ex quo sequitur ipsum esse iniquum; iniquitas enim non potest in se et immediate appeti, sicut non potest in se habere rationem boni, ut post dicitur.

Ideo, sicut homo implicite et antecederet vult talia peccata, sic Deus vult ipsa esse punita, et bonitate extrinseca bona. Nec aliter posset homo aliquo modo velle ipsa, cum volucio hominis non potest excedere volucionem Dei. Unde cum claudit contradiccionem naturam quicquam appetere, nisi appetat bonum, ut finem, gracia cuius sunt media, patet, quod malicia si appetitur, hoc erit valde per accidens et implicite, ut natura non intendit corrupcionem, nisi forte per accidens eo, quod sequitur ad generacionem forme, quam principaliter intendit; et isto modo qualitercumque diligit voluptatem²⁰ vel quodcumque aliud peccatum, diligit ipsum | secundum^{F. 22} aliam rationem boni; et consequenter ac per accidens dicitur diligere maliciam et de tanto odire primam rectitudinem, quia indubie quilibet talis adnichilaret Deum, si talis iniquitas remaneret sine decore²⁵ universi. Unde propter equivocacionem talis appetitus per accidens multi negant eum. Videtur tamen michi liberius ipsum concedere exposito sensu conformiter ad scripturam; relinquatur ergo Deus, quod de potencia absoluta non potest dimittere aliquod peccatum vel³⁰ pro instanti temporis impunitum, ut patet tercio de libero arbitrio²⁴. Et correspondenter dicitur, quod quis odit alium, quando nedum sibi, sed suis vult malum; nam per eum non stat, quin possessor in se ipso habeat malum, sed Deus ex summitate potencie³⁵ non potest in se sufferre malum, ex continencia malicie suis causatis, sed ex ineffabilitate sue potencie retorquet in omne faciens aliquod malum maliciam propriam, principaliter in se ipso.

5. Cod.: diligere. 13. Cod.: ex'c'e (= exercere).

4. Ps. 10, 6. 32. Cf. Aug. De lib. arb. III 24, 71 (Migne XXXII 1306): Quod peccatum cum esset in libero arbitrio, iusta, divina lege poena consecuta est.

Et ad proporcionalem sensum dicitur Deus odire peccatores, de quanto vult illis malam pene, et ut sic tamquam pius pater amat eos, sic, quod omne odire Dei est amor, cum non potest odire aliquod eorum, **S** que fecit, nisi volendo sibi malum pene, quod est bene velle sibi bonum; et per consequens est amare.

God's hatred is but a will to punish, and is a form of love.

Et sic intelligitur hominem debere odire animam suam, quia debet velle sibi, secundam rationem quam animatum corpus, malum pene sensus, ne ex petulantia prosiliat contra populum iuxta decretum Salvatoris Luc. 9°: "Qui voluerit animam suam salvam facere, perdet eam." Et Joh. 12° "Qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam eternam custodit eam." Et iuxta hoc instructus Apostolus dicit prima Cor. 9°. "Castigo corpus meum et in servitutem redigo"; cum enim anima principaliter sentit penam, patet, quod ipsa principaliter oditur odio amoris, que est volucio pene bone; non ergo possibile est aliquid odire Deum odio explicito personali; claudit enim contradiccionem aliquid velle bonum, nisi sub quodam involucro velit Deum; dampnati ergo volunt Deum non esse ultorem peccatorum suorum, sicut Judei volunt istam humanitatem non esse, quorum utrumque est possibile. Sed valde remotum est ex istis inferre, quod volunt Deum non esse; non enim: volo Deum tuum non esse, ergo volo Deum non esse.

The same sense is to be attributed to the Scriptural command to hate one's own soul.

Uterius quo ad soluciones doctorum, quando distinguunt de eleccione, quoniam quedam est speculativa, qua post deliberacionem creatura vult finem aliquem, **S** sine hoc quod vellet practice inniti exequi pro illo fine, et quedam est practica, qua post syllogismum practicum intenditur prosequi pro fine dictato possibili; intendenti placet de distincione. Nam prima eleccio vel volucio est condicionata, ut alias dicitur, nec video, **S** quod sit possibile angelum, plene apprehendentem impossibilitatem equalitatis sui ad Deum, sine passione vel perturbacione eius per ignoranciam simpliciter illud velle, potissime, cum non sit possibile penam esse priorem peccato; et talis volucio non possit carere obliquitate; igitur non potest esse primum peccatum;

Distinction between speculative and practical will.

The speculative desire of evil is founded in an error of him who wills

9, 10. Cod.: peculancia. 27, 28. Cod.: 2^m (= distinguunt)

11. Luc. 9, 24. 12. Joh. 12, 25. 14. Cor. 9, 27.

quis igitur principiaret illam volucionem simplicem? Oporteret, quod tam Deus preue necessitando, quam volubile in ratione apparentis boni, saltem in esse intelligibili. Preterea aliqua creduntur intelligibilia esse, que non possunt appeti propter defectam apparencie bonitatis, ut hominem adnichilari vel ipsum non esse secundum Augustinum 3° de Libero Arbitrio. Sed omnia simpliciter impossibilia eque non possunt apparere esse bona; ergo omnia talia non possunt esse volita; cum ergo quilibet non errans preue in intentu, scit, creaturam equari Deo non habere apparenciam boni, ymo, si foret, esset summe malum, sequitur, quod non sit possibile potissime creaturam non preue errantem illud appetere, cum claudat contradiccionem hominem quicquam appetere, nisi ad invicem appetat sibi bonum, ut si simpliciter appetit, apparet sibi simpliciter possibilitas ad illud; et sic illud esse bonum possibile si condicionaliter appetit, ut imprecantes appetit, tunc condicionaliter apparet sibi omne bonum intelligibile, et tunc terminatur tam actus intelligendi, quam actus volendi ad res signatas per partes si mulacrorum, quibus fit apprehensio sic, quod non est dare unum impossibile primo et principaliter apprehensum totali significato; sed ex parte signi est impossibilitas propter hoc, quod impossibile est signatum primarium sibi sic signanti corespondenter. Nam si signum non habet signatum primarium et significat modo suo significando aliquod primarie, tunc est ipsum impossibile, ut dictum est superius. Ideo ex illo sancti philosophi sequitur, quod creaturam equari deitati non potest appeti, quia nichil potest appeti, quod non potest intelligi; sed non potest intelligi, quod creatura sit equalis deitati, ergo non potest appeti; angelus ergo creatus in clara sciencia, sine fantasmatibus terminantibus sensus suos interiores, at contingit in homine, non potest sic fantastice componere. Nam adhuc manet, quod obstinatus in eadem superbia.

10 Cod. scilicet q, sed quod non expunctum
p^{er}

27 Cod. h^{ic} p^{er} f^{ine}

7. Cf. Aug. De libero arb. III 8, 22: Nam illud vide quam absurde et inconvenienter dicatur: Mallem non esse, quam miser esse etqsq.

Et iterum videtur, quod non continae appetit esse Deus, sed semper appetit esse non Deus, ergo nunquam appetit esse Deus. Ideo Doctor modo suo contradicit probationi sancti Thomae et aliorum doctorum, et non contradicit conclusioni, quin angelus non voluit ita manifestam contradiccionem. Unde dyabolus temptans mulierem Gen 3°, quando in toto fuit deditas in mendacio, addidit istum terminum "sicut", ne mulier, participando impossibilitatem dicte sui, illud non appeteret. Dixit enim "Nequaquam morte moriemini, scit enim Deus, quod in quacumque die comederitis ex eo, aperientur oculi vestri; eritis sicut Di, scientes bonum et malum". Ecce primum mendacium contra divinam sententiam. "Nequaquam" etc. Ecce secundo callida impaciatio, quod Deus propter invidiam prohibet esum ligni: "Scit enim Deus" etc. Et patet 3° pollicitatio ad credendum per additionem adverbii similitudinis: "Eritis", inquit, "sicut Di", id est angeli, non restricti aliqua nubicione, nec serviliter subiecti, sed scientes sine instructione, quid vobis proderit aut nocet. Si ergo mulier scivit, quod non potuit converti in aliam naturam, multo magis dyabolus hoc scivit; ideo si dyabolus appeteret, par esse Deo, hoc appeteret gracia finis, quem principaliter appeteret; sed illud foret mirabile medium, quod non potest intelligi sub ente, vel bono finis, imponens necessitatem rebus, foret valde proporcionatus tali volacioni medie, ut finis habeatur. Relinquitur ergo, quod dyabolus voluit unum bonum sibi possibile, et per consequens volucio illa poterit esse bona etc.

An angel could not fall into such error, consequently he cannot have wished to be God and something that was not God

This is brought out by the Serpent's temptation of "Ye shall be as God", not "Ye shall be God"

ex pollicitatione eadem patet

1. Cf. Thomae Bradwardini De causa Dei l. 34 (Ed. Lond. 1905) ... Unde et Thomas I. contra gentiles sic ait. Sapientis voluntas ex hoc, quod est de causa, est de effectu, qui ex causa de necessitate sequitur. Stultum enim esset velle solem existere super terram, et non esse dici claritatem. Et infra 81. Quicumque vult aliquid necessario, vult ea, quae necessario requiruntur ad illud, nisi sit ex parte eius defectus, vel propter ignorantiam, vel quia a recta electione eius, quod est ad finem intentum abducitur per aliquam actionem. ... Amplius autem potest similiter argui de actibus homicidii, furti et similibus, cum quibus cum suis circumstantiis positus necessarium concomitantum est peccatum. ... Oppositum autem huius multipliciter suadetur. ... etq. 7, 10 ss. Gen. 3. 1-5

CAPUT OCTAVUM DECIMUM.

How evil is in things.
Evil is a privation of good; so every kind of good has an opposite evil.

Habito, quod nullus actus simplex est per se aut inseparabiliter malus, cum multi actus sint mali: restat videre, quomodo malicia inest rei. Pro quo notandum, quod omnis malicia formaliter dicta est privatio boni; ideo, quot sunt maneries bonorum, tot sunt maneries maliciarum, ut aliquod est malum pene, aliquod malum culpe, aliquod est malum subiective, et aliquod effective, et aliquod significative. Et videtur michi, quod omnis malicia dicta formaliter sonat in privacionem modi vel ordinis et econtra; ideo, ut dictum est superius, quando aggregatum caret rectitudine vel ordine, tunc inest sibi malicia vel peccatum, quod primo est in voluntate creata, et consequenter in subiecto et procedentibus aut infectis ab illo. Unde quotlibet aggregata contingit signare, que Deus de potencia absoluta non posset eximere ab iniusticia, ut aggregata ex habitibus, et in proporcione operum procedencium ab illis respectu circumstanciarum persone sic habituate; et illa aggregata vocant philosophi et wlgares vicia. Aggregatum etiam ex credulitate credibilis et diccione assertiva oppositi est mendacium; quod si huiusmodi assercio sensibilis fuerit cum iuramento, tunc est periurium, et talia aggregata non posset Deus de potencia absoluta facere carere iniusticia.

Aristotle lays down that virtues and vices are opposite qualities

Et sic diligenter notanda est equivocacio signorum, quibus disputantes utuntur in ista materia, quia vicia apud philosophos qualitates contrario virtutibus, ut patet in capitulo De Qualitate in libro Predicamentorum et in processu libri Ethicorum.

26. Cf. Arist. Cat. 6, 18 (Ed. Par. II 15, 45 ss): *Ἐπάρχει δὲ καὶ ἐναντιότης κατὰ τὸ ποιόν ὅλον δικαιοσύνη ἀδικία ἐναντίον.* 30. in processu libri Ethicorum] excidisse vocula tercii, atque Wickf capita inde ab octavo (in edd. antiquis undecimo) significavisse videtur.

Et hoc contingit dupliciter sano intelligere; vel intelligendo terminos personaliter, ut significant habitus positivos inclinativos ad actus tales simplices operandum. Et ad istum sensum concedendum esset viciū
 5 posse esse virtutem et econtra, ut habituatus ad dandum quocumque gradu vel agendum quibuscumque actibus singularibus ad intra vel ad extra posset sic circumstanciari, quod habitus iste virtuose inclinaret, ut patet specialiter concomitante prudencia talem habitum et porporcionalī adiacencia facultatum; et sic intelligendum est de quocumque habitu, quod, si sit malus, hoc est per accidens.

Double sense of virtue and vice

I. Personal, where habits (as of giving freely) may cause acts of virtue or of vice.

Sed secundo modo contingit intelligere terminos huiusmodi, ut simpliciter significant aggregata ex multis
 15 habitibus vel habitudinibus positivis et privativis, in quibus oportet obliquitatem fundare, ut posito, quod quis inclinetur ad dandum, ut ideo et habeat affeccionem ex defectu prudencie vel alterius virtutis ad dandum histrionibus vel non indigentibus, tunc totum hoc aggregatum ex habitu ad tante dandum et talibus dandum cum aliis circumstanciis positivis et privativis vocatur simpliciter positivum, et qualitas habitualis propter specialitatem sue partis notabilioris; et sic conceditur viciū inseparabiliter esse viciū, licet
 20 simplex habitus posset esse non viciū; et talia aggregata sunt in genere qualitatis et genere accionis, sicut et in aliis generibus; et isto modo glosandī sunt auctores, quando dicunt aliqua de se sonare in malum, ut invidia, furtum, mendacium, mala voluntas et quot
 30 libet similia.

II. Aggregate; the result of many habits and circumstances positive and negative. From these vice springs.

Intelligunt enim, quod talia simpliciter vel aggregative intellecta non possunt carere malicia, ut Philosophus secundo Ethicorum 7° dicit, quod commune confestim nominata sunt malicia, ut gaudium de malo, invere-
 35 cundia, invidia, adulterium, furtum etc., Augustinus

Evil is a defect, not a effect.

17. ideo] *cod.*: 10.

23. Cf. Arist. Eth. II 5 (6) 18 (*Ed. Par.* II 20, 20 ss.): Οὐ πᾶσα δ' ἐπιδέχεται πρᾶξις οὐδὲ πᾶν πάθος τὴν μεσότητά· ἔτι γὰρ εὐθὺς ἀνθρώμασται ἀνειλημμένα μετὰ τῆς φανλότητος, ὅλον ἐπιχαιρεκακία, ἀναισχυντία, φθόνος καὶ ἐπὶ τῶν πράξεων μοιχεία, κλοπή, ἀνδροφονία· πάντα γὰρ ταῦτα καὶ τοιαῦτα φέρεται τῷ αὐτῷ φαῦλα εἶναι. . . . 30. Cf. Aug. de civ. Dei VII 8 (*Migne XLI 255*): Hoc scio, naturam Dei numquam, nusquam, nulla ex parte posse deficere; et ea posse deficere, quae ex nihilo facta sunt. Quae tamen quanto magis sunt, et

etiam 12° De Civitate 8° dicit: Nemo ergo causam efficientem querat [in] male voluntatis "Non enim habet causam efficientem, sed deficientem". Intelligit enim simpliciter per malam voluntatem, maliciam in voluntate fundatam, ut patet per exempla, que ponit de privacionibus corporalibus. Sicut enim videndo tenebram nichil video, et audiendo silentium nichil audio, sic faciendo malam voluntatem nichil facio, sed deficio, cum malicia sit defeccio. Quotquot talia dicta autorum intelliguntur vel de ordinate aggregatis, vel simpliciter, connotando maliciam, ut mala voluntas potest simpliciter intelligi pro male velle vel personaliter pro velle, cui accidit esse malum, sicut album potest simpliciter intelligi, ut dicit substantiam esse albam, que est albedo, vel ut dicit subiectum personaliter aut concretive, cui accidit albedo, ut patet ex supradictis. Et secundum talem equivocum modum intelligendi concedunt auctores nunc, quod talis actus aut habitus non potest esse bonus, et nunc, quod potest deficere a malicia vel iniusticia et esse bonus; sicut Aristoteles nunc dicit, quod musicum desinit esse, quando subiectum desinit habere musicam, et nunc dicit, licet raro, quod musicum potest esse non-musicum. Et isto modo intelligendus est Anselmus in De Concordia 13°, ubi expresse dicit, iniusticiam non esse qualitatem, sed privacionem iusticie, que vicium est. Et idem dicit in De Casu Dyaboli 19°,

2. In male insertum. 4. malam] cod.: malum.

bona faciunt (tunc enim aliquid faciunt), causas habent efficientes: in quantum autem deficiunt et ex hoc mala faciunt (quid enim tunc faciunt, nisi vana) causas habent deficientes. Itemque scio, in quo sit mala voluntas, id in eo fieri, quod si nollet, non fieret: . . . Deficitur enim non ad mala, sed male . . . etqsq. 20. Cf. Arist. Metaph. IV 11, 6 (Ed. Par. II 523, 41 sq.): Καίτοι οὐκ ἐνδέχεται μουσικὸν εἶναι μὴ οὗτος μουσικὸς τις. Et eiusd. Nat. Ausc. I 53 (Ed. Par. II 254, 21 ss.): Ἄλλοι λευκοὶ μὲν γίνονται ἐξ οὗ λευκοῦ, καὶ τοῦτο οὐκ ἐκ παντός, ἀλλ' ἐκ μέλανος ἢ τῶν μεταξὺ, καὶ μουσικὸν οὐκ ἐξ μουσικοῦ πλήν οὐκ ἐκ παντός, ἀλλ' ἐξ ἀμούσου ἢ ἐκ τῶν ἐστὶ ἀντὶν ἐστὶ μεταξὺ. 24. Cf. Anselm. De Concordia Praescientiae et Praedestinationis XIII (XVIII) (Migne CLVIII 539): Hoc igitur modo voluntas instrumentum creata bona, in quantum habet esse . . . per liberum arbitrium facta est mala, non in quantum est, sed in quantum iniusta facta est ad volendum iusticiam desertam . . . 26. Cf. Anselm. De Casu Dyaboli 19 (Migne CLVIII 371): Unde sequitur nullam voluntatem esse malum . . . nec aliud esse malum, quam absentiae iusticiae derelictae in voluntate, aut in aliqua re propter malam voluntatem.

et in de Conceptu Virginali, capitulo quarto. Unde sic scribit in de Concordia 13°: "Non est enim iniusticia qualitas aut aliqua essentia, sed tantum absentia debite iusticie, nec est nisi in voluntate, ubi debet esse iusticia"; quod dictum intelligo, quod non est in operibus extrinsecis, nisi prius fuerit in voluntate. Unde patet, quod Aristoteles, vocans iniusticiam et alia vicia qualitates, equivocat ab Anselmo, Augustino et aliis doctoribus, qui intelligant talia privative. Unde Aristoteles non diceret infantes natos in originali peccato statim esse iniustos, nec heremitas vel aliter desides ad faciendum quod debent, esse iniustos; sed tantum adultos, qui ex astucia generata ex iniustis operibus iniusta agunt, vel iudicant ita, quod iniusticia respiciat iniuriam homini tactam per actus positivos. Econtra autem theologice ut et rectius locuntur, concedentes, quod iusticia et iniusticia principaliter respiciunt rectitudinem aut obliquitatem vite quo ad Deum, ita, quod innocens proprio instanti sui esse est iustus et in gracia, et, si caderet virtute morali et quomodocumque iniuste vivens preter divinam beneplacitum est iniustus, cuius iniusticia est carencia rectitudinis vite, et sic opponuntur iusticia et iniusticia privative; sed secundum Aristotelem opponantur contrarie. Unde, quamvis quo ad considerationem humanam possent homines esse neutri quo ad propositum positivum, tamen quo ad Deum, non est neutralitas.

Istis premissis planum est, quod nullum ens per se in genere est inseparabiliter malum, cum omnis privatio sit defectio extra genus, et nullum ens principale est malum, nisi tali malicia. Primam ergo malum, cum non potest inesse Deo formaliter nec alicui operi extrinseco, inest voluntati; quodlibet enim extra voluntatem malum non est huiusmodi, nisi in comparatione ad voluntatem eo, quod privatio, que iniusticia dicitur, non potest inesse primarie, nisi illi, cui primo inest flexibilitate esse iustum, quod solum est homo vel angelus secundum potenciam volitivam; sed permissio Dei

No being is generally in itself bad since privation is not a defect in genus

1. Cf. Arist. Cat. 6, 18.

2. Cf. Ans. De Conceptu Virginali, cap. V (non IV) (Migne C LVIII 138): "... Quare nulla essentia est iniusta per se ... Injustitia autem omnino nihil est, sicut caecitas. Non enim aliud est caecitas, quam absentia visus ubi debet esse etc." 3. Cf. Arist. Cat. 6, 18 (vide supra pag. 168).

et ordinancia de potencia eterna videtur exigere, quod non primo peccavit homo; tum, quia post, homine peccante, sive dyabolo instigante, videtur peccatum suum fuisse irremedibile, ut peccatum primi angeli, et sic tota humana species periisset absolute, tum etiam, quia natura immunis a peccato non posset primo movere hominem ad peccandum, ut multis videtur, quia error invincibilis non posset precedere peccatum; ergo oportet primum peccatum esse plurime liberum sine causa previe impellente: illud inest angelo peccanti sine ignorancia excusante.

The highest degree of evil does not dwell in man, but in the devil. Evil is in i.s. nature a lie.

Cum ergo summum genus malicie non potest homini competere, relinquitur, quod dyabolo insit; et ultra sequitur, cum quolibet res dicit se vel specialiter vel inspecialiter, quod quolibet natura peccatrix mentitur, cum secundum ymaginacionem vel naturam dicit se esse bonam servando rectitudinem; et perverse veniendo false dicit oppositum; illud autem primum dicere cum sit pure naturale, non tollitur per adventicium; dicit ergo se servire Deo continue, et deficiendo mentitur,²⁰ ut ostendit venerabilis Anselmus in de Veritate capitulo 9° et in De Similitudinibus 16°, dicens, quod verius dicit homo facto vel naturali signo, quam artificiali verbo, quod ostendit similitudine tali: Si medicus unam herbam salutiferam egroto verbis diceret, et aliam²¹ mortiferam realiter gustando, plus actu quam verbo illam commendandam suaderet; sic, ut dicit, quicumque ordinis vel religionis gerit officium, si non secundum exigenciam ordinis egerit, omnis exterior habitus mentitur. Quolibet ergo creatura rationalis, et³⁰ specialiter Christianus, gerit officium fidelis servi Dei, cuius signa sunt naturalia dona et spiritualia carismata;

1. Cod.: vi^a exiscer^t exiger^t.

21. Cf. Anselm. Dialog. de Veritate, c. 9 (Migne CLVIII 478): *Si esses in loco, ubi scires esse salubres herbas et mortiferas, sed nescires eas discernere, et esset ibi aliquis, de quo non dubitares, quin illas discernere sciret, tibi que interroganti, quae salubres diceret esse, et alias comederet; cui magis crederes, verbo an actioni eius? . . . Plus ergo tibi diceret, quae salubres essent opere, quam verbo.* 22. Cf. Anselmi (?) De Similitudinibus L. III, c. 77 [non 16] (in editione: Anselmi Liber de excellentia beatissimae Virg. Mariae, item Liber Similitudinum, Duaci 1605, p. 176): *Cum enim medicus ei dicit, ut illam vel illam potionem accipiat et sic sanari poterit, et emit eam . . . sed cum potio fortis eius viscera rimatur etqsq.*

8 : cum ergo in actu falso | aut declinante a rectitudine
vixerit, patenter mentitur. Ideo dicit Salvator de primo
angelo peccatore Jo. 8°, quod ipse mendax est et pater
vel origo mendacis simpliciter in communi.

5 Mendax autem simpliciter non est nisi mendacium; cum ergo dyabolo appropriatur mendacium et peccatum
ex sententia Salvatoris, querit Anselmus sollicite in De
casu Dyaboli, quomodo primum peccatum suum ortum
habuerit; et cum dyabolus non possit ociari a volucione,
10 cum non sit natura passionibus impedita, et oportet
primo esse obliquitatem in potencia volutiva, est sibi
manifestum, quod primus defectus fuit in actuali volu-
cione; et cum nichil potest velle, nisi iustum vel utile,
sed nichil peccat volendo iusticiam, patet sibi quod
15 dyabolus primo peccavit volendo sibi bonum utile. Et
ultra, cum non iniuste vellet, si solum bonum utile
sibi datum a Deo vellet, cum iustum sit omne tale
velle, patet ergo, quod voluit aliquid bonum utile, non
tunc habitum ab eodem, et per consequens inordinate
20 volendo commodum, quod nondum habuit, extendit
appetitum extra iusticiam, volendo ut non debuit. Cum
ergo voluit qualiter Deus non voluit eum velle, voluit
implicite voluntatem propriam non sequi vel subici
superiori voluntati, quod cum proprium sit Deo, voluit
25 implicite similari Deo, ymo voluit quodammodo im-
plicite esse melior Deo, volendo illud, quod Deus ipsum
habere noluit, nec modum volendi causavit, et sic im-
plicite voluit voluntatem Dei retrocedere suam. Ideo
Salvator, increpans Petrum, volentem tam salutiferam
30 mentem Christi non esse, quasi contrarie auctorizando,
audivit exprobracionem acutissimam dictam: "Vade
retro, Sathana", qua informatus est conformare volun-
tatem suam voluntati Dei, ut recte precedenti, et non
modo Sathanae superbiendo velle recedere. Ex istis
35 concludit Anselmus, quod dyabolus gratis amisit velle,
quod debuit habuisse, et sic iuste amisit in volenciam,
quam habebat, iniuste volendo, quod non habebat;
totam istam sententiam inculcat capitulo quarto et
post; et in fine capituli quarti querit, quod fuit illud

The source of
evil, according
to Anselm's De
casu diaboli.

The devil
desired a good
not granted
him by God,
and his desire
was therefore
inordinate.

Thus he set up
his will against
God's.

30. auctorizandol cod : auctorizand. 35. Cod. : amisit et sic postea

3. Jo. 8, 44. 8. Cf. Anselm. De casu Diaboli, cap. IV
(Migne CLVIII 232-233): Quomodo ille peccavit et voluit
similis esse Deo. 32. Math. 8, 23.

bonum commodi, quod dyabolus voluit ante tempus habuisse. Et respondet: "Quid illud fuerit non video; sed quicquid fuerit, sufficit scire, quod fuit aliquod, ad quod crescere potuerunt, quod non habuerunt, quando creati sunt", quia, ut dicit ante capitulo 4°, dyabolus non sit ita obtuse mentis; quoniam satis scivit, nichil aliud par Deo cogitari posse. Et potest ista sententia declarari supposito, quod primum peccatum sit in supposita potencia inparticipante aliis. Nam in illa sunt duo genera actuum, scilicet velle et nolle. Velle est actus, quo voluntas acceptat obiectum conveniens; et nolle est actus, quo voluntas resilit ab obiecto disconvenienti. Et est duplex velle: vel sic, quod voluntas velit bonum alteri, quod potest vocari velle amicitie aut velle iusticie, vel sic, quod velit bonum sibi ipsi, quod potest vocari commodi vel concupiscencie. Prima autem istarum volucionum est velle, quo voluntas vult bonum esse in communi, et in hoc primo vult Deum esse, quamvis particularium volucionum volucio affectione commodi videtur precedere volucionem affectione iusticie.

Uterius patet, quod omne nolle voluntatis presupponit aliquod velle, cum voluntas nichil refugit, nisi propter repugnanciam eius cum alio, quod affectat, ut avarus non vult expendere propter affectum, quem habet ad pecunias.

Pride is the beginning of all sin and is the peccatum diabolicum.

Ideo dicitur communiter, quod oportet superbiam precedere omnia peccata, sicut velle precedit nolle. Invidia enim et ira consistunt in volucione inordinata, et hinc tenet Augustinus 14° De Civitate 13°, quod superbia fuit peccatum iuxta illud Ecclesiastici 10°: | "Inicium omnis peccati superbia." Nec repugnat huic dictum Apostoli prima ad Timoth. 6°, Quod "radix omnium malorum cupiditas", quia appetitus inordinatus Luciferi respectu commodi in ordine ad se ipsum potest vocari cupiditas. Non enim appeiit temporalia vel carnalia

6. Cod.: fit. 25. non adiecit Matthew. 3. Cod.: ecce 10. Sez Incium. 35. Cod.: comodi et sic postea.

7. Ans. de cas. Diab. VI (non IV) (Migne CLVIII 336). Id. ibid. cap. IV (Migne 333): Non enim ita obtusae mentis erat, ut nihil aliud simile Deo cogitari posse nesciret. 30. Cf. Aug. De Civitate Dei XIV 13 (Migne XLI 426): *Primo male voluntatis initium quod potuit esse, nisi superbia?* 31. Ecc. 10, 16, 33. Tim. 6, 10.

affectione sui commodi, quia non afficitur talibus; cum ergo omne, quod est in mundo, aut concupiscencia carnis aut concupiscencia oculorum, aut superbia vite prima Jo. 2°, patet, quod peccatum dyabolicum est
2 superbia.

Quid autem dyabolus voluit est dubium. Quidam autem dicunt, quod vidit in Verbo Deum assumpturum naturam humanam, et videndo voluit, quod assumpsisset naturam suam; sed hoc non est verisimile propter duo.
10 Primo, cum visione clara tante bonitatis non stat invidia. Secundo, quia a probabili Christus non fuisset incarnatus, si homo vel dyabolus non peccasset. Vidisset ergo implicite casum suum, et sic vel doluisset potencia precedente peccatum, ipsum casum nolendo; vel volendo
15 casum suum fuisset peccator, ut arguit Anselmus in De casu Dyaboli 5°. Aliqui autem putant, quod actus Luciferi fuit noticia creaturarum, in qua fundabatur ommissio resurgendi in Deum laudandum, sicut fecerunt angeli confirmati, faciendo mane secundo diei. Alii putant,
20 quod voluit confirmationem suam accelerari, et sic ommissio volucionis vel complacencie in domo Dei tunc habita tanta ex cupiditate alicuius, quod non debuit habere, principiavit illud peccatum, et sic de multis modis dicendi; qui omnes recte sencientes in isto
25 conveniunt, quod iusticia est conformitas vite rationalis ad voluntatem increatam, que quidem conformitas rectitudo dicitur; iniusticia autem, malicia vel peccatum est difformitas actus nature rationalis ad voluntatem vel regulam increatam, et omnis talis fundatur in sub-
30 stancia et actu bono.

Quod autem primus actus peccati Luciferi non sit per se aut inseparabiliter malus, patet tripliciter. Primo ex hoc, quod omnis talis est eiusdem speciei specialissime cum actu terminato ad conforme bonum et fun-
35 dato in conformi natura intellectuali: sed aliquis talis vel de facto vel de possibili est iustus; ergo ille non est inseparabiliter malus. Consequencia patet ex hoc,

Three reasons why Lucifer's first act of sin cannot have been bad in itself.

I. Every such act is of the same species as those which aim at good and are founded in the intellectual nature.

31. Quod e correctura in cod.

4. I Joh. 2, 16 et concupiscentia carnis et . . . et superbia Vulg. 16. Ans. de casu Diab. IV (non V) (Migne CLVIII 333): Jam igitur tibi manifestum esse puto ex rationibus suprapositis diabolum sponte amisisse velle, quod debebat, et iuste amisisse, quod habebat.

quod non est dare variacionem ex parte subiecti, ratione cuius inseparabiliter inesset uni actui malicia potius quam cuilibet sue speciei, sicut est de nigredine in corvo et ebano. Ipsa enim complexionem mixti naturaliter, ex qua resultat forma superaddita. Ideo si mixtum non potest carere tali temperato, tunc nec potest carere nigredine consequente, et ita est de aliis accidentibus inseparabilibus quibuscumque; cum ergo non sit dare talia principia, principancia maliciam talis actus, sequitur, quod malicia non est ab ea inseparabilis.

God might have granted the object of desire at the very instant when Lucifer desired it. Then the desire would have been righteous.

Item, si Deus daret Lucifero illud volubile, quod inordinate vult, et hoc pro eodem instanti, pro quo ille actus elicitur, tunc esset illa volucio iusta, quia complacencia in Dei dono, et tunc esset idem actus, qui nunc, quia idem volutum, idem volens, idem tempus produccionis, et eadem ratio volendi, que sufficiunt ad individuationem actus; ergo cum contingit assumptum verificare, sequitur possibilitas consequentis; possibilitas assumpti patet ex hoc, quod omne, quod Deus umquam potuit, necessario summe faciliter semper potest.

The act of the creature at any moment is accidental; therefore it can only be accidentally bad.

Item creaturam velle habere datum volubile nunc aut tunc nedum contingit cum omni tali volucione in specie et subiecto, sed videtur esse summe accidentale tali actui; ergo, cum propter limitationem temporis, quo voluit anteriorare suum commodum, infuit volicioni sue obliquitas, sequitur, quod summe accidentaliter fuit illa volucio iniusta. Minor videtur ex hoc, quod lapso tempore, pro quo natura rationalis appetit commodum, labitur velle illud commodum pro tunc, cum necessario vult simpliciter tempus revocari, et non oportet exinde volucionem desinere esse; ergo contingit eidem actui accidentale, quod terminetur ad volubile tunc aut nunc volutum; vel, si fuerit volucio singularis limitata a dato instanti, adhuc non negabitur, quin Deus potest dare volutum pro dato instanti. Et confirmacio huius est, quod illa volucio est creatura Dei ab ipso causata; ergo Deus potest facere ipsam sine malicia, sicut quamcumque animam sine originali peccato fedatam potest facere iustam. Cum ergo omne, quod Deus potest, sit continuum, patet, quod nulli actui inseparabiliter inest malicia.

Certum est ergo, quicquid primus peccator voluit primo peccando, quod illi volucioni infuit una circum-
 stancia, que propter iniusticiam, quam involvit, Deo displicuit, et sic defectus iusticie in actu bono fundatus
 5 fuit primum peccatum; et patet, quod aversio a Deo est proprius et prius de ratione peccati, quam conversio ad creaturam, et hoc est, quod dictum est superius, primum peccatum esse peccatum omissionis, nedum, quia dyabolus omisit servare iusticiam, ut sic pec-
 10 cavit; verum, quia ommisit velle, quod debuit, propter cupiditatem inordinatam volubilis, quod tunc velle non debuit; et sic aggregatum ex tali actu et malicia fuit inseparabiliter malum. Fuit enim unius actus, quo inseparabiliter voluit esse beatus, sicut necessario vult
 15 omnis natura rationalis, et fuit alia volucio posterior voluptuosa. improporcionata ad finem intentum, et in illa improporcionacione consistit peccatum primum, sicut et cuiuslibet peccatoris peccatum exemplatur ab illo. Non enim est possibile creaturam rationalem
 20 actualiter peccare, nisi inordinate voluerit quo ad volucionem beatitudinis. Patet ex hoc, quod non est possibile naturam volutivam deficere a volucione beatitudinis, ut hic supponitur, sed non est possibile ipsam peccare, nisi volendo peccaverit, ut patet ex dictis.
 25 Ergo. non est possibile ipsam peccare, nisi ex improporcionem volucionum peccaverit; ideo, ut post dicetur, sicut omne peccatum speculative arguendi consistit in improporcionem mediorum ad conclusionem finalem, sic omne peccatum moris consistit in improporcionem me-
 30 diorum ad volucionem finalem, gracia cuius est quelibet alia volucio. Ideo error in eleccione medii est in causa cuiuslibet culpe, ut, quando eligitor voluptas ad superbiam vite; quamvis enim quelibet harum trium simplicium concupiscenciarum potest esse sine peccato,
 35 tamen deficiente proporcione medii ad finem peccatur, ut dicit beatus Johannes prima Jo. 2° reducens more suo septenarium numerum peccatorum ad trinitatem, correspondenter ad trinitatem hostium; et eandem sen-

The first s n displeased God by a desire that was inordinate, and so wanting in justice.

The creature must desire bias; therefore he can sin only by a desire of means limited to his end.

28. sic corr. ex sicut.

33. Cod. horum.

34. Cod. concupiarum.

37. Cod. ad trinitatem. Et cruc.

36. I Joh. II 16.

tenciam intelligit beatus Jacobus ca. 3° per sapienciam terrenam, animalem, et dyabolicam; terrena, qua homines sciunt callide negociare, decipiendo proximos, ut fiant divites quo ad mundum; animalis, qua sciunt improporcionabiliter ad beatitudinem machinari media, 5 ut voluptuose vivant quo ad carnem; et dyabolica, qua sciunt supplantando proximos improporcionatos honores appetere. Homo enim propter duplicem naturam habet tres maneries hostium, dyabolo peccante solo modo per se ipsum. A corpore enim habet improporcionaliter 10 appetere divicias et voluptates, sed hoc est impertinens dyabolo ratione incorporeitatis; ideo inordinacio appetitus honorum gignens superbiam, invidiam et iram, vocatur peccatum dyabolicum, et videtur michi, quod hodie sunt iste astucie vocate sapiencie authonomicae; 15 quia cum iudicium | consequitur affeccionem, cum mundus sit discrasiatus affectando indebite istos fines, non mirum, si commendet sciencias, mediantibus quibus fines huiusmodi perquiruntur. Nam talis dicitur bene litteratus homo vel magnus clericus et indubie talis 20 litteratura vel sapiencia reddidit continuantem continue minus potentem ad servandum rectitudinem, quod psalmista attendens psalmo 78° dicit: "Quoniam non cognovi litteraturam, introibo in potencias domini". Ubi alius textus per litteraturam habet negociacionem. Non 25 enim intendit psalmista, quod illiteratus vel ignarus divine potencie sit eo disposicio, ut adquirat potenciam a Deo vel accipiat dignitatem in ecclesia; sed sapienciam mundi, que est litteratura cum simulacione iudicans detestatur; ideo vere sapiens memoratur iusticie Dei 30 solius. Nam nichil est iustum simpliciter, nisi respectu prime regule, que est Deus; sed sapiens mundi plus memoratur ius civile vel aliquod humanitus adinventum, quam legem Dei. Vade ad 11^m capitulum 2ⁱ libri tractatus 3ⁱ de volucione. 35

2 Cod.: alib (= animalibus). 35. Post volucione reliquum pagine spatium vacat.

1. Jac. 3, 15: *Non est enim ista sententia desursum descendens: sed terrena, animalis, dyabolica.* Vulg. 23. Ps. 70 (non 78), 15, 16. 35. de volucione] Tractatus de Volucione operis De Ente sive Summa Intellectualium Lib. 2, pars 3. (Cf. Shirley, p. 3.)

CAPUT NONUM DECIMUM.

7. 233 Consequens est videre, quam extense sit loquendum
 de tempore quo ad successionem, quia sepe presuppo-
 situm est, quod multa sunt extra instans presens, et
 5 per consequens omnia, que erunt vel fuerunt, sunt
 in tempore suo, cum non sit ratio quare aliquid est
 extra instans presens, quin per idem quidlibet, quod
 erit vel fuit, sit etiam extra instans presens, eo, quod
 par ratio et difficultas sit utrobique. Primo ergo arguitur
 10 sic ad probandam dictam sententiam. Ex opposito se-
 quitur, quod omne, quod est illud, semper est, quod
 est impossibile; ergo propositum verum. Assumptum
 patet ex sententia adversa per exponentes, ut si A ali-
 quando est, et nullum est tempus vel instans, quin A
 15 tunc est A, quod est. Hic est multiplex responsio.
 Prima dicit, quod non est possibile successivum esse,
 et sic nichil semper est. Sed quia alibi diffuse impro-
 bata est dicta evasio, ideo renuo illud modo tanquam
 improbable. Secunda via concedit consequentiam, quod
 20 si aliquid aliquando est illud, semper est quod in omni
 tempore; sic enim conceditur omne tempus esse, et ita,
 cum duratio rei duratura non sit, nisi rem diu durare
 vel esse in durando, concedit consequenter, quod omne
 durans infinitum diu durat, quia semper, et cuiuslibet
 25 durationis duratio est infinitum duratura, quia sempi-
 terna; sed illud videtur nimis leve dictum propter multa.

Primo, quia sic cuiuslibet temporanei etas vel periodus
 esset par cuilibet periodo, quia quolibet infinita, et sic
 quolibet res permanens esset infinitum senex vel antiqua,
 30 quod satis contradicit scripture mensuranti etates ho-
 minum et durationes temporalium secundum plus et
 minus. Similiter per idem sequitur, quod omne tempus
 vel aliquod successivum esset infinitum diuturnum, et
 per consequens, cum tempus non habet aliam magni-
 35 tudinem, omne tempus foret infinitum magnum, et sic

On succession
 in time.
 It is said that
 what exists at
 one time exists
 always.

No succession
 of time is
 infinite.
 Answer.
 If so all periods
 would be
 infinite.

quelibet pars quantitativa temporis esset equalis suo toto simpliciter. Preterea omne sempiternum est infinitum a parte post, et per consequens duracio rei nunc desinentis est sempiterna, sicut est infinita a parte post, et ita quodlibet successivum esset infinitum; sicut enim rei absolute est dare ultimum instans, ita et sue duracionis est dare ultimum instans, et per consequens duracio, que desinit esse, est sempiterna, et quelibet res est durabilis.

There must be
a difference
between
instantaneous
and lasting
existence.

Neque videtur ratio, quare manencia instantis vel alterius subiti sit duracio sempiterna, cum sit manencia infinitum diuturna; et tamen est non quanta, quod videtur ridiculum, quod duracio sempiterna incipit et desinit esse. Similiter omne semper esse est aliququaliter esse, sicut est aliquamdiu esse; ergo vel est esse temporale vel esse instantaneum. Si instantaneum, tunc non est esse diuturnum, et per consequens non sempiternum. Si temporaneum, tunc est successive longum, et cum nullum accidens denominabit subiectum, nisi qualiter ipsum erit, sequitur, quod sicut quidlibet futurum erit sempiternum, sic semper erit; cum tamen Apostolus ad Hebr. 7° arguit ex hoc, quod Jesus manet in eternum indegradabilis, quod sempiternum habet sacerdotium. Sed iuxta hanc viam omne corruptibile personatum non manet per tempus eternum et a proprietate est imprivabilis, et sic quelibet talis passio est sempiterna et per idem subiectum passioni coewum; ideo certum est, quod Apostolus non concederet quemlibet sacerdotem manere per tempus eternum vel in eternum, quod idem est, vel effectum cuiuslibet talis esse infinitum durabile; ymo vere diceret, quod talia non possunt semper manere, quia, ut idem dicit, omne, quod veterascit, prope interitum est; quomodo ergo sunt omnia eterna, semper manentia? Similiter iuxta F. 333⁴ idem Deus semper incipit et desinit esse, quod est impossibile, cum essenciale sit Deo esse per omnia secula seculorum. Antecedens probatur per hoc, quod quocumque instanti signato in illo Deus est semper et

Proof from
Scripture.

4, 5, a parte post] *cod.*: *appg.*

25. personatum] *cod.*: *personat.*

32. idem] *cod.*: *id.*

22. Hebr. 7, 24. 33. Hebr. 8, 13. Quod autem antiquatur et senescit, prope interitum est.

nunc post idem semper erit; nec ante illud semper fuit; ergo conclusio. Nam si Deus semper erit, tunc in omni tempore vel instanti erit. Consequens impossibile iuxta sic opinantes, cum tunc presens instans erit et
 5 correspondenter de finicione. Nec valet dicere, quod Deus ideo semper erit, quia in omni instanti, quod erit, Deus erit, quia per idem concedendum esset, quod omnis res erit; et tamen infinite sunt res, que non erunt. Totum autem illud salvatur iuxta ampliantes
 10 hoc verbum "est" quo ad tempus.

Deus enim semper fuit, est et erit, et tamen in nulla parte temporis semper est, sed in toto tempore eterno. Nec potest desinere vel incipere semper esse, ut videtur, nec sequitur: in omni instanti, Deus non
 15 semper est, ergo semper non est, quia oportet capere, quod in omni instanti vel tempore Deus non semper est, quod est falsum pro unico tempore eterno. Scimus tamen, quod in scriptura et modis loquendi semper capit modificacionem, ut philosophi dicunt contingencia
 20 semper esse, subintelligendo, quando sunt sue cause complete particulares in actu. Apostolus dicit prima ad Tess. 4°: „Semper cum Deo erimus“, id est per tempus infinitum, et infra 5° dicit: „Semper, quod bonum est, sectamini“ et in omni tempore, quo oportet
 25 tunum est. Similiter dicit Dominus discipulis Matth. 26°: „Semper pauperes habebitis vobiscum“, id est ad votum, quandocumque vltis, et ita supplenda est modificacio iuxta exigenciam intenti loquentis. Et proportionaliter de suo contradictorio aliquando non; prima enim non
 30 contradicunt: semper sumus gaudentes, supple, quando ratio exigit, et tamen aliquando non sumus gaudentes, nisi forte sic modificetur: aliquando, quando ratio exigit, non sumus gaudentes.

Unde sophista negaret talia de virtute sermonis, concedens quod Deus contingenter semper est, sed
 35 non accidentaliter, cum hoc potest non inesse sibi, sed non potest abesse et adesse, specialiter, si non potest desinere esse tempus. Aliter enim plus sequeretur hoc: ubique est, ergo immensitaliter quo ad locum, quam
 40 sequitur hoc: semper est, ergo infinitum diu. Bene tamen sequitur: Si hoc semper est, tunc ita diu est,

God was and is and is to be, yet not in any part of time but in eternity.

22. I. Thess. 4, 16. Domino. Vulg.
 25. Matth. 26, 11

23. I. Thess. 5, 15.

sicut aliud, cum "semper se habet ad tempus, sicut "ubique" ad locum.

Tercia via dicit, quod non sufficit ad hoc, quod res semper duret, quod duracio eius sit sempiterna, quod idem est, quod ipsa est, in omni tempore sit; sed 5 oportet cum hoc, quod semper fuit et semper erit. Sed contra illud sunt evidencie secunde vie. Constat namque ista repugnare: hoc semper est et hoc aliquando non est; cum ergo claudit contradiccionem de quolibet existente, quod hoc aliquando non est cum 10 hoc, quod hoc est. Nec oportet istam viam concedere; sequitur, quod repugnat huic vie aliquando existens non semper esse. Similiter res diucius est, ut est per maius tempus; sed secundum istam viam quidlibet est per omne, si aliquid est per tempus, igitur quidlibet 15 tam diu est. Nam si aliquid est per tempus, quidlibet est per cuiuslibet temporis quamlibet partem, que est, et sic per omne tempus totum probandum. Patet sic opinanti. Nam quidlibet est in quolibet instanti temporis, sicut est in quolibet tempore. Similiter non est 20 ratio, quare res aliquando non est pro quando, preterito vel futuro, quin per idem in aliquo tempore non est, quia in tempore preterito et futuro, et per idem aliquis homo non est, et sic de qualibet specie habente individua corruptibilia. Si enim alicubi supponit ter- 25 minus respectu illius verbi "est" de presenti pro futuris et preteritis, que iam non sunt, per idem utroque posset rationabiliter sic supportare, et sic species corruptibilium deficerent in quolibet individuis, quia pro tempore eterno nate sunt habere ut per suas partes, et 30 non habet illas verbum. Ergo de presenti restringeret, ne talis affirmativa ampliat pro preterito vel futuro, quia aliter omne tempus ampliaret. | Similiter cuius- F. 234 libet corruptibilis periodus vel quandalitas mensuratur tempore, ut patet ex sententia Aristotelis de tempore 35 et per auctorem Sex Principiorum, capitulo de quando.

29. Cod.: deficeret. 30. Cod.: sut. 34. Cod.: periodos.

35. Cf. Gilberti Porretani Sex Princip. Lib., cap. IV (Ed. Arist. opp. Ven. I 32'): *Distat autem et tempus ab eo, quod quando; quoniam secundum tempus aliquid est mensurabile, ut motus annuus communis et motus multus dicitur eo, quod multo tempore permanet. At vero secundum quando nihil mensuratur . . .*

Est ergo dare cuilibet duracioni partis mundi unum
 tempus sibi adequatum, et per consequens est dare
 tempus sibi maius et minus in quacumque proporcione
 signabili, et per consequens est dare excessum unius

A time, greater
 or less, must
 be granted for
 the duration of
 every part of
 the world.

5 temporis super aliud quem oportet esse, sicut et propor-
 tionem et magnitudinem temporis concedimus esse,
 que sunt eius effectus; et certum est, quod excessus
 anni super diem non est nunc, ergo extra nunc.

Et idem est iudicium de quibuscumque partibus pro-
 10 porcionalibus temporis, que non possunt poni omnes
 in eodem instanti, et, ut superius tactum est, nisi
 partes tales temporis causarent magnitudinem temporis,
 et per consequens essent, dum causant omne tempus,
 dirimeretur a Domino quantum.

Time is made
 up of its parts

15 Similiter iuxta sic opinantes omne tempus secundum
 se totum erit in hoc instanti; ergo, si requiritur ad
 hoc, quod homo sit in aliquo tempore secundum se
 totum vel per totum, quod ipse sic est vel fuit in
 qualibet parte temporis, que erit vel fuit; per idem
 20 requiritur ad hoc, quod hoc tempus sit secundum se
 totum in hoc instanti, quod quelibet pars, que fuit vel
 erit, sit, erit vel fuit in hoc instanti, non est possibile
 dare bonam causam, quare hec propositio A est per
 totum B tempus; implicat, quod quelibet pars, que
 25 fuit vel erit B temporis, est, erit vel fuit mensura A,
 quin per idem hec propositio B secundum se totum
 est in hoc instanti vel per totum est divisibile, aut
 mensuratur rem temporalem; implicat quamlibet par-
 tem, que fuit vel erit in B sic se habere; et quo ad
 30 assumptum patet, si quelibet pars temporis est omne
 tempus, esset secundum se totum, quia aliter non
 esset possibile aliquid esse per tempus; et sic nichil
 successive est magnum, cum nichil sit magnum, nisi
 magnitudine, que secundum se tota est in hoc in-
 35 stanti, ut dicitur. Nec successivum esset, nisi aliquid
 sit per tempus inexistendo successive per illud tempus.
 Sic enim conceditur aliquid moveri successive, quia
 est in sic movendo, et sic componitur Deum esse per
 omnia secula seculorum, ut superius dictum est. Si
 40 ergo tempus est in instanti et non secundum se totum,
 tunc nullum tempus est secundum se totum, sed solum
 secundum instans, et sic non quelibet pars temporis

30. Cod. : adff.^{vi} p^o am. 33. Cod. : nichil est; ~~delevi~~ est.

est, sed solum instans. Sicut ergo sequitur in qualibet parte illius loci hoc est, ergo per totum hunc locum hoc est, ita sequitur de tempore in quolibet signo huius temporis hoc est, ergo per totum tempus hoc est.

Time is extended; but this cannot be within the instant and must be beyond it.

Non enim posset tempus vel aliquod successive longum esse in instanti, nisi posset extendi in instanti; sic enim rationabiliter loquitur Augustinus 11° Confessionum de extensione temporis, et indubie, si tempus est successive divisibile in instanti, tunc sunt prius et posterius in instanti, quo sunt difference temporis; et per idem corpus in situ divisibili successivi; ergo oportet extendi extra instans.

Thus from the relations of cause, time &c. we must postulate existence outside the present instant.

Item ex locucionibus, quas oportet habere de causis, de tempore et multis similibus, necessitatur ad ponendum aliquid esse extra presens instans. Nam secundum Philosophum primo Phisicorum 56° materia, forma et privacio sunt principia intrinseca compositi et sic privacio est causa efficiens, licet per accidens, ut patet 66°. Signo ergo A privacionem causantem vel principiantem, B compositum. Et patet, quod si A causat vel principiat B, tunc utrumque illorum est, sed constat, quod claudit contradiccionem illa esse in eodem instanti simul; ergo oportet unum esse temporaliter ante reliquum. Minor patet ex hoc, quod si illa privacio sit pro dato instanti, tunc materia principiat pro illo instanti forma compositi, et per consequens compositum non est pro illo instanti. Et minor argumenti patet ex hoc, quod causa et causatum, ut huiusmodi, sunt relativa, que posita se ponunt et perempta se perimunt. Et idem est argumentum de efficacia, qua pater est efficiens filii, occidens est causa efficiens mortis occisi et quolibet similibus; repugnat enim, quod pro eodem instanti pater efficiat filium, pro quo instanti filius F. 234

Proof from Aristotle; the cause must precede the effect.

31. Cod.: mort⁹ occidi occisi

7. Cf. Aug. Conf. XI, cap. 11—25 (*Migne XXXII 814—822*). Vide etiam postea pag. 191. 16. Cf. Arist. Nat. Ausc. I 6, 8 (*Ed. Par. II 256, 28 ss.*) et ibid. I 7, 11: "Ὡστε δῆλον ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι τὸ γιγνόμενον ἅπαν ἀεὶ σύνθετόν ἐστι, καὶ ἐστι μὲν τι γιγνόμενον, ἐστὶ δὲ τι ὃ τοῦτο γίνεται καὶ τοῦτο διττόν· ἢ γὰρ τὸ ὑποκείμενον ἢ τὸ ἀντικείμενον· λέγω δὲ ἀντικείμενον μὲν τὸ ἄμουσον ὑποκείμενον δὲ τὸν ἀνθρώπον καὶ τὴν μὲν ἀσχημοσύνην καὶ τὴν ἀμορφίαν ἢ τὴν ἀταξίαν τὸ ἀντικείμενον, τὸν δὲ χαλκὸν ἢ τὸν λίθον ἢ τὸν χρυσὸν τὸ ὑποκείμενον . . . (7, 13) ἢ δὲ στέρησις καὶ ἢ ἐναντίωσις συμβεβηκός.

est effectus, et ita de aliis. Ideo oportet, quod pro tempore priori sit efficiens, et pro tempore posteriori finis effectus.

De causa finali, gracia cuius acquirendi causatur
 5 motus vel operacio est conformis difficultas. Natura
 enim et quodlibet ordinate agens ad extra agit propter
 finem, qui causat finaliter tale opus; ut alteracio est
 propter formam substantialem generandam, deambulacio
 propter sanitatem querendam, et totum meritum hominis
 10 propter premium; que theologi ponunt proportionaliter
 correspondere. Constat autem omnia talia esse impos-
 sibilia, nisi extensius sit res, quam in instanti; ergo
 non omnia, que sunt temporaliter, sunt simul in in-
 stanti; si enim pro dato instanti sit sanitas, tunc non
 15 est amplius labor pro illa acquirenda. Et idem est
 argumentum pro quacumque operatione propter finem.
 Nam si post finem talem acquisitum foret talis operacio,
 tunc foret frustra, ut, si quis meretur post plenam
 premiacionem, illud meritum ad nichil deserviret. Oportet
 20 ergo talem finem causare operationem precedentem et
 non pro mensura talis operis; ergo post, quando habet
 esse actuale, et tamen oportet causatum, si sua causa
 est. Patet, quod oportet causatum tale esse pro tempore
 priori et suam causam esse pro tempore posteriori.

25 De peccato autem originali et aliis successive et
 antecederet causantibus sua consequenter causata est
 conformis difficultas. Peccatum enim primi parentis cau-
 savit originaliter omne peccatum originale sue posteri-
 oritatis, stirpis vel generacionis, quia aliter negandum
 30 esset aliquam talem lineam generacionis posse esse, et
 certum est, quod peccatum primi parentis per multa
 milia annorum desiit esse ante nativitatem Christi;
 oportet ergo, quod causavit omnia peccata originalia
 futura, quando fuit: ex quo sequitur, quod omnia illa
 35 sunt complete causata, et per consequens sunt, et tamen
 nec peccatum primi parentis, nec peccata originalia
 sunt nunc; sequitur, quod sunt extra nunc, unum ante
 et aliud post. Dicere autem, quod idem peccatum in
 numero transfusum est in omnes posteros est nimis
 40 leve dictum, quia tunc accidens migraret de subiecto
 in subiectum, et rediret multociens post sui totalem
 extinccionem; ymo sacramentum non deleteret illud sim-

There is a like
 difficulty with
 final cause,
 which must
 follow the
 action
 undertaken for
 its sake.

So too with the
 sin of our first
 parents, which
 causes original
 sin in all men,
 yet has long
 ceased to be.

It is vain to
 say that it is
 the same sin
 which passes
 into all their
 posterity.

12. Cod.: sit res q, i q^u sic sanitas g^r

pliciter, sed fugaret illud a subiecto recipiente illud sacramentum et non eo minus foret servatum in alio, et sic de multis principiis. Ymo, cum peccatum non sit nisi creaturam rationalem peccare, patet, quod miratur admirationem subiecti.

Some try to evade these difficulties by niceties of language.

Hic sunt multa subterfugia, ut alii negant omnes huiusmodi locuciones, quamvis sint autentice et wigares, alii componunt verba, quantumlibet varias rimas solutas querendo, ut quondam dixeram, privacionem esse causam fieri rei, sed non causam rei, et sic solum duo principia rei intrinseca sunt danda. Nec ambulacio est causa efficiens sanitatis, nec sanitas est causa finalis, sed quia aliquis ambulabit, erit sanus, et ideo quis ambulabit ut fiat sanus, et ita de similibus. Nec peccatum primi parentis fuit causa peccati mei, sed causa, quare peccatum meum fuit vel erit; sic enim rogamus Christum per passionem, mortem et actus suos meritorios miserere nostri, non quod ibi actus sunt, sed per pretericionem eorum, et ita de quotlibet fastidiosis intricationibus verborum. Nam si privacio forme requiritur tamquam causa generacionis rei, et illa generacio est causa rei, sequitur, quod privacio etc. sit causa rei. Patet consequencia per hoc principium. Quidquid est causa cause, est causa causati. Et si negetur, generacionem esse causam generati, per idem regulariter negandum esset posse esse aliquam causam efficientem alicuius factibilis successive, quia non esset talis causa efficiens, nisi ut successive efficit et ut sic illud causatum non est, ut dicit responsio; et si sic nichil causat ipsum, ergo a primo repugnat aliquid esse successivam causam efficientem sic causabilis, quia, si est causa efficiens illius, est causa illius, et sic illud causatum est. Similiter, ut Aristoteles multipliciter deducit, oportet principia esse contraria, scilicet formam et privacionem vel oppositum, ut patet 50° et infra; sed constat si sunt contraria, tunc sunt; cum ergo repugnat illa esse simul, patet, quod oportet privacionem temporaliter esse ante formam, cuius est privacio. Nec valet dicere quod erunt contrarie, quia tunc una

Such evasions are useless, since what causes a thing to be is the cause of the thing.

Proof from Aristotle.

18. non quod | *cod.*: q, q.

33. Cf. Arist. Nat. Ausc. I 5, 9 (sectio 50 in *edd. ant.*, *ed. Par. II* 265, 21 sq.): "Οτι μὲν οὖν ἐναντίας δὲ τὰς ἀρχὰς εἶναι φανερόν. Vide supra pag. 184.

inciperet contrariari alteri, et per consequens simul
erunt. Et breviter, cum omnes forme contrarie nate
sunt fieri circa idem, patet generaliter, quod oportet
unum contrariorum esse uno tempore et aliud in tem-
5 pore non communicante cum illo. Nam albedo in me
et nigredo in sor non contrariantur, quamvis sint
species contrarie, quia, si unum contrariorum est in
actu, oportet reliquum esse in actu tempore suo, ut
patet Nec repugnant iste, cum non sunt nate
10 fieri circa idem. Similiter quandocumque est fieri rei
supposito facte, tunc non est privacio forme sue, et
per consequens non causat fieri eiusdem rei et si sit
fieri successivum per partibilem induccionem forme,
patet, quod pro quolibet instanti intrinseco generacionis
15 non est integra privacio forme, cum illa educitur pro-
porcionaliter, ut forma inducitur, nec aliqua partialis
privacio est causa partialis generacionis, quia cum in-
cipit extrinsecum efficere generacionem quantumlibet
talem successivam, tunc desinit correspondens privacio
20 esse. Non ergo est possibile quod privacio sit causa
generacionis eiusdem forme. Nec valet dicere, quod
partialis privacio sit causa generacionis totalis forme,
quia sic totalis privacio esset causa totalis generacionis,
cum totum causat secundum partem, et sic pars pri-
25 vacionis correspondet parti generacionis et tota tote.

Uterius patet, quod hec veritates huiusmodi impli-
cantur mutuo causari ex se finaliter et efficienter, cum
talia sincathegorementa, quia ideo, ut secundam significant
circumstanciam cause, ideo talia dicta implicant am-
30 bulacionem vel eius futuricionem esse causam sanitatis
vel eius futuricionis. Facilius autem videtur sustinen-
dum, quod ambulacio erit causa sanitatis, quam quod
futuricio erit causa futuricionis, quia futuricio eterna
non videtur habere causam efficientem, et si habeat,
35 nisi accio habuerit causam, gracia cuius fiet, aliter erit
frustra; sicut ergo ego ambulo, ut habeam sanitatem,
sic ambulacio mea est gracia sanitatis; aliter enim non
est dicenda completa querenti, quare ambulo.

Uterius quantum ad peccatum originale credo, quod
40 nemo catholicus audet dicere, quod nulla posteritas

Cause of
gradual
becoming.

Final and
efficient causes
act mutually;
e. g. taking a
walk and
health.

It is of faith
that all original
sin is caused
by Adam's.

9. Post patet lacuna 15 fere litterarum in cod. 20. Cod. quod hec
veritates; *delevi* hec. 28. Cod.: *sincat* 9'a. 29. Cod.: *implicat* *mutuo*
car ex se *finat* et *effi* cu *tra* *sincat* *ad* *acom*.

Ade contraxit peccatum ab illo, cum Apostolus dicat prima ad Cor. 15° „Sicut in Adam omnes moriuntur, ita in Christo omnes vivificabuntur“. Et ad Hebr. 7° dicit Levi decimatus fuit in lumbis Abrahe, nec aliter loquetur homo quante oportet veritatem de peccato 5 originali, de medicina et de redempcione per passionem et fidem Christi, que multa faciunt distancia temporali ab eisdem; et quotlibet dicta scriptura sonant patres puniri in filios, ut patet Ecclesiastici 3°. Ergo oportet peccatum illud facere omne peccatum originale futurum 10 primo per unum hominem et postliminio per alium, non solum, quod peccatum suum erit vel fuit causa, quare peccabo, id est, quia hoc, cum sit eternum, non requirit causam temporalem ad suum esse, sed quod ipse peccando fecit remote me peccare. Nec potest 15 concedi, quod illud peccatum causavit peccatum meum, nisi fuerit ita, quod causat peccatum meum | cum F. = causare illud sive fuerit, sive successive denominavit subiectum de presenti facere multa mala non solum sibi, sed suis posteris; et cum sequitur: causa est, ergo 20 suum causatum est, patet, quod continue fuisset hec proporcio, sic significando hoc peccatum est quocumque futuro denotando. Aliter enim notandum esset, quod omnes fuimus originaliter in primo parente, quod Levi decimatus est in lumbis Abrahe, et sic de multis 25 concessis in predicatione secundum causam. Nec est color negandi, quin, si A causat B et cessabit causare B, quin tunc B erit causatum ab A, quia tunc aliter relacio equiparancie solum unum extremum haberet, et post inciperet relacio passiva impertinenter ad causacionem 30 priorem. Ymo, ut sophiste arguunt, neutra illarum relationum potest esse, ut conceditur, quod Deus aliqua duo incipit producere, et si alterum illorum esset productum vel cognitum ab eo, ipse non esset, demonstrando motum successivum incipientem esse, et hoc instans, et sic de 35 multis onerosis conclusionibus, in quibus sollicitè illaqueant theologos imperitos. Ideo concedendum est omnia talia esse in tempore suo et unum causari pro tempore, quo non habet esse existere, sed esse in potencia vel intencionale, sicut quidlibet tantum habet esse eternum, et tunc facile 40 est libere respondere in ista materia, sicut in similibus.

11. *Cod.*: postlun^r.2. *I. Cor.* 15, 22. 3. *Hebr.* VII 9. 9. *Ecc.* 3, 11.

CAPUT VICESIMUM.

- Item ex modo loquendi, quem oportet habere de tempore et aliis successivis, patet ampliacio verbi de presenti. Nam aliter negandum esset aliquod tale successivum posse esse, quod est impossibile iuxta preordinata; et consequencia patet. Nam posito, quod A motus horalis sit, patet, quod oportet ipsum esse successive divisibile, et habere omnes partes eius successivas, sed non pro eodem instanti; ergo oportet, quod extra instans presens sint multa. Nam si aliquod successivum est, ipsum est secundum singulas eius partes successivas, quod non potest esse in eodem instanti; ergo relinquitur, quod multe eius partes hospitentur extra instans.
- Minor probatur multipliciter. Primo per Aristotelem 7° Phisicorum 29°, ubi demonstrat, quod non est possibile motum successivum esse in instanti; per hoc medium omni motui contingit motum esse velociorem et tardio-
Aristotle shews that successive motion cannot be confined to one instant, as neither can rest.
- Et post probat per tres rationes, quod non est possibile quietem esse in instanti.
- Confirmatur racione. Si motus esset in instanti, tunc esset in eo, ut mensurante, quia alius modus inessendi esset impertinens; sed nullum successive divisibile potest
If successive motion is in time, it must be measured by time, which is impossible with one instant.
- mensurari indivisibili successivo; ergo nullus motus successivus est in instanti. Unde quarto Phisicorum 14°

9. Cod.: 12 qđ nō.

16. Cf. Arist. Nat. Ausc. VI (non VII) 3 (2) 6 (Ed. Par. II 321, 47 ss.): "Ὅτι μὲν τολύον ἐστὶ τι ἐν τῷ χρόνῳ ἀδιαίρετον, ὃ φαμεν εἶναι τὸ νῦν, δῆλον ἐστὶν ἐκ τῶν εἰρημένων. Ὅτι δ' οὐδὲν ἐν τῷ νῦν κινεῖται, ἐκ τῶνδε φανερόν· εἰ γάρ ἐστιν, ἐνδέχεται καὶ θᾶττον κινεῖσθαι ἐν αὐτῷ καὶ βραδύτερον κ. τ. κ. 26. Cf. Arist. Nat. Ausc. IV 12 (18) 12 (Ed. Par. II 304, 14 ss.).

dicatur, quod idem est esse in tempore et tempore
 mensurari, quia, ut dicit, si idem esset esse in tempore
 et esse, dum tempus est, tunc celum esset in illo et
 quidlibet in quolibet.

A single instant
 cannot contain
 the bounds
 beginning and
 ending which
 are implied in
 succession.

Similiter, si successivum est in instanti, tunc aliquod 5
 est finitum in instanti; sed impossibile est, aliquod esse
 finitum, nisi habuerit fines utrumlibet finientes; ergo
 successivum habet huiusmodi fines in instanti, et sic
 quolibet instancia et mutata esse finirent tale successivum
 in eodem instanti, quod est impossibile. Si enim tale 10
 successivum habet, habuit vel habebit finem . . . si non
 habet, tunc finiebatur vel finietur, et per consequens
 non est finitum secundum utrumque eius exemplum,
 quia finicio futura non est vel fuit, nec refert sive in-
 finitum accipitur proportionaliter sive nominaliter, quia 15
 indubie, si aliquid est finitum, aliquis est finis finiens
 ipsum et mensurans, quia ad initium Deus quantificat
 omne quantum, ponens ipsum in numero, pondere et
 mensura. Nullus ergo terminorum finiencium potest esse
 iuxta hanc viam, quia non simul; et per consequens 20
 non est possibile tale successivum esse futurum finitum
 secundum utrumque eius extremum.

If successive
 motion could
 be confined
 within one
 instant it would
 have lost an
 infinite number
 of parts, and
 with them the
 predicate of
 quantum, and
 would cease to
 be compositum.

Similiter, si motus solum sit in instanti sic, quod
 non in tempore extra instans, tunc oportet concedere
 de quolibet successivo, quod infinitas partes perdidit | F. 24
 quas non habet, et per consequens nullam illarum
 facit ad eius quantificationem, et per idem nulla pars
 generanda secundum totum facit ad eius quantificacio-
 nem. Ex quo sequitur, quod nulla pars plane secundum
 se totum facit ad totius quantificationem; et per con- 30
 sequens totum non esset actualiter quantum sub aliquo
 gradu. Nam si deperdatur per se causa quantificationis,
 necesse est, ut proportionaliter deperdatur quantificacio;
 sicut ergo extendimus eius totalem quantitatem succes-
 sivam dicendo illam esse, ita oportet nos extendere esse 35
 ad quantitates parcium, que omnes simul sumpte sunt
 illud totum, ut dictum est superius. Non enim capit
 intellectus, quod aliqua pars rei quantificat, componit
 vel talem actum secundum facit, cum hoc tamen, quod
 non sit, quia quilibet talis actus secundus presupponit 40
 primum; quomodo, rogo, componeretur aliquid ex parti-
 bus quantitativis, nisi causaretur ex illis, que actualiter

3. esset in illo] *cod.*: esse nullo.
videntur. 13. sive] *cod.*: sive ly.

11. post finem aliqua excidisse

componunt, actualiter sunt minores suo toto, causantes relacionem, ut puram proporcionem minoris inequalitatis et multa talia. Et si extensive loquamur de componi ad istum sensum, quod composuerunt vel component; quare non sic loquendum esset cum verbo essendi, quod ad sensum consimilem sunt? Nam nemo dubitat, quin talis pars, quando fuit, composuit continue, et quando desiit esse, desiit componere sicut et totum desiit componi ex illa vel habere illam pro eius parte; quomodo ergo nunc componit, si non existit, nec sua compositio. Omnis modus habendi, eciam alienissimus, quo vir habet uxorem, requirit habitum esse cum habente actuali; ergo causancia requirit actualem existenciam causantis, etsi ampliet quo ad causatum.

15 Et ista consideracio de extensione successiva temporis et compositione eius ex suis partibus movebat Augustinum 11° Confessionum ad ampliandum verba de presenti. Unde post longam disputationem de existencia temporis presentis, preteriti et futuri concedit bene, 20 quod si tempus non est longum vel mensurabile nec visibile, hoc tamen dicit se scire, quod tempus preteritum et futurum, ubicumque sunt, ibi presencia sunt. Ideo vocat tempus preteritum, presens de preterito, et tempus futurum presens de futuro, ut inquit: „Pueritia 25 mea; que iam non est, in tempore preterito est quod iam non est.” Ideo secundum eum omnia tempora preterita et futura sunt. Unde 83^m Quaest. quaestione 15^a „Omne preteritum iam non est, omne futurum nondum est, omne ergo preteritum et futurum deest. Nec pre- 30 teritum ergo nec futurum sed omne presens est apud

Proof from
Augustine.

23. preteritum] *cod.*: presens. 24. futuro *scripsi cod.*: preterito.

17. Cf. Aug. Confess. XI 18, 23 (*Migne XXXII 818*): Si enim sunt futura et praeterita, volo scire ubi sunt. Quod si nondum valeo, scio tamen ubicumque sunt, non ibi ea futura esse, aut praeterita, sed praesentia Ubicumque ergo sunt quaecumque sunt, non sunt nisi praesentia. *Ibid.* 20, 26: Nec proprie dicitur tempora sunt tria, praeteritum, praesens et futurum, sed fortasse proprie diceretur, tempora sunt tria, praesens de praeteritis, praesens de praesentibus, praesens de futuris. 24. *Ibid.* XI 18, 23 (*Migne XXXII 818*): Pueritia quippe mea etqsq. 27. Cf. Aug. de Diversis Quaest. quaest. XVII (non XV) (*Migne XL 15*): Omne praeteritum . . . nondum est: omne igitur et praeteritum et futurum deest, apud Deum autem nihil deest: nec praeteritum igitur nec futurum, sed omne praesens est apud Deum.

Deum", Ecce decisio questionis. Et non dubium, quin, si aliquid est apud Deum, tunc vere est.

According to our opponent's view neither time nor anything else successive could have aliquot parts or be divisible.

Similiter iuxta hanc viam non est possibile tempus vel aliquod successivum habere partes aliquotas, et per consequens non est possibile, quod habeat partes, et per consequens non potest esse divisibile. Assumptum probatur ex hoc, quod eo ipso, quod aliquod huiusmodi habet partes pro aliquo instanti habet illas secundum principia opinionis adverse, et per consequens oportet illas partes esse in eodem instanti iuxta proximo dicta; consequens impossibile, ergo assumptum. Nam una 4^a non est cum aliis tribus, et ita de 8^{vis} et quibuscumque aliis partibus aliquotis.

It is only in its middle instant that a succession has halves, and at other instants each other a quotient part

Hic dicitur consequenter, quod successivum solum pro suo medio instanti habet ambas medietates et pro illo instanti habet omnes partes aliquotas, quia eo ipso, quod est aliquod instans intrinsecum successivi vel instans terminans aut inicians, tunc in illo instanti est illud successivum; et ita huiusmodi successivum non continue habebit qualescumque partes aliquotas non communicantes, sed solum pro medio instanti eius medietates, et qualescumque alias aliquotas. F. 136

Objection Time as defined can have no middle instant but must have two instants equally middle. Moreover we cannot allow a beginning or end, since changing must precede act being changed.

Contra istud sic. Si continuum componitur ex non quantis, notum est, quod impossibile est duo tempora non continuancia continuari ad invicem, nisi per duo instantia, que oportet simul esse continuata iuxta principia sic opinantium. Ideo tenta illa via superest ponere multa instantia esse, quia illa continuata constituunt tempus materialiter. Ymo aliter tempus compositum ex instantibus paribus non haberet medium instans, nisi habeat instantia duo eque media, quorum utrumque oportet componi cum reliquo, continuando illas duas partes adinvicem. Si autem teneatur via Aristotelis de compositione continui successivi patet ex sexto Phisicorum, quod non est dare primum vel ultimum talis continui successivi, quia, ut creditur de causa (+) capitulo 5°, quod omne mutari precedit mutatum esse et econtra. Si autem esset dare primum instans motus,

31. eque ex'equa corr. 36. de causa| cod.: det

37. Cf. Arist. Nat. Ausc. VI 6 (9), 6 (Ed. Par. II 326, 21 ss.): Οὐ μόνον δὲ τὸ μεταβάλλον ἀνάγκη μεταβεβλημέναι ἄλλὰ καὶ τὸ μεταβεβληκὸς ἀνάγκη μεταβαλλεῖν πρότερον· ἅπαν γὰρ τὰ ἐκ τινος εἰς τι μεταβεβληκὸς ἐν χρόνῳ μεταβέβληκεν.

illud vel mensuraret mutari mobilis vel suum mutatum esse, vel ergo movetur successive, dum secundum se totum est in termino a quo, cum moveri sit recedere a termino a quo; adhuc autem non plus recedit, quam sperante, quando quievit, sed incepit recedere; ergo non est dare primum vel ultimum instans motus. Tunc enim esset motus sine eius materia individuante ut alteracio sine qualitate, et pro tunc non posset sentiri et sic de insensibili fieret sensibile, nec refert sive motus fieret pars alterius motus sive non, quia impossibile est dare illud tempus adequate mensurans duos motus, quorum unus terminatur inclusive ad terminos illius temporis et alius exclusive.

Non ergo est ratio signanda, quare due gutte incipientes componere terciam pro illo instanti moventur motu quo incipiunt movere, quin per idem gutta composita moveretur pro eodem instanti eodem motu, cum cuiuslibet partis sue aliqua pars moveretur illo motu sine impediante denominationem totius. Similiter, si Aspera pertranseat B lineam uniformiter in hora, patet, quod prima medietas est eque plene pertransita in medio instanti sicut umquam post, cum mobile sit in termino ad quem, et nichil illius sit pertransitum. Ex quo patet, quod motus individuatus a prima medietate B, cum sit completus, non est, et per idem alius individuandus ex secunda medietate B secundum se totum futurus non est modo, sed incipit esse; pro hoc ergo instanti non continuantur illi duo motus, cum modo non sint. Sicut ergo ignis successive generandi est dare ignem maximum complete generatum pro medio instanti generacionis, sic est de pertransicione spaciū et quocumque motu successivo est dare pro quolibet instanti maximam partem motus elapsam et maximam materiam motus adquisitam vel deperditam.

Et certum est, quod ille motus pro tunc non est, eo quod mobile non est in acquirendo illam materiam, que est secundum se totam, et sic complete adquisita. Ideo dicit Philosophus 5° Phisicorum, quod omne permanens, sicut successive generatur, non est, antequam sit generatum. Res vero successive, dum sunt in fieri,

Examples,

A thing that gradually becomes, does not exist until the process of becoming is completed

38. Cf. Arist. Nat. Ausc. V 1 (2), 7 (Ed. Par. II 309, 8 sq):
 'ὅτι μὲν οὐκ ἐξ ὑποκειμένου εἰς ὑποκείμενον μεταβολὴ κατ'
 ἐνστάσιν γίνεται ἔστιν.

tunc solum sunt, et dum sunt facte, tunc non sunt, sed lapse sunt complete in preteritum.

Each
proportional
part must
become
complete as it
reaches its due
point.

Nec est ratio signanda, quare A mobile movendo gradu ut quatuor, pertransibit complete suum spacium, super quod in fine pausabit, quin per idem B precise 5 eque velociter a movendo per idem tempus eis paribus pertransibit complete totum spacium, non obstante, quod continet ulterius motum suum, tum, quia pro quolibet | instanti quo aliquid est secundum se totum, F. 2² factum est determinate verum quod ipsum est sic 10 factum, et per consequens non dependet a futuro, quod ipsum est complete factum, tum etiam, quia proportionaliter ut totum est complete factum in toto tempore, sic quelibet proportionalis pars est complete facta in correspondenti parte temporis. Similiter ponendo, quod A 15 per primam medietatem hore descendat in aere universaliter gradu motus ut quatuor, et per secundum medietatem eiusdem hore continuet motum suum descendendo per aquam gradu motus ut duo, patet, quod si in medio instanti moveretur aliquo gradu motus, tunc moveretur, 20 et cum utroque motu movetur per adversarium, non est ratio, quare gradu ut duo movetur, quin per idem gradu ut quatuor movetur; et sic difformiter movetur velocius et tardius se ipso; non enim potest poni, quod pro hoc instanti movetur aliquo gradu motus 25 preter gradum ut duo aut ut quatuor, quia solum illis gradibus ponitur moveri. Ymo, quicumque alius gradus datus foret instantaneus, quo nichil pertransiretur, quia nec superficies aeris nec superficies aque, ymaginato quod A mobile sit punctale. Nam A erit in superficie 30 aque pro medio instanti, in quo superficies aeris erit complete penetrata et superficies aque non. Ideo patet, quod tunc aer est plene penetratus, et per consequens tunc non erit motus, quo aer penetrabitur. Nec per idem tunc erit motus, quo aqua penetrabitur, ymo non 35 plus pro medio instanti movetur, quam si remitteret motum suum usque ad non gradum in illo instanti, et inciperet in illo moveri a non gradu motus, quia nichil pertransitur in instanti, nisi forte punctus.

A 'successive'
cannot exist in
one instant.

Planum est ergo advertenti rationes Aristotehs 6° 40 Phisicorum capitulo 6° et infra, quod de intencione

6. eis] cod. . e'is (eris).

40. Cf. Arist. Nat. Ausc. VI 3 (2), 6 (Ed. Par. 321, 47 ss.): vide supra pag. 189.

sua fuit nullum successivum posse esse in instanti, nec alicuius successivi posse esse primum instans aut ultimum, in quo sit tale successivum, sed solum moveri, dum est inter terminum a quo et terminum ad quem.

nor have its beginning or ending to be successive assigned to a single instant.

5 Et confirmacio huius est de denominato contrariis denominationibus per duas medietates temporis, in cuius medio instanti neutra oportet ipsum denominari. Ymo in multis repugnat quod in medio instanti denominetur altera, ut in medio instanti inter diem et noctem orientis nostri, nec est dies artificialis ibi, nec nox vel
10 simul utraque cum non sit ratio diversitatis, ymo usque ad datum punctum multiplicaretur utrumque tempus. Vere ergo loquendo concedendum est omne successivum esse in quolibet instanti intrinseco sui
15 esse, non tamquam mensura sue extensionis, sed tamquam causa sui esse; ille enim est unus modus inessendi, ut patet 4° Phisicorum; cum ergo instans sit pars quantitativa temporis, tempus est in instantibus tamquam suis partibus; Aristoteles tamen, negans com-
20 positionem compositi ex non quantis, diceret, quod nichil est in tempore, vel in instanti, nisi quod in eo tamquam in mensurante vel esse suum substantiale vel esse accidentale, et quelibet substantia habet motum accidentalem instantaneum, secundum quem est in in-
25 stanti; sed nullus motus vel aliud successivum est in termino suo extrinseco, quamvis sit in primo eius instanti et ultimo, et sic successivum non extenditur secundum diurnitatem in instanti; sed extra instans plus vel minus secundum eius diurnitatem, ut littera
30 non est extensive in puncto, quamvis sit causa littere in quolibet eius puncto; tunc enim est res extensive vel mensurative in alia, quando immediate mensuratur per illam, ut corpus est extensive in loco, quando una pars eius extenditur per unam partem illius situs, et
35 alia per aliam. Motus eciam cum accione in ceteris successivis est extensive per tempus, non quo ad molem, sed quo ad duracionem.

37ⁱ Ex istis patet, quod sicut nullum | multiplicatum per locum est extensive per locum, sic nullum per-
40 manens per tempus est extensive per illud tempus;

(distinction between permanent and successive.

30. sic] *cod.*: sed.

17. Cf. Arist. Nat. Ausc. IV 3 (5), 1 (*Ed. Par.* II 287, 33 ss).

quia sicut multiplicatum per locum est secundum se totum ad omne punctum dati loci, sic permanens est ad omne instans dati sui temporis secundum se totum, quod est impossibile de successivo. In hoc enim differt permanens a successivo, quod permanens est illud, quod 5 manet successive in extensum: cuiusmodi est omne illud, quod sufficit manere per tempus sine innovacione vel deperditione partis. Successivum vero omne, quod per tempus extenditur; quamlibet autem partem divisi- 10 bilem taliter extensi oportet habere tempus sibi appropriatum, in quo non sit aliquid sui totius preter ipsum vel partem eius, sicut est de localiter extenso. Et patet, quod sicut localiter multiplicatum habet perfeccionem 15 habitudinem ad locum, quam extensum, sic temporaliter multiplicatum habet perfeccionem habitudinem ad tempus, quam temporaliter extensum, quia impossibile est aliquod tale habere omnes suas partes punctualiter simul. Sicut ergo omne totum permanens est corrupti- 20 bile per accidens ex divisione parcium, sic omne successivum est per se corruptibile, dum corrumpitur in quantum tale ex parcium successione.

According to Aristotle Time has its parts but they are not coexistent.

Unde Aristoteles 4° Phisicorum movens dubitationem loycam supradictam de existencia parcium temporis, quomodo impossibile est aliquid componi ex illis, que non sunt, ut patet capitulo primo, solvit idem capitulo 3° 25 dicens, quod oportet de motu et de tempore partes non esse simul, sed unam post aliam, et sic illud, quod

15. perfeccionem scripsi cod.: pciorem (= parciorem).

22. Cf. Arist. Nat. Ausc. IV 12 (18), 3 (Ed. Par. II 302, 27 ss.): *Καὶ ὁ αὐτὸς δὲ πανταχοῦ ἅμα· πρότερον δὲ καὶ ὕστερον οὐχ ὁ αὐτός, ὅτι καὶ ἡ μεταβολὴ ἢ μὲν παροῦσα μία, ἢ δὲ γεγενημένη καὶ ἢ μέλλουσα ἑτέρα*, ad quae verba Averroes adnotat haec (sect. 103, Ed. Opp. Arist. Ven. Fol. 84): *Quemadmodum motus non inveniuntur partes eius insimul, sed quaelibet pars aut iam defecit aut nondum venit, ita est tempus. Et intendebat per hoc dissolvere quaestionem praedictam in esse temporis, dicentem quod, si tempus est, necesse est, ut omnes partes eius aut quaedam sunt insimul, sed non est ita; posuit igitur hoc, quod rectum est dicere, quod partes eius inveniuntur quaedam post alias, non insimul, sicut est dispositio in partibus motus, scilicet quoniam quaedam inveniuntur post alias. Et comm. sect. 104: Deinde iteravit causam in hoc, et dixit, quoniam secundum quod prius et posterius est, numeratum est instans, id est, causa in hoc est illud, quod diximus, scilicet quoniam esse instantis et numeratio eius est ex hoc, quod translatus numeratur, id est multiplicatur per prius et posterius.*

est in instanti presenti vocat Philosophus ens in actu, et alia extra instans vocat eciam in potencia; et plane patet ex verbis, ex sententia Philosophi et Commentatoris sui, quod partes temporis sunt, licet non simul, 5 ut patet commento 103°. Quod autem permanens sit multiplicatum per tempus, patet commento 104°, et idem sensit Augustinus.

Similiter iuxta incarcerantes verba de presente sequitur, quod omne successivum finitum rariter maiora- 10 bitur vel minorabitur usque ad non quantum, quod est impossibile. Et consequentia sic probatur, si non: sit A hora futura, que non maiorabitur vel minorabitur. Contra, A capiet suam quantitatem ex causacione suarum parcium, quas perdet usque ad non quantum, ergo et 15 eius magnitudinem, que erit effectus earum. Aliter enim oporteret dicere, quod magnitudo successivi est impertinens magnitudini cuiuslibet sue partis, cum illa magnitudo potest esse integra sine cuiuscumque partis magnitudine, ut oportet dicere. Nec valet dicere, quod 20 omne tale successivum requirit partes quascumque esse, fuisse vel fore, quia certum est, quod partes fuisse vel fore est impertinens ad tempus esse iuxta sic loquentes, et quamcumque partem esse est impertinens ad suum totum successivum esse, quod sic probatur. Quacumque 25 parte signata cum suo toto non sequitur: Ista pars est, ergo hoc totum est, cum reliquum numquam posset esse futurum per cessacionem motus, stante tamen ista parte. Nec sequitur: hoc totum est, ergo ista pars est, ut dicit eo, quod omne successivum est, fuit vel erit 30 ante vel post quamcumque partem signatam, et cum omnia sint impertinencia, ad quorum neutrum sequitur reliquum, sequitur omne successivum esse impertinens cuilibet sue parti. Ex quo sequitur nullam partem successivi causare suum totum, cum non requiritur ad 35 esse sui totius, sed sit accidens suo toti, quia adest et abest preter subiecti corrupcionem. Ex quo patet, cum cuiuslibet partis successivi magnitudo sit impertinens illi successivo, quod et magnitudo tota sit impertinens ad esse totius, cum sit accidens toti successivo, et sibi 40 impertinens; totum ergo est per accidens quantum; et cum deperdet illa, propter que est quantum usque ad

Errors caused by limiting too closely words *de presenti*. It lands us in the absurdity that a whole has nothing to do with its parts

The 'successive'
cannot exist
without all its
parts, which in
thought are
prior to the
whole.

non gradum, sequitur, quod diminuetur usque ad non gradum, et per illud potest quantumlibet prolongari.

Vere ergo loquendo nullum successivum potest esse sine omnibus suis partibus per ordinem sibi succedentibus, sed econtra quelibet eius pars prius naturaliter 5 quam suum totum, cum nulla requirit previe partes, antequam componat illas integrando totum. | F.

Nec sequitur hoc successivum est sine ista parte existente, ergo est sine ista parte; quia ad esse simpliciter sine ista parte requiritur pro nullo tempore 10 habere istam; sicut ergo omnis pars successivi, que fuit vel erit, habet quandam prioritatem naturalem ad totum, sic est in mensura sua, si suum totum est. Nec privatur totum aliqua sui parte, quia omnem talem habet pro tempore, quo natum est habere illam. Nec 15 posset prius aut posterius habere illam. Res autem permanens privatur data forma et est protunc sine illa eo, quod protunc complete et nata habere illam tamquam ipsa posterius. Aliter enim non privatur aliquid alio.

CAPUT VICESIMUM PRIMUM.

Restat ergo ulterius videre pro asserto in argumento,
si tempus potest rarefieri vel densari modo suo

Time and other
successives are
incapable of
increase or
diminution.
I. Because
quantity is of
their essence.

5 Non ergo sit ponere tempus vel aliquod successivum
maiorari vel minorari per se, quo ad successionem. Nam
nullum per se quantum potest maiorari vel minorari.
Omne tempus est per se quantum, ergo nullum tem-
pus potest maiorari vel minorari. Maior patet ex hoc,
10 quod si talis quantitas maioratur vel minoratur, tunc
adquireret vel deperderet quantitatem ad suam sub-
stanciam, et per consequens per accidens esset quanta
vel aliter fieret in toto nova, et sic antiqua non maio-
raretur vel minoraretur, sed fieret una nova quantitas;
15 et cum omne aliquid successivum individuatur a tem-
pore, patet, quod nullum aliquid successivum potest
prolongari vel breviari.

Item, si tempus posset diminui et maiorari, tunc
rariter omne tempus finitum foret sue parti quanti-
20 tative; quod est principium per se notum: Omne totum
est maius sua parte quantitativa, et consequentia patet.
Nam infinitum brevius erit ista dies ante finem, et
continue usque ad finem habebit partem quantitativam
certe quantitatis; ergo ante finem parificabitur sue parti
25 quantitative.

II. The whole
would be at a
given moment
or equal to
one of its parts.

Ymo, subtilius considerando, patet, quod illud tempus
infinitis suis partibus quantitativis ydemptificabitur, et sic
in infinita tempora, quorum nullum erit pars alterius,
pro mensura simultatis erit simul; dies, nisi quando
30 in fine erit, hora non erit, nisi ultima hora eiusdem
diei, et sic de infinitis partibus, quibus ydemptificabitur,

III. Indeed the
whole would
be identified
with its
infinitesimal
parts.

3. Post suo tres quartae partes lineae scriptura vacant. 6. Cod.:
miocari, Omne tempus est per se. 19, 20. rariter — notum verba labem traxe-
runt, post foret excidisse videtur par.

et sic per infinitum magnum tempus posset omne permanens durare, quamvis momentum erit maximum tempus possibile.

Again all
quantitativeness
in Time would
perish

Nothing would
remain but the
instant; this
would be
always there,
and so Time
would be
permanent and
not successive.

Item iuxta sic loquentes nullum tempus capit magnitudinem suam a tempore preterito vel futuro, sed solum a presenti; sed omne finitum tempus in principio erit non-quantum, a quo cresceret, et in fine erit diminutum ad non-quantum; ergo per idem manebit continue non-quantum. Consequencia patet ex hoc, quod eque pro quolibet instanti intrinseco solum est indivisibile temporis simpliciter presens, sicut in principio et in fine, et tunc indubie tempus manebit continue non successivum, sed permanens vel indivisibile. Non sic ergo intelligit Aristoteles tractatu de tempore 4° Phisicorum, ponens capitulo 3° instans manere idem subiecto, quod tempus vel aliquod successivum potest formaliter loquendo permanere alteratum vel aliter motum, quia indubie nedum quodlibet tempus interceptum inter duo instancia, sed quodlibet instans esset tempus eternum et sic, si aliquid erit, erit per tempus eternum. Nam si annus aliquando erit ita brevis, sicut hora, patet, quod tunc erit hora, et per idem continue erit sic brevis, et inter quolibet instancia futura interciperetur tempus infinitum, si mundus fuit eternus, cum omne tempus futurum terminabit tantum tempus.

25

If time could
be increased
and diminished,
all means of
distinguishing
would be lost.

Item, si motus et alia successiva a tempore possent breviari vel longari, tunc non individuarentur a tempore. Consequens contra Philosophum 5° Phisicorum, tractatu de unitate motus. Ad unitatem enim indivisibilem motus requiritur unitas mobilis temporis et materie motus, quia indubie aliter nemo posset dare differentiam inter unam revolutionem diurnam, et aliam, sed numquam foret nisi una revolutio, et per consequens semper

F. 2

14. Cf. Arist. Nat. Ausc. IV 13 (19), 1 (Ed. Par. II 304, 37): *Τὸ δὲ νῦν ἐστὶ συνέχεια χρόνου . . . συνέχει γὰρ τὸν χρόνον τὸν παρελθόντα καὶ ἐσόμενον, καὶ ὅλως πέρας χρόνου ἐστίν· ἐστὶ γὰρ τοῦ μὲν ἀρχή, τοῦ δὲ τελευτή* 28. Cf. Arist. Nat. Ausc. V 4 (6), 11 (Ed. Par. II 313, 53 ss): *Ὡστε εἴ τις κίνησις στάσει διαλαμβάνεται, οὐ μία, οὐδὲ συνεχὴς· διαλαμβάνεται δέ, εἰ μεταξὺ χρόνος· τῆς δὲ τῷ εἶδει μὴ μιᾶς οὐ, καὶ εἰ μὴ διαλείπεται ὁ χρόνος· ὁ μὲν γὰρ χρόνος εἷς, τῷ εἶδει δ' ἡ κίνησις ἄλλη. Cf. etiam Nat. Ausc. IV 12 (18), 5 (Ed. Par. II 302, 41 sq.): *Ὁ μὲν γὰρ χρόνος ὁρίζει τὴν κίνησιν ἀριθμῶς ὡς αὐτῆς, atque ibid. 12 (304, 14 ss):* *Τὸ μὲν γὰρ ἐν χρόνῳ εἶναι τὸ μετρεῖσθαι ἐστὶ χρόνον, ὁ δὲ χρόνος κινήσεως καὶ ἡμερίας μετρον**

eadem dies et idem instans formaliter, quia omnis talis revolutio foret hoc celum revolvi in isto situ; et hoc sufficit, ut dicitur, ad unitatem indivisibilem revolucionis. Cum ergo hoc sit impossibile, relinquitur, quod ad in-
 5 dividuacionem cuiuscumque motus requiritur individuacio temporis primo mensurantis, ita, quod ultimum singulare speciei circumvolucionis sit hoc circumvolubile per hoc tempus in isto situ circumvolvi.

Ex quo patet consequentia prima. Nam si motus
 10 horalis posset procelerari per duas horas, tunc posset habere aliud tempus adequate mensurans, et per consequens nullum tempus adequate mensurans et per consequens nullum tempus adequate requiritur ad hunc motum, ymo plane sequitur, quod iste motus potest
 15 ydemptificari cuilibet sue parti quantitative, quia foret idem motus in numero, sicut idem mobile per nullam medietatem huius hore pertransiret adequate hoc spacium; sed sic potest iste totalis motus tardari, ut ita fiat; ergo medietas illius motus potest esse iste motus.
 20 Et idem est argumentum de qualibet parte quantitativa successivi.

Proof by
example.

In oppositum sic: tempus potest successive acquirere sibi partem post partem de quantitate denominante. Ergo tempus potest maiorari, et per idem potest mino-
 25 rari per deperditionem successivam parcium. Assumptum patet ex hoc, quod tempus potest continue habere partes, quibus perante caruit, ergo potest acquirere illas; eo ipso enim quod aliquid habet aliquid, quo prius caruit, est ipsum acquisitum habenti. Sicut ergo
 30 subiectum acquirit sibi successive antiquitatem vel senium ex adiacencia temporis, ita videtur dies successive fieri antiquior vel diuturnior, ut diucius duraret; et cum illa diuturnitas sit quantitas, sequitur, quod proportionaliter sit maior, ut sit diuturnior, quia aliquam magni-
 35 tudinem non habet. Sic enim sonat vlgaris loquela, quod est iuvenis dies et scriptura dicit Psalmo quod dies sunt antiqui et anni eterni, et multis aliis locis scripture est similis locutio etc.

Objection:
Time may lose
parts or gain
them
Evidence from
Scripture.

10. Cod. : procelari. 36. Post Psalmo lacuna 8 fere litterarum in cod

36. Ps. 76, 6: Cogitavi dies antiquos: et annos aeternos in mente habui.

Answer:
If so, Time
might exist
before as its
parts; an
impossibility.

Et quod consequencia sit bona patet ex dictis: Nam si tempus acquirit sibi datam partem, tantum presupponitur naturaliter ante adquisicionem talis partis; consequens impossibile, quia per idem presupponeretur omnibus suis partibus et continue per totum acquireret et per totum deperderet quantitatem et cetera.

Another
objection:
Motion may be
longer or
shorter as it is
more or less
intense; why
not Time?
1. With varying
intensity motion
differs in its
relation to
Time.

Item motus et alia successiva possunt intendi et remitti, et per consequens longari et breviari, ergo per idem tempus.

Antecedens probatur. Primo per hoc, quod multi motus possunt esse difformes quo ad tempus et per consequens mobilia possunt nunc intendere et nunc remittere motus suos. Non enim est ratio, quare motus est ita intensus, sicut aliqua eius pars quo ad subiectum, quin per idem est intensus sicut aliqua eius pars quo ad tempus. Aliter enim non esset dare quam intenso motu movetur motum difformiter quo ad tempus.

2 Motion has
a varying
intensity or it
would be as
swift at
starting as at
its height
(The reply to
this objection is
missing in MS.)

Secundo sic. Si motus difformis sit continue eque velox, denominabit subiectum continue eque velociter moveri, quia omne accidens non habens impedimentum denominat subiectum secundum ultimum sui gradus. Non enim est aliquod motum esse intensum sub dato gradu, nisi mobile sic velociter moveri, et sic incipiens moveri a non gradu infinitum intendens motum suum inciperet moveri tam intenso gradu motus, quam intensus incipit esse talis motus. Non enim est dare gradus instantaneos motuum, cum omnis gradus motus sit mobile certe sic velociter moveri, quod non potest perfici in instanti dato; ergo hoc patet, quod repugnat aliquid incipere infinitum tarde moveri vel infinitum velociter, si totalis motus erit certe velox etc.

* * *

31. *Excidisse partem quandam textus vel ideo apertum est, quod totius sententiae inde a verbis: Item motus et alia etqsq. ex adversariorum ratione prolatae refutatio, a Wiclifio sine dubio adiecta, in hoc exemplari manu scripto, quod unum aetatem tulit, non legitur.*

- 239 Item ex sensibilitate successivorum videtur, quod pre-
terita et futura sunt presenciam ad istum sensum, quod
multa sunt extra hoc instans. Pro cuius deduccione
supposito cum Aristotele secundo De anima, quod motus
5 sit sensibile commune, patet suppositio ex hoc, quod
a multis speciebus sensuum potest sentiri, ut patet nota-
biliter de visu, auditu et tactu, ut nemo dubitat, quin
catus potest precipere visu motum muris et aper auditu
precipere motum venantis et aranea tactu precipere
10 motum tele. Isto supposito sit A sensitivum quod sen-
ciat B motum successivum, et quero, utrum percipit
illum motum secundum partem, que fuit vel erit extra
hoc instans, aut non. Si sic, cum solum percipit sibi
presens, sequitur, quod partes motus extra hoc instans
15 sunt sensui presentes. Patet deduccio ex hoc, quod
nichil percipitur, nisi quod est, cum percipere sit cog-
noscere, ut nemo percipit Chymeram aut aliqua, que
non sunt, quia aliter sensacio passiva rei non presuppo-
neret esse sentiti, quod est nimis leve dictum.
- 20 Confirmatur ex hoc, quod omni actus senciendi ter-
minatur ad sentitum movens sensum; ideo presens
dicitur ethymoloyce quasi pre sensu, ideo non dubium,
quin omne quod sentitur, est prius sensui. Si detur
secundum ut sequens, tunc non est possibile motum
25 successivum secundum aliquam eius partem successive
divisibilem totaliter videre, quod probatur multipliciter
esse impossibile, et consequencia patet ex hoc, quod
si successivum quamlibet eius partem videtur

Things are
present to the
senses which
are not within
the actual
instant; as is
proved by our
being sensible
of motion.

'Present' is that
which is *pre*
sensu.

* * *

28. Post videtur lacuna aliquot linearum in cod.

4. Cf. Arist. De anima III 1, 5 (Ed. Par. III 462, 8 ss):
Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τῶν κοινῶν οἷον τ' εἶναι αἰσθητήριον τι ἴδιον,
ὥν ἐκάστη αἰσθάνεται αἰσθανόμεθα κατὰ συμβεβηκός, οἷον κινήσεως,
στάσεως, σχήματος, μεγέθους, ἀριθμοῦ, ἐνός· ταῦτα γὰρ πάντα
κινήσει αἰσθανόμεθα καὶ τοῖς ἰδίοις· ἐκάστη γὰρ ἐν
αἰσθάνεται αἰσθήσει ὥστε δῆλον, ὅτι ἀδύνατον ὅτιον ἴδιον
αἰσθῆσιν εἶναι τούτων, οἷον κινήσεως.

Priority of time
implies that one
instant is before
another.

Objection:
One instant is
not before
another, but
will be before
another.

Answer:
I. Then all
instants would
be identical.

II. The only
existing instant
would be a
middle, but it
would be a
middle between
non-existent
extremes, and
all before and
after would
cease.

Item secundum Philosophum in predicamentis capitulo de priori est dare quinque genera prioritatum, quarum una est prioritas temporis, et illa est famosior, ut patet 5° Metaphisice; sed impossibile est esse prioritatem temporis, nisi unum instans posset esse reliquo prius; 5 ergo hoc est possibile. Si enim nullum instans potest esse reliquo prius, tunc, cum erunt infinita instantia, quam cito erit aliquid, erit et quodlibet, et sic immediate post hoc erit quodlibet instans, quia infinitum cito, et sic quodlibet instans erit immediatum cuilibet 10 et sine ordine nullum instans erit primum, medium, vel finis alicuius temporis, et sic de preterito, quod contradicit sensui philosophorum et sensui scripture.

Ideo dicitur consequenter, quod non est possibile unum instans esse vel fore reliquo prius, sed unum erit 15 prius, quam reliquum erit.

Hoc tamen tripliciter impugnatur. Primo ex hoc, quod nullum instans erit aliud vel alterum a reliquo, quia tunc alienitas illa posset esse, ut dicit responsio; ergo per idem, si A instans erit prius quam reliquum 20 instans erit, aliquod instans erit reliquum ab A, et sic per idem alteritas vel alienitas unius instantis ad alterum est signanda.

Similiter tunc nullum tempus habebit medium instans vel instans in aliquo ordine ad alterum; tum, quia 25 solam medium instans habebit quodcumque tempus finitum, cum nullum aliud, quam illud, nec plura, quam illud, tum etiam, quia omne medium vel ordo, si est, dicit extrema. Si erit dicit eius extrema fore, ut si A erit medium inter B et C vel temporaliter vel eternaliter 30 erit medium inter illa, et utrobique sequitur, quod erit medium inter aliqua, quando ipsa non erunt. Ymo inter aliqua, quorum nullum potest esse vel fore.

Similiter in tantam penuriam loquendi incarcerant se ipsos sic loquentes, quod consequenter dicerent nichil 35 fuisse ante hoc instans nec fore post hoc instans eo, quod sequitur hoc erit ante A instans, ergo A instans

4. Cf. Arist. Categ. 9, 1—3 et 6: Πρώτερον δ' ἑτέρου ἑτέρου λέγεται τετραχῶς. Πρῶτον μὲν καὶ κυριώτατα κατὰ τὸν χρόνον . . . Δόξεαι δ' αὖ παρὰ τοὺς εἰρημένους καὶ ἕτερος εἶναι πρότερον τρόπος κ. τ. λ. Et eiusdem Met. IV (in antiquis edd. V) 11, 1—2 (Ed. Par. II 523, 11 ss.): Πρώτερα καὶ ὕστερα λέγεται εἶναι μὲν ὡς ὄντος τινὸς πρώτου . . . ἢ ἀπλῶς καὶ τῇ φύσει, ἢ πρὸς τι, ἢ πρὸ, ἢ ὑπὸ τινων . . . τὰ δὲ κατὰ χρόνον.

erit; et sic de fuisse et, ut credunt, si tunc erit ante A, tunc erit ipsum A, sicut sequitur, tunc B differret ab A, ergo tunc erit A; sicut enim differentia requirit extrema, sic anterioritas et posterioritas temporalis. Nec est sophisma dicere, quod ante vel post succederet B, aut a parte predicti dicere, quod hoc succedit post B, quia iuxta principia sic opinantium, si post B hoc erit, et sic expositorie est hoc inferendum sic arguendo: tunc hoc erit | et tunc erit post B, ergo post B hoc erit et minor est propositio neganda.

Ideo tercii dicunt, quod nullum instans erit in aliquo ordine ad reliquum, nec Deus potest intelligere aliquod aliud aliorum instancium vel multa instancia, sed unum instans; sicut est aliud, quam reliquum erit, sic est prius, quam reliquum erit. Deus enim non potest intelligere, nisi quod potest esse, ut patet secundo libro de Intelligencia Dei; sed nullum instans potest esse aliud, quam hoc instans; ideo Deus non potest intelligere aliquod aliorum instancium; et cum requiritur ad verificationem affirmativi de extremo plurali numerum numeratum habere partes in presenti, preterito et futuro, videtur, quod nulla instancia Deus intelligit, sicut nulla instancia possunt esse eo, quod nullum eorum potest esse. Nam impossibile est quolibet instancia fore sine numero, ut quatuor instancia erunt quaternarius instancium, et impossibile est numerum fore sine suis partibus. Ideo, si instancia erunt, aliquod illorum erit; non enim sufficit inferre, quod ista erunt ex hoc, quod hoc erit quod stat idem denominari; ideo oportet capere, quod hoc et hoc, que ponunt in numero, erunt, et per consequens, cum iste numerus erit iste numerus, et sic divisibilis, habebit partes.

Sed quo ad secundam partem responsionis patet, quod laqueat se in repugnancia, quam evitat. Nam si unum instans est aliud, quam reliquum, tunc est dare alietatem, qua est aliud, et per consequens, cum illa aietas est, eius extrema sunt. Similiter, si A est aliud, quam reliquum, erit tunc illud, quod est reliquum ab A, vel erit reliquum ab A; aliquando erit, et sic inciditur in secundam responsionem. Similiter, si hoc instans est

Objection:
There is no
order or
succession in
instants.
God cognizes
only the present
instant, since
that alone is
and He cognizes
only what is.

Answer:
This objection
involves a
contradiction.
If one instant
differs from
others, then
there are others.

Erroneous language of adversaries, which involves

I. That the instant is eternal in parte ante.

II. That there is a distinction between instants.

III. That there is a relation between non-existent things.

So there can be no priority or posteriority in instants.

Solut. on. Instants are related according to the space of time between them.

prius temporaliter, quam reliquum erit, illa prioritas; est inter hoc instans et futuricionem reliqui instantis.

Ex quo sequuntur tria. Primo, quod instans sit eternum a parte ante, cum sit prius futuricione sic eterna.

Secundo sequitur distinccionem illorum instancium 5 esse vel fore, et per consequens esse possibile, quod illa distingwuntur.

Et tercio sequitur, quod in aliqua danda propor- cione: "Hoc instans sit prius, quam reliquum sit, et per consequens reliquum in correspondenti proporcione 10 erit posterius," quod est falsum, tum, quia non erit reliquum, tum, quia proporcio posterioritatis foret inter instancia, quando non essent.

Ex istis plane patet, quod aliud est dicere hoc in- stans erit prius, quam reliquum erit et dicere, hoc 15 instans esse prius futuricione reliqui instantis. Ymo, si diligenter attendas, patet, quod nulla potest esse pre- tericio aut futuricio reliqui instantis, ymo patet ulterius advertenti, quod omne instans erit infinitum cito, sicut et omne instans infinitum cito et infinitum 20 tarde fuit, suppositis erroribus philosophorum. Nam hoc instans est cicius, quam erit aliquod instans futu- rum, ergo hoc instans infinitum cito est, et per con- sequens nullum instans fuit vel potuit fuisse cicius, quam hoc instans est; et cum idem sit cicius esse, et prius 25 esse tempore, sequitur, quod nichil potest esse reliquo temporaliter prius aut posterius. Confirmatur, si mundus esset infinitum magnus carens medio, nichil esset alcus aut bassius reliquo, cum omnis superioritas et inferio- ritas situs presupponit centrum, ut arguit Aristoteles 30 primo de celo Cum ergo par sit iudicium de cititate instancium, posito, quod nullum fuit primum, nullum est simpliciter reliquo prius.

Patet ergo, quod aput tenentem viam veritatis omnes iste cathene sophistice dissolvantur. Nam unum instans 35 est reliquo prius proportionaliter in maiori proporcione,

11. quod sciendum esse censeo. 18. Post instantis lacuna 6 fere litterarum in cod. 31. Post celo lacuna 6 fere litterarum in cod.

30. Cf. Arist. De Coelo I 6, 1—2 (Ed. Par. II 374, 17 ss.): "Ὁρισμένου οὖν τοῦ μέσου καὶ τὸν ἄνω τόπον ἀνάγκη ὁρίσθαι . . . Ἐπὶ εἰ τὸ ἄνω καὶ κάτω ὁρίζεται, καὶ τὸ μεταξύ ἀνάγκη ὁρίσθαι. Εἰ γὰρ μὴ ὁρίσθαι ἀπειρος ἂν εἴη κίνησις . . . Ἀλλὰ μὴν τὸ ἄνω καὶ κάτω φερόμενον σῶμα δύναται ἐν τούτῳ γενέσθαι· πέφυκε γὰρ τὸ μὲν ἀπὸ τοῦ μέσου κινεῖσθαι, τὸ δ' ἐπὶ τὸ μέσον."

ut maius tempus intercidit inter illa; et primum omnium
 est primum instans mundi vel temporis et infinitum
 posterius est aliquod, et omnia instancia illa realiter
 sunt; et sic differentia vel alietas unius ad aliquid est,
 20 quando idem instans est, et tunc incipit et desinit
 esse. Alia autem differentia reliqui instantis ad ipsum
 est in reliquo instanti et non ante vel post; differentia
 vero aggregata, que est illa differre ab invicem, est
 per duo instancia sic distancia et in neutro illorum,
 10 nec in aliquo tempore, nisi in quo sunt illa duo in-
 stancia; ideo illa nec est temporalis, nec proprie subita,
 sed utraque simplex differentia est subita, habens pro
 suo instanti differentiam existentem pro alio instanti,
 cum relaciones equiparantie mutuo se inferunt; ut si
 15 A instans pro nunc differt a B, vel est prius B, tunc B
 differt ab A, et est posterius A; sed non oportet, quod
 pro eodem instanti, sed alio subsequente, et ita non
 sequitur ista prioritas pro hoc instanti habet posteriori-
 tatem sibi correspondentem, ergo pro hoc instanti est
 20 ista posterioritas vel habetur. Et sic unum instans est
 post aliud et ante aliud, et omnes huiusmodi relaciones
 ordinis succedendi sunt cum suis extremis non simul,
 sed separatim temporaliter existentibus; et ita tempus
 habet tam primum instans, quam ultimum et quodcumque
 25 ut medium totius aut cuiuscumque partis signabilis.

Ymo, si continuum componitur ex non quantis, tunc
 primum instans temporis et ultimum sunt pro illo in-
 stanti, pro quo est idem tempus; termini autem ex-
 clusivi cuiuscumque temporis sic finiti non sunt instancia
 30 illius temporis, sed alterorum immediatorum. Verum-
 tamen omne tale tempus quandocumque esset, haberet
 illos terminos exclusivos, licet illi termini non tunc
 continue habeantur, sed temporibus suis. Bene tamen
 sequitur: hoc tempus terminatur ad ista instancia, ergo
 35 ipsa terminant idem tempus; et utrobique tam termini
 quam terminancia sunt temporibus suis. Verumtamen,
 quando termini sunt, tunc terminatum non est, et
 econtra; nec est de motibus subitis.

Nam generacio habet non-existentciam generati pro
 40 danda mensura precedente, et esse generati pro danda
 mensura consequente, et sic extendendo ens ad existere
 ad esse possibile et ad esse existere, omne generatum
 habet prius non esse existere et immediate post esse
 existere. Econtra autem omne corruptum primo habet

The terminal
 instants which
 enclose a time
 do not form
 part of that
 time, but stand
 outside it.

Bearing of the
 relation of
 terminal
 instants on
 1. Generation
 and corruption

esse existere et post non existere, et sic omne, quod incipiet vel incipit esse, incipit esse tempore suo. Non quia simpliciter non existit, sed quia pro aliqua mensura non existit modo; non sequitur hoc nunc non existit, ergo non existit, potius, quam sequitur hoc alicubi non est, ergo non est. Et sic intelligendi sunt philosophi de terminis motuum.

II. On human relations

Et correspondenter concedendum est de vi vocis, quod sor est aliter in theatro quam ipse est in foro; melancolici etiam sunt demenciores in autumpno se 10 ipsis in verno tempore, ut concedunt Porphirius et Gilbertus et proportionaliter de similibus. Ideo ad pauca respiciunt, qui putant ex ista opinione sequi destructionem omnis motus, cum impossibile sit motum habere terminos, nisi pro diversis mensuris; ideo conclusio Aristotelis 6° Phisicorum capitulo 6to est, quod nec motus, nec quies, nec aliud successivum est in instanti, supposito, secundum totum. Patet etiam ex eodem responsio ad hoc sophisma: Sor est omnis homo, posito, quod sit omnis homo existens nunc. Non enim sequitur sor esse omnem 20 hominem, et si sit, omnis homo existens nunc, quia, si sor nunc est omnis homo, tunc ipse est omnis homo, et per consequens homo est sor. Et ultra sequitur, quod omnis homo, qui fuit vel erit est sor, cum omnis talis est.

III. On the existence of God

Ideo, sicut oportet tenentem istam viam cavere de 25 negacionibus, sic et de distributionibus affirmativis, ut Deus semper est in quolibet instanti existens, non tamen semper est in quolibet instanti, nec umquam in aliquo instanti non existit, sed in toto tempore, et nulla eius

24. est addidi.

12. Cf. Gilbertus Porretanus Sex Princ. Lib. cap. 4 (Ed. Arist. opp. Ven. f. 33): „Anima enim coniuncta corpori imitatur complexionem ipsius, ut quia aridae vel gelidae compaginationis, demenciores se ipsis in autumno fiunt saepe, quibus vero sanguis principatur, vere” et Porphyrii Isagogen cap. IV. De Differentia in t., ubi meminisse videtur Wiclif quae commentatur Averroes (Ed. opp. Arist. Ven. I 5°): Sociates differt a Platone per ipsam individuitatem quae inter ipsos extitit per se; differunt quoque eius dispositiones in semet ipso, cum sit quandoque puer quandoque vir, et cum aliquid agat in uno tempore, quod non agit in alio tempore; et, ut summam dicam, id, quo differunt substantiae, vel quo differunt dispositiones unius substantiae, illud profecto dicitur differentia communis. 16. Cf. Arist. Nat. Ausc. VI 3 (2), 6 (Ed. Par. II 321, 47 ss.) vide supra pag. 189 et 194, et ibid. sect. 7: “ὅτι ἐπὶ ἐν τῷ ἑνὶ οὐδὲν πέφυκε κινεῖσθαι, δῆλον ὡς οὐδ’ ἡρεμεῖν.

parte existit in omni instanti, nec potest in aliquo instanti desinere esse.

Time (it is a period of time) cannot properly be said to be made until it has come to an end

Et iuxta sic loquentes contingit libere concedere
140' tempora esse | finita in utroque suo extremo, et indubie,
5 si sunt finita, tunc fines finiunt aut finierunt ipsa, et
sic omne tempus finitum in utroque tempore extremo
est lapsum, pertransitum, productum vel causatum. Et
indubie hoc solum est verum in suo fine, ut patet
6° Phisicorum capitulo sexto, ubi ostenditur, quod omne
10 mutatum esse est subito in fine mutacionis sic quod
res successive facta est primo facta in fine. Et dicat,
qui audet, quod nullum tempus est factum a Deo cum,
Gen. primo dicuntur sex dies fieri a Deo, et Mat. 2° dicitur
salvator ipsum "dominum sabbati", quia Ps. 118° Dei
15 "Ordinacione tua perseverat dies, quoniam omnia ser-
viant tibi". Omnia, id est omnes creature, sicut exponit
beatus Augustinus, illud Jo. primo. "Omnia per ipsum
facta sunt." Et isto modo expresse dicit beatus Augu-
stinus 5° super Genesim ad litteram capitulo 7°, quod
20 tempus est creatura, facta a Deo, et idem dicit 11° de
Civitate Dei capitulo 6° et

Patet ergo ex processu Aristotelis, quod impossibile
est omne tempus esse factum a Deo, nisi sit in suo
fine vel aliter sic factum in suis causis originalibus vel
25 specificis, cum omne successive factum, sive permanens
sive successivum, fit antequam sit factum, sicut omne
temporaliter corruptum corrumpitur, antequam sit
corruptum, ut patet 59°, et consonant ratio, auctoritas
et modus loquendi.

So time can be said to be made by God only when it is ended, or in the sense that he makes its causes.

14. Ps. omisum in cod. 20. Post et lacuna 6 fere litterarum in cod.

9. Cf. Arist. Nat. Ausc. VI 4 (3), 1 (Ed. Par. II 322, 20 ss.):
Τὸ δὲ μεταβάλλον ἅπαν ἀνάγκη διαίρετόν εἶναι ἐπεὶ γὰρ ἕκ τιτος
εἰς τι πᾶσα μεταβολή, καὶ ὅταν μὲν ἢ ἐν τούτῳ, εἰς ὃ μετέβαλεν,
οὐκέτι μεταβάλλει κ. τ. λ. 13. Gen. 1, 31. Ib. Matth. 12, 8:
dominus enim est filius hominis etiam sabbati Ps 118, 91.
17. Cf. Aug. in Ev. Joa. I, 12—16 (Migne XXXV 1385—1387).
19. Cf. Aug. De Genesi ad Litt. V 7, 12 (Migne XXXIV 325):
Potius ergo tempus a creatura, quam creatura coepit a tem-
pore; utrumque autem ex Deo. 21. Cf. Aug. De Civitate
Dei XI 6 (Migne ALI 321): Si enim recte discernuntur aeter-
nitas et tempus, quod tempus sine aliqua mobili mutabilitate
non est, in aeternitate autem nulla mutatio est; quis non videat,
quod tempora non fuissent, nisi creatura fieret, quae aliquid
aliqua motione mutaret; et quousque. 28. 59°] scilicet Arist. Nat.
Ausc. lib. VI, sect. 59, cap. 6 (10), 10 (Ed. Par. II 326, 52):
φανερόν οὖν, ὅτι καὶ τὸ γ-γινώσκον αἰαγ-γνῆ γινώσκει πρότερον καὶ

Racio talis: omne mutatum esse ut huiusmodi est in termino ad quem; sed nullus terminus ad quem est pertinens, si non terminus exclusivus motus, cuius est mutatum esse, ergo etc.

Other examples. Concordat etiam modus loquendi, ut nemo dicit, 5 quod domus est facta ad cuiuslibet partis faccionem, nec quod mocio aut duracio est complete in primo instanti vel alio instanti intrinseco sui esse. Sic enim esset omne tale successivum corruptum aut pertransitum in preteritum pro quolibet instanti sui esse. Nonne 10 innuitive docemur illa loyca Aristotelis per idem Gen. primo factum est vespere et mane dies unus, etiam capiendo finem diei, pro quo sit verum ipsum esse factum; sicut ergo mutatum esse se habet ad mutari, sic factum esse ad fieri, cum sint idem vel prope; sed 15 nullum mutatum esse est, nisi subito in fine mutacionis; ergo per idem omne factum esse est subito solum in fine faccionis.

12. Gen. I 5, factumque Vulg.

τὸ γινόμενον γεγονέναι, ὅσα διαιρετὰ καὶ συνεχῇ οὐ μέντοι ἄν
ὁ γίνεται, ἀλλ' ἄλλο ἐνίοτε, οἷον τῶν ἐκείνου τι ὥσπερ τῆς οἰκίας
τον θεμέλιον Ὅμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ φθειρομένου καὶ ἐκθα-
μένου· εὐθὺς γὰρ ἐννύαρχει τῷ γινόμενῳ καὶ τῷ φθειρομένῳ
ἀπειρόν τι συνεχεῖ γε ὄντι, καὶ οὐκ ἔστιν οὔτε γινεσθαι μὴ
γεγενός τι οὔτε γεγονέναι μὴ γινόμενόν τι.

CAPUT VICESIMUM ALTERUM.

Item ex ratione universalis actus intrinseci potest loyce deduci, quod est dare extensionem temporis ultra presens instans. Nam quodlibet verbum de presenti
 5 connotat indifferenter omne tempus preteritum vel futurum, et per consequens tota propositio significat complexe et compositive pro quocumque tempore preterito vel futuro. Consequencia supponitur ex hoc, quod
 10 quolibet propositio significat complexe proportionaliter ad significaciones suorum extremorum; et antecedens probatur tripliciter.

Primo sic: aliter sequeretur: ista res est, ergo ista res in hoc instanti est eo, quod antecedens iam primarie significat istam rem in hoc instanti esse, cum verbum
 15 iuxta istam viam solum hoc instans connotat pro hoc instanti, quia data universali connotacione connotaret communiter omne instans, et sic, quod esset; quod non est impossibile aliquod instans preter hoc esse, quia, si B instans potest esse, tunc B instans potest nunc
 20 esse, et, si quidlibet inciperet et desineret esse, sicut incepit et desinit esse in hoc instanti, et ita significant propositiones, cum hoc verbum 'est' vel 'esse' significat simpliciter pro hoc instanti, ut dicit responsio.

Item tunc non esset possibile, quod semper est instans
 25 vel aliud corruptibile: tum, quia sic semper esset tale in hoc instanti, tum etiam, quia per idem necessario est instans, et de qualibet perfecta specie aliquod individuum corruptibile, quod tamen repugnat responsioni, cum omne verbum de presenti limitatur simpliciter ad
 30 connotandum hoc instans, et tota propositio significat proportionaliter ad illam connotacionem; et tunc perirent omnes denominationes, potissime cum sunt de universalibus habentibus supposita corruptibilia, ut patet discurrendo per denominationes mathematicas et natu-
 35 rales, que sunt de dici de omni.

Time must be extended beyond the present instant, as is evidenced by language as to general acts.

Threefold proof:
 I. a) Otherwise all that is must be in this present instant, and so other instants would be present with this

b) All species and universals composed of perishable individuals would cease to exist.

c) The verb "to be" does not connote time. To limit its meaning to the present instant would be to alter it.

II. God is in eternity, apart from time, and His being cannot be restricted to the present instant.

Proof from Scripture that "est" applies to all time.

Item non est de racione huius verbi substantivi "esse" connotare aliquod tempus; ergo si connotat, hoc est preter vim vocis ex applicacione voluntaria intellectus; cum ergo | intellectus indifferenter potest elicere inten- F. 2
ciones universales et singulares de connotacione temporis, 5
sitque pronior ad eliciendum intenciones universales, sequitur, quod non oportet hoc verbum "est" de presenti significans primarie connotare singulariter tempus. Assumptum patet per Priscianum in magno libro octavo capitulo 22°, ubi sic: "Praesens tempus dicitur, cum pars 10
preterit parsque futura est, cum tempus fluvii more instabili volvatur cursu, vix punctum habere potest in presenti, hoc est in instanti, et maxime eius pars preterit vel futura est, excepto "sum" verbo substantivo, quod est omnium perfectissimum, cui nichil deest." 15

Secundo confirmatur ex dictis et dicendis, quod existente solo Deo adhuc proprie esset esse et non fuisse vel fore, sicut patet de eternitate, quod tamen esset falsum, si esse connotaret de sua significacione primaria tempus praesens, ergo etc. Nemo namque sane dicit, 20
quod si incipit aut desinit esse creatura, quod proportionaliter incipit aut desinit esse Deus. Ipse ergo, prior, quo ad consequenciam, quam creatura, potest esse sine creatura, ergo et sine tempore, quia aliter essencia Dei, generacio filii et omnis accio ad intra esset temporalis, 25
presupponens tunc ad suum esse.

Tercio confirmatur per illud Exodi 3°: "Si dixerint michi, quod est nomen eius, quod dicam eis?" Et dominus ad Moisen: "Ego sum qui sum", ait, "Hec dices filiis Israel" et infra "Hoc nomen michi est in eternum 30
et hoc memoriale in generacionem et generacionem", et revera intelligit omnia verba vel nomina Deo conveniencia illud verbum sum etc. Tercium elementorum est Deo maxime conveniens; ideo dicunt grammatici, quod "Est" verbum substantivum materiam, substantiam vel essen- 35

17. solo¹ cod.: 30¹. 31. Cod.: in generatione.

9. Cf. Prisciani. Institut. grammat. lib. VIII 10, 51 (Ex recensione Martini Hertz, Lipsiae 1856, p. 414): Praesens tempus proprie dicitur, cuius pars praeterit, pars futura est . . . instanti. Maxima igitur pars eius, sicut dictum est, vel praeterit vel futura est, excepto "sum" verbo, quod ὑπαρκτιστόν Graeci vocant, quod nos possumus substantivum nominare, id enim omnium semper est perfectissimum, cui nihil deest. 27. Exod. 3, 14. Ibid. 3, 15

ciam significans ut pronomen. Ideo signanter dicit Job de Deo: "Quod si non ille est, quis ergo est?" Job. 9°.

In ista ergo materia sunt tres modi dicendi, quorum primus dicit, quod animas limitat commune quodcumque verbum presentis temporis ad connotandam singulariter presens tempus modo quo tactum est superius. Et istam sententiam dicit Doctor Profundus libro primo capitulo 24°, ubi sic: "Nos autem propter debilitatem intellectus nostri non possumus distincte cognoscere omnes particulas temporis semper fluentes et continue succedentes; ideoque accipimus presens instans, quod de toto tempore est actuatum et nobis notissimum, et ponimus illud pro quodam signo et tunc nobis certo per comparacionem, ad quem intelligimus presencia, preterita et futura, quare propositiones nostre, significantes cum tempore, necessario significant isto modo, scilicet relative ad presens instans quodcumque. Ideoque hec prepositio: "Christus patitur" continue diversum et diversum significat, secundum quod diversa instantia fiunt presencia successive, sicut et hec: "Christus paciebatur" consignant pari modo; sicut species in oculo fixo vidente in certo situ partes fluminis continue decurrentes, continue significat diversam partem fluminis et diversam, sicut tales porciones in anima sic videntis; Ista pars directe michi obicitur in hoc situ, et ista est inferior ista, quia superior; semper alia et alia representant in comparacione ad varias partes variis sitibus oculo presentatas.

Unde hec propositio: "Christus pacietur", que aliquando fuit vera, iam est falsa, et econtra de ista: Christus paciebatur; et quia sciencia, credulitas et opiniones nostre sunt per propositiones huiusmodi, variantur continue, sicut ille."

Et inter alia dicta Doctoris miror de isto non modicum, cum patenter sequitur ex dictis suis et plana

Three ways of understanding 'present time' limits present time to the actual instant. So Bradwardine says that we take the instant as our point of comparison, and he illustrates this by a river, as to which we speak of above and below with reference to the part opposite to us.

Answer to Bradwardine:

12. a b aliss m m textus Bradwardinensis. 13. pro signo et termino quodam certo textus Brad. 14. ad quod scilicet quem t. B. 15. quare et t. B. 16. scilicet est conf. si t. b. relative et comparat. ve t. B. 20. sic t. om. t. B. 21. paciebatur et pacietur t. B. 24. et scilicet t. B. 25. sit t. et haec pars est superior, haec vero inferior, vel haec pars est prior, et haec posterior semper t. B. 27. atibus vicibus t. B. 29. Unde quare et t. B. 30. pacietur aut patitur t. B. 30. iam nunc t. B. 30, 31. et pacie t. B. et haec propositio Christus paciebatur, quae aliquando fuit falsa, nunc est vera t. B. 32, 33. opinio nostra t. B. 32, 33. continue simul t. B.

2 Job. 9, 24. 7. Cf. Thomae Bradwardini De causa Dei I 24 (Ed. Lond. 243, BC).

If time flows
like a river, it
cannot possibly
be included in
one instant

veritate oppositum huius sensus; mirandum namque est, quomodo dicit omnes partes temporis semper fluere et succedere, cum hoc posito oportet alia esse extra instans actuatam, quia non potest vere dici, quod omnes partes temporis semper fluunt et succedunt in eodem instanti. Item, quod posterius assumitur instans esse notissimum, patet quod non: nam pauci vel nulli philosophi consensunt in instanti ut aliqui dicunt, quod non potest esse, alii, quod est celum, et sic de quotlibet opinionibus. Nullus ergo animus creatus est causa agilis, ut continuo accipiat discrete novum instans, ut post dicetur. Item, si preterita dicuntur esse priora, ut sunt a tali instanti | remociora, et futura, ut sunt F. presenti instanti propinquiora, ut dicit Doctor, allegans ad hoc Aristotelem 5° Metaphisice 16°: Patet ex deductis superius, quod sequitur huiusmodi preterita et futura esse infinito magno gradu prioritatis esse aliquod futuri; ideoque oporteret ponere primum instans mundi pro certa mensura ceteritatem omnium temporaliter posteriorum.

Bradwardine's
example
"Christus
patitur" has
not the varying
meaning he
assigns to it.

Item, quod additur, hanc propositionem "Christus patitur" significare diversa secundum variacionem instancium, videtur mirabile, quia nec ex parte signi, nec ex parte veritatis, nec mixtim potest contingere tam crebra variacio; non ex parte signi, cum pure naturaliter, quantum in se est, representat in differentiis, sive signatum suum sit, sive non. Nec alias ostendi de significacione intencionum universalium. Non enim sic

13. et] *cod.*: ut.

15. Cf. Thomae Bradward. De causa Dei l. c. Omne verbum consignificat tempus. Currit enim consignificat tempus praesens, scilicet nunc esse cursum, curret vero vel currebat, quod complectitur scilicet praeteritum vel futurum; et hoc manifestum est, quia currebat significat fecisse cursum prius secundum tempus, curret vero futurum cursum posterius; et, ut patet 5 Meth. 16, prius secundum tempus in praeterito est remotius a nunc praesenti, in futuro vero, quod est propinquius ipsi nunc, ipso nunc ut principio et primo ente, ad quod alia comparantur. Nos autem propter debilitatem et usque. cf. supra p. 213, 8. Allegans ad hoc Aristotelem 5 Metaphisice 16] Est libri IV (in edd. ant. V), cap. 11 (non 16), iam supra commemoratum, pag. 204, col. 367 (Ed. Par. II 523, 17 ss.): Τὰ δὲ κατὰ χρόνον· τὰ μὲν γὰρ τῷ πορρωτέρῳ τοῦ νῦν, ὅλον ἐπὶ τῶν γενομένων (πρότερα γὰρ τὰ Τρωϊκὰ τῶν Μηδικῶν, ὅτι πορρωτέρον ἀπέχει τοῦ νῦν), τὰ δὲ τῷ ἐγγυτέρῳ τοῦ νῦν, ὅλον ἐπὶ τῶν μελλόντων.

variaret mocionem suam, nisi motam ab instanti succedente vel alio, quod non est fingendum movere signum vel virtutem eius. Nec ex parte anime, quia ipsa non apprehendit, nisi ut est mota ad apprehendendum; ideo oportet signum prius naturaliter movere animam ad sic varie apprehendendum, quam sic de facto apprehendat. Nec potest dici, quod reciproce iuvant se signum et anima per impotenciam vel habitum quiescentem in anima, quia in ipso est universalis et olim lapsa in preteritum. Ideo, si impotencia iuvaret, oporteret pro quolibet instanti innovare impotenciam, ut signum sic significet; et cum hoc non posset fieri, nisi primo limitate intelligendo instans, ut succedit, videtur impotenciam superfluere, cum impotencia foret propter significacionem novam innovandam et antiquam exuendam, que prius naturaliter habetur, antequam sit talis impotencia; et de habitu constat, quod est impertinens, ut verbum significet quodcumque instans; ideo numquam tam prone limitaret ad instancia, ut sunt presencia, nisi aliunde adiutus, et de illo adiutorio est conclusio.

The words cannot alter in meaning, nor the mind which understands them

Item multi componunt continue in tempore, qui non percipiunt successionem temporis, cum tamen iuxta istam viam omnes eque distincte componentes cum verbo de presenti eque distincte tempus perciperent; ergo posicio falsa.

Many men go on putting together acts and impressions without perception of time.

Assumptum patet de dormientibus in sardis, quorum ymaginativa vigit componendo ut supposito; sic enim sompnant multi componendo continue per verba de presenti, ignorando lapsum temporis.

Multi tamen distincte componunt cum verbis de presenti ipsis existentibus in leticia vel opinantibus, quod nullum tempus potest esse, sicut et alii penaliter componentes, quibus apparet tempus longum, et idem patet de bestiis satis distincte componentibus mediantibus verbis de presenti, que vel non percipiunt tempus, vel non punctatim, ut partes eius succederent.

20. Cod.: n' ad aliude.

26. sardis] sive potius sargis, quam vocem Ducange sic explicat: „Panni species variis usibus applicata, tapetibus nempe codicibus cortinis” atque affert ex Reg. visitat. Odon. archiep. Rotomag ex Cod. reg. 1245, f. 60^v: Juvenimus in dormitorio (canonicorum Sagiensis ecclesiae) sargias sive tapetia inhonesta, ut pote radiata.

No time can be
longer than it
actually is

Ex isto videtur, quod nemo potest iudicare tempus esse longius, quam de facto est, quia, si sic, tunc aliquod signum representaret plura tempora vel instantia succedere, quod est impossibile iuxta hanc viam, cum precipua et per se causa variacionis in significacione temporis sit variacio temporis vel instantis; non ergo potest esse illusio sensus interioris. Unde moveretur ad iudicandum tempus esse diuturnius, quam de facto erit, quia tunc verbum, mediante quo componeret, significaret pro aliqua parte illius temporis instans vel tempus esse, quod de facto non tunc foret, quod est contra responsionem. Non enim representat se aliquid naturaliter erronee, nisi propter defectum in medio vel defectum in specie vel organo. Sed secundam istam viam tempus representat se naturaliter ymaginative sine figura vel specie; ideo non superest; unde erronee quoad eius diuturnitatem.

All verba de
presenti suggest
successionem ad
terrestris
magis de in
trans

Et ex istis apparet veritas minoris assumpte. Nam omnia verba de presenti eque distincte significancia, eque distincte movent ad apprehendendum successionem temporis, et per consequens virtus eque distincte apprehendit successionem, et sic magnitudinem temporis, et tunc facile esset tempus percipere, cum talis perceptio consequitur ad quamlibet compositionem.

According to
hierarchical
position, we
should be
conscious of
the instant and
not of
succession.

Item iuxta istam posicionem videtur, ut supra, quod sensus interior solum capit de tempore unum indivisibile, scilicet instans, et per consequens non sentit tempus, sicut nec motum. Si enim plus caperet in presenti, tunc plus esset in presenti, et per consequens verbum non continue innovaret significacionem suam, et excederet ab antiqua proportionaliter ad successionem temporis; tunc enim nullum tempus representaret secundum se totum, cum tempus, ut desinit esse, desinit representari, et ut incipit esse, incipit representari, et per consequens, cum omne tale tempus inceptum et desinit per remocionem de presenti, sequitur, quod pro nullo instanti representatur aliquod tempus secundum se totum; solum ergo secundum instans continue representatur.

So properly
speaking only
the instant is
signified by the
verbum de
presenti.

Ex quo videtur, quod non tempus, sed instans significatur per verbum huiusmodi de presenti, vel si tempus secundarie significatur, consequenter ad instans, tunc quodlibet instans dati temporis significaret continue

3. Cod. representaret ubi plura 31 Cod. excederet. 33 Cod. desinit esse = desinit esse.

illud tempus manere continue signatum per illud verbum de presenti, et per consequens non oportet, quod continue excidat assignando tempus continue. Nec est verum, quod instans significat naturaliter tale tempus, quia per idem significaret omne tempus sive fuerit sive non. Nec est verum, quod omne tempus signatur tali verbo per se, quamdiu manet, quia, ut alias declaratum est, existencia signati est impertinens, ut significetur. Ymo tunc quodlibet tempus haberet propriam significacionem, et per consequens virtus apprehenderet infinita tempora quodlibet propria intelligencia et distincta, quod non potest virtus finita facere, quia plura scimus et tantum unum intelligimus secundum Philosophum, et tunc pro quolibet instanti una significacio instantanea inciperet esse et una significacio instantanea desineret esse; et sic, ut videtur, continuum componeretur ex instantibus, si significacio instantanea foret eiusdem rationis cum successivo. Si autem dicatur, quod non variantur significaciones temporum per verba, sed eadem connotacione significat verbum omne tempus, quod significabit, plane tunc sequitur, quod omne verbum eque communiter significat tempus, cum eadem significacione potest quodlibet tempus significare; et illa eadem significacio non potest nunc terminari ad unum significabile, et nunc ad aliud, priori dimisso eo, quod est de genere respectivorum.

Et ex hoc videtur, quod significacio verbi pure de presenti terminatur pure ad instans sine pluri, ut tactum est superius de significacione motus, que non potest primo fieri super indivisibili in motu.

Uterius videtur, quod utrumque exemplum capit calamitiam; primum, quia oculo fixo vidente fluvium vel aliquod visibile decurrens continue per foramen, foret continue nova, et nova species, et per consequens non eadem in numero significare continue partes succedentes dimissa significacione priorum. Nam nullum tale collocatum representaret se visui, nisi mediante specie, et per consequens pari evidencia, qua una pars ageret eam speciem in oculo, et quolibet eque activa non

The idea of time only comes in, secondarily.

Bradwardine's first example (of the river) defective, as the eye would see many parts, not one.

3. Cf. Arist. Eth. Nic. VI, X [XI] (Ed. Par. II 72, 42 ss.).

4. Cf. Vitellionis Mathematici doctissimi περί ὀπτικῆς 3, 48 et 49 (Ed. Norimberg. 1535, f. 68^v): "Nullum visorum simul totum videtur" et "Impossibile est plura simul aequanter videri."

aliunde impedita; nove ergo partes obiecte noviter immutarent, ut patet in perspectiva. Hic autem quiescit eadem propositio et idem verbum in anima; ideo applicando exemplum ad propositum, diceretur, quod continue representaret se virtuti attendenti secundum unum indivisibile eius, et gigneret continue novam speciem sicut et actum; sed nulla virtus, et specialiter organica, est tam acuta, quod sufficit tam spissim alternare intuendo pure unum indivisibile, quia oportet talem virtutem propter eius obtusitatem fieri primo divisibile, quod solum est sensibile servata apprehensione indivisibilium intellectivorum, ut dicit Augustinus in De Quantitate anime de apprehensione puncti; et patet sententia de significatione motus.

As to the second example (Christus patitur) the variation is not in the words themselves, but in the circumstances relating to them.

Et quo ad secundum exemplum patet ex dictis, quod proportionaliter, ut variantur partes, variantur proportionales, quibus componitur istam partem vel istam nunc aut sic esse in hoc situ sic, quod non eadem proportio significat nunc primarie, nunc ista, et nunc ista esse in tali vel tali situ, sed secundum variationem circumstantiarum variantur proportionales et actus, et per consequens significationes. Ymo posito, quod eadem proportio sic varie significaret, oportet illam iuvare ex F. 242¹ presencia circumstantie sensibilis, que propius significat, quia movet ad taliter apprehendendum cum principium propinquum per se notum sit apud philosophos, quod nulla creatura potest noviter movere, nisi prius naturaliter mota et limitata ad sic movendum.

Bradwardine's language implies existence outside the present instant

Ulterius patet respicienti ad dicta Doctoris, quod plane sequitur ex illis, multa esse extra instans presens. Nam, ut dicit immediate consequenter, Deus ex infinitissima claritate comprehendit omnia simul, et sic omnes partes temporis, sicuti sunt verissime per se ipsum,

4. Cod : dicere.

12. Cf. Aug. De Quant. Animae XI 18 (Migne XXXII, 1046): *Siquidem est, quod nullam divisionem patitur . . . est ergo signum nota sine partibus. Vide supra p. 55 et 56.* 29. Cf. Thomae Bradwardini de Causa Dei I 24 (Ed. Lond., p. 243 D): *Deus autem ex sua infinitissima claritate comprehendit omnes res particulares et omnes particulas temporis, sicuti sunt, verissime per se ipsum: Non enim indiget comparatione vel relatione praeteritorum vel futurorum ad praesens instans, more infirmitatis humanae, sed intelligit omnia simul et praesentia-liter aequae clare.*

cum essentia divina omnia uniformiter et invariabiliter representat. Ideo dicit, quod Deus nichil potest noviter diligere vel odire, sed si aliquando sic facit, eternaliter sic facit ad intra, ut patet corrolario capituli 23ⁱⁱ. Cum
 5 ergo diligere rem sit velle sibi bonum et sic ad invicem sibi esse, quod est fundabile bonum, patet, quod sequitur, si Deus quicquam diligit, tunc illud habet esse. Et cum non oportet omne, quod Deus diligit, semper actualiter esse, quia sic nichil posset incipere esse,
 10 planum est, quod oportet omne dilectum a Deo esse in tempore suo: unum prius, et aliud posterius. Et confirmatio istius est, quod apud Deum omnia sunt presencia, ut Augustinus et iste Doctor cum aliis dicunt concorditer. Aliter enim non plus diceretur Deus com-
 15 prehendere omnia simul, quam homo intelligere omnia simul; patet ergo, quod si partes temporis sunt apud Deum, tunc vere sunt.

For God cognizes, loves and hates eternally and the objects of his love &c. must have an existence; not necessarily actual, but in tempore suo.

4. Cf. Bradw. ibid. I 23 Corr. (*Ed. Lond., p. 240 E*): *Unde sequitur manifeste, quod Deus nullum noviter diligit neque odit.*

CAPITUM CONSPECTUS.

Caput primum	pag. 1	Caput duodecimum	pag. 107
Caput secundum	15	Caput tertium decimum	118
Caput tertium	25	Caput quartum decimum	125
Caput quartum	30	Caput quintum decimum	131
Caput quintum	34	Caput sextum decimum	142
Caput sextum	48	Caput septimum decimum	157
Caput septimum	61	Caput octavum decimum	168
Caput octavum	76	Caput nonum decimum	179
Caput nonum	79	Caput vicesimum	189
Caput decimum	94	Caput vicesimum primum	199
Caput undecimum	102	Caput vicesimum alterum	211

JOHANNIS WICLIF

XIII QUAESTIONES LOGICAE ET PHILOSOPHICAE.

I.

Utrum Deus, qui creavit mundum sensibilem in primo instanti temporis, potuit ipsum prius producere et communicare creanciam alicui pure creature.

Whether God could have created the world earlier than he did

F. 177 Arguitur, quod non: nam nullus Deus creavit mundum sensibilem in primo instanti temporis, ergo questio quo ad suppositum est falsa, et per consequens tota questio; consequencia est nota, et antecedens patet per Philo-
5 sophum 8° Phisicorum.

In oppositum arguitur sic: Deus creavit mundum sensibilem, ut dicit Plato, et non prius, quam in primo instanti temporis, ut notum est; ergo questio quo ad suppositum vera; et quo ad alias partes patet ex eo,
10 quia Deus eternaliter est omnipotens, ergo eternaliter potuit et eciam creanciam pure creature communicare, et per consequens tota questio est vera.

Ista questio est valde difficilis secundum tres partes suas, triplices continens omnino difficiles questiones,
15 ultimas duas difficiliores prima.

Three difficulties:

Nichilominus tamen prima de creacione mundi sensibilis et primo instanti temporis tales implicat difficultates, que totum ingenium humanum videntur transcendere, cum secundum Philosophum 8° Phisicorum
20 solus Plato generat mundum cum tempore. Nam omnes philosophi naturales naturaliter loquentes senciunt con-

I. Whether the world and time were created together.

5, 7, 10, 19. Cf. Arist. Nat. Ausc. VIII 1, 10 (Ed. Par. II 343, 31ss)
... Καὶ διὰ τοῦτο Δημόκριτος τε δείκνυσιν ὡς ἀδύνατον ἅπαντα
γεγονέναι· τὸν γὰρ χρόνον ἀγέννητον εἶναι. Πλάτων δ' αὐτὸν
γεννᾶ μόνος· ἅμα μὲν γὰρ αὐτὸν τῷ οὐρανῷ γεγονέναι,
τὸν δ' οὐρανὸν γεγονέναι φησὶν.

corditer ex nichilo nichil fieri, ut patet primo Philosophorum, non potentes ingenio naturali scienciis suis, que ex sensatis ortum habent, invenire quidquam fieri, nisi ex aliquo vel de aliquo, cum ex sensatis ingenio naturali non poterant invenire aliquid fieri, nisi ipsum, quod sic fieret, esset talis faccionis et mutacionis, que faccio et mutacio esset recessus alicuius ab aliquo et accessus ad aliquid; et illud, quod in tali mutacione vel faccione sic recederet ab aliquo, et accederet ad aliud, scilicet ad terminum faccionis, esset subiectum, de quo vel ex quo faciendum fieret. Quod autem posuit Plato mundum factum cum tempore, hoc forte fuit ex communicacione cum theologis in Egipto, a quibus de ista materia creacionis mundi et aliis plurimis materiis difficilibus in theologia contraxit aliquale genus vel scintillam fidei et credulitatis | et F. 177 exhinc ita posuit.

Descendendo tamen ad decisionem questionis aliqualem, iuxta tres partes tytuli tres erunt articuli.

Different meanings of 'create'.

Quo ad primum articulum, utrum Deus creavit mundum sensibilem in primo instanti temporis, noto, quod creare sumitur multipliciter: aliquando generaliter pro producere, et creari pro produci iuxta illud Ecclesiastici 24°: 'Ab initio et ante secula creata sum', id est producta. Aliquando sumitur generaliter pro facere et econtra, iuxta illud Gen. 1°: 'Et vidit Deus cuncta, que fecerat', id est creaverat, 'et erant valde bona'. Aliquando capitur pro constitucione alicuius in aliqua potestate, gradu vel dignitate, que non de potencia ipsius rei educitur vel producitur, sicut proprie dicitur creare cardinales, sic dicuntur creari publici notarii. Alio modo sumitur proprie, et est quo ad quid nominis ex nichilo vel de nichilo aliquid producere vel facere, et sic capitur in exordio Biblie, cum dicitur: 'In exordio creavit Deus celum et

Properly it means to make out of nothing.

3. Cod.: *fi* ex nichilo nisi ex aliquo. 14. Cod.: difficilibus.
20, 21. In marg. cod.: 'creare capitur multipliciter

1. Cf. Ar. st. Nat. Ausc. I 8, 1 (Ed. Par. II 258, 40 ss.): Ζητοῦντες γὰρ οἱ κατὰ φιλοσοφίαν πρῶτοι τὴν ἀληθειαν καὶ τὴν φύσιν τῶν ὄντων ἐξετάρασαν ὅλον ὁδὸν τινα ἄλλην ἀπωσθέντες ὑπὸ ἀπειρίας, καὶ φασὶν οὐτε γίνεσθαι τῶν ὄντων οὐδὲν οὐτε φθείρεσθαι, διὰ τὸ ἀναγκαῖον μὲν εἶναι γίνεσθαι τὸ γινώμενον ἢ ἐξ ὄντος ἢ ἐκ μὴ ὄντος, ἐκ δὲ τούτων ἀμφοτέρων ἀδύνατον εἶναι· οὐτε γὰρ τὸ ὄν γίνεσθαι (εἶναι γὰρ ἴδιον, ἢ ἐκ τῆ μὴ ὄντος οὐδὲν ἂν γενέσθαι, ὑποκείμενον γὰρ τι δεῖν).
22. Ecclesiast. 24, 14. 25. Gen. I 51. 33. Gen. I, 1

terram' et illo modo utar proprie illo verbo creare in isto articulo primo; et ultimo creare capitur improprie; de quo modo expresse dicam in articulo ultimo.

Secundo noto, quod ille prepositiones 'de' vel 'ex' in descriptione quid nominis creare non important ibi circumstanciam subiecti, ut nichil vel nichilum haberet rationem circumstancie subiecti respectu factibilis. Sed illis denominationibus ex nichilo vel de nichilo importatur abnegacio subiecti, abnegacio circumstancie subiecti, abnegacio substantie, de qua vel ex qua res produceretur, vel tamquam a suo principio originaretur, quemadmodum dicunt theologi. Dicunt duas personas divinas, non ex nichilo vel de nichilo, nec ex subiecto vel de subiecto, sed ex substantia vel de substantia produci divina. Sicut igitur hec prepositiones 'ex' vel 'de' non solum important subiectum vel circumstanciam subiecti, sed etiam substantiam, ex qua vel de qua res habet produci vel tamquam a suo principio originari, similiter illis denominationibus ex nichilo vel de nichilo importatur abnegacio non solum subiecti vel circumstancie subiecti, sed etiam substantie, que non habet rationem subiecti, ex qua res haberet produci vel tamquam a suo principio originari.

When we say "make out of nothing", nothing is not a subject but the negation of a subject or substance

Tercio noto: mundus sensibilis dicitur unum de omnibus corporibus et speciebus integratum aut aggregatum, omnes res corporales et sensibiles ac formas earum ad plenum continens et amplectens. Itaque iste mundus sensibilis inter totam suam materiam, qua individuatur iste mundus, et eius formam generalem corporis, que dicitur mundus corporalis, de medio inter se includit omnes specificas formas materiales et accidentales et omnes species corporum. |

'The world' includes all specific material forms, and all species of bodies.

Suppono, quod instans temporis sit, quod instans in tempore est subita duracio mundi visibilis secundum successionem. Patet 6° Phisicorum et probatur sic. Nam cum res corporalis secundum tempus vel aliquid temporis sit nunc, et hoc per se vel per accidens, oportet, quod ipsum tempus vel aliquid temporis sit per se nunc et non per aliud nunc, ne in infinitum procedatur: et in per se nunc in tempore non possit procedi in infinitum;

An instant is a sudden duration of the visible world

24. Cod.: aggregatum.
delectum cod.

39. Post infinitum itpe linea obducta

34. Cf. Arist. Nat. Ausc. VI, 3 [2], 1 (Ed. Par. II 321, 20).

igitur est dare per se primo nunc, quod oportet esse indivisibile secundum successionem, quia, si esset divisibile, sic aliquid eius in successione esset preteritum, et aliud futurum; igitur esset nunc secundum partem et non per se primo, quia non secundum partem preteritam nec futuram esset nunc. Igitur tale 'nunc' oportet esse indivisibile secundum successionem, et per consequens suppositio vera. Et talis duracio subita tenet infimum gradum realis duracionis create successiva in ewum et ewa permanens sine fine summum; omnes tamen infra et post eternitatem existentes.

I. Conclusion
God did create
the world.

CONCLUSIO PRIMA: Deus creavit mundum sensibilem; ista conclusio patet ex fide divina, que cercior est omni ratione humana. Probatur tamen sic: Deus produxit mundum sensibilem, ut notum est; igitur vel ex aliquo subiecto vel de nullo vel ex aliqua substantia vel de nulla. Consequencia patet per viam contradiccionis, et antecedens probatur, quia mundus sensibilis accepit omne a Deo; alias ipse esset Deus, primum ens, non habens omne ab alio, quod non est dicendum; igitur Deus dando sibi esse produxit mundum sensibilem, et tunc arguitur ex consequente: Deus produxit mundum sensibilem vel ex aliquo subiecto vel de nullo, vel ex aliqua substantia vel de nulla. Si ex nullo subiecto et ex nulla substantia, ergo Deus creavit mundum sensibilem; consequencia patet ex quid nominis creare posito in primo notabili. Si ex aliquo subiecto vel de aliqua substantia, et cum illud subiectum vel illa substantia fuisset res corporalis et sensibilis, sequitur, quod aliqua res corporalis et sensibilis fuisset, que non fuisset contenta in mundo sensibili et inclusa, quod est contra quid nominis mundi sensibilis positum in tercio notabili.

Corollary.
I. The world
cannot have
existed from
eternity.

CORROLARIUM: Iste mundus sensibilis non potuit esse ab eterno sive eternaliter a parte ante. Patet, quia oportebat istum mundum sensibilem de necessitate produci ex nichilo, ut patet ex probacione conclusionis: igitur . . .

2. It must have
been created in
some duration
after eternity.

CORROLARIUM: Deus istum mundum sensibilem creavit in aliqua duracione post eternitatem; patet, quia mundi creacio passiva non potuit esse eterna a parte ante ex contrario precedenti, et mundi creacio fuit; igitur fuit post eternitatem et per consequens corrolarium verum.

CONCLUSIO SECUNDA: Deus creavit istum mundum sensibilem in aliqua duracione subita | indivisibili secundum successionem: patet, quia creavit cum creacione passiva ex nichilo post eternitatem, ut dicit conclusio prima et corrolarium secundum; et quia non datur realis duracio post eternitatem, nisi aut subita, indivisibilis secundum successionem, aut successiva et temporalis aut ewa permanens sine fine; et quia illa creacio passiva mundi sensibilis non fuit successiva et temporalis, nec ewa permanens sine fine: igitur relinquitur primum, quod fuit subita, indivisibilis secundum successionem. Consequencia est nota, et antecedens probatur pro prima parte, quia nec fuit horalis, nec semihoralis, vel duarum horarum, et sic de ceteris. Quia, si horalis vel in prima medietate, fuit aliquid substantie huius mundi sensibilis vel penitus nichil. Si primum, tunc in secunda medietate illius hore non fuit creacio alicuius substantie illius mundi sensibilis, quia creacio est productio alicuius penitus ex nichilo. Quod non fieret de illa substantia vel de illis substantiis productis in secunda parte hore. Si secundum, quod in prima medietate hore nichil fuit penitus substantie mundi sensibilis, sed postea; igitur illa creacio non fuit horalis: et sic consequenter arguitur, quod non fuit temporalis secundum aliquam mensuram temporis, quia in quacumque parte temporis esse in posteriori non foret; igitur . . . Et a forciori non foret ewa permanens sine fine, quia sic hodie et cottidie maneret passiva productio mundi sensibilis et eius substantie, quod iam est improbatum, quia in quacumque parte temporis esset, in posteriori non foret, et econtra. Igitur relinquitur, quod illa duracio fuit subita, indivisibilis secundum successionem, et per consequens conclusio vera. Ista conclusio etiam patet auctoritate scripture Eccl. 18°: 'Qui vivit in eternum, creavit omnia simul' et per consequens non prius unum quam alterum; igitur omnia subito.

CORROLARIUM PRIMUM: Deus creavit mundum sensibilem in primo instanti temporis. Patet, quia creavit eum in aliqua duracione subita indivisibili secundum successionem ex conclusione precedente, igitur in aliquo instanti temporis; consequencia patet ex suppositione. Si in primo

2. God created the world in some duration, sudden and indivisible as to succession.

Corollary:
1. Then in the first instant of time.

6. *Cod.*: eternitatem ut dicit conclusio prima nisi aut subita a t successiva indivisibilis.

33. *Ecclesiastici* 18, 1.

instanti, habet propositum, scilicet in aliquo non priori, quia non datur prius primo; non etiam in aliquo posteriori, quia tunc illa creacio fuisset successiva, cum tunc primo creasset primum instans et postea alia huius mundi, quod est contra conclusionem, et pro illo corrolario est fides sacre scripture, que fallere non potest: Gen. primo: 'In principio creavit Deus celum et terram'.

2 The passive creation took place in an instant, but God's active creation (i. e. his efficacious will) is not measured by instants.

CORROLARIUM SECUNDUM: Passiva creacio huius mundi sensibilis, secundum quam a Deo creatus est, et secundum quam Deus denominatione penitus ab extrinseco dicitur mundum creavisse, duravit instanter, subito et permanenter. Patet, quia Deus secundum illam duracionem existentem et duracionem in primo instanti temporis dicitur mundum creasse in primo instanti temporis; igitur . . . Sed dicitur creacio Dei activa, que est eius efficax voluntas, penes quam efficacem voluntatem mundus existit, post quam nichil creavit penitus in existencia; | F. 170 illa non potest mensurari instanti, ut haberet esse subito et permanenter, cum sit simpliciter necessaria et eterna.

In Clause 2 Prius refers to *producere*, not to *potest*

Quantum ad secundum articulum noto, quod restat dicere, ubi hoc adverbium 'prius' determinat hoc verbum potest, et ubi determinat hoc verbum producere. Non enim dubium est, quin Deus ab eterno habuit posse producere mundum, antequam mundus existeret: accipitur ergo hic, sicut expresse ponitur in tytulo, personaliter determinatur hoc verbum producere.

Three kinds of priority

Noto secundo, quod, licet prius dicatur multis modis, ut patet in post presentatis, tamen, quantum sufficit ad proposicionem, dicitur tripliciter: uno modo prius eternitate, secundo modo natura, tercio modo tempore vel instanti temporis.

1 In eternity; in which the world had intelligible being in the divine mind.

CONCLUSIO PRIMA: Deus, qui creavit mundum sensibilem in primo instanti temporis, potuit eum prius in eternitate producere in esse suo intelligibili. Probatur, quia Deus creans mundum sensibilem in primo instanti temporis ab eterno produxit eum in esse suo intelligibili: igitur assumptum probatur, quia iste mundus eternaliter habet esse a Deo in mente divina, cum eternaliter in mente divina eius sit proprie propria intelligibilitas, qua ipse a Deo et omnibus aliis distinctissime est intelligibilis, cum secundum per se primam et proprie propriam

28. presentatis] *cod.*: *pnt*.

7. Gen. 1, 1.

racionem necessario et eternaliter est a Deo intelligibilis etc.

CONCLUSIO SECUNDA: Deus creans mundum sensibilem in primo instanti temporis, non potuit ipsum prius eternitate producere in existencia; patet, quia sic eternitatem posset aliqua duracio precedere: et sic eternitas non esset eternitas, quod implicat; igitur . . .

II. The world could not have existence before eternity.

CONCLUSIO TERTIA. Deus creans mundum sensibilem in primo instanti temporis potuit eum prius naturaliter producere. Probatur, quia prius naturaliter produxit eum in esse eius substanciali vel naturali, quam in esse temporali et instantaneo, sicut ipse mundus prius naturaliter habuit esse a Deo in esse naturali et substanciali, quam instantaneo vel temporali, cum res quolibet prius habet esse substanciali quam accidentale; igitur . . .

III The world was created naturally before it was in time, since substantial being is prior to accidental.

CONCLUSIO QUARTA: Deus creans mundum sensibilem in primo instanti temporis potuit eum prius in tempore vel instanti temporis. Probatur: Potuit esse prius instans nominatur comparative ante instans, quod tunc fuit primum, in quo potuisset creasse mundum sensibilem; igitur conclusio vera; consequencia nota est; assumptum probatur, quia non fuit repugnancia ex parte Dei et impossibilitas, nec ex parte instantis illius, quod tunc fuit primum; igitur antecedens verum, alias propria parte probatur, quia Deus habuit eternaliter sufficiens posse producendi instans prius ante id, quod tunc fuit instans primum, ut notum est; et pro secunda parte probatur, quia instans ante illud instans, quod tunc fuit primum, potuit creari, igitur assumptum probatur, quia prior homo, ante hominem, qui tunc fuit, prius poterat creari. Sic prius instans ante illud instans, quod tunc fuit primum, potuit creari, sicut prior homo ante hominem, qui tunc fuerat, prius potuit creari, cum ante Adam | factum ex limo potuerat B vel C ex limo solasse productus; et similitudo patet ex hoc, quia sicut cuilibet gradus essentialis essendi est esse humanitus, sic cuilibet temporis gradus essentialis essendi est esse temporaliter. Sicut ergo non repugnavit nec repugnat priorem hominem esse ante illum, qui tunc fuit primus, sic non repugnavit, nec repugnat prius instans esse ante illud, quod tunc fuit primum, et per consequens conclusio vera.

IV. God might have created the world earlier in time, since he could have created an instant prior to that which he actually made the first

So too he might have created a man before Adam.

Corollary:
1. Any part of
time might have
been earlier or
later than it
actually is

CORROLARIUM PRIMUM: Item tempus parciale potuit esse prius temporaliter et posterius temporaliter quam est de actu; patet, quia illud instans, quod tunc fuit primum, fuit primum, et prius temporaliter, quia non distabat a primo; et idem potuit esse posterius temporaliter, quia poterat distare a primo instanti. Igitur poterat esse posterius temporaliter; consequencia patet, quia parciale tempus de tanto est actu prius temporaliter, de quanto minus distat a primo instanti distancia temporalis, vel ab eo nichil distat, et de tanto posterius, de quanto plus distat a primo instanti. Nec ex hoc sequitur, quod ergo idem tempus parciale posset suum gradum essencialem essendi precedere vel sequi, cum, si prius instans fuisset productum ante illud instans, quod tunc fuit primum, semper maneret immobile in suo gradu essendi essenziali, nec variaretur per impositionem alterius instantis.

2. God did not
create in the
greatest
possible haste.

CORROLARIUM SECUNDUM: Deus non secundum ultimum celeritatis possibile creavit mundum sensibilem; patet, quia prius quam in illo instanti potuit creari mundus sensibilis, ut patet ex proposicione conclusionis; igitur non quam cito potuit creari est creatus, et per consequens corrolarium verum.

3. God delayed
creation: not in
time but in
eternity

CORROLARIUM TERCIMUM: Deus aliquamdiu exspectavit vel distulit creare mundum sensibilem non in tempore, sed in eternitate; prima pars patet ex corrolario precedenti, quia non tam cito creatus est, sicut potuit creari. Sed secunda pars patet, quia ante illam creationem non fuit aliqua duracio temporalis, sed sola Dei eternitas immensa; igitur . . .

4. God could
not create an
instant without
creating the
species (of
instants.)

CORROLARIUM QUARTUM: Non sequitur, Deus potuit creare prius instans ante id, quod tunc fuit primum, ergo potuit creare instans aliquod ante totam speciem temporis vel instantis. Patet, quia antecedens verum ex conclusione, et consequens verum, quia tunc aliquod instans posset in existendo precedere totum suum gradum essendi essencialem speciem, quod est impossibile. Unde quamvis Deus potuit creare instans prius ante illud, quod tunc fuit primum, ymo ante illud totum tempus maximum, quod fuit de facto, non tamen ante totam speciem temporis vel instantis, quamvis tamen illud totum temporis maximum de facto sit species temporis vel in-

stantis. Sicut in simili non sequitur: si Deus producere potuit unum hominem ante istum totum cumulum hominum, qui de facto est, quod ergo potuit producere unum hominem ante speciem humanam, quamvis tamen illa multitudo sit species humana, sic in proposito . . .

Quantum ad tertium articulum noto: creancia dicitur actus, quo quis | formaliter denominaretur creare producendo aliquid ex nichilo vel de nichilo in existenciam; patet ex primo notabili primi articuli.

3^d Clause

10 CONCLUSIO PRIMA: Deus non potest alicui pure creature communicare esse simpliciter primum principium productivum vel esse simpliciter ultimum finem alicuius creature; patet, quia solus Deus potest esse primum principium productivum creare et simpliciter finis ultimus iuxta illud Apoc. primo: 'Ego sum alpha et o., principium et finis'; videtur conclusio vera.

I. God cannot make any creature the principle or ultimate end of a creation.

CORROLARIUM: Deus non potest communicare pure creature simpliciter primam principacionem creature et simpliciter ultimam eius functionem; patet ex conclusione.

20 CORROLARIUM SECUNDUM: Deus non potest communicare pure creature omnino primam inchoacionem creare in sui existencia, sicut nec omnino eius ultimam finicionem in sui existencia; patet, quia tunc pura creatura posset esse omnino primum principium, active inchoans existenciam creature et ultimum finiens eandem, quod est impossibile, cum hoc sit solius Dei: igitur conclusio vera.

God cannot communicate to any mere creature the beginning or ending of a creature

CONCLUSIO SECUNDA: Deus non potest creanciam communicare alicui pure creature. Probatur: nam sicut omnis passiva creacio creare est eius omnino prima inchoacio in sua existencia, cum sit eius passiva de nichilo inchoacio in existenciam, et per consequens sic pridem, quod nullo modo alia prior: sic correspondentem eius activa creacio est omnino prima activa inchoacio creature in existenciam. Cum ergo Deus non possit creare communicare pure creature omnino activam inchoacionem in existencia per corrolarium precedens; igitur nec creacionem activam, et per consequens nec creanciam.

II. God cannot communicate creative power to any mere creature.

CORROLARIUM: Ubi cumque doctores sancti creature attribuunt creacionem, ibi creacionem capiunt improprie; patet ex conclusione.

Creation is not used in the strict sense when attributed to the creature by holy doctors.

5. Post proposito media fere coli pars vacat.

15. Apoc. 1, 8.

The priest does
not *create* the
body of Christ
in the
Sacrament
except in an
equivocal sense.

CORROLARIUM Sacerdos in misterio transsubstantians et convertens panem in corpus Cristi, non creat ibi corpus Cristi; patet ex conclusione et plus ex fidei veritate. Verumptamen, quia sacerdos misterialiter per conversionem substantialem panis in corpus Cristi, pane⁵ totaliter et plene cessante existere facit ibi sub specie visibili esse corpus Cristi secundum suam substantiam realiter, veraciter et presencialiter ex nulla substantia, vel de aliquo subiecto quodam genere locucionis, licet equivoce et improprie, dicitur creare corpus Cristi, et¹⁰ consequenter talis misterialis faccio, secundum quam facit ibi omne corpus Cristi secundum suam substantiam per conversionem substantialem non ex aliquo subiecto, nec ex aliqua substantia, licet equivoce et improprie. Subtiliter tamen dicitur quodam genere locucionis, creatio¹⁵ et consecratio corporis Cristi; non tamen illa improprietates est amplianda et wigo denuncianda, cum non potest talis creatio declarari Et ita intelligendi sunt doctores, ubicumque locuntur, sacerdotes asserendo creare corpus Cristi etc.

20

1, *Cod.*: denuncianda
phani Paley 2.

20 *Post etc. legitur in cod.* St^o pat^r (Ste-

II.

Utrum propositiones ypothetice a veritatibus
exemplate quales et quante sub septem
speciebus comprehendantur.

Of hypothetical
propositions.

Arguitur, quod non, quia omnes propositiones ypo-
thetice comprehenduntur solum sub tribus speciebus,
scilicet sub condicionali, concessiva et disiunctiva, cum
non sit dabilis propositio ypothetica, quin sit aliqua
5 illarum explicite vel implicate: igitur questio falsa.

In oppositum sic: non sunt plures species ypotheti-
carum neque pauciores, quam septem, ut patet calculanti.
Videtur, numerus ille est sufficiens pro illis speciebus.

Noto primo, quod quedam est veritas, a parte rei,
10 circumscripta operatione compositionis vel divisionis
intellectus humani, ut, quia veritas est, quod homo est
animal, et veritas est, quod homo non est asinus,
circumscripta operatione anime vel intellectus humani.

Truth is that
according to
which a thing
corresponds to
the divine
intuition.

Et sic veritas describi potest: veritas est, secundum
15 quam adequatur res ad intellectum vel intuicionem
divinam; patet sic, quia utique mens, intelleccio et
intuicio divina, est per se sufficiens causa essendi rem;
sicut enim Deus vult, intellegit vel intendit rem esse,
sic res est adequate. Ergo res talis adequatur intuicioni
20 vel intelleccioni divine; ergo veritas est adequatio rei
ad intellectum divinum, et per consequens veritas est,
secundum quam adequatur res ad intelleccionem vel
intuicionem divinam, aut eciam veritas a parte rei est
adequatio rei ad principia intelleccionis seu intellegibilis
25 unionis in re ipsa.

A parte rei
truth is the
adequation of
a thing to the
principles of
intell. g. b. ity in
itself.

Unde preter operationem intellectus humani est dare
triplex genus unionis intelligibilis in re ipsa.

Three kinds of
intelligible
union.

Unum, sicut infimum genus unionis intelligibilis in
re est actus cum sua per se prima duracione seu
30 manencia temporali.

I. The act with
its duration.

2. The substance with its essential quality.
 } The combination of these two
 So these are three objects of intelligence

Secundum genus unionis intellegibilis sicut medium est ipsa substantia cum sua qualitate essentiali.

Tercium, sicut supremum genus unionis intelligibilis est actus cum sua per se prima duracione unitus substantie cum sua essentiali qualitate.

Et secundum triplicem unionem iam dictam sequitur corrolarie esse triplex obiectum verum intellectus.

I. The word = the act

Primum, quod est infimi gradus, quod per verbum appropriate designatur. Verbum enim significat apud Grecos actum rei cum sua per se duracione vel manencia 10 temporali; quod quidem significatum per verbum primarie est obiectum, verum infimi gradus, correspondens prime et infime unioni in ipsa re. |

f. 131

II. The name = the substance.

Secundum obiectum verum intellectus est medii gradus, quod per nomen significatur. Nomen enim significat 15 substantiam cum quantitate essentiali; quod verum sic primarie per nomen significatum, est obiectum verum intellectus medii gradus, correspondens secunde et medie unioni intelligibili in re.

III. The truth.

Tercium obiectum verum intellectus est verum, quod 20 primarie per compositionem et divisionem proportionalem importatur, quod obiectum verum sic propositam significatum est supremi gradus, correspondens supreme unioni intellegibili in ipsa re.

Correspondingly we know things

Et hec triplex unio intellegibilis et triplex obiectum 25 verum correspondens sibi poterit sic perswaderi. Intellectus humanus, inchoando cognitionem suam per motum simplicis apprehensionis, primo apprehendit rem sub esse quodammodo confuso et indeterminato, labili et fluido; et sic cognoscendo esse rei inchoative 30 cognoscit tale esse rei non posse esse sine sua prima duracione. Ecce infimus gradus unionis et obiecti veri.

I. In a confused and indeterminate way

II. In their stable usual and habitual modes.

Secundo intellectus apprehendit rem noticia simplicis apprehensionis sub esse firmo, stabili alquali quiete, scilicet apprehendendo rem sub modo habitus et quietis 35 et determinate apprehensionis, qualiter cognoscitur res in sua substantia cum quantitate essentiali: ecce secundus gradus unionis intellegibilis, ut puta substantie cum essentiali qualitate. Et hic modus est obiectum medii gradus.

40

III. Completely in their being and relations

Tercio apprehenditur res ab intus cogruè perfecta, scilicet apprehendendo rem sub modo cognoscendi assensivo et assertivo, que apprehensio est perfectior primis duabus, cum unionem utramque includat: Ecce

tercius gradus unionis et obiecti, secundum quem res apprehenditur proporcionaliter per unionem actus ad substantiam.

Alia est veritas compositionem et divisionem vel actum proporcionalem consequens et denominans, et illa veritas non est res realis nec est res rationis, independens a compositione et divisione seu actu proporcionali, sed vocatur res secundum animam tantum, fabricatum per actum anime, qui quidem actus anime non est per se primo ab intrinseco alicuius nature realis vel modi essendi realis, cum intellectus componendo et dividendo vel extra se agit, scilicet derelinquendo aliquod actum vel factum adextra et ergo et ens rationis sive anime.

There is a different truth, which is personal depending on the action of the mind.

F. 181^r Istis debite pensatis posset reddi causa, | quare cum Petrus dicat sic esse, et Paulus sic esse, est, et nullus eorum plus dicit quam alter, eo, quod quidquid dicit unus per suam dicentiam a parte rei, hoc est, idem et non aliud dicit secundus; et tamen tam sapientes quam insipientes audientes eos sic dicere, dicerent Paulum dixisse verum, Petrum vero neque verum neque falsum dixisse. Sic ergo verum vel veritas est in dicencia Pauli, qualiter non est in dicencia Petri. Et huiusmodi veritas est quedam positiva habitudo secundum animam, secundum quam habitudinem dicio proporcionalis vel signum proporcionale dicitur habere significatum primum sibi correspondens, falsum autem vel falsitas opposita dicitur privativa habitudo secundum animam, qua denominatur propositio carere significato primario. Secundo noto, quod duplex est forma: quedam intrinseca in re ipsa subiectata, alia extrinseca, que non sic in re ipsa subiectatur, sed ab extrinseco exemplariter eam denominat; probatur sic. Sicut enim produciens est duplex quoddam, cuius entitas aut penitus eadem aut simillima est et producentis et producti; et philosophi communiter sciunt, ubi est eadem entitas secundum speciem producentis et producti. Ubi autem penitus eadem est entitas producentis et producti, sciunt dicere theologi ut individuis etc. Aliud est produciens, cuius non sic est eadem entitas producentis, ut patet de re artificata producta a mente artificis; et produciens primo modo dicitur, a quo appropriate res habet esse; secundo modo dicitur, unde appropriate res habet esse.

Thus two men may assert the same thing, yet one may speak truthfully and not the other.

Two kinds of form.
I. When the produced is of the same essence as the producer.

II. Where it is of another essence, as in work fashioned by the mind of the artificer.

See too with
matter and aim.

Et iterum sicut duplex est materia, quedam, cuius entitas est entitas materiati et vocatur materia subiectiva, alia, cuius entitas non sic est entitas materiati, et vocatur materia obiectiva. Et primo modo materia dicitur, ex qua appropriate res habet esse totale vel parciale simpliciter aut quodammodo. Exempla patent. Secundo modo materia dicitur de qua res appropriate habet esse, vel circa quam appropriate res habet esse. Et sicut duplex est finis, quidam, cuius entitas est entitas finiti, ut finis intrinsecus, et vocatur 'finis quo', et alius, cuius entitas non sic est entitas finiti, ut extrinsecus et vocatur finis 'gracia cuius'; et primo modo dicitur finis, in quo appropriate res consistit, secundo modo, gracia cuius appropriate res habet esse, sic suo modo F. forma esset duplex, quedam, cuius entitas est entitas formati simpliciter aut quodammodo, alia, cuius entitas non sic est entitas formati; et prima vocatur forma intrinseca, secunda exemplaris; et prima dicitur secundam quam res habet appropriate esse, secunda vero, per quam res appropriate habet esse; exempla de singulis sunt satis nota.

Exemplary
forms

Suppono. Si veritas a parte rei primarie significabilis propositionem proportionaliter est forma exemplaris, formans vel denominans propositionem esse veram, simpliciter consequentem vel necessariam, tunc talis veritas exemplabit propositionem esse veram, consequentem vel necessariam; patet suppositio, quia exinde propositio est vera, quia habet veritatem sibi correspondentem, cui consonat; et per consequens talis veritas obiectalis formabit et denominabit propositionem huius modi esse veram, consequentem vel necessariam, sed non ab intrinseco, cum non ab intrinseco sibi inexistat; ergo ab extrinseco sortitur talem denominationem, et per consequens exemplabit eam. Consequencia patet notabili primo et secundo. Nam si propositio ab intrinseco esset vera et non ab extrinseco veritate obiectali, tunc non ab eo, quod res esset vel non esset propositio diceretur vera vel falsa, cum tunc ad sui veritatem non requireret verum obiectum a parte rei; igitur suppositio vera.

Examples must
correspond with
them.

CORROLARIUM Oportet formam exemplarem et exemplatam esse adequatas, quia ad tantum et non

40

amplius exemplatum recipit, nisi de quanto exemplans eandem sibi imprimit. Unde, sicut si plena forma sigilli tingitur cera molli et capaci, tunc cera capit plenam formam; si non, tunc non; ergo etiam si tota
5 veritas propositionem primarie significata imprimitur propositioni vel signo, tunc eam caperet et formabitur a tali plene. Si vero non, tunc non. Unde humanitas sola vel animalitas tantum non formant hanc dicenciam: 'homo est animal'; similiter capiatur in aliis.

10 Ex quo sequitur corrolarie, quod nulla veritas simplicis apprehensionis secundum infimum gradum vel medium unionis intelligibilis exemplabit propositionem kategoricam vel ypotheticam, cum non sit eius adequata forma,
F. 182' similiter nec veritas per simplicem kategoricam signata
15 exemplabit veram propositionem ypotheticam.

Hence a truth of simple apprehension can not be an example of a categoric or ypothetic proposition and vice versa.

CONCLUSIO PRIMA: Omnes propositiones vere a veritatibus sunt exemplate; patet, quia omnis veritas per preposicionem significabilis est forma exemplans propositionis, formans et denominans ipsam esse veram,
20 ut dixit suppositio, et notabile secundum; ergo quelibet talis exemplabit propositionem esse veram, et per consequens conclusio vera.

All true propositions have true examples.

CORROLARIUM PRIMUM: Nulla propositio falsa a veritate exemplatur; tunc enim non esset falsa, sed vera ab
25 huiusmodi veritate; cera enim non formatur vel exemplatur a sigillo non existente.

A truth cannot be an example of a false proposition.

SECUNDUM CORROLARIUM: Si omnes propositiones ypothetice sunt quales et quante et vere, tunc a veritatibus exemplantur esse quales et quante; si non, tunc non,
30 cum qualitas et quantitas a modo intelligendi causantur, quibus oportet correspondere modus essendi. Alias non essent veri modi intelligendi eas sic esse quales et quantas.

Qualitative and quantitative hypothetical propositions must have truths corresponding to them

De qualitate noto, quod qualitas propositionis sumitur
35 principaliter a forma propositionis: unde cum propositio est res artificialis, oportet, quod habeat aliquid, quod erit ut per se propria forma, et aliquid, quo erit, ut per se propria materia; alias non esset res artificialis vera vel perfecta. Si igitur forma talis negatur, erit negativa,
40 si non negatur, erit affirmativa.

Noto, quod affirmacio et negacio, que sunt qualitates propositionis, possunt sumi dupliciter. Uno modo afir-

Affirmation and negation.

macio dicitur, quando illud, quod habet se ut per se propria forma in propositione, denominatur formari et unum illi, quod habet se ut per se propria materia, et tunc dicitur affirmativa. Si vero illud, quod habet se ut per se propria forma, non denominatur formari ad illud, quod habet se ut per se propria materia in propositione, sed potius denominatur dividi; tunc ibi erit negacio. Secundo modo affirmacio et negacio sumitur improprie, ut, quod tunc est propositio affirmativa, quando illud, quod in propositione habet se ut per se propria forma non negatur seu dividitur per aliquod signum negativum ab illo, quod habet se, ut per se propria materia, non curando, an talis forma uniatur vel formetur ad materiam prius dictam. Et negacio suo modo improprie dicitur, quando in propositione talis forme negatur. Unde, si in propositione negativa modus principalis copulacionis vel disiuncionis non negatur copulativa vel disiunctiva, erit affirmativa. Si vero talis modus copulacionis vel disiuncionis pro principali formali pro positionis designatus negatur, erit negativa, F. 143 et sic de ceteris.

Every
hypothetical
proposition can
only be said
improperly to
be qualitative,
negative or
affirmative

CONCLUSIO PRIMA. Improprie sumendo affirmationem et negacionem, tunc omnes propositiones ypothetice sunt quales, affirmative vel negative. Patet: nam ideo dicitur affirmativa, quia modus coniungendi pro principali formali designatus, non negatur, et negativa, quando talis modus negatur ad modum loquendi Philosophi, cum dicit quod contradiccio et affirmacio et negacio opposite; et notum est, quod hoc non esset verum proprie capiendo affirmationem et negacionem. Sed omnis propositio ypothetica sic se habet, quod in ea vel modus principalis coniungendi non negatur vel affirmatur, ergo omnis ypothetica erit qualis, affirmativa vel negativa.

CONCLUSIO SECUNDA. Proprie sumendo affirmationem et negacionem nulle ypothetice sunt quales, affirmative vel negative; patet, quia in nullis ypotheticis illud, quod habet se ut per se propria forma imponere

32. Cod. - nō nēt ul nēt. Correx.

27. Cf. Arist. De Interpretatione VI 3 sq. (Ed. Par. I 26, 44 ss): ὥστε δῆλον, ὅτι πάση καταφάσει ἐστὶν ἀπόφασις ἀντι-
κειμένη, καὶ πάση ἀποφάσει κατάφασις (4) καὶ ἐστὶ ἀντίφασις
... καταφασις καὶ ἀπόφασις αἱ ἀντικείμεναι.

ypothetica denominatur formari vel uniri de se illi, quod se ut per se propria materia, sed solum bene unit duas veritates signatas per kategoricas duas coniunctas signo vel modo coniungendi, ut notum est; ergo conclusio vera.

- 5 CORROLARIUM: Solum kategorice sunt proprie quales, affirmative et negative.

Properly speaking, only categoric propositions are qualitative, affirmative and negative.

De quantitate noto, quod quantitas propositionis principaliter sumitur ab aliquo modo intelligendi, respiciente illud, quod in propositione habet se per modum
10 materie quomodolibet unite vel quantitatis principiatiue incommunicabiliter vel communicabiliter. Incommunicabiliter, ut quantitas singularis, que recipitur a modo intelligendi, scilicet incommunicante, respiciente illud, quod habet se per modum materie, ut puta ipsius rei
15 singularis. Communicabiliter vero, ut quantitas universalis, particularis vel intrinseca, ubi modus intelligendi, puta signi particularis vel universalis, respicit illud quod se habet, ut materia aliquando sumitur copulative pro suis inferioribus, ut in quantitate universali, aliquando disiunctive, ut in particulari vel intrinseca, aliquando copulatum vel disiunctum, ut in mixtis, que nec de se sunt universales, nec particulares, sed quodammodo
20 pregnantes tam universalitatem, quam particularitatem includentibus, ut sunt exclusive.

- 25 SUPPOSICIO: Sicut ypothetica non dicitur *qualis* a qualitate parcium ipsam constituencium, sic nec dicitur quanta
F. 183' a quantitate ipsam constituencium; | patet a simili vel a minori vel a maiori, cum qualitas a magis realiori modo intelligendi sumatur quam quantitas, quia qualitas
30 a forma, quantitas vero a modo quodammodo abstracto, prout aliud, quod se habet per modum materie, tenet vel habet se communicabiliter copulative, disiunctive etc. vel incommunicabiliter; si ergo in ypotheticis non sumitur qualitas a partibus, nec quantitas . . .

As a hypothetical proposition is not qualitative by virtue of its constituent parts, so also it is not quantitative

- 35 CORROLARIUM: Si aliquis modus coniungendi principalis in propositione ypothetica est absolutus ab omni materia sensibili, ymaginabili, vel intellegibili, qui de se non respicit ad materiam quomodolibet quantam vel quantitatis principativam, talis ypothetica non erit quanta.
40 Si vero modus coniungendi ypotheticarum respicit ad materiam prius dictam, talis ypothetica erit quanta;

18. sumitur] *cod.*: sumi.

25. *qualis addidit Matthew.*

28. *Cod.*

VI a 2^a vel a maiori

patet, quia quantitas in ypothetica non sumitur a quantitate parcium, ut dicit suppositio; ergo oportet, quod sumatur a modo coniunctivo, qui si respicit materiam quantam vel quantitatis principativam, erit quanta, cum quantitas de se sumitur a tali modo respiciente materiam, ut dictum est. Igitur etc.

Three kinds of quantitative hypothetical propositions: relating to time, space and comparison.

CONCLUSIO Solum propositiones ypothetice trium specierum . . . et omnes tales sunt quante quantitate prius dicta. Patet, quia solum propositiones trium specierum habent modum coniungendi respicientem de se ad materiam quomodolibet quantam vel qualitatis principativam, ut patet de temporali, locali et comparativa speciebus. Nam 'ubi' respicit materiam loci quantitatis localis, 'quando' respicit tempus, sicut 'quam', 'tot', 'quot', respiciunt equalitatem vel diversitatem in gradibus; que equalitas vel diversitas graduum prerequirit multitudinem talium; sed multitudo est quantitas, ergo etc.

CORROLARIUM PRIMUM. Nulla ypothetica copulativa, disiunctiva, condicionalis, explicativa, causalis, rationalis est quanta; patet, quia illarum ypotheticarum modi formales de se non respiciunt ad materiam quantam vel quantitatis principativam, sed sunt absoluti ab omni materia intellegibili, sensibili vel ymaginabili, ut patet intuenti etc.

27

De speciebus ypotheticarum.

Different kinds of hypothetical propositions

Diversity is caused, not by the two first, and therefore by the third.

SUPPOSITIO Diversitas specierum ypotheticarum capienda est ex diversitate modi seu actus principalis uniendi diversas veritates signabiles per easdem. Patet suppositio, quia diversitas specierum in ypotheticis vel causatur solum a parte signi vel solum a parte signati vel ab actu principali. Conclusio patet, cum solum illa tria sufficiant, ad propositionem ypotheticam. Sed diversitas specierum huiusmodi non causatur a primis duobus modis, ergo a tercio. Non a primis duobus modis; patet, cum stat, signa et veritates per easdem significatas esse penitus eadem, et tamen non essent eiusdem speciei, ut patet de illis signis et veritatibus ipsis correspondentibus, 'sor currit et Plato disputat', 'sor currit vel Plato disputat', ubi penitus sunt eadem signa, et veritates eedem

7, 8. Post specierum excidisse videntur, voculae sunt quante
32. Cod. v. ab abactu 39. currit| cod. c et sic postea

et tamen non sunt eiusdem speciei, cum prima sit copulativa, altera vero disiunctiva; nec diversitas signi vel signati, ut patet diversitatis 'sor currit vel non currit', 'sor loquitur aut non loquitur', ubi est diversitas signi
5 et signati, et tamen utraque est disiunctiva a principali modo, scilicet: 'vel' et 'aut' disiungendi illas veritates.

CORROLARIUM: Quod diversitas actus principalis principali formali in ypothetica designatus facit diversitatem specierum ypotheticarum. Ex quo sequitur ulterius, quod,
10 si in una ypothetica mixta erunt plures tales actus, quod a principali modo vel actu in tali ypothetica designato sumenda est species; et ergo secundum multitudinem vel paucitatem talium modorum uniendi erunt plures et pauciores ypothetice etc.

The difference of the principal act spoken of makes the difference of hypothetic species.

15 CONCLUSIO. Omnes ypothetice ad novem species magis famosas directe sunt reducibiles. Patet. ad tot species sunt reducibiles, quot sunt modi diversi specifici coniungendi veritates ad hoc; sed novem sunt tales modi specifici distincti, ut puta modus disiunctivus, concessivus,
20 explicativus, comparativus, condicionalis, localis, temporalis, rationalis et causalis: ergo conclusio vera.

All hypothetic propositions may be reduced to nine species.

Antecedens probatur per sufficienciam sequentem: In
omni propositione ypothetica una propositio supponitur alteri secundum aliquem modum uniendi: aut ergo una
25 supponitur alteri ad seiungendum sensum a sensu aut ad coniungendum sensum sensui. Si primum, sic est disiunctiva, ut dicendo: 'ego sum vel non sum'; si secundum, aut ad coniungendum absolute non secundum modum respectivum sensus ad sensum, aut ad coniun-
30 gendum secundum talem modum respectivum. Si primum, sic est copulativa, ut dicendo: 'Deus est, et centrum movetur'. Si secundum, scilicet, quod una propositio supponitur alteri, ad coniungendum sensum sensui secundum modum respectivum, hoc est dupliciter, vel secundum
35 modum respectivum quodammodo vel secundum modum respectivum simpliciter. Si primum, sic est explicativa ut dicendo 'ego respondeo', scilicet responsio mea est
F. 184' persona. | Si secundum, scilicet secundum modum respectivum simpliciter, hoc est dupliciter, vel secundum modum
40 respectivum, qui per se est respectivus, vel secundum modum respectivum, qui non per se est respectivus, scilicet per hoc respectus ipsum concomitatur necessario et de-

Description of the nine modes

I. disjunctive,

II. copulative,

III. explicative.

- IV. comparative, nominat. Si primum, sic est ypothetica comparativa, ut dicendo: 'Tam bonus est sor, quam bonus est Plato, tot flores habet sor, quot igitur habet Plato.' Si secundum, scilicet secundum modum respectivum, qui non est per se respectivus, sed ipsum concomitatur [respectivus], hoc est dupliciter, aut secundum talem modum respectivum non positivum, sed quasi privativum, aut secundum talem modum respectivum positivum sensus ad sensum.
- V. conditional, Si primum, sic est condicionalis, ut dicendo: 'Si asinus volat, asinus habet pennas', quod tamen videlicet impos- 10 sibile est asinum volare, absque asinum habere pennas. Si secundum, scilicet secundum modum talem respectivum positivum sensus ad sensum, hoc est dupliciter, vel secundum modum talem commensurandi seu equiparandi in aliquo unum ad aliud, vel secundum modum non commen- 15 surandi seu equiparandi in aliquo unum ad aliud. Si primum, hoc est dupliciter, aut commensurandi secundum mensuram mensurandi mensurabilem secundum appropriate quanti permanentis vel commensurandi secundum mensuram mensurandi quanti successivi. Si primum, sic 20 est localis ut dicendo: 'Ubi ego sum, tu es.' Si vero est secundum modum respectivum positivum secundum, sic est temporalis, ut dicendo: 'Quando ego sum, tu es.' Si vero est secundum modum respectivum positivum non com- 25 mensurandi seu equiparandi, hoc est dupliciter: vel secundum modum respectivum, etiam qui de se nec equiparativam nec disquiparativam importat, vel secundum modum respectivum, qui disquiparativam importat. Si
- VIII. rational, primum, sic est rationalis, ut dicendo: 'Ego loquor, ergo ego sum'. Sensus est: necesse est ad me loqui me 30 esse. Si secundum, sic est causalis, ut dicendo: 'Quia Deus vult me esse, ergo sum.' In nulla enim ypothetica tantum relucet et tam clare disquiparatur secundum modum respectivum sensus ad sensum, quam in causalitate sensus ad sensum. Et iste sunt species magis famose, in 35 quas omnes alie directe habent redaci. Et dico notabiliter directe, quia indirecte in pauciores, ut in 6 vel in 3 species possent reduci, scilicet hoc indirecte, quia formalis principalis in ypothetica designata, que per se esset respectus vel concomitans respectum, reduceretur ad formalitatem 40 pure absolutam, et ergo indirecte. |

F. 18

14. *Cod.* equipand 21. *Cod.* sum ibi tu es. 21, 22. *Cod.*
 Si y'o 3 2^m mod^m r^m p^m 2^m

CORROLARIUM: Solum 9 sunt species famose et usitate apud philosophos, ut patet ex sufficiencia.

CORROLARIUM SECUNDUM: Non omnes propositiones ypothetice a veritatibus exemplate quales et quante sub 5 septem speciebus comprehenduntur, ymo sub novem omnes species ypothetice comprehenduntur. Nec omnes sunt exemplate a veritatibus, quia false non, nec omnes sunt quante, quia solum est species, ut dictum est supra etc. — Ergo etc.

9. *Post*: Ergo etc. *legitur* p. policz.

III.

Can freedom of the will be restrained. Utrum possit illibertari liberum arbitrium potencie volitive.

No. Wishing cannot be controlled, so neither can the will's choice. Arguitur, quod non. Non potest libera voluntas cogi, igitur nec illibertari liberum arbitrium; consequentia patet ex eo, quia liberum arbitrium est libera voluntas, et assumptum patet, quia contradiccionem implicat, quod sit voluntas libera et tamen sit coacta. Igitur . . . 5

Yes, for God has free choice and yet cannot will evil. In oppositum: Potest illibertari potencia volitiva, igitur et liberum arbitrium; consequentia patet ab eodem. Assumptum probatur, quia potest supremus dominus potencie volitive ipsam voluntatem perficere, quod non possit malum velle. 10

Definition: Free will is the power of allowing or not allowing sin. Noto primo quo ad quid nominis voluntatem illi bertari et ipsam a libertate destitui, secundum Anselmum est ipsam aliene subici potestati sine suo assensu; liberum arbitrium est potestas permittendi peccatum et potestas non permittendi peccatum. Alio 15 modo secundum Anselmum libertas est potestas servandi rectitudinem voluntatis propter se ipsam. Vocat autem iste sanctus rectitudinem voluntatis iusticiam propter se servatam. Quamvis autem hec diffinicio sit communis omni rationali creature, multum tamen differt libertas 20 Dei a creatis, et hec adhuc a se ipso, sicut diffinicio animalis secundum nomen convenit omnibus animalibus;

12. Cf. Anselmi Cantuariensis de Libero Arbitrio IV. (Migne CLVIII 497 B): *Quomodo ergo non est libera voluntas, quam aliena potestas sine suo assensu subicere non potest?* Ibid. (498 A): *Quis ergo potest voluntatem dicere non esse liberam ad servandum rectitudinem et liberam a tentatione et peccato: si nulla tentatio potest illam, nisi volentem, avertere a rectitudine ad peccatum, id est ad volendum quod non debet?* Cap. XIII (505 A), *libertas arbitrii est potestas servandi rectitudinem voluntatis propter ipsam rectitudinem . . .*

animal tamen ab animali substantialiter et accidentaliter difficile distinguitur. Nec oportet sequi ex ista diffinitione Anselmi, quod si libertas sit potestas servandi rectitudinem voluntatis, quod igitur se ipsa libertate possit
 5 servari rectitudo voluntatis; et per consequens sine gracia gratum faciente, ut dicit Pelagius Monachus, quod est heresis, ut habetur libro Ethimologiarum Ysidori, libro 8 de heresibus. Alii vocant eam potestatem peccandi et non peccandi, quod non est verum universaliter.
 10 Augustinus: libertas est facultas rationis, qua bonum eligitur gracia assistente vel malum gracia deficiente vel
 F. 185¹ desistente.]

Noto secundo, quod libertatum alia est per se, ut Dei, alia creata, et talis est multiplex, quedam habens
 15 rectitudinem, quedam carens, habens quedam servat separabiliter, quedam habet inseparabiliter. Carens quedam caret recuperabiliter, quedam irrecuperabiliter. Exempla dimitto causa brevitatis.

Tercio noto secundum venerabilem Anselmum in suo
 20 dialogo de Libero Arbitrio, quod sicut visus equivoce dicitur, sic voluntas. Vocamus enim visum principium sive etiam instrumentum extrinsece loquendo, id est radium procedentem per oculos, quo sentimus lucem et que in luce sunt; et dicitur visus opus instrumenti,
 25 quando eo utimur, id est visio. Sic eodem modo voluntas vocatur instrumentum volendi, quod est in anima, et dicitur voluntas visus eius. Sicut enim visum, qui est instrumentum, habemus, quando non videmus, visum autem, qui est opus, non nisi quando videmus: sic
 30 voluntas, quod est principium instrumentale, semper est in anima, opus autem istius in anima non nisi quando aliqua volumus. Ex hoc patet, quid sit potencia volitiva.

Different kinds of liberty.

Will is equivocal in meaning and may stand for the instrument of will in the soul and the wish itself.

7. Cf. Isidori Hispal. Etymologiar. Lib. VIII 63 (Migne LXXXII 303): Pelagiani a Pelagio monacho exorti: hi liberum arbitrium divinae legi anteposunt, dicentes sufficere voluntatem ad implenda iussa divina. 10. In rem fere cadunt quae exponit Augustinus De Libero Arbitrio I, cap. XI inscripto: Mens ex libera voluntate libidini serviens punitur iuste (Migne XXXII 1233) et De natura et gratia, cap. XLV (Migne XLIV 286). 19. Cf. Anselmi Cantuariensis dialog. de Libero Arbitrio, cap. III (Migne CLVIII 494): ... Sicut nullum instrumentum solum sibi sufficit ad op randum; tamen, cum desunt illa, sine quibus instrumento uti nequimus, instrumentum nos cuiuslibet operis habere sine falsitate fatemur. Quod ut in multis animadvertas, in uno tibi monstrabo. Nullus visum habens dicitur nullatenus posse videre montem ... et usque.

Again, there is
a double action
of the will;
first the act of
willing what
cannot be
restrained

Secondly the
outward act
expressive of
the will and
this can be
restrained

I. Conclusion.
Free will
always exists
in the
rational nature.

Ultimo noto secundum beatum Thomam in prima, secunda secunde, duplex est actus potencie volitive: unus est immediatus, velut ab ipsa elicitus, ut velle, et est eius actus proprius, qui non potest illibertari, ut dicit ille sanctus et Seneca epistola octava. In voluntate 5 necessitas non est; ratio talis actus voluntatis non est aliud, nisi quedam vis procedens ab interiori principio cognitivo, sicut appetitus rationalis non est nisi quedam inclinacio procedens a principio naturali non cognitivo. Contra rationem autem huius actus est quilibet illiberatus 10 sive coactus, sicut et contra naturalem inclinacionem vel eciam motum; potest enim grave moveri sursum, non autem ex eius naturali inclinacione. Alia ratione arguitur: Sicut naturalitas inest per se nature, sic libertas voliti; sicut ergo actus intuitivus est proprie nature, 15 necessario per formam naturalitate, ut sit et dicatur naturalis; sic actus proprius voluntatis necessario per formam libertate, ut sit et dicatur liber. Alius est actus improprius voluntatis a voluntate imperatus mediante alia potencia exercitus, ut ambulare, loqui, qui a volun- 20 tate imperantur, mediante potencia motiva; talis actus secundum quid voluntatis potest quodammodo impediri, ne voluntatis imperium exequatur; illibertari autem voluntas non potest secundum Aristotelem tercio Ethicorum: Justa et iniusta operamur volentes. 25

CONCLUSIO PRIMA: Semper liberum arbitrium inest rationali nature. Arguitur sic: Quia potestas servandi rectitudinem voluntatis semper inest rationali creature, igitur et liberum arbitrium. Consequencia patet ex ultimo notabili, et antecedens probatur; nam sicut visus, qui 30 est instrumentum, se habet ad naturam rationalem totalem, sic eciam potestas servandi rectitudinem. Sed visus, qui est instrumentum, semper inest totali rationali creature, ut patuit supra: igitur eciam potestas. Consequencia patet ex similitudine. Eciam sicut se habet 35

1. Cf. S. Thomae Aquinatis Summa I, Quaest. 82, Art. 1 (Ed. opp. Romae 1889, Vol. V, p. 293); Videtur quod voluntas nihil ex necessitate appetat.

5. Cf. Lucii Annaei Senecae ad Lucilium Epistularum Morahum Lib. IV 8 (Vol. III, p. 80, ed. Haase): Effugere non potes necessitatem, potes vincere.

24. Cf. Arist. Ethic. Nicom. III 1, 6 (Ed. Par. II 24, 37): Καὶ τὸ ἐκούσιον δὴ καὶ τὸ ἀκούσιον, ὅτε πράττει, λεγτέον. Πράττει δὲ ἔκων· καὶ γὰρ ἡ ἀρχὴ τοῦ κινεῖν τὰ ὁργανικὰ μέρη ἐν ταῖς τοιαύταις πράξεσιν ἐν αὐτῷ ἐστίν· ὧν δ' ἐν αὐτῷ ἡ ἀρχὴ ἐπ' αὐτῷ καὶ τὸ πράττειν καὶ μὴ.

consciencia ad rationem, sic libertas ad voluntatem, sed
F. 186 consciencia semper inest rationi | quia est eius naturale
iudicium, igitur etiam liberum arbitrium voluntati,
quod est eius liberale electorium. Et si semper inest
5 voluntati, semper inest rationali nature, cum non possit
esse voluntas, nisi in rationali natura, nec rationalis
natura sine voluntate, cum oportet eam esse appetitivam
secundum rationem, et hoc est voluntas.

CORROLARIUM PRIMUM: Libertas arbitrii principaliter
10 in voluntate consistit, non tamen oportet, si sor pro
aliquo tempore non vlt aliquid, ut cum dormit, igitur
sor pro aliquo tempore non habet potestatem volendi.
patet ex conclusione et eius probatione.

I. Corollary.
Will may be
present
although
dormant for the
moment.

CORROLARIUM SECUNDUM: Non oportet, si sor semper
15 habet liberum arbitrium, quod semper habeat rectitu-
dinem voluntatis. Probatur, quia stat sortem vel aliam
rationalem naturam habere liberum arbitrium absente
rectitudine, sicut stat aliquem habere visum, quo est
visurus montem vel solem, absente sole.

II. Free will
does not always
imply a right
choice

20 CONCLUSIO SECUNDA: Natura rationalis voluntatis
rectitudinem ex se deserens non potest eam nisi auxilio
superno Dei reassumere. Probatur, quia huiusmodi
rationalis natura habet se ad rectitudinem voluntatis,
sicut se habuit, antequam eam haberet; sed antequam
25 haberet eam, non potest eam nisi dante Deo recipere.
Igitur etiam eam ex se deserens non potest eam nisi
dante Deo reassumere, talem desertam rectitudinem volun-
tatis, que est spiritus vadens et non rediens propter
difficultatem recuperandi. Sicut enim aer non potest in
30 se recipere radium lucis solaris, nisi a sole accipiat, sic
nec voluntas radium solis iusticie, qui est Deus ipse in
spera.

II. Conclusion
A will that has
once left
righteousness
can only recover
it by God's help.

CORROLARIUM: Plus est dolendum de amissione
rectitudinis voluntatis, quam de amissione boni nature
35 vel fortune. Patet, quia de quanto de aliquo bono
acquisito plus est gaudendum, de tanto de amissione
huiusmodi plus est dolendum.

I. Corollary.
Nothing should
be grieved for
so much as
loss of
righteousness.

CORROLARIUM SECUNDUM: Voluntatis rectitudinem sponte
deserens, ut sic, magis peccat, quam sponte sibi mortem

II. Straying
from
righteousness
worse than
suicide.

22. Cod.: reassumere. 25. Cod.: reassumere cipere. 31, 32. Cod.:
i spāia iō ultima verba aperte corrupta.

28. Psalm. 77, 39.

inferens nude, ut sic. Patet sic, quia voluntatis rectitudinem deserens abicit, quod ex debito semper est habiturus, mortem autem inferens non amittit quod numquam est amissurus.

III. God in restoring righteousness to the will does a greater miracle than in reviving the dead.

CORROLARIUM TERTIUM Maius miraculum est, Deum 5 desertam rectitudinem reddere voluntati, quam mortuo reddere amissam vitam; patet, quia corpus necessitate moriendo non peccat, ut vitam nunquam capiat, voluntas autem per se rectitudinem deserendo peccat, reddens se indignam per hoc, ut aliquando rectitudinem 10 reaccipiat, quando, si indigna est reaccipere, indigna est ante in futuris reaccipere, quia non digna etc. | F. 189

III. Conclusion. A man may be restrained as to will

CONCLUSIO TERTIA Quamvis homo potest impediri 15 quo ad actum imperatum a voluntate exteriori, non tamen potest voluntas illibertari probatione prime partis. Patet ex ultimo notabili Et pro secunda parte arguitur, quia non potest voluntas a libertate destitui, cum si potest velle voluntarie, et sic non coacte nec necessi- 20 tative, et per consequens libere potest velle. Igitur . . .

Corollary. A man cannot will unfreely

CORROLARIUM Licet homo potest invitus ligari, 20 occidi, quia nolens, et non tamen potest invitus et illibere velle. Patet, quia velle non potest, nisi volens velle, cum omnis volens ipsum suum velle vult, vel quia non potest velle, nisi modo voluntatis, et per consequens nisi voluntarie velle. 25

From different points of view a man may will both for and against

CORROLARIUM Stat aliquem velle et nolle secundum 30 diversas voluntates, ut in casu, qui mentitur, ne occidatur. Talis vult mendacium propter vitam, et non vult mendacium propter ipsum mendacium.

A man who has an alternative is not compelled to either.

CORROLARIUM Licet huiusmodi illibere et invitus 30 menciatur aut occidatur, non tamen oportet, quod talis invitus menciatur, nec oportet, quod talis invitus occidatur. Patet, quia necesse est illum aut mentiri aut occidi, non tamen necesse est illum occidi, quia potest non occidi, si menciatur, nec necesse est, illum mentiri, 35 quia potest non mentiri, si occidatur.

CORROLARIUM Volens sic mentiri, ne perdat vitam, non cogitur timore mortis deserere veritatem; patet, quia non cogitur velle veritatem quam vitam, cum talis

14. Cod. exteriorem 22. Cod. libere.

26. De his, quae inde ab altero corrolario disputat Wyclif. Cf. Anselm: Cantuariensis Dialog. de Libero Arbitrio, cap. V (Migne CLVIII 496 ff.).

non minus fortis sit ad volendum veritatem, quam salutem; sed forcius vult salutem: non igitur talis invitus mentitur, nisi inproprie, quia mendacium sine difficultate evitare non potest, et sic talis aliena vi prohibetur
5 utrumque servare, ut, si presentem videret gloriam eternam, quam statim post servatam veritatem assequeretur, et inferni tormenta, quibus sine mora traderetur, mox procul dubio veram sufficienciam ad servandam veritatem habere teneretur.

A man who lies to save his life is not compelled to lie.

10 **CONCLUSIO:** Non potest illibertari liberum arbitrium potencie volitive. Probatur auctoritate Aristotelis primo Rethoricorum. volentes et libere facimus quaecumque facientes, et non coacti. Et arguitur ratione: Libertas per se inest voluntati, sicut naturalitas per se inest
15 nature. Sed nec Deus nec aliquid aliud potest rem destituere ab eo, quod sibi inest per se aliqualitas, cum tale posset adesse et abesse; inesset non per se, sed per accidens, et tamen inesset per se: igitur voluntas, et per consequens liberum arbitrium quodcumque, non
20 potest a libertate destitui, et per consequens non potest illibertari. Et assumptum probatur, quia libertas non minus inest voluntati, quam naturalis nature; et si dispariter proprie inesset, magis proprie libertas voluntati inesset, de quanto eligibilius esset principium volitivum
F. 187 libertatis, quam esset principium naturale, cum secundum siue primo in rebus minus dignis inveniat; igitur, si proprie per se inest naturalitas nature, et libertas proprie inest voluntati.

Conclusion. Freedom is an essential part of will and so inseparable from it.

CORROLARIUM: Quamvis Deus, supremus dominus,
30 potest movere voluntatem, cum sit primum movens respectu voluntatis dependentis et secundum id Proverbiorum primo 'Cor regum in manu Dei' et quodcumque voluerit, inclinabit illud, non tamen potest Deus illibertare voluntatem. Patet ex conclusione et
35 eius proposicione. Corrolarium hoc quam est bonum! Deus vult me velle hoc opus bonum quocumque debito; igitur necesse est me velle hoc bonum stante prima volicione Dei, et ultra necesse est me velle hoc bonum

God can move the will, but he cannot make it unfree.

8. veram| cod.: v'm = verum.

12. Cf. Arist. Rhetor. I 6, 2 (Ed. Par. I 323, 10 ss.): *Καὶ ὅσα ὁ νοῦς ἀν' ἐκάστῳ ἀποδοίη, καὶ ὅσα ὁ περὶ ἑκάστον νοῦς ἀποδίδωσιν ἐκάστῳ, τοῦτό ἐστιν ἐκάστῳ ἀγαθόν, καὶ οὐ παρόντος εὖ διακρίνεται καὶ ἀντάρκως ἔχει . . . κτλ.* 31. Proverb. 21, 1.

All necessity is
not compulsion

stante semper voluntate Dei; igitur non libere facio hoc, quia talis est solum necessitas ex condicione. Unde non omnis necessitas est coactionis et illibertacionis, cum Deus pater et filius necessario producant spiritum sanctum, quia non possunt non producere; non tamen coacte et illibere, sed supreme libere. Sic etiam potest intellegi illud Luc. 24° sive ultimo 'oportuit Cristum pati'.

Temptation
does not
restrain the
will.

CORROLARIUM. Nulla temptacio potest vincere vel illibertare rectam liberam voluntatem. Probatur, quia voluntas non nisi potestate vincitur, ut dicit venerabilis Anselmus; et si dicitur temptacio vincere, hoc non est nisi improprie. Modo enim plus intelligitur, quam voluntatem posse subici temptacioni cum suo assensu. Sicut enim per nullam bonum potest non movere, sed allicere voluntatem, ut ipsam habeat, sic etiam malum potest non movere, sed terrere voluntatem, ut cedat, vel honorem pretendere, ut cedat.

CORROLARIUM. Nichil est liberius recta voluntate: Probatur, quia nulla vis aliena potest auferre talem rectitudinem.

CORROLARIUM. Questio, ut proponitur, est falsa etc

15. *Cod.*: allicere.

7. *Luc.* 21, 26. 12. Anselmus. *Cf supra pag.* 241.

IV.

Utrum aliqua felicitas capacitatem intellectus
humani totaliter habet saciare.

Can any
happiness
sate the
human
intellect?

Arguitur, quod non, quia appetitus humanus est
infinite capacitatis; ergo non potest totaliter saciari.

No, for the
human appetite
is infinite.

Noto: Felicitas hominis capitur tripliciter. Primo
capitur pro summo hominis bono humano simplici,
non aggregato ex pluribus bonis humanis diversarum
specierum essentialiter in presenti vita ab homine
acquisibile. Et dicitur sumi felicitas hominis pro felicitate
hominis sibi intrinseca formaliter, que communi nomine
dicitur esse felicitas hominis formalis; et de tali felicitate
locutus est Philosophus primo Ethicorum, innuens, quod
felix hominis est operatio virtuosa optima secundum
F. 187⁷ potenciam optimam, | viri perfecti in vita perfecta,
finituri vitam suam fine bono.

Three senses of
happiness:
1. Happiness
intrinsic to
man, not made
up of any
aggregate of
good things

Secundo modo sumitur felicitas pro aggregato omnium
bonorum hominis requisitorum ad hoc, quod quis sit
felix felicitate immediate definita. Et de illa felicitate
locutus est venerabilis Boecius in tercio de consolacione

2. The aggregate
of all those
things that give
definite
happiness.

11. Cod.: opa^o v'tuosa opti'a.

10. Cf. Arist. Ethic. Nicom. I 7 (6), 15 (Ed. Par. II 7, 8 ss.):
"Ἐκαστον δ' εὖ κατὰ τὴν οἰκείαν ἀρετὴν ἀποτελεῖται· εἰ δ' οὕτως,
τὸ ἀνθρώπινον ἀγαθὸν ψυχῆς ἐνέργεια γίνεται κατ' ἀρετὴν, εἰ
δὲ πλείους αἱ ἀρεταί, κατὰ τὴν ἀρίστην καὶ τελειοτάτην· ἔτι
δ' ἐν βίῳ τελείω. Ibid. X [XI] 15 (p. 11, 30): Τί οὖν καλεῖται
λέγειν εὐδαιμονία τὸν κατ' ἀρετὴν τελείαν ἐνεργοῦντα καὶ τοῖς
ἐκτὸς ἀγαθοῖς ἱκανῶς κεχορηγημένον μὴ τὸν τιχόντα χρόνον
ἀλλὰ τέλειον βίον; ἢ προσθεῖσθαι καὶ βιωσόμενον οὕτως καὶ
τελευτήσαντα κατὰ λόγον, ἐπειδὴ τὸ μέλλον ἀφανὲς ἡμῖν, τὴν
εὐδαιμονίαν δὲ τέλος καὶ τέλειον τίθεμεν πάντῃ πάντως.

17. Cf. Manli Severini Boetii De consolacione philosophiae
lib. III, Pros. II (Migne LXXXIII, p. 726 B): Atqui non est aliud
quod aequè perficere beatitudinem possit, quam copiosus bono-
rum omnium status, nec alieni agens, sed sibi ipsi sufficiens.

philosophie, cum dixit: Felicitas est status omnium bonorum aggregative perfectus, et hec vocatur felicitas aggregative una.

III. For the highest object of human will, which is God himself.

Tercio modo sumitur felicitas hominis pro obiecto optimo possibili voluntatis humane, circa quod, tamquam 5 circa eius obiectum optimum possibile, voluntas hominis debet exercere optimum actum humanum, qui obiective in ipsum terminatur, et hec panthonomasiva felicitas hominis obiectiva appellatur, que est Deus ipse gloriosus.

The capacity of the human appetite is the power by which it longs for its object.

Secundo noto, quod capacitas appetitus humani in 10 proposito est quedam potencia appetitus humani, secundum quam appetitus humanus appetitus est capere suum obiectum secundum modum exigencie potencie eiusdem.

To satiate is for the object to quiet this power.

Tercio noto, quod appetitus humanus est voluntas humana, ut est apta appetere suum obiectum sibi pro- 15 porcionale. Quarto noto, quod saciare est aliud saciabile secundum proporcionem recipere suum saciatum. Sed quia hec descriptio videtur petere principium, cum sit quasi ex eque ignotis, igitur dico, quod saciare in proposito est obiectum alicuius potencie, eandem potenciam, 20 cuius est obiectum, quietare. Et sic aliquem appetitum plene et in toto saciare est aliquam rem voluntatem humanam plene et in toto suo desiderio quietare sic, quod talis voluntas omnia alia, que desiderat, propter ipsam rem desiderat, et in tali re desiderata voluntas 25 humana sistat sic, ut finaliter suo desiderio quiescat in eadem. Et per bonum humanum hominis in proposito intellego bonum scientis et ex eleccione ab homine acquisibile.

I. The appetite may be satiated with finite good since it may make that its only object.

CONCLUSIO PRIMA. Possibile est appetitum humanum 30 saciari bono finito. Probatur: Possibile est appetitum humanum quietari a bono finito sic, quod appetitus humanus bonum finitum desideret et in eo quiescat sic, quod omnia alia, que desideret, gracia huius desideret, et quod tale bonum finalissime desideret non 35 propter aliud bonum. Igitur conclusio vera. Consequencia patet ex quid nominis huius, quod est saciare, ut premissum est in notabili quarto, sed abest per causam de voluntate errante, que finaliter appetit vel appetere potest aliquod bonum infinitum. Igitur . . . 40

II. Yet it cannot so be fully satiated without error.

CONCLUSIO SECUNDA: Impossibile est appetitum humanum ratione et racionabiliter, plene et totaliter sine errore ab aliquo finito bono saciari. Probatur sic, quia ratione et racionaliter, sine errore, plene et totaliter nichil

habet quietare appetitum humanum, sicut id, in quo finalissime et principaliter debet quiescere, nisi fuerit ultimus finis simpliciter, ut patet primo et 4° Ethicorum.

Sed constat, quod nichil est finis ultimus finalissime

5 et principalissime, nisi summum bonum infinitum, ut

88 patet 12° Metaphisice; igitur conclusio vera. |

CONCLUSIO TERTIA. Neque felicitas primo modo dicta, neque felicitas secundo modo dicta ratione et rationabiliter sine errore habet totaliter capacitatem intellectus

10 humani saciare. Probatur, quia tam felicitas primo modo dicta quam etiam felicitas secundo modo dicta est bonum finitum; igitur conclusio vera. Consequencia patet ex conclusione immediate precedente, sed antecedens patet ex notabili primo superius posito.

15 CONCLUSIO QUARTA et ultima. Felicitas hominis tercio modo dicta capacitatem intellectus humani totaliter et plene habet saciare. Probatur ista conclusio, quia felicitas tercio modo dicta est summum bonum in bonitate infinitum, ut patet ex tertia parte notabilis primi, sed
20 tale bonum infinitum capacitatem appetitus humani totaliter habet saciare, ut patet per notabile quartum: igitur conclusio vera. Consequencia nota est de se significatis et antecedens

Ultimo sequitur, quod questio ut proponitur, est vera,
25 et tantum sit dictum.

III Neither the first nor second kind of happiness can wholly satiate the human mind

This can be done by the third kind of happiness.

20 appetitus! *cod. in contextu* $\hat{\alpha}\nu\tilde{\alpha}$ *et in margine* appetitus. Fortasse etiam supra appetitus pro intellectus legendum

3. Cf. Aristot. Eth. Nic. I 10 [11], 15 (*loco supra allato*) et IV, 3 [7] 17 (*Ed. Par. II 45, 1*): ἀρετῆς γὰρ παντελοῦς οὐκ ἂν γένοιτο ἀξία τιμῆ. 6. Cf. Aristot. Metaph. XI (In antiquis edd. XII) 7, 9 (*Ed. Par. II 606, 2*): Ὅσοι δὲ ὑπολαμβάνουσι . . . τὸ κάλλιστον καὶ ἀριστον μὴ ἐν ἀρχῇ εἶναι . . . οὐκ ὀρθῶς οἰοῦνται.

V.

Does everything
have being
without and
sufficiently from
the first cause.

No, for other
causes would
be superfluous.

Yes, since all
causation is
contained in the
first cause.

Definition
First cause is
that which is
antecedent to
everything else

It is therefore
a being
containing the
essence of all
things good.

Nothing is
more perfect
than it.

It gives being
without
receiving
anything.

Utrum quodlibet productum a sola prima causa sufficienter et totaliter habet esse.

Arguitur, quod non, quia tunc alie cause superfluerent, quod est inconueniens. Probatur, quia a sola prima causa habent cause omnia alia producta, et sic ab ipsa et a nulla alia; et ergo alie superfluerent, quod fuit probandum; ergo questio falsa. 5

In oppositum arguitur. Primum ens seu prima causa potest se solo et totaliter omnem effectum causare et quodlibet productum a solo primo ente sufficienter et totaliter habet omne. Consequencia patet. Assumptum probatur, quia omnis ratio causalitatis in prima causa sufficienter et totaliter continetur, ergo antecedens verum et per consequens questio vera. 10

Noto primo, quod prima causa est, qua non est alia prior, neque simpliciter, neque secundum quid, sed ipsa quamlibet causam sicut et quodlibet productum in causando pro certa mensura simpliciter antecedit. Patet notabile ex vi vocis huius vocabuli prima causa: nisi enim omnibus aliis esset prior, non foret simpliciter prima, et per consequens quamlibet in causando precedit seu antecedit; ergo notabile verum. 20

Ex quo sequitur CORROLARIUM, quod prima causa est omnino simpliciter ens omnem bonitatem et entitatem cuiuslibet producti in se continens; patet, quia alias non causaret omnia citra se, nisi entitatem omnium in se contineret; ergo corrolarium verum. 25

CORROLARIUM SECUNDUM. Nichil est perfeccius primo ente, cum nichil citra primum omnem in se continet bonitatem; ergo etc.

Secundo noto, quod prima causa dicitur se habere sufficienter et totaliter dare esse uno modo, quia in 30

dando esse aliis non recipit alia ad se causandum
concurrentia vel ad causandum adiuvancia. Alio modo
conceditur pro aliquo gradu causandi sua intrinseca
essenciali virtute dat esse productum, sic quod nichil in
5 eodem gradu vel aliquo priori ipsi predicto daret esse,
sicut materia prima dicitur in formis, quia pro aliquo
gradu vel mensura caret omni forma substanciali et
accidentali per se in genere.

Tercio noto, quod productum haberet esse sufficienter
et totaliter a prima causa, si ipsa daret productum esse
non parcialiter diminutive, sed totaliter integre et
perfecte. Suppono: prima causa est parcialiter esse
sicut et non omnes sunt medie, nec omnes prime vel
eciam ultime, cum ut sic non haberent intrinsece
15 ordinem accidentalem, quod est inconsequens; ergo de
necessitate oportet devenire ad primam causam, et per
consequens prima causa est; ergo suppositio vera. Et
confirmatur, esse causam, qua non est melior, non
implicat inconsequens, ergo talem esse erit verum, et
20 cum talis sit prima, sequitur, quod prima causa est;
ergo suppositio vera.

88' CORROLARIUM TERCIVM: Unde vera prima causa est: |
patet ex notabili et suppositione; ergo corrolarium
verum.

25 CONCLUSIO PRIMA: Quodlibet productum habet esse a
prima causa. Probatur: omnia producta non a se habent
esse productum, cum nichil capit esse a se ipso; alio-
quin idem caret se ipso, et sic idem esset prius se
ipso, quod est inconveniens, ergo habet quodlibet
30 productum esse ab alio, quod oportet esse non pro-
ductum, et sic esse primam causam. Ergo a prima
causa quodlibet productum habet esse, et per consequens
conclusio vera.

CORROLARIUM PRIMUM Prima causa a se ipsa quodlibet
35 productum creavit: patet, quia sua essenciali virtute
intrinseca quodlibet facit esse; ergo corrolarium verum.

CORROLARIUM SECUNDUM: Quodlibet productum habet
esse in prima causa; patet, quia ab illa trahit et recipit
suum esse, cum prima causa omnibus dat esse; ergo
40 corrolarium verum.

CONCLUSIO SECUNDA: Quodlibet productum a prima
causa sufficienter et totaliter habet esse. Probatur sic:

The prod. ce
receives its
being wholly
and sufficiently
from the first
cause.

All that is
produced
derives its
being from the
first cause.

The first cause
created of itself
all that is
produced.

Everything
produced by
the first cause

12. parcialiter] *cod.*: p^l-
videtur.

12. melior] *cod.*: m^o mendum subesse

has sufficient
and complete
being.

Prima causa omne productum se ipsa causat et producit; non parcialiter disiuncte, cum ut sic imperfecte crearet et produceret, et sic imperfeccio attribueretur prime cause, et per consequens non esset omnis bonitatis simpliciter infinite, quod est contra primum notabile et corrolarium 5 primum eiusdem notabilis; ergo conclusio vera.

The first cause
is the whole
cause of all that
is produced.

CORROLARIUM PRIMUM Cuiuslibet producti prima causa est tota et non parcialis causa; patet, quia alias disiuncte, non omnino simpliciter causaret quidquid produceret, quod est contra conclusionem et eius probationem; 10 ergo corrolarium verum.

Yet other causes
contribute also

CORROLARIUM SECUNDUM Non sequitur quodlibet productum habet esse a prima causa totaliter et sufficienter, ergo non habet esse ab aliis causis, vel ergo alie cause superfluunt, quia licet prima causa dat esse proprie 15 et totaliter cuilibet producto, non tamen dat esse omnimodo. Nam non dat esse instrumentaliter, nec esse materialiter aut etiam formaliter intrinsece dat esse, sed alie esse sic dant esse. Ergo sequitur, quod non superfluunt, et per consequens corrolarium verum. 20

All that is
produced has
whole and
sufficient being
from the first
cause alone

CONCLUSIO TERTIA et responsalis: Quodlibet productum a sola prima causa totaliter et sufficienter habet esse; probatur sic, quia prima causa ante omnem causam secundam quodlibet productum causat sufficienter et totaliter, ut dixit notabile secundum, et pro illa potissima 25 mensura productum habet esse a sola prima causa, et per consequens quodlibet tale habet esse sufficienter et totaliter a sola prima causa; alias enim divisione et imperfeccione crearet pro illo gradu, quo dat esse cuilibet producto, ante omnem causam secundam, quod 30 dictum est esse inconueniens; ergo sequitur conclusionem esse veram.

And this
without any
second cause

CORROLARIUM PRIMUM. Quocumque producto dabili prima causa pro mensura certa causandi causat ipsam sufficienter et totaliter sine causa secunda. Probatur 35 sic: quia prima causa precedit omnem causam secundam longe maiori prioritate, quam sit prioritas totalis, in tali ergo prioritate causandi facit sufficienter et totaliter quodlibet productum, quod concedit duas causas facere postea parcialiter. Ex quo sequitur ulterius, quod quid- 40 quid potest causa prima cum causa secunda causari, hoc potest sine secunda. Patet, quia pro illa mensura, qua in causando precedit omnem causam secundam; ergo corrolarium verum.

CORROLARIUM SECUNDUM: Non sequitur: prima causa non potest datum productum facere, nisi concurrat causa secunda, igitur prima causa pro potentissima mensura causandi non potest se sola sufficienter et totaliter facere vel causare illud productum. Consequens est contra prius dicta; patet, quia assumptum est verum de producto habente in se partes intrinsecas, formales vel materiales, sine quibus non potest in ipsa forma existere; ergo corrolarium verum.

10 CORROLARIUM ULTIMUM: Questio, ut proponitur, est vera etc. |

11. *In margine inferiori legitur:* Dupliciter (δ^r), actus essentialis divisivus generis, et constitutivus speciei, habens se per moum supra stantis.

VI.

Whether
Heaven is
composed of
matter and
form.

Yes; for
secondary
composition
(subject and
accident) is
there; therefore
primary.

No; for the
elements are
composed of
matter and form
and Heaven is
more simple.

Definition of
terms:
Heaven may be
taken

1. As the nature
common to all
stars;
heavenity.

2. Concretely
for the
supercelestial
bodies or any
of them.

Utrum celum sit compositum ex materia et
forma.

Arguitur quod sic, quia compositio secunda pre-^{F. 1} ²⁸supponit primam; sed in celo est compositio secunda, quia ex subiecto et accidente; igitur in eo est compositio prima, scilicet ex materia et forma.

In oppositum: Celum est simplicius elementis, que⁵ omnino sunt composita ex materia et forma; igitur etc.

Circa illam conclusionem noto primo, quod celum capitur aliquando abstracte et simpliciter pro forma seu natura communi omnibus orbibus et astris supercelestibus formaliter et quiditative proposita, sicut in¹⁰ qualibet specie vel genere principali datur quiditas communis, per quam habent esse formale et quiditativum omnia, que sub illis actu existunt. Et quia non est usitatum abstractum, per quod talis forma celi explicaretur, vocatur ergo talis forma communiter per hoc concretum¹⁵ celum; posset tamen concurrenter talis forma dici celeitas, sicut quiditas humana dicitur humanitas, quiditas animalis animalitas, et sic de aliis.

Alio modo capitur celum concrete pro partibus subiectis illius celi sive pro corporibus supercelestibus,²⁰ ut pro sua certa spera celesti, ut solis vel lune vel alicuius alterius planete, vel pro astro vel pro aggregato ex omnibus orbibus et astris supercelestibus simul sumptis, et illo modo Philosophus determinat de celo in multis locis philosophie naturalis; nunc vocando²⁵

21. Cod.: sp^a sup^a.

24. Cf. Arist. Nat. Ausc. IV 4, 4 (Ed. Par. II 289, 16 ss.),
ibid. IV 5 [7], 3 (II 291, 26 ss.), ibid. 5 [7], 6 (p. 291 ss.).

celum formam immaterialem, nunc vero formam materie
coniunctam. Sic enim dicit Philosophus primo Celi, qui
dicit celum, dicit formam, et qui dicit hoc celum,
dicit formam in materia, ubi manifeste Philosophus
5 innuit diversitatem nature communis celi et nature
ipsius celi singularis. Et sicut quodlibet individuum
alicuius speciei capit denominationem a sua specie, ut
quodlibet individuum humane speciei dicitur homo, sic
eciam suo modo quolibet natura singularis celi con-
10 venienter celum nominatur.

Ponitur eciam in titulo questionis 'compositum'; pro
quo noto, quod tot modis potest dici compositum, quod
modis oppositis dicitur simplex. Unde simplex uno modo
dicitur ens, quod caret omni compositione actuali vel
15 possibili ex partibus essentialibus vel accidentalibus, ex
quibus illud ens perficeretur vel quovis modo redderetur
variabile et inconstans in affectu vel in natura; et talis
gradus est summe simplicitatis, soli Deo formaliter com-
petens. Si ergo esset aliquod ens, quod omnino esset
20 compositum tam ex partibus essentialibus quam acciden-
talibus ipsum formaliter perficientibus, et quod in sui
natura esset omnino variabile et inconstans, id diceretur
compositum opposito modo huic simplici.

Composition
may be
predicated:
1. Of a thing
that requires
many parts,
essential and
accidental, and
that in its
nature is
variable and
unstable.

Alio modo dicitur simplex, quod in suo esse actuali
25 et formali excludit omnem compositionem ex partibus
quantitativis vel eciam qualitativis diversarum naturarum,
et isto modo species creati et alia indivisibilia, ut instans,
punctus, forme substantiales et accidentales et materia
et forma, prout dicunt alteram partem compositi, illo
30 modo dicuntur simplicia entia. Et sic suo modo si esset
aliquod ens, quod in suo esse actuali requireret partes
189' quantitativas integrantes ipsum vel partes qualitativas
diversarum naturarum, componentes ipsum, tale ens
diceretur compositum, huic secundo modo simplici
35 opposito.

2. Of a thing
that is made
up of
quantitative or
qualitative parts
of different
natures.

Tercio dicitur simplex, quod in se et ex sui naturali
disposicione excludit alterationem qualitaturn secunda-

7. capit[ul]i cod.: ca¹⁴. 36. Cod.: ^Tex se.

2. Cf. Arist. De Caelo I 9, 2 (Ed. Par. II 881, 12 ss.):
Εἰ δὲ τῶν καθ' ἑκαστον, ἕτερον ἔν ἐν τῷδε τῷ οὐρανῷ εἶναι
καὶ οὐρανῷ ἀπλῶς ἕτερον ἄρα ὅδε ὁ οὐρανός καὶ οὐρανὸς ἀπλῶς
καὶ τὸ μὲν ὡς εἶδος καὶ μορφή, τὸ δ' ὡς τῇ ὅλῃ μεμιγμένον.

3. Of a thing
that undergoes
alteration in its
secondary
qualities.

Matter may be
taken:

1. For a
substance
subject to
change,

2. for a thing
extended and
having
quantitative
parts;

3. for all that
is the subject
of accidents.

As naked
essence, in itself
without form
or accident but
capable of being
subjected to
both.

rum, que in ipso resultarent ex primarum quantitatum commixtione. Et sic, ubi in aliquo corpore recipitur talis alteracio quantitatum secundarum, id diceretur compositum huic tercio modo simplici oppositum; et illo modo quarto terra et celum corpora simplicia dicuntur. 5

Ulterius in titulo questionis ponitur 'ex materia'. Pro quo noto, quod materia capitur multipliciter.

Uno modo pro substantia subiecta motui; et illo modo Philosophus capit materiam in prohemio de anima, ubi dicit, quod naturalis diffinit per materiam. 10

Secundo modo capitur materia pro re extensa habente partes qualitativas, et sic capitur materia a Philosopho quarto Metaphisice.

Tercio modo omne illud, quod potest esse subiectum accidentatum, materia dicitur, et sic omnis substantia forme accidentalis cuiuscumque respectiva respectu illius forme materia diceretur, et sic lapides et ligna dicuntur materia domus, et ferrum est materia cultelli, et sic generaliter omnia subiecta respectu suarum formarum accidentalium illorum materia dicuntur. 20

Alio modo capitur proprie materia pro essentia nuda, que de se, et ut huiusmodi, nulla forma substanciali vel accidentali est actiata; cuiuslibet tamen talis forme secundum se vel sua supposita indifferenter respectiva. Et cum materia sit nomen concretum, dicitur duo quodammodo: scilicet esse 25 formale et esse materiale, ut capacitatem illius essencie materialis vel essenciam illi capacitati substratam; et sic materia secundum se est essentia nuda et informis,

5. terra] *cod.*: *e*¹². 16. accidentals *bis in cod.*

9. Cf. Arist. De Anima I 1, 11 (*Ed. Par. III 432, 46 ss.*): Διαφερόντως δ' ἂν ὁρίσαιντο φυσικός τε καὶ διαλεκτικός ἕκαστον αὐτῶν, ὅλον ὁρῶν τι ἐστίν. . . . Ταύτων δὲ ὁ μὲν τὴν ὅλην ἀποδίδωσιν, ὁ δὲ τὸ εἶδος καὶ τὸν λόγον . . . quae Averroes hunc in modum explicat (*Ed. Ven. VI 111*): Disputatores enim dant definitiones secundum formam tantum . . . Naturales vero secundum materiam. 12. Sententia citata cum capitulis, quibus liber quartus antiquitus comprehendebatur non inveniatur alluisse Wiclif putandus est ad ea quae libro IV Metaph. (*antiqu. l. V*) II 6 leguntur (*Ed. Par. II 515, 33 ss.*): Τὰ μὲν γὰρ στοιχεῖα συλλαβῶν καὶ ἡ ὅλη τῶν σκευαστῶν καὶ τὸ πῆρ καὶ ἡ γῆ καὶ τὰ τοιαῦτα πάντα τῶν σωμάτων, καὶ τὰ μέρη τοῦ ὅλου καὶ αἱ ὑποθέσεις τοῦ συμπεράσματος, ὥς τὸ ἐξ οὗ αἰτία ἐστίν. Cf. Averrois comm.: . . . corporum quae sunt materiae corporum consimilium partium et corporum consimilium partium quae sunt materiae organicorum et illae, quae sunt partes rei et quasi propositiones esse causas conclusionum.

ratione cuius una natura transmutabilis est in corpus alterius nature, et sic capitur materia a philosophis in multis locis ipsam materiam diffinientibus, ut Plato dicit ipsam fraudem fictam, crassis tenebris involutam, Aristoteles etiam diffiniendo eam 7° Metaphisici dicit eam non esse quid, nec quale, nec aliquid illorum encium.

Queritur etiam in titulo questionis, an celum componatur 'ex materia et forma'. Unde noto, quod forma generaliter dicitur illud, per quam vel secundum quam res dicitur formaliter quid vel alicuius modi. Et talis est duplex, quia quedam est intrinseca rei, et quedam extrinseca; forma extrinseca est duplex, quia quedam inheret ipsi rei, tamquam causatum suo causato vel principatum suo principiato, et tales sunt multiplices secundum multitudinem et distinctionem formarum accidentalium. Alia autem est forma extrinseca, non inherens rei, sed solum ab extrinseco eam denominando vel formando, et talis dicitur esse forma exemplaris rei, que non est aliud, quam exemplar, ad quod respicit opifex, ut ad eius similitudinem formet opus suum, sicut pes ligneus, ad quem respicit sutor, ut secundum ipsam formam soleam dicitur forma solee. Et tales forme exemplares, quedam sunt eterne, et quedam temporales; forme enim exemplares eterne sunt rationes ydeales prime cause; per consequens causa prima productiva et causativa est rerum adextra, et tales a philosophis dicuntur rerum concreatrices. Et nisi tales rationes ydeales ponerentur, tota universitas encium citra primum deficeret ab esse nobilissimo, quod habent encia in prima causa, et sic tota universitas encium anichilaretur ex eo, quod tales rationes sunt tamquam radices encium, mediantibus quibus encia prime cause inherent et pro-

Form is that by which a thing is what it is

It is intrinsic or extrinsic.

Extrinsic form may be inherent in a thing; or may be an exemplar or idea, form

It is by ideal forms that things have their being in the first cause

20, 21. pes ligneus ad quem] *cod.* poliges kopi to (sic) 30, 31. *Cod.* qbus ex eo quod tales rationes encia.

3. multis locis... ut Plato dicit] *cf.* Arist. Nat. Ausc. IV 2 [4], 2 et 5 (*Ed. Par. II* 286, 49 ss. et 287, 15 ss.) De Coelo IV 2, 2 (*Ed. Par. II* 424, 34 ss.): "Εκ τινων γάρ τῶν αὐτῶν εἶναι πάντα τα σώματα καὶ μᾶς θλῆς, ἀλλ' οὐ δοκεῖν. 5. *Cf.* Arist. VII, I 6 (*Ed. Par. II* 558, 26 ss.). "Ἐστι δ' οὐσία τὸ ὑποκείμενον, ἄλλως μὲν ἢ θλῆ (θλῆν δὲ λέγω ἢ μὴ τόδε τι οὐσα ἐνεργείᾳ δυνάμει ἴσθι τόδε τι) ἄλλως δ' ὁ λόγος καὶ ἡ μορφή. 18. *ss.* Roberti Grossi teste episcopi Lincolniensis epistolae I (*ed.* R. Luard, p. 3): Dicitur itaque forma exemplar, ad quod respicit artifex, ut ad eius imitationem et similitudinem formet suum artificium. Sic pes ligneus, ad quem respicit sutor, ut secundum ipsam formet soleam, dicitur forma solee.

without which
they could not
exist

priam causam tamquam amicali fonte ipsis mediantibus encia iungantur et in esse suo conservantur. Et cum notum sit, quod desinencia influencie tam nobilis esse tamquam ad esse cuiuslibet entis necessario requisite, tolleretur omne esse universitatis encium. Ex quo videtur, 5 quod pro conservacione universitatis encium in actu existencie vel in quocumque esse suo essentiali vel accidentali summe necesse est ponere tales rationes seu formas ydeales etc.

Temporal
exemplary
forms are the
idea in the
workman's
mind.

Forme autem exemplares temporales sunt exemplaria 10 in mente creata artificis, ad quorum similitudinem opera extra mentem ad extra fit ad similitudinem domus ad intra etc.

Intrinsic forms
are those by
which things
have actual
existence.

Forme autem intrinsece sunt, secundum quas res habent formaliter esse actuale, et tales sunt duplices, quia que- 15 dam sunt, que requirunt pro subiecto essencias corporeas, cum quibus perficiunt ens in actu, et tales dicuntur forme educte in potencia materie etc.; alie autem dicuntur forme immateriales, per se stantes et nichil extra se actuantes, ut sint spiritus creati, qui a philosophis 20 intelligencie, a theologis autem angeli vel dyaboli vocantur.

Sunt eciam et alie forme substantiales communes, dantes esse quiditativum, et tales differunt secundum generitatem et speciem, cum alia sit forma omnis generis 25 et alia speciei. Igitur . . .

1. Conclusion
Heaven derives
its being from
the first cause.

Illis sic stantibus sit CONCLUSIO PRIMA ista. Celum habet esse productum a prima causa. Probatur primo auctoritate Aristotelis Metaphisice. Ab hoc quidem ente celum et tota natura dependet; bene sic probatur. Omne 30 ens citra primam causam necessario ad suum esse prerequit primam causam; seu primam causam seu primum ens esse, et non e converso, ergo sequitur, quod primum ens est causa omnium encium citra se; et cum omnis causa sufficiens et non impedita producit suum causatum, 35 ergo a forciori prima causa omnino sufficientissima et impedibili, que est mensura et metrum omnium aliarum causarum, quemlibet talem effectum in esse producit. Igitur etc.

CORROLARIUM PRIMUM. Celum prius habuit esse in 40 prima causa, quam in propria existencia, cum celum

29. Cf. Arist. Metaph. XI [XII] 6—8 (*Ed. Par. II 603—608*) et X [XI] 8, 9 (*Ed. Par. II 594, 30 sq.*).

Capit esse suum a prima causa; et non caperet ab ea esse suum, nisi prius habuisset esse ibi; igitur . . .

CORROLARIUM SECUNDUM: Celum productum est de esse intelligibili et sic de non-esse in actu ad esse existere in actu ut, patet ex dictis.

CORROLARIUM TERCIMUM: Celum est ens creatum.

CORROLARIUM QUARTUM: Celum habet esse productum extra primam causam. Prima pars patet ex conclusione, scilicet pro secunda parte. Patet ex hoc, cum celum sit in actu alterius nature a prima causa, et cum sit absurdum, primum ens aliquod ens in actu et alterius nature ad intra producere, sequitur, quod celum habet esse productum ad extra.

CONCLUSIO SECUNDA: Licet a philosophis et astronomis plures ponantur celi, ut aliquando dicunt esse speram solis et aliquando speram spacium lune, et sic de aliis, una est tamen natura communis specifica, vel secundum aliquos generalis, totius celi et omnium eius astrorum, per quam totum celum et quodlibet eius astrum habet esse essentialiter et quiditativum. Ista conclusio probatur sic ex eo, quod celum est natura intrinsece composita et finita essentialiter, ergo celum habet aliquam formam communem sic limitantem naturam eius, et non aliam, quam eius totam et adequatam quiditatem. Igitur . . .

CORROLARIUM PRIMUM: Celum est formatum, cum omnis talis quiditas sit forma. Ergo etc.

CORROLARIUM SECUNDUM: Talis forma celi non est sibi accidentaliter, cum sit de natura intrinseca ipsius celi, ut patet. Ergo etc.

CORROLARIUM TERCIMUM: Talis forma non dat celo esse accidentale, sed potius substantiale.

CORROLARIUM QUARTUM: Celum est substantia, ut patet ex dictis. Ergo . . .

CONCLUSIO TERCIA: Celum habet materiam; nam de tribus primis acceptionibus materie nulli philosophorum dubium est, quin celum habeat materiam tali modo, sed quod habeat materiam proprie dictam. Probatur sic: Omnis substantia corporea extensa habet materiam, cum omnis extensio quantitativa habeat esse ratione materie; sed celum est substantia corporea extensa, ut notum est; Igitur . . .

CORROLARIUM PRIMUM: Materia celi ex opposito distinguitur a materia corporum inferiorum, cum dicat eandem sententiam in utroque. Igitur . . .

II. Conclusion.
Altho .gh
astronomers
say there are
several heavens,
yet there is a
common
spec fic (or
general) nature
of heaven

III. Conclusion.
Heaven has
matter.

The form of
heaven does
not change,

CORROLARIUM SECUNDUM. Licet celum habeat materiam, non tamen celum est transibile de uno esse substanciali in aliud esse substanciali; istud totum notum est ex hoc, quod non repugnat materiam subiectam forme substanciali perpetuari, et licet hoc videatur esse contra 5 Philosophum et eius commentatorem primo Celi et 7° Methaphisice, potest tamen illa opinio probabiliter a Philosopho teneri, cum ex ea nullum sequitur inconsequens, cum non videtur ratio, si materia subiecta forma potest durare ad certum et notabile tempus, quin etiam 10 a prima causa possit sic disponi, ut sub aliqua forma substanciali perpetue conservetur.

and is not
corruptible.

CORROLARIUM TERTIUM. Celum non est corruptibile naturaliter, ut patet ex dictis.

CONCLUSIO QUARTA. Celum habet esse actuatam per 15 formam substancialem, que est altera pars compositi. Probatur sic, cum omnis substantia materialis actu existens habeat formam substancialem, per quam in actu suo completur et perficitur; sed celum est huiusmodi. Ergo etc. 20

CORROLARIUM PRIMUM. Celum est compositum ex materia et forma; patet ex dictis.

CORROLARIUM SECUNDUM. Celum non est simplex causando primo modo et secundo modo simplex.

CORROLARIUM TERTIUM. Celum est corpus simplex, 25 ultimo modo causando simplex.

CORROLARIUM ULTIMUM: Questio, ut proponitur, est vera etc. | 30

6. Cf. Arist. De Caelo I 9, 2 (Ed. Par. II 381, 12 ss.). Cf. Averrois in hunc locum comment. (Ed. Ven. V 29'): Si ergo coelum est unum particularium etc., id est, si igitur est unum individuorum sensibilium, necessarium est, ut componatur ex materia et forma; coelitas enim est aliud, quam dicere hoc coelum; coelitas enim dicitur de pluribus individuis, et sicut hoc invenitur in pluribus partibus huius coeli, ita non est longe, quin inveniantur plura uno individuorum totus coeli, et, cum dixit Coelum ergo simpliciter est sola forma, intendit, quod illud, quod intelligitur de coelo, in quantum coelum est sola forma, per sensum autem comprehenditur forma cum materia... etqsq. 8. Cf. Arist. Met. VI [VII] 8, 1-2 (Ed. Par. II 545, 35 ss.).

VII.

Utrum possessio diviciarum secundum se plus
prosit homini morali ad vitam virtuosam
moraliter, quam carencia earundem.

Whether
possession of
riches helps
virtuous life
more than want
of them

Arguitur, quod non: divicie retrahunt hominem mo-
ralem a maiori bono et alliciunt ad minus bonum
querendum; sed carencia diviciarum nec allicit ad minus
bonum, nec retrahit a maiori bono, sicut vere utrisque
5 videtur esse experientia: igitur questio falsa. Oppositum
arguitur: possessio diviciarum secundum se est bonum
positivum in universo, carencia autem diviciarum nuda
privacio illius positivi; igitur illud bonum positivum
secundum se plus prodest cuicumque alteri bono, quam
10 carencia diviciarum; dato etiam quod carencia diviciarum
prosit aliquid. Igitur . . .

No; for riches
allure men to
seek the lower
good.

Yes; for riches
are a positive
good and the
want of them
merely a
privation.

Noto: possessio est habere potestative rem ad fructum,
usum vel abusum habentis.

Definition of
terms:

Noto: licet bona virtutis moralis sint superiores divicie
15 hominis moralis, quas non potest amittere invitus, nisi
volens, quibus etiam non potest formaliter abuti ad
displicentiam summi legislatoris, que etiam non possunt
secum compati simpliciter malum inhonestum sive malum
moris simpliciter propter eorum dignitatem; que etiam
20 sunt ultima formalis perfeccio mentis humane in hac
vita reddentes hominem iustum, temperatum, fortem,
prudentem, mansuetum, magnificum etc., que denique
divicie secundum se sunt tanto eligibiliores ultra bonum
nature et fortune, quanto defectus, difformitates atque
25 inordinationes in moribus sunt fugibiliores privacionibus
et defectibus in bonis nature, cum defectus et deordi-
nationes in moribus secundum se displiceant domino

I. Possession is
to have use of
a thing for
fruct, use or
abuse.

II Though
moral good is
the best,
temporal wealth
has the name
of riches and it
is in this sense
we use the
word.

8. *Cod.* 4. positum.

14. *moralis postea supra lineam suppletum*

mundi, non autem privaciones vel defectus in bonis nature vel fortune; licet etiam bona naturalia sunt divicie medie hominis moralis in hac vita et corporalia extrinseca habita ab homine, ut pecunie, ville, agri, vinete etc. sunt infime divicie hominis moralis; tamen ex perversitate animi in mundo quasi toto regnantis infima bona predicta sine addito divicie nuncupantur, cum plurimum ex illa perversitate plus infima bona homines studeant et diligant habere, quam bona virtutis, et bona nature diligant in se vel in sibi similibus in natura; et ego hic loquendo, ut plures, nomine diviciarum intellego talia bona externa infima adiacencia homini morali.

III. By possession of riches we mean merely formal ownership.
 IV. To profit is to be of use.
 V. The moral man is one subject to harmful passions which may end in moral death

Noto: possessionem diviciarum secundum se intellego possessionem diviciarum secundum suam nudam rationem formalem propriam.

Noto: prodesse est conferre utilitatem.

Et homo moralis dicitur, qui subicitur passionibus corruptis et nocivis, in bonis nature corporalis et passionibus nocivis in bonis moralibus ita, quod licet spiritus hominis non potest mori naturaliter, moritur tamen gravius moraliter; nam lacrimabilius est perdere bonum vere virtutis, quam amittere totum bonum nature corporalis; alias vere fortes non sapienter exponerent perdicioni bonum corporis pro salvandis bonis moralibus. [F.]

Et homo moralis, si non bene circumspicit, multo citius et infinite multiplicius intelligit infirmitates et mortem morales, quam infirmitates et mortem naturalem. Nam experientia testatur, quod homo moralis nimis pronus et facilis est ad malum mortis et nimis tardus et difficilis ad bonum virtutis, et quam cito vult esse malus tam cito fit malus, et sic infirmus et frequenter mortuus moraliter. Sed non quam cito vult esse bonus, fit bonus moraliter, ut dicit Philosophus. Ymo, cum vita virtuosa moraliter sit multo prestancior et auctori vite placencior quam nuda vita corporalis, et eque mors moralis multo peior quam nuda mors naturalis, sicut homo, si moritur a vita naturali, non sufficit se ex omnibus suis viribus ad vitam nature instaurare, sic multo minus sufficit se restaurare ad vitam moraliter virtuosam, si cecidit ab illa in mortem detastabilem sibi

22. *Cod* : hom v'tuta.
 v'e

33. Cf. Arist. Eth. Nicom. I 7 [6], 16 (Ed. Par. II 7, 13 ss.).

contrariam: Ex quibus patet, quod homo moralis, nedum est in statu fragili, inseguro et periculoso, quoad infirmari et periclitari in bonis vite corporalibus, ymo plus late, quo ad destrui et mortificari per vicia, quibus
5 nichil est eque perniciosum.

Noto: vita virtuosa moraliter est, qua vivitur secundum habitum electum immediate quo ad nos existentem, sicut sapiens determinabit, vel qua vivitur secundum memoriam, rationem et voluntatem in rebus voluntariis, prout sapiens
10 simpliciter determinabit, et sic vita virtuosa moraliter est habitu vel actu memorari, noscere, velle, agere vel pati in voluntariis rebus secundum diffinitionem legislatoris prudentissimi.

VI. A morally virtuous life is one in which we follow the rule of the wisest lawgiver.

Noto: carencia diviciarum est potentem habere divicias esse sine habicione illarum, et hic, superius et inferius semper intelligo de habere divicias secundum dominium proprietarium vel appropriatum, quo licet uni persone vel alicui multitudini et non indifferenter cui-
15 cumque divicias datas ad usum proprium corporalem convertere vel ad usum corporalem proprium alterius transferre propter innumerabilia mala a mortalibus tollenda.

VII. Want of riches is that one capable of possession does not possess them

CONCLUSIO PRIMA Possessio diviciarum prodest homini morali ad vitam virtuosam moraliter. Probatur, quia
25 possessio diviciarum prodest homini morali ad indigenciam corporalem sui vel aliorum prudenter relevandam per licitos proprios vel proprietarios usus corporales diviciarum; igitur conclusio vera. Consequencia est nota, cum prudenter sit relevare indigenciam corporalem,
30 vivere moraliter virtuose, et antecedens est, quia alias nulli moralium liceret virtuose possidere divicias, si non sciret prudenter eas ad suas vel aliorum proprios usus corporales convertere vel transferre; quam autem necessarium sit licere mortalibus possidere divicias satis
F. 192 patet, quia alias communicacio hominum | rixis, contencionibus, homicidiis et omni genere viciorum, velut sine fine plus quam modo perturbaretur. Igitur . . .

I. Conclusion Possession of riches profits men in leading a virtuous life.

COROLLARIUM Possessio diviciarum propter miserabilem corporalem indigenciam moralibus a domino summo
40 est concessa; patet ex probatione conclusionis, et patet ex hoc, quod sublata penitus indigencia corporali misera ab hominibus, nemo rationabiliter vellet habere posses-

Corollary. 1. Possession of riches is allowed because of our miserable bodily needs.

sionem diviciarum sepe dictam, cum non curaret tunc plus aliis habere pratum, silvam, agrum, argentum et aurum etc., sicut modo communiter querentes possidere divicias, non sollicitantur habere plus quam alii, aerem, lucem diei et cetera communia, licet talia plus necessaria, utilia et delectabilia sint, prompta corpori humano.

II. Corollary.
If all men were
innocent none
need possess
riches.

CORROLARIUM Si omnes homines essent incessanter innocentes, nulli tunc liceret possidere divicias: patet, quia in extrema necessitate status miserie omnia debent esse communia, sicut aer necessarius omnibus debet esse communis; quanto magis igitur, ubi omnes homines essent incessanter innocentes, omnia debent esse communia, ut valde rationabilis et valde amabilis esset hominum ad invicem communicacio. Igitur corrolarium verum.

III Corollary.
The possession
of riches is not
in itself lawful
or natural.

CORROLARIUM Sicut morbi et passiones corporis et anime sunt occasiones vel cause, quare moralibus hominibus possessiones diviciarum sunt licite, sic illis penitus deexistentibus possessiones ille non essent licite hominibus. Illud corrolarium patet ex precedentibus. Et ex istis ulterius sequitur, quod possessio diviciarum non est secundum se simpliciter licita et naturalis ipsis hominibus; patet, quia sciunt de his penitus occasionibus et causis viciosis in naturalibus, quas homo racionaliter et naturaliter appetit, finaliter sibi deesse, sicut homo naturaliter et racionaliter appetit finaliter esse beatus, et in corpore et in anima, cum secundum virtutem beatitudo sit ultimus per se finis formalis ipsius hominis. Tunc deexistencia possessionis diviciarum esset hominibus debita, et possessio diviciarum non licita; igitur illatum fuit verum et antecedens patet ex dictis.

II Conclusion.
Want of riches
helps to
virtuous life
when it is
accepted to
avoid vice

CONCLUSIO SECUNDA. Carencia diviciarum prodest hominibus moralibus ad vitam virtuosam moraliter; patet de hominibus, qui non propter inhumanitatem, sed propter cavendum multiplex vicium, quod ex communicacione cum aliis moralibus contrahere possunt, solitudinem, silvas vel deserta incolunt, nichil diviciarum possidentes; et hominem solitarium propter inhumanitas bestiam, solitarium autem propter secundam causam vocat Philosophus Deum; igitur conclusio vera etc.

4. Cod.: solitantur. 22. scilicet scripsi, cod.: scilicet (sic).

30. Cf. Arist. Polit. I 1, 11 (Ed. Par. I 484, 9 ss.): ... ὁ δὲ μὴ δυναμενος κοινωνεῖν ἢ μηθὲν δεόμενος δι' αὐτάρκειαν οὐδὲν μέρος πόλεως, ὥστε ἢ θηρίον ἢ θεός.

CORROLARIUM. Non sequitur: carencia diviciarum est malum privativum, igitur non prodest moralibus ad vitam virtuosam moraliter; patet, quia sicut possessio diviciarum est bonum positivum, sic carencia diviciarum, illi opposita, est malum privativum; et tamen ex conclusione prodest moralibus ad vitam virtuosam moraliter. Igitur . . .

I. Corollary. Though want of riches is a privative evil, it may help to virtuous life.

CORROLARIUM SECUNDUM. Sicut bonum positivum per indebitas circumstantias deformatum | nocet moralibus quo ad vitam virtuosam moraliter, sic malum privativum, pulchris circumstantiis decoratum virtuosius, prodest eisdem ad vitam eandem. Patet de possessione diviciarum et carencia earundem, ubi, si possessio per circumstantias malas deturpatur, obest; econtra, si carencia pulchritudine catur, prodest. Igitur . . .

II. Corollary. As a positive good may be a cause of evil, so a privative evil may be a cause of good.

Sic etiam pena vera fortitudine morientium est valde pulchra, et delectatio mollium nimis turpis, et pena proficua, et pena est malum, et delectatio bonum.

CORROLARIUM TERTIUM: Carencia diviciarum plus prodest moralibus ad vitam virtuosam moraliter, quam possessio diviciarum; patet, quia remotis passionibus et morbis corporis et anime ab hominibus, carencia, opposita possessioni diviciarum, esset debita, et possessio diviciarum esset indebita vel non esset licita ex dictis; et cum utraque illarum prosit moralibus ad vitam virtuosam, qua pergunt versus beatitudinem; igitur cum laudabilis possessio diviciarum solum hic in statu miserie, et non in statu beatitudinis possit habere locum debitum, carencia autem, antecederet opposita, laudabilis hic et ibi, habet locum debitum, igitur ipsa plus est proficua, cum ipsa pergat intra beatitudinem, et possessio diviciarum foris maneat ex supradictis. Igitur . . .

III. Corollary. Want of riches is more beneficial than possession, since it continues in bliss;

Eciam, quia possessio diviciarum solum occasione humane malicie est licita, que malicia circumscripta non esset licita, sed omnia deberent esse communia. Carencia autem opposita est simpliciter licita, cum et in beatitudine sit gloriosa: igitur corrolarium verum. Et sicut raro in casu asperitas tangit utiliter et salubriter corpus humanum, emittendo virus aut saniem, communiter autem pungit, laniat, scindit et afficit corpus dolose, planicies autem plurimum et communiter afficit

Moreover it is in itself lawful.

11. Cod.: deploratum. 30, 31. Cod.: plus proficua (sic). 40. Cod.: pagit. 41. Cod.: 91^a, fortasse consequenter.

corpus humanum delectabiliter, sic possessio diviciarum, cum sit quedam structura diviciarum anguli acuti, eo quod talis possessio ad unicam personam vel ad unicam quandam multitudinem terminatur et stringitur, etsi una possessio acuti anguli ad unam per aliam terminatur, 5 et alia ad aliam, et tertia ad tertiam, hoc sit superfluum et irregulariter intentum, quia secundum fortunam. Econtra autem carencia opposita fit secundum se regularis divisio extensionis diviciarum, et differunt ad quoscumque; igitur possessio diviciarum velut asperitas 10 quantum utiliter et salutariter innititur appetitui humano ad emittendum famem impaciencie, rabiem invidie. Consequenter autem pungit, lacerat, scindit vel vulnerat letaliter mollem hominis appetitum. Econtra autem carencia velut planicies secundum se comiter afficit 15 mentem hominis imperturbati: Unde: "Cantabit vacuus coram latrone viator".

Last
Conclusion.
Want of riches
helps more to
virtuous life
than does
possession.

CONCLUSIO ULTIMA: Possessio diviciarum non prodest secundum se plus homini mortali ad vitam virtuosam, quam carencia earundem; probatur, quia possessio diviciarum est sicut asperitas respectu appetitus molli 20 et fragilis ipsius hominis moralis. Carencia autem opposita sicut planicies, et possessio diviciarum sicut aura aspera et tormentuosa. Carencia autem secundum se sicut aura levis et tranquilla, igitur non possessio 25 diviciarum, sed potius carencia secundum se plus prodest moralibus ad vitam virtuosam moraliter. Consequencia est nota, et antecedens patet ex supradictis.

Corollaries
I. The world
prefers
possession, but
its judgment
must not affect
us

CORROLARIUM. Licet totus vel quasi totus mundus querat possidere divicias et odit vel fugit carenciam 30 diviciarum, non tamen in hoc est standum suo iudicio. Patet, quia totus vel quasi totus, ut docet experientia, ex perversitate animi mundus afficitur ad parva bona fortune et modica solitudine querit natura bona virtutis: igitur . . . 35

II. Possession
suits the
imperfect, want
the pure and
perfect.

CORROLARIUM: Sicut plene mundis et delicatis in corpore asperitas esset contraria, sic perfectis et delicatis castitate in anima possessio diviciarum est contraria. Et sicut patientibus pruritus in corpore asperitas aliquantulum est utilis et conveniens, sic imperfectis et 40

4. terminatur] *cod.*: t³. 33. mundus] *cod.*: mēs = mens. 34. *Cod.*: modicam solitudinem.

16. *Juvenalis Sat. X, 22.*

lascivia aliququaliter vel multipliciter vexatis quodammodo utilis et conveniens est possessio diviciarum, et maxime illa, que necessitatem victus et amictus respicit iuxta suum statum. Istud corrolarium patet ex convenienti
5 similitudine. Verumtamen, sicut quilibet tenetur tendere finaliter ad plenam mentis castitatem et mundiciem, sic tenetur tendere ad carenciam, possessioni diviciarum oppositam. Unde malum signum est in senibus, qui plus intendunt possessioni diviciarum senescentes, quam
10 in iuventute, cum munde floruerunt, et videtur hoc patere, cum nulli vel paucissimi sint plenissime mundi et castitate mentis delicati, sed quasi omnes mortales
- lascivia aliququaliter sunt vexati; omnes quodammodo indigent aliquali possessione diviciarum, vel illam tacitus
15 expostulant, sicut pruritus asperitatem.

VIII.

Whether God
could have
produced the
world without
creating it.

Yes; the world
will exist to
eternity, yet it
must have been
produced by
God.

From eternity
the world was
to be, which is
a kind of
existence.

God could
produce the
world earlier
than it could
be produced,
therefore he
could produce
it without
creation.

Definition of
terms.
1. We use
world in only
two senses.
a) the idea or
archetypal
world;
b) the visible
world - i. e.
the aggregate of
existing bodies

Utrum Deus potuit mundum sine eius crea-
cione producere.

Arguitur, quod sic. Sicut in eternum manebit mundus
existere, ita potuit ab eterno esse mundum existere et
non sine produccione mundi ab eo. Igitur . . . Prima
pars patet, quia mundum existere non est minus
naturalis veritas, quam sit verum, quod sol cras orietur, 5
et cum secunda veritas sit ab eterno, et cras cessabit,
igitur etiam potuit ab eterno esse mundum existere;
igitur prima pars vera; secunda pars, quod non sine
produccione eius a Deo, patet, cum mundus non possit
existere, nisi a Deo procedat. 10

Item ab eterno fuit mundum esse futurum; et non
fuit mundum esse futurum, nisi mundum existere, cum
alias primo sciens mundum esse futurum et postea
sciens mundum existere non idem sciret per totum,
quod est inconueniens, cum idem, quod prius, est 15
futurum postea et presens et tandem preteritum. Igitur . . .

Item Deus prius potuit mundum producere, quam
ipse potuit produci; igitur potuit eum sine eius creacione
producere; consequencia videtur nota, cum, si prius,
tunc eternaliter prius potuit; et assumptum probatur, 20
quia, sicut se habet producere ad produci, sic posse
producere ad posse produci; scilicet producere est prius
naturaliter ipso produci, ut notum est. Igitur . . . | F. 103^r

Noto primo: Quamvis mundus dicatur bene quintu-
pliciter vel sextupliciter, ad presens tamen solum de 25
duplici vocato mundo volo loqui, ut puta de mundo
architipo, qui dicitur mundus latens et solum intelligibilis,
et de mundo ad extra, qui dicitur patens et sensibilis,
qui etiam dicitur maxima essencia corporea sive maximum
corpus ex omnibus corporibus integratum, in quo variis 30
modis essendi insunt universe nature create, universales

et singulares substantiales et accidentales mirabili subtilitate. Item mundus architipus vocatur multitudo omnium rationum ydealium in mente divina, secundum quas rationes Deus omnium formalium dicitur factivus
5 et formativus.

Noto: creacio passiva potissime vocatur productio factibilis de primo esse intelligibili in mente divina in suam existenciam. Ex quo patet, quod, sicut solus Deus potest esse primum produciens factibilis in sui
10 existenciam de primo sui esse, scilicet, intelligibili, ita solus potest creare. Generaliter tamen productio factibilis in sui existenciam sive essencie universalis sive singularis non ex aliqua essencia subiective presupposita, vocatur creacio ad differenciam generacionis substantialis
15 rei naturalis composite et ad differenciam generacionis secundum quid rei accidentate sive accidentis; que generaciones presupponunt essenciam subiective ipsius simpliciter vel secundum quid generati; neque sic potest creatura aliam creaturam producere, cum nulla talis,
20 sed solus Deus possit esse cuiuscumque fontale principium. Sicut ergo creatura solum potest esse rivale et non fontale principium creature, ita solum rivale et non fundamentale esse sibi potest tribuere. Propter quod, si creatura quitquam vel quemcumque modum essencie
25 producit, presupponit nadam essenciam velut fundamentale, ex quo esse rivale in creatura producit. Ex isto patet, quod creatura non potest redigi ad nichilam pure, nisi peccando; nam etsi ipsa omne esse nature extra Deum exueret, maneret tamen necessario in esse
30 materiali apud Deum, quod non est nichilum; si vero peccaverit, tunc redigitur ad esse in peccato, quod est pure nichilum.

CONCLUSIO PRIMA: Mundus architipus est. Probatur: multitudo omnium rationum ydealium est: igitur conclusio vera. Consequencia patet ex quid nominis. Assumptum probatur, quia rationes ydeales in mente divina sunt; et tot sunt, quotquot possunt esse. Primam partem probat beatus Augustinus in libro 83^m questionum
35 questione 46ta sic: 'Necesse est Deum omnia condita

Creation in its passive sense is the bringing forth of a thing out of its intelligible being in the divine mind into actual existence, and that without any preexistent substance.

Hence only sin can reduce a creature to nothing.

I. Conclusion. The world, as the sum of ideas, is an archetype.

19. nulla] cod.: ulla. 23. Cod.: fundamentale prae p. in creatura esse

28. Cf. Augustini De Diversis Quaestionibus LXXXIII. Lib., Quaest. XI VI [De ideis] 2 (Migne XL 80): Quis autem religiosus . . . negare tamen audeat . . . omnia . . . Deo auctore esse

rationabiliter facere et gubernare; sed impossibile est
 quitquam rationabiliter fieri sine ratione; restat ergo,
 ut omnia sint ratione condita; nec eadem ratione homo
 quam asinus.⁷ Hoc enim, ut dicit, est absurdum estimare,
 nec restat, apud quem sunt ille rationes eterne, nisi
 apud Deum, ut dicit idem Augustinus, cum sacrilegum
 sit dicere Deum intueri extra se exemplar sui producti.
 Qui ergo scit defendere, quod Deus potest producere
 res diversas extra, non ut et secundum quod sint
 producibiles, sive existant, sive non, ipse res ab eo
 diversimode extra, ille negat primam partem antecedentis; F¹
 secunda pars, scilicet quod tot sunt rationes ydeales,
 quotquot possunt esse, probatur, quia, si Deus posset
 aliquam superaddere, tunc posset esse, quod Deus
 rationabiliter alicuius rei esset factivus, sic tamen, quod
 de actu non esset illius rationaliter factivus, quod
 implicat contradiccionem.

I. Corollary.
 The intelligible
 world is made
 up of the most
 beautiful forms

CORROLARIUM PRIMUM: Mundus archetypus sive intelli-
 bilis ex formis pulcherrimis possibilibus post deitatem
 est plenissime informatus; patet, quia rationes ydeales
 sunt forme exemplares in mente divina, stabiles et
 communicabiles, non aliud sed penitus idem essentialiter
 cum mente divina, existentes ab omni impuritate et
 per consequens in perfeccione denudate essentialiter
 post deitatem pulcherrime possibiles; et quia tot tales,
 quotquot possunt esse de actu integrant mundum
 archetypum.

II. Corollary.
 It would be
 delightful to see
 ideas as they
 exist in the
 divine mind.

CORROLARIUM SECUNDUM: Sicut delectabile esset videre
 pulcra ydola in speculo corporali, sic incomparabiliter
 delectabilius esset intuitive videre ydola, ydeas factas
 exemplares in speculo in mente divina, sicut ibi eter-
 naliter existunt. Patet, quia incomparabiliter sunt illa

11. diversimode] cod.: di'n^{da}. 13, 14. Cod.: post, ^{esse} alij. 20. in-
 formatus corr. ex integratus in cod.

*procreata, eoque auctore omnia, quae vivunt vivere, atque
 universalem rerum incolumitatem, ordinemque ipsum, quo ea,
 quae mutantur, suos temporales cursus certo moderamine
 celebrant, summi Dei legibus contineri et gubernari? Quo con-
 stituto atque concesso, quis audeat dicere Deum irrationabiliter
 omnia condidisse? Quod si recte dici vel credi non potest,
 restat, ut omnia ratione sint condita. Nec eadem ratione homo,
 qua equus. 6. Cf. August. l. c. Non enim extra se quidquam
 positum intuebatur, ut secundum id constitueret, quod consti-
 tuebat; nam hoc opinari sacrilegum est.*

in mente divina famosiora et plus relucencia, quam corporalia esse possint. Unde verisimile est, quod sancti ultimate consummati in beatitudine videbunt distincte totum mundum archetipum et non solum partem eius, cum ipse non sit maioris beatitudinis respectu visus intellectualis, quam deitas, que tota videt, sicuti est. Patet etiam, quod, sicut homo aliquis exterior plurimum vagatur circa mundum sensibilem exteriorem, quod sic homo spiritualis interior et abstractus maxime debet
 10 versari post Deum circa mundum archetipum et partes eius, precipue cum secundum beatum Augustinum in loco preallegato nemo sine cognitione ydearum possit esse sapiens vel virtuosus.

Probably the saints do thus see the whole world.

Cum enim sapiencia secundum Philosophum primo
 15 Methaphisice sit cognitio rerum, secundum quod sunt ab altissima causa producibiles, cognitio ergo morum sive rationum ydealium, quod idem est, secundum quod res sunt a Deo producibiles, est sapiencia; et quia nemo sapiens sine sapiencia, igitur nemo sapiens sine
 20 cognitione talium ydearum, neque aliquis virtuosus sine cognitione rationabilitatum faciendarum virtuose; quomodo enim quis esset pure Deus, si nesciret, si hoc vel hoc esset rationabiliter faciendum virtuose. Cognitio ergo rationabilitatum talium et cognitio ydearum . . .
 25 Igitur . . .

Knowledge of moral ideas is wisdom.

Unde, quia rationes ydeales sunt altissime cause, scilicet exemplares, quia exemplaria secundum quod summus artifex per illapsum in intima creaturarum varie est formativus hominum et equorum, et sic
 30 sunt similitudine analoga varia sigilla, per impressum diversimode ceras, fiant verissime leges rationalium et irrationalium creaturarum, ad habendum erga se suum principium, sicut debent; sic denique mundus intelligibilis, qui in multitudine, certitudine et pulcritudine
 35 scibilium incomparabiliter mundum nostrum sensibilem excedit. Debent ergo sapientes secundum spiritum ultra
 F. 194' omnem scienciam materiale[m] diviciarum exteriorum | mundi ad scienciam longe ampliorem, cerciorem et nobiliorem, nobis in hac vita suo modo possibilem de

11. Cf. Augustini sententiam supra allatam (p. 272).

15. Cf. Aristot. Methaph. I 1, 12 (Ed. Par. II 46^a, 45 ss.); . . . οὐ δ' ἕνεκα τῶν ποιοῦμεθα τὸν λόγον, τοῦτ' ἐστίν, ὅτι τὴν ὀνομαζομένην σοφίαν περὶ τὰ πρῶτα αἰτία καὶ τὰς ἀρχὰς ὑπολαμβάνουσι πάντες.

rebus mundi intelligibilis ascendere; que quidem sciencia expendiosissime est nobis tradita, ubi dicitur Joh. primo: 'Quod factum est in ipso, vita erat', quia, ut dicit beatus Augustinus, ubi supra, res illius mundi, scilicet rationes eternas et incommunicabiles intendendo fiat anima beata.

Plato to be preferred to Aristotle because he proceeds from the immutable to the fluctuating, while Aristotle reverses the process

Patet hic ulterius, quod contemplacio Platonis secundum interiorem hominem de rebus mundi intelligibilis considerationi Aristotelis de rebus huius mundi nostri sensibilis longe est preferenda. Sed, quia ut consuevimus, ita dignamur dici, non est mirum, si sanctis et aliis sapientibus hoc dicentibus aliquando minus provide derogamus. Nec valet hodie Commentator, quod processus Aristotelis a sensibilibus ad intelligibilia processui Platonis de contrario sit cercior et nobis conveniencior, quia stabilitis rebus, quas Plato ydeas vocat, ex per se notis insensibilibus per demonstracionem ostensivam vel ad impossibile, cui dubium, quin processus fundatus a rebus incommutabilibus et certis ad res mutabiles et incertas processu e contrario sit perfeccior et cercior et per consequens nobis placibilior?

III. Corolary. Ideas are true forms yet they do not exist in substance.

CORROLARIUM TERCIVM Licet rationes ydeales sint vere forme, non tamen sunt in aliqua substantia informative, quia nec in substantia increata, quia tunc illa secundum tales rationes esset formaliter factibilis, nec in substantia creata, quia nulla tali existente non minus ille essent, cum absolute necessario sit esse illas, sicut absolute necessarium est, quod Deus est racionaliter factivus, sive potest facere hominem, equum etc.

II. Conclus. on. The archetype is produced eternally from God.

CONCLUSIO SECUNDA. Necessario eternaliter mundus archetypus sive intelligibilis producit a Deo. Probat, quia ille necessario eternaliter est, sicut necessario est, quod Deus racionaliter potest facere omne quod potest facere, et quia plus quam Deus sufficit intendere se

14. *Cod* : assensibilibus. 20. incertas; *cod* certas 21. nobis; *cod* : nobis

4. Cf. August. *locum ex Divers. Quaest. supra commemoratum*. 7. *De idearum doctrina Platonica, a Wiclifio contra Aristotelem defensa cf. Gotthard Lechler, Johann v. Wiclif, I 461*. 14. Cf. Arist. *Metaph.* XII 4 (*Ed. Par.* II 615, 1 ss.), *Averrois Comm. in Metaph.* VII [VI] 31 (*Ed. Ven.* VIII 85'), *eiusdem Epitomes in libros Metaph. tract. secund.* (*Ed. Ven.* VIII 173', col. 2 ss.), *denique Wiclif, Trilogus, cap. VIII et IX (Ed. Lechler, p. 62-63 ss.)*.

esse, ex hoc intendit se esse et ex hiis duobus quietatur in se esse ad intra ex hiis et post ista de rationabilitate factibilium ad extra disponit et intendit, ut plus quam Deus est creatus ad intra; ex hoc postea licet eternaliter
5 disponit, et ordinat rationes, secundum quas est homofactivus, leofactivus etc.; igitur conclusio vera.

CORROLARIUM PRIMUM: Deus necessario eternaliter est dominator et dominus. Probat, quia mundus archit. pus
necessario eternaliter servit sibi, offerendo se intellectu-
10 aliter, quantum potest conditori suo, ut letanter delectabiliter ipsum contempletur, ut de tam eius ineffabili
condicione mirabiliter gloriatur. Tantum sentenciatur secundum beatum Augustinum super Joh. Ome. prima,
qui non potest concipere mundum illum, intendat, ut
15 possit, ne abnegetur ipsum dominium domino Deo, infidelis censeatur. Sic enim beatus Thomas super primam
sententiarum distincione 36° allegat sanctum Augustinum in libro de Civitate Dei dicentem: qui negat ydeas,
F. 195 infidelis est. |

20 CORROLARIUM SECUNDUM AD TITULUM Dominus regnabit in eternum et ultra, quia cum hic regnabit in domo Jacob in eternum, regnabit ultra in rationibus ydealibus, et ultra has regnabit in eternum in sua formali et
essenciali bonitate; unde rationes ydeales sunt secula
25 temporalium seculorum, propter quod frequenter in omnibus suis precibus ecclesia fideliter commemorat trinitatem regnare per omnia secula etc.

CORROLARIUM TERCIVM: Deus potuit mundum architipum sine ipsius creacione producere; patet, quia ille
30 producitur ab eo et non potest creari; igitur corrolarium verum.

Corollaries.
I. God is necessarily a ruler from all eternity

II. God shall reign for ever and beyond

III. God could have produced the archetypal world without creating it

5, 6. Cod.: hominifactivus. 12. Tantum| cod.: im. 26. precibus addidi.

13. Cf. August. In Joannis Evangelium, Tract. I 19 (Migne XLI 1388): *Sed forte stulta corda adhuc capere istam lucem non possunt . . . mundet, unde videri possit Deus etc.* 16. Cf. Sancti Thomae Aquinatis commentum in quatuor libros sententiarum I, Dist. XXXVI, Art. 1 (Ed. Parm. VI [1856] 292): *. . . Contra est quod dicit Augustinus: "Qui negat ideas esse negat Filium esse." Sed hoc est haereticum. Ergo et primum.* Augustinum in libro de civitate Dei] Cogitasse videtur Wiclif de libro VII, cap. XXVIII (Migne XLI 218), ubi Augustinus de ideis Platonis verba faciens: "coelum" ait "Jovem, terram lunonem, ideas Minervam vult intelligi." Sed Thomam Aquinatem locum ex Diversis Quaestionibus supra allatum significavisse recte iam editores Parmenses cognoverunt. 21. Luc. I, 32.

IV The Holy Spirit necessarily produces eternity.

CORROLARIUM ALIUD. Spiritus sanctus necessario eternaliter producit, quia tota trinitas necessario eternaliter producit mundum pulcrum, quem ipse pulcrus mente gerit.

I Conclusion to the II article. The sensible world cannot exist unless it is makeable by God

QUANTUM AD SECUNDUM ARTICULUM CONCLUSIO PRIMA. Mundus sensibilis non potest existere, nisi sit factibilis a Deo. Probatur, quia mundum sensibilem esse factibilem a Deo est absolute necessarium. Igitur non potest existere, nisi sit factibilis a Deo mundus ille sensibilis. Antecedens probatur, quia sequitur mundus sensibilis est factus a Deo, igitur mundus sensibilis potest fieri a Deo. Consequencia nota, et antecedens verum, ut patet Gen. primo. Igitur consequens tunc sic: mundus sensibilis potest fieri a Deo; igitur mundus sensibilis est factibilis a Deo; consequencia est nota, et antecedens est simpliciter necessarium, cum omnis propositio vera de post non restricto subiecto vel predicato est simpliciter necesse; consequenter est hic: igitur questio est simpliciter necessaria. Igitur . . .

Corollaries I. That the world is makeable by God is prior to its existence.

CORROLARIUM PRIMUM: Mundum sensibilem esse factibilem a Deo est prius secundum naturam vel consequenciam, quam mundum sensibilem existere. Patet, quia sequitur: mundus sensibilis existit; igitur mundus sensibilis est factibilis a Deo, cum simpliciter necessarium sequitur ad quodcumque, et non sequitur econtra cum mandam existere sit consequens. Igitur . . .

II The world must have been made.

CORROLARIUM SECUNDUM. Mundus sensibilis non potest transire de potencia extendi in actum existendi, nisi per faccionem; probatur, quia non est possibile cum existere, nisi sit possibile eam fieri; et cum prius sit ipsum esse factibilem, quam ipse existat ab illo priori, scilicet ipsum factibilem, adhuc terminus ipse 'existit' non nisi mediante faccione mundi provenit.

II Conclusion. The sensible world cannot be produced by God except by creation

CONCLUSIO SECUNDA. Mundus sensibilis non potest prodaci in existencia a Deo, nisi creetur ab eodem. Probatur, quia non potest prodaci a Deo in existencia, nisi sic producat ipse factibilis de puro esse intelligibili in mente divina ad existenciam sui, ut patet ex dictis, et quia productio factibilis de puro esse intelligibili in

mente divina in existenciam sui est creacio, ut patet
superius per descripcionem. Item Deus non potest
mundum sensibilem producere in existenciam, nisi pro-
ducat illam essenciam non ex aliqua essencia subiectiva
5 presupposita in intellectum per descripcionem creacionis
secundo datam; non potest eum sic producere, nisi creet
eum; igitur conclusio vera. Et assumptum patet, quia
non potest producere illam essenciam corpoream ex se
F. 195' ipsa subiective pre | supposita, ut notum est; nec ex
10 alia subiective presupposita, quia non divina, cum illam
nulla possit in se subiective habere, nec non-divina,
quia tunc procederetur in infinitum vel data ultima
existencia, cum illa non sit prima causa; igitur causabitur
a Deo, et per consequens non ex alia subiective pre-
15 supposita; et creatur igitur mundus, cuius est illa es-
sencia, et recepta totali essencia mundi illa non est ex
alia subiective presupposita; alias non esset totalis et
illa a Deo procedens causabitur. Igitur . . .

CORROLARIUM PRIMUM. Mundus sensibilis non potest
20 existere, nisi creetur a Deo. Probatur, quia non potest
existere, nisi creatus simpliciter vel creetur vel creabitur
a Deo; igitur corrolarium verum, cum omne, quod fuit
vel erit, est in presencia Dei; et antecedens probatur,
quia alias mundus sensibilis transiret de esse priori,
25 scilicet intelligibili in mente divina, ad existenciam
posterius sine creacione sui, quod est impossibile, ut
supra probatum est.

Corollary
The sensible
world could not
exist unless
God created it.

CORROLARIUM SECUNDUM: Non sequitur: creacio potest
adesse et abesse mundo sensibili preter eius corrupcionem,
30 igitur mundus sensibilis potest existere non habendo
illam creacionem, quia consequens est impossibile et
antecedens est verum, cum nunc mundo abest creacio,
et prius affuit.

CONCLUSIO TERTIA. Creacio mundi sensibilis non potest
35 esse eterna a parte ante; probatur, quia detur, quod sic,
tunc mundus eternaliter a parte ante existit; igitur non
fit ex nichilo in existencia, et per consequens non
creatur, quod est contra suppositum. Igitur . . .

III Conclusion
The sensible
world cannot
be eternal a
parte ante

CORROLARIUM PRIMUM: Creacio mundi non potest esse
40 eterna permanenter vel successive a parte ante, quia non
potest eterna esse a parte ante. Igitur . . .

1. Cod. : ad ⁱⁿ existenciam.
orupcionem.

13. existenciam] cod. : exq.

29. Cod. :

CORROLARIUM SECUNDUM. Creacio mundi non potest esse eterna a parte prius, quia alias eternaliter fieret ex nichilo in existencia, quod est impossibile.

CORROLARIUM TERCIMUM. Creacio mundi solum in duracione subita vel successiva potest fieri, quia potest fieri in aliqua duracione et non in eternitate nec in perpetuitate. Igitur . . .

CORROLARIUM QUARTUM. Mundus sensibilis non potest creari, nisi in tempore vel instanti temporis, quia non potest fieri ex nichilo non successiva vel subita faccione. 10

CORROLARIUM QUINTUM. Species instantis et species temporis, cum existant sicut et mundus sensibilis, ipse sunt create cum mundo sensibili; patet, quia cum mundus incepit fieri, tunc et ipse. Igitur . . .

V Conclusion
The sensible
world must
have been
created
suddenly.

CONCLUSIO QUARTA. Mundus sensibilis non potest creari, nisi subita creacione. Probatur sic, quia mundus est creatus subita creacione in primo instanti temporis, ut patet Gen. primo, et creacio subita non potest esse successiva nec permanens, sicut nec instans potest esse tempus vel res permanens; nec mundus alia creacione materiali ab illa, qua creatus est, potest creari, cum necessario omnis mutacio alia et alia sit ad aliam et aliam disposicionem materialem per potenciam adquirendam; alias staret de possibili simul et semel ad eundem terminum materialem 'ad quem' precipue esse 25 duas mutaciones omnino totales, quod est inconueniens, cum tunc utraque illarum esset a Deo; et tamen nulla illarum, quia esset frustra, igitur non esset a Deo. Igitur . . . |

F. 107

Corollaries
1 The sensible
world cannot
have been
created at two
or three times

II It could not
have been
created earlier
in time than
it was.

CORROLARIUM PRIMUM. Mundus sensibilis non pluribus vicibus, ut bis vel ter, potest creari. Probatur, quia tunc sua creacio posset esse successiva, cum sic duraret in duobus vel tribus instantibus sibi succedentibus et consequens est contra probacionem conclusionis precedentis. Igitur . . .

CORROLARIUM SECUNDUM. Mundus sensibilis non potuit prius creari temporaliter, quam est de facto creatus. Probatur, quia de facto est creatus cum tota specie temporis et cum tota specie instantis temporis. Sed tota species temporis non potuit esse prius, quam de facto temporaliter, nec aliquid individuum temporis; 40 quod patet, quia esse temporaliter est gradus essendi essentialis speciei temporis rationis temporis, sicut esse

humanitus est gradus essendi essentialis speciei humane rationis hominis et ita de aliis; sed nichil potest precedere suum gradum essencialem, ut notum est; igitur nullum tempus; et per consequens nec mundus sensibilis potuit esse prius temporaliter, quam de actu fuit. Igitur etc.

Et hic posset esse responsio ad questiones infidelium vel illiberatorum, ut quare Deus ita diu expectavit cum productione mundi. Item, quare non diu ante
10 creavit mundum, quamvis diceretur, quia placuit sibi sic, et sic voluit, et eius voluntas cum non possit esse nisi racionabilissima, ergo quod sic fecit sufficiens, ideo quod sic voluit. Aliter dicitur, quod ante creacionem mundi sensibilis solum erat eternitas simplex, in qua
15 non poterat esse expectacio longa vel brevis, sicut nec successus, cum talia dicunt compositionem ex partibus, que in sola eternitate simplici locum non habet; et quia mundus sensibilis non potuit creari prius temporaliter, igitur Deus, dator formarum promptissimus sicut
20 celerrimus [potuit], mundum creavit sine expectacione longa vel brevi.

Quod si dicatur doctores ponere, quod Deus ab eterno mundum produceret vel ante mille millia annorum, eciam dicitur breviter [quod], secundum regulam beati Anselmi,
25 quod potuit sub condicione illa, scilicet voluit; in hoc enim stat eius omnipotencia, quod si vult aliquid fieri, tunc facit illud.

CONCLUSIO ULTIMA: Licet Deus non possit producere mundum sensibilem in existencia, nisi ipse creetur, potest
30 tamen ipsum producere in existencia sine eius passiva creacione. Prima pars patet ex superius dictis, secunda pars arguitur, quia Deus prius producit mundum sensibilem in existenciam, quam ipse creetur; igitur pro illo priori Deus producit mundum sine creacione passiva mundi,
35 cum non sit creacio mundi passiva pro illo priori; igitur F. 196^r Deus potest producere mundum sine eius creacione.

God did not wait to create the world, for, since there is no succession in eternity there can be no waiting.

Last Conclusion. God could produce the world without its passive creation.

20. potuit quod superfluit uncis seclusi.

24. Cf. Anselmi Cantuariensis Proslog., c. XXV (Migne CLVIII 240); . . . Nam, sicut poterit Deus, quod volet, per seipsum, ita poterunt illi, quod volent, per illum.

IX.

It there be no formal and real distinction between the perfect and properties of the prime agent, can the intellect conceive a distinction in them without comparison with outward things.

Definitions. A perfect and property is a mode existing in the prime agent which bears witness to his perfection.

A formal distinction is that which distinguishes between things differing in their modes although essentially the same.

A real distinction is one that is essential.

Utrum intellectus, supposito, quod inter proprietates perfeccionales primi agentis non sit formalis et realis distincio, possit concipere earum distincionem absque comparacione ad res ad extra, sive generaliter, sive ad effectus.

Noto: generaliter loquendo proprietas perfeccionalis primi agentis est modus formaliter inexistens primo agenti necessario vel contingenter, eternaliter vel temporaliter, qui secundum se attestatur super perfeccione primi agentis, et non attestatur super imperfeccione eiusdem 5

Circa quod patet, quod non valet consequencia: alius modus inest primo agenti, qui potest sibi adesse et abesse; igitur primum agens est mobile secundum naturam suam primam, quia consequens est impossibile, cum primum agens, ut patebit, est infinite perfeccionis et summe, et per consequens non ad perfeccionem aliquam mutabilem; et assumptum est verum, cum talis veritas, scilicet conservare hanc horam, iam sibi propria hora querit, et nec ante neque post iam querebat, ut postea declarabitur. 15

Noto: distincio formalis vocatur distincio, qua aliquid ab aliquo distinguitur secundum modum vel formam, non obstante etiam, quod sit idem naturaliter cum eodem: sic sor differt a sorte sedente, cum prius sit sor, quam sit sor sedens. Minime ergo per illam talem prioritatem 20 sor distat, et per consequens differt a sorte sedente. Distincio realis vocatur distincio, qua aliquid ab alio re vel realiter differt.

Circa que patet, quod non valet consequencia: isti duo modi sunt, et unus non est aliud; igitur differunt 25 realiter; patet instancia, quia singularis conservacio in primo agente istius hominis, cum alio modo conservat

unum, quam reliquum. Alias nullo modo differenter conservaret ista duo, et per consequens sicut et quando et quamdiu, et sic de aliis unum conservaret sic et reliquum, et illi modi non differunt realiter, quia secundum se
 5 nullius sunt realitatis eo, quod sumpte † naturam superaddit realitatem primo agenti; alias perstaret, et sic esse formaliter primum perfectibile; igitur non secundum se differunt realiter nec realitate primi agentis, quia in eadem penitus persona singulari primi agentis conveniunt,
 10 que non possunt habere realitates plures: igitur supposito etiam, quod essent plures persone in natura primi agentis.

Suppono unicum simplicissime unum primum agens, et patet, quia ens infinite bonitatis et sufficiencie essentialis est, et tale summe unum et solum unum tale est,
 15 igitur tres sunt partes antecedentis. Prima patet, quia, si ponitur tale ens, eo ipso nichil ponitur imperfectionis, insufficiencie, defectus vel malicie, et per consequens nichil inconvenientis. Igitur per regulam obligisticam possibile est tale esse, et quia impossibile est posse
 20 tale esse et nullum tale esse, quia tunc posset produci et non a finite minori, quia illud non posset sibi tantum esse dare, quia non haberet, ut adsciret ipso; igitur est prima pars vera. Secunda pars, quod sit summe unum, patet, quia de quanto est magis
 25 bonum vel sufficiens unum vel unicum, de tanto est rigorosius et inclicius et magis bonum; et eque proportionabilior oportet esse, sicut per se patet convertenti; igitur cum primum agens sit infinite bonum, et sufficiens erit summe, et per consequens | simplicissime
 30 unum, et hoc est secunda pars. Cum igitur de ratione sua est esse summe unum, contra rationem suam infiniti boni est esse multiplex, scilicet duplex vel triplex; igitur tertia pars vera.

Correlarie patet, quod primum agens essentialiter et
 35 intrinsece agit; et per consequens agit essenziale et intrinsecum actum suum; patet, quod agere secundum suum proprium modum non est minoris perfectionis, sed tante vel maioris, sicut est sufficere agere, precipue, cum agere secundum se ponit inesse in actu, et per consequens
 40 in perfectione; igitur, cum sufficere agere sit sibi essen-

There is but one prime agent who is of infinite goodness and essential sufficiency, simple and alone.

6. perstaret in margine suppletum; verba antecedentibus corruptela subest. 21. minori] cod.: bōi. Haec quoque verba labem traxerunt. 23. Cod.: igitur est igitur prima.

ciale et intrinsecum, concludo, quod sit infinite sufficere
essenciale ex suppositione; et non ad pati; igitur eque
essenciale intrinsecum est sibi agere sicut sufficere; et
per consequens essentialiter et intrinsece agit actum
suum essencialem et intrinsecum; etiam contradiccione
implicat aliquid agere ad extra, nisi prius ad intra et
per consequens ad intrinsecum agat, cum accio ad extra
procedat ab intrinseca substantia rei et producat; et
cum talis sit accidentaliter, agitur ab intrinseca substantia
rei et per consequens accione intrinseca substantie rei;
et quia primum agens agit ad extra, igitur agit ad intra
et per consequens ad intrinsecum et essencialem actum
suum etc.

The being of
the act
produced by
the prime agent
is equal to
infinite
goodness
though agent
and act differ
in reality

CONCLUSIO PRIMA Essenciale intrinsecum actum primi
agentis est infinite bonitatis essentialis, realiter differens
ab illo, quod agit ipsum, quod sit infinite bonitatis, quia
essenciale intrinsecum primo agenti [et nichil]: quod vero
secundum se est alicuius bonitatis esse essenciale intrin-
secum. Primo utque aliquid finite bonitatis essentialis
est intrinsecum essenciale priori, ut ex prius dictis patet;
igitur est infinite bonitatis; et quod realiter differat ab
illo, quod agit ipsum, quia aliquo modo differt ab illo,
quod agit ipsum; alias idem penitus, sed idem omnino
ageret se, et sic quodlibet, cum et habeat sufficienciam ad
se esse ageret quodlibet se ipsum sine alio, et sic periret
ordo causarum apud intrinsecum; est satis notum distin-
guere agere ab agi, cum contingit uni distincte assentire
reliquo non assenciendo distincte. Igitur . . . Sed quod
non reali et realiter differat, quia actum, ut sic, est
alicuius realitatis et agens suum, ut sic, est alicuius reali-
tatis, et ut sic distinguuntur, igitur realiter essencia,
accio essentialis intrinseca primi agentis, ut sic, termi-
natur ad actum essencialem ut sic distinctum. Et tale,
ut sic, non solum habet esse distinctum, sed rationem
et non idem, cum non esset ut sic; vero eius rationis
et per consequens non ut sic alicuius bonitatis, quod
est impossibile ex iam dictis, cum debeat esse essenciale
intrinsecum primo ut sic. Igitur et cetera.

CORROLARIUM Tale essenciale actum est primum agens,
quia est infinite bonitatis etc.

40

1. et nichil eundem sensu 2-27 Verba alio — distinguere in
margine codicis primae signo adiecta suppleta sunt. 35. vero] cod : 6.
an delendum? ut corr. ex aut.

CORROLARIUM SECUNDUM: Non valet consequentia: illa
 197' res est primum agens: igitur agit essencialem | actum
 intrinsecum. Patet instancia de ultimo actu intrinseco,
 cum non sit procedere in infinitum in actis ad intra ut
 5 que in hoc derogatur tali actu, quod non agit ad intra
 datas etc.

CORROLARIUM TERCIMUM: Supposito, quod inter proprie-
 tates etc. non sit realis et formalis distincio, intellectus
 posset concipere et non posset concipere earum distinc-
 10 cionem etc. Patet, quia ad impossibile sequitur quod-
 libet, ut patet faciliter. Igitur etc.

De quanto partes in continuo sunt minores, de tanto
 maior distincio, diversitas vel pluralitas, et per consequens
 minor unitas earundem; sic de quanto bona sunt minora,
 15 de tanto minus sunt una, ut dicantur et magis diversa,
 quia de tanto plus sunt a fonte summo elongata et
 econtra; et per consequens sic quodammodo plus scissa
 eciam iuxta modos ad hoc univocos loquendi etc.

CONCLUSIO SECUNDA Alique sunt proprietates per-
 20 feccionales primi agentis comparative, non realiter et
 formaliter differentes, patet de talibus veritatibus, primum
 agens conservare istam horam et primum conservare
 istum locum etc.

Some qualities
 of the prime
 agent do not
 differ really
 and formally.

CORROLARIUM: Supposito inter illas datas proprietates
 25 non esse distincionem formalem et realem intellectus
 non potest concipere earum distincionem non com-
 parative, quia per se sunt comparaciones etc.

CONCLUSIO TERCIA: Alique sunt proprietates perfeccio-
 nales primi agentis ad quas distincte concipiendas non
 30 oportet intellectum distinctive facere per comparacionem
 ad essencias ad extra. Patet de talibus, scilicet esse
 communicabilem pluribus naturam primi agentis, et agere
 actum essencialem sibi intrinsecum etc.

A comparison
 of external
 essences is not
 necessary in
 order to
 conceive certain
 qualities of the
 prime agent.

CONCLUSIO QUARTA: Supposito, quod inter proprie-
 35 tates etc. non sit realis et formalis distincio, intellectus
 non potest concipere distincionem absque comparacione
 ad essencias sive res ad extra, quia nec intellectus
 humanus, nec divinus nec angelicus, quia nullus illorum
 potest concipere quidquam, nisi sint ydee in mente divina,
 40 que ponuntur relaciones ad extra, ad res sive ad essen-

Supposing that
 there are no
 real and formal
 differences
 between the
 qualities of the
 prime agent,
 the intellect
 cannot
 distinguish
 them.

4. Cod.: cum non sit cum non sit. 14. Cod.: eorundem.
 40. Cod.: ad extra ad res ad extra sive ad essencias.

8, 35. etc.] scilicet perfeccionales primi agentis.

cias, cum necesssario tempus, mundus, locus, substantia, vel accidens, homo, sor, animalitas sint producibilia a primo ente etc.

CORROLARIUM: Questio, ut in forma proponitur, est falsa etc.; patet ex ultima conclusione etc. 5

X.

Utrum prima substantia omnia possibilis intellegat et diligat infinite.

Whether the
prime substance
understands
and loves
infinitely all
possible things.

Arguitur, quod non, quia tunc intelligeret et diligeret, quod sor currit et quod sor non currit, quod est impossibile. Patet consequentia, cum tam sor currit, quam

No, for he
would
understand and
know
contraries.

F. 198 sor non currit sint possibilis. |

5 Oppositum arguitur: Prima substantia omne intelligibile et omne diligibile secundum infinitam suam intellectionem et dilectionem intellegit et diligit infinite; igitur questio vera; assumptum patet, quia cum omne intelligibile et omne diligibile scit esse intelligibile et diligibile,
10 secundum illam scienciam omne tale intelligibile vel facile diligibile intellegit et diligit infinite; igitur . . .

Yes; for ~~this~~
is implied in
his infinite
intelligence and
love.

Noto: prima substantia dicitur uno modo ratione excellencie et via descensus. Alio modo ratione subiectionis et via ascensus. Primo modo Deus dicitur omnis
15 simpliciter prima substantia, cum sit ens per se existens sic, quod nullam habet penitus causam effectivam materialem, formalem aut finalem, a qua, ex qua, secundum quam vel propter quam sit ens, neque ab aliquo alio potest subiective sustentari, sed omnia alia sustentat et
20 manutinet potentissime, ne fluant in nichilum.

Definitions:
Prime substance
is used in two
senses:
a) of God, as
being
self-existent
and the
upholder of all
that is;

Secundo modo suppositum hominis, lapidis vel ligni dicitur prima substantia, cum a nullo ente in actu sustentetur subiective, et sic sit per se existens, et alia in se compositiva, informativa vel subiective sustineat;
25 et quia secundum rationes iam allegatas prima substantia secundo modo dicta solum secundum quid est substantia prima, respectu substantie prime primo modo dicte; ideo

b) of the
substance which
underlies all
matter, the
common subject
of man, stone
or wood.

9. Cod.: et omne intelligibile secundum infinitam suam dilectionem et omne diligibile scit esse.

We use it in
the first sense.

ad presens dimissa illa de substantia simpliciter prima volo loqui inferius.

Noto secundo: sicut possibilia ex prima pura passiva potencia precipue habent ibi esse possibile eorum minimum et infimum; alias non essent extrahibilia de illa potencia, sicut nec extraheretur aqua de fonte, que non esset in fonte; sic omnia possibilia, que a prima pura potencia activa presidente possunt produci, habent in illa suum esse possibile summum et maximum sive ad extra producantur sive non; quomodo enim ad illa ad extra fluere, si non prius haberent ibi esse et non esse existencie, quia secundum illud sunt extra; igitur esse possibile infimum sicut pura potencia prima activa, a qua illud esse possibile non realiter, sed solum secundum rationem differt, est infinita. Sed non sequitur, si primum esse possibile asini secundum rem est prima potencia activa, quod ergo asinus sit prima potencia activa, cum esse illud possibile sit alterius existencie quam esse existencie asini.

I. Conclusion
The prime
substance
understands all
possible things.

CONCLUSIO PRIMA: Substantia prima omnia possibilia intelligit; probatur, quia quocumque possibili dabili prima substantia distinctissime scit illud possibile esse illud possibile; igitur intellegit illud possibile, et sic de aliis. Item tunc Deus intellegeret, quod aliquid possibile posset intellegere, et illud non intellegeret. Et per consequens Deus cogitans apud se: 'Quod possibile possum intellegere et non intellegere?' nesciret illud apud se in prima duracione | sciens tamen, quod aliquid talium potest intellegere et non intellegit; consequens est absurdum, cum tunc Deus haberet aliquam confusam et obscuram noticiam. Igitur conclusio vera.

CORROLARIUM: Non sequitur: omne possibile Deus intelligit: me tacere per hanc horam est possibile; igitur me tacere per hanc horam Deus intelligit; oporteret autem pro bonitate forme assumi in minore sic: me tacere per hanc horam secundum propriam formam existens est possibile, tunc sequitur. Causa autem, quare prior consequencia non valet, stat in hoc, quia illa minor extremitas, me tacere per hanc horam sine illa minori, me tacere per hanc horam, est possibile. Supponit rem in solo et puro esse possibili. Sed in illa conclusione, me tacere per hanc horam Deus intelligit,

supponit rem in sola existencia; et quia solum et purum esse possibile in Deo illius possibilis me tacere per hanc horam est longe alterius rationis, quam esse in existencia propria illius possibilis; propter hoc ergo, 5 quod minor existens ita equivoce supponit rem suam possibilem in minori et conclusione, notorie consequentia non valet.

Sed quia in illa forma: omne possibile Deus intellegit, me tacere per hanc horam existens in propria forma 10 est possibile, igitur me tacere per hanc horam existens in propria forma Deus intellegit, minor extremitas uniformiter supponit rem suam possibilem in minore et in conclusione et non equivoce; et alia correquisita pro forma danda non definiunt; igitur consequentia 15 bona.

CORROLARIUM SECUNDUM: Prima substantia alicuius possibilis habet unicam intelligenciam, alicuius autem duplicem. Patet, quia istius possibilis, me tacere per hanc horam, habet solam intelligenciam simplicis apprehensionis, qua solum apprehendit intellectualiter illud 20 possibile, sed non habet illius intelligenciam assensionis, quia non assentit huic primo modo me tacere per hanc horam; huius autem possibilis me loqui in hac hora habet duplicem intelligenciam, unam simplicis 25 apprehensionis, quam necessario apprehendit vel intellectualiter illud possibile, et habet consequenter aliam secundum obiectum intelligenciam intuitionis et assensionis, quia intuetur hoc et assentit huic, quod ego loquor in hac hora.

CORROLARIUM TERCIMUM: Prima substantia omnia possible intelligit infinite; patet, quia omne possibile habet esse possibile infinitum in prima potencia activa, ut dictum est, et Deus habet plenissimam intelligenciam secundum virtutem intelligendi infinitam cuiuslibet 35 possibilis: igitur corrolarium verum.

CONCLUSIO SECUNDA: Prima substantia omne possibile diligit. Probatur, quia omne possibile secundum esse possibile prima substantia diligit; igitur omne possibile prima substantia diligit; consequentia patet, cum licet 40 possibile in conclusione non supponat rem possibilem, nisi secundum esse possibile, et assumptum probatur, quia omne possibile secundum esse suppositum possibile

II. Conclusion.
The prime
substance loves
all possible
things.

20. intellectualiter] *cod.* int^{ba}.

Deus diligit. Igitur antecedens verum; et antecedens item patet, cum cuiuslibet possibilis suppositum esse possibile secundum rem sit bonum infinitum etc. | F. 199

CORROLARIUM: Prima substantia omne possibile diligit infinite; patet, quia omne possibile secundum supremum 5 esse possibile diligit infinite eo, quod supremum esse cuiuscumque possibilis secundum rem sit bonum infinitum; igitur prima substantia omne possibile diligit infinite.

CORROLARIUM SECUNDUM: Prima substantia omnia 10 possibilia intelligit et diligit infinite. Patet ex conclusionibus et corrolariis premissis.

III. Conclusion.

There is goodness which the prime substance does not love infinitely.

CONCLUSIO TERCIA: Multas bonitates causatas prima substantia non diligit infinite. Probatur, quia unam plus diligit et aliam minus, et quam minus diligit quam 15 reliquam, illam non diligit infinite, et antecedens patet, quia alias substantia prima non plus diligeret hominem virtuosum, quam lapidem insensatum, quod non convenit. Igitur etc.

CORROLARIUM: Non sequitur: prima substantia sua 20 dilectione substanciali infinite diligit lapidem; igitur illa dilectione infinita diligit lapidem; sicut non sequitur: prima substantia dilectione simpliciter necessaria diligit lapidem, illa prima substantia illa dilectione simpliciter necessaria diligit lapidem, cum convenienter diligit eum. 25

CORROLARIUM SECUNDUM: Quamvis dileccio prime substantie, qua se et omnem bonitatem creatam diligit, in se absolute sit unica, invariabilis et infinita, ipsa tamen respective obiectum dispariter bona, maior et minor est, et dicitur. Prima pars patet, cum prima substantia in 30 se absolute sit omnis bonitatis infinite invariabiliter; et secunda pars patet, cum vere dicatur, quod prima substantia unum bonum causatam plus diligit et aliud minus diligit, quod non potest contingere, nisi ipsa dileccio prime substantie nequaquam in se habet, sed 35 solum secundum respectus et secundum obiecta disparia maior et minor dicatur. Unde, sicut angulus mathematicus in se absolute est indivisibilis, et tamen respective, respectu basis, et unus maior et alius minor a mathematicis denominatur, sic dileccio prime substantie in se est invaria- 40 biliter infinita nec est aliquo modo mutabilis, et tamen

21. Cod.: infinita. ^{te} 41. Cod.: 2^m ḡfōḡ ḡvḡ.

secundum respectus et varia obiecta maior et minor dicitur in hoc, quod substantia prima dicitur magis diligere unum bonum effectum et alium minus etc.

CORROLARIUM ULTIMUM: Non sequitur: omne possibile
 5 prima substantia diligit infinite; me loqui de actu existens
 est possibile; igitur me loqui de actu existens prima
 substantia diligit infinite. Unde, quia ad debitam con-
 clusionem extremorum pervenitur syllogismo; oportet
 10 medium non secundum diversas rationes, sed secundum
 eandem respicere unum extremorum per motum forme,
 et aliud per motum materie, et oportet etiam, quod
 nullus terminorum syllogismi rem suam equivoce secun-
 dum dispare rationes essenciales supponat. Propter quod
 F. 199' sic debet linea syllogisari quo ad formam: omne possibile
 15 prima substantia diligit infinite; sed me loqui | propria
 ratione existencie formaliter est possibile; igitur me loqui
 prima substantia diligit infinite. Et tunc memor esset
 impossibilis, sicut est impossibile, quod propria ratio
 existencie mee locucionis sit indistincta a quacumque
 20 impossibilitate eiusdem locucionis sive illa possibilitas
 sit simpliciter necessaria, sive necessaria secundum na-
 turam.

8. *Cod.*: per ment. 14. linea syllogisari] *cod.*: liⁿ sy^{rl}.

XI.

Whether the
substantial
form of a living
creature is
indivisible as to
mass.

Utrum omnis forma animati substantialis sit
indivisibilis quo ad molem.

Noto primo, quod forma secundum se est res, secundum quam aliquid est formaliter quid vel aliquale. Ex illa diffinitione corrolarie sequitur, quod duplex est forma, scilicet forma substancialis et accidentalis.

Pro intellecta igitur questionis noto, quod forma substancialis producta est forma intrinseca substantie producte, qua est formaliter id, quod est. Talis autem forma substancialis producta est duplex vel pure per se stans sine alio producto subiectante, et tales forme a philosophis dicantur intelligencie. 10

Alia autem forma substancialis producta est forma essentialis nature corporee, qua formaliter est id, quod est; quod trahitur ex 7° Methaphisice, dicente Aristotele, forma est causa essendi in rebus, id est forma dat esse rei. Si est accidentalis, dat esse quale, si substancialis, dat esse essenziale. 15

Every body has
a substancial
form.

Ex quo corrolarie sequitur, quod omne corporeum habet formam substancialem eo, quod quodlibet tale est hoc aliquid, ut homo habet formaliter formam substancialem, qua est hoc, quod est, et hoc est humanitas. 20
Similiter aqua habet formam, qua est hoc aliquid, et talis est aqueitas

Various kinds
of divisibility

Noto, ex quo divisibilitas et indivisibilitas sunt opposita ad invicem, quot modis dicuntur divisibilis, tot et indivisibilis, secundum regulam Philosophi, quot modis dicitur 25

13. Cf. Arist. Metaph. VI (In antiquis edd. VII) 7, 5 (Ed. Par. II 544, 27 ss): *Εἶδος δὲ λέγω τὸ τί ἦν εἶναι ἐκάστου καὶ τὴν πρώτην οὐσίαν.* 25. Cf. Arist. Metaph. IV 16, 4 (Ed. Par. II 522, 48): *Ἐπεὶ δὲ τὸ εἶν καὶ τὸ ὄν πολλαχῶς λέγεται, ἀκολουθεῖν ἀνάγκη καὶ τὰλλα, ὅσα κατὰ ταῦτα λέγεται, ὥστε καὶ τὸ ταῦτόν καὶ τὸ ἕτερον καὶ τὸ ἐναντίον, ὥστ' εἶναι ἕτερον καθ' ἐκάστην κατηγορίαν.*

unum oppositorum, tot et reliquum. Divisibilitas autem seu divisio, quod idem est, secundum Boecium in libro divisionum, alia est, qua terminus dividitur in sua significata, alia, qua totum integrale dividitur in suas partes 5 integrales, et tertia, qua totum dividitur in suas partes subiectivas. Ab opposito, tot modis dicitur indivisibilis, et primo modo ly sor est indivisibilis terminus, quia non habet plura significata, sumptus veritate. Secundo modo Deus est indivisibilis, cum non habeat partes integrantes. 10 Tercio modo illa res sor est indivisibilis, cum non habeat partes subiectivas, cum sit infinitum singulare subiecto. Istis positis est dare quartam indivisibilitatem nature in duas alias distinctas.

CONCLUSIO PRIMA: Quo ad suppositum questionis est 15 dare formam substantialem productam; probatur: est dare formatum productum; igitur est dare formam productam, qua productum formaliter denominatur productum; consequentia patet eo, quod contradiccionem implicat esse formatum productum sine forma producta 20 eo, quod formatum est posterius forma sicut compositum | forma componente, et sic denominatum denominante. Sed antecedens valet, quod est dare productum. Arguitur sic: est dare hominem, ignem etc, igitur est dare productum; consequentia est nota de se, cum 25 arguatur ab interiori per se superius sine impedimento; sed antecedens est notum eo, quod si homo negat esse hominem, negat se esse, cum sit sine obligatione. Igitur ponit duo invicem opposita, quod implicat: igitur antecedens verum.

30 CORROLARIUM: Prima forma substantialis producta est. Patet, quod est forma substantialis producta; igitur est prima forma substantialis producta. Nam si non, abibit in infinitum in formis substantialibus, et sic non erit metrum et mensura, quod est primum omnium in genere 35 formarum, quod est contra Aristotelem 10° Methaphisice.

I Conclusion.
We must pos.t
a product
substantial
form.

2. Cf. An. Manl. Severini Boethi Lib. de Divisione init. (Migne LXIV 877 B): *Divisio namque multis modis dicitur. Est enim divisio generis in species. Est rursus divisio, cum totum in proprias dividitur partes. Est alia, cum vox multa significans in significationes proprias recipit sectionem.* 7. ly] cf. p. 297, 14, 16. 35. Cf. Arist. Metaph. XI (in edd. antiquis X) 1, 7 (Ed. Par. II 574, 29 ss.): *Μάλιστα δὲ τὸ μέτρον εἶναι πρῶτον ἐκάστου γένους καὶ κριώτατα τοῦ ποσοῦ· ἐντεῦθεν γὰρ καὶ ἐπὶ τὰ ἄλλα ἐληλυθεν.*

II. Conclusio II
All substantial
form existing by
itself w. o. t.
any other
subject is
indivisible.

CONCLUSIO SECUNDA: Omnis forma substantialis producta per se stans sine alio producto subiectante est indivisibilis; probatur: omnis talis est indivisibilis in partes integrales, cum eas non habeat, nec in duas naturas, cum non componitur ex duabus naturis, nec ut signum 5 in significata, nec reperitur alia indivisibilitas quo ad singulares formas; igitur conclusio vera. Consequencia patet ex notabili secundo. Ex quo sequitur, quod Avincebron et auctor fontis vite et sanctus Thomas equivocant de compositione talium formarum, illi dicentes 10 esse compositas ex materia spirituali et forma, iste dicens componi ex acta et potencia. Nam verum est omnem rem productam habere posse, ex quo producit in existencia, quod posse cum sit veritas eterna in illius producti venit compositionem, et per consequens nulla 15 talis forma dicitur componi ex duabus naturis.

CORROLARIUM Omnis intelligencia est simplex forma.

CORROLARIUM SECUNDUM: Non sequitur: intelligencia habet potenciam ad existere, igitur est divisibilis.

III. The
substantial form
of a living
creature is
indivisible as
to mass

CONCLUSIO TERTIA Omnis forma substantialis animati 20 producta est indivisibilis quo ad molem. Hec conclusio patet primo per Gilbertam, auctorem sex principiorum, dicentem in definitione forme: Forma est compositioni contingens, simplici et invariabili essentia

24. *Cod. 2 compositionem continens.*

6. Cf. Sancti Thomae Aquinatis De Substantiis separatis seu De Angelorum Natura [Op. XIV], cap. V (Ed. Patm. XVI 187):
... Primo namque Avincebron in libro Fontis vitae, alterius conditionis substantias separatas posuit esse. Aestimavit enim omnes substantias sub Deo constitutas ex materia et forma compositas esse. . . Cap. V (p. 188): Comparatur enim materia ad formam, sicut potentia ad actum. Manifestum est autem, quod potentia est minus ens, quam actus . . . et quousque. - Accuratus in hanc rem qui inquirere volet, adeat quae de Thoma Aquinate, sedulo libri 'Fons vitae' inscripti investigatore scite disputavit J. Guttmann „Die Philosophie des Salomon Ibn Gabirol", Göttingae 1889, p. 59 f. 21. Cf. Gilberti Porretani Sex Principiorum lib., cap. I (Ed. Arist. opp. Ven. I 31') cuius exordium verbotenus expressit Wicht. Minus in rem cadunt verba Averrois in Aristot. Metaph. VI comm. 2 (Ed. Ven. VIII 69): Naturalis enim habet considerare de aliqua forma, scilicet illa, quae impossibilis est absque materia. Et intendebat, quod naturalis habet considerare in utroque, scilicet de forma, quae est in materia, et de materia propter considerationem de composito; sed consideratio eius de formis naturalibus est prima intentione et de materia propter formam.

consistens et per Commentatorem, VI° Phisicorum dicen-
tem, forma rei est indivisibilis ratione. Arguitur sic, et
primo de forma substanciali, que est humanitas, arguitur
sic, quodcumque forma inseparabilis inest alicui forme
5 ipsam denominanti; sed humanitas est forma insepara-
biliter inexistens cuilibet supposito speciei humane; ergo
quodlibet huiusmodi suppositum denominat. Si ergo
humanitas est forma divisibilis, dividatur, ne sequatur
inconsequens, quo posito arguitur sic: hec humanitas
10 est divisa; ergo in duo; vel ergo utrumque istorum est
humanitas, vel non, si utrumque illorum est humanitas,
tunc utrumque erit homo. Consequencia patet ex priori
assumpto, videlicet, quodcumque forma inseparabilis
inest forme alicui, ipsam denominat, et sic due par-
15 ciales humanitates divise secundum molem duas partes
distinctas denominabunt, et cum quolibet humanitas dat
esse, habet aliud; sequitur, quod talia essent duo, ali-
quid essentialiter realiter ad invicem distincta, et per
consequens in eodem homine erunt duo homines totales
20 secundum existenciam in esse formali, quod est incon-
F. 200' sequens etc. |

CORROLARIUM: Quamvis forma animati substancialis
est indivisibilis quo ad molem, est tamen divisibilis in
partes subiectivas, primo in formam substancialem in-
25 fimam entis, secundo substancialem mixti inanimati, tercio
substancialem mixti vegetabilis, quarto substancialem
formam bruti, quinto formam substancialem hominis,
que est forma perfectissima rei corporee.

CORROLARIUM SECUNDUM: Divisibile est indivisibile, non
30 tamen divisibilitas est indivisibilitas; patet, quia forma
substancialis producta est indivisibile in partes subiecti-
vas, et non dividitur secundum molem, igitur est indivi-
sibile secundum molem.

CORROLARIUM TERCIMUM: Omnis anima est indivisibilis
35 secundum molem; patet, quia omnis forma substancialis
producta est indivisibilis quo ad molem, et omnis que-
libet anima fit forma substancialis producta; sequitur
corrolarium. Tercio sequitur, quod manente eodem ani-
mali manet eadem forma substancialis, a qua huiusmodi
40 animal capit suam quiditatem; quare sequitur: manente
eodem serpente, abscisa aliqua parte eius manet eadem

19. *Cod.*: duo singulares totales.
molem et omni quolibet in partes (sic).

31. *Cod.*: indivisibile quo ad

forma substancialis serpentis, que prius fuit. Quarto sequitur, quod omnis anima humana est indivisibilis quo ad molem, et tamen est divisibile, quia sor, cum idem sit et anima sortis, sicut idem est sor et hominis sortis. 5

CORROLARIUM ULTIMUM: Questio, ut proponitur, est vera; probatur, quod omnis forma substancialis animati producta est indivisibilis quo ad molem.

1. Cf. August. De Quantitate Animae XXXI, 62 (*Migne XXXII 1070*) et Wiclif De Compositione hominis, cap. V (*p. 78 ed. nostrae*). 4, 5. locus corruptus.

XII.

Utrum cometa sit de natura celi vel elementari.

Is a comet of
heavenly or
elementary
nature?

Arguitur primo, quod omnis sit de natura celi, quia omnis stella est de natura celi; sed omnis cometa est stella. Igitur . . .

Heavenly; for a
star is heavenly
and a comet is
a star.

Maiores probatur, quia omnis stella est densior pars sui orbis, ut dicit Commentator 2° Celi; sed minor patet, quia omnis cometa est stella, cometa igitur est stella. Consequencia patet ab inferiori ad superius; sed antecedens patet, quia cometa dicitur, quod stella comata. In oppositum est Philosophus 1° Met., tractatu 2° ca 4°.
10 Primo noto, quod cometa dicitur existens apparens stella, habens comam, caudam vel barbam vere vel apparenter, et secundum hoc tres partes ponuntur comete, scilicet comatus, caudatus et barbatus.

Secundo noto quamvis ly 'natura' dicitur multipliciter, ut patet quinto Methaphisice, tamen in proposito volo ego uti pro essentia. Tercio noto, quod ly 'est' volo uti in proposito secundum suppositionem naturalem vel propria opposicione est vel erit vel fuit vel potest esse.

I. Conclusion.
A comet may
be of
elementary
nature.

CONCLUSIO PRIMA: Aliquis cometa est de natura elementari; patet conclusio per Philosophum primo Met.

5. Cf. Averrois in Arist. De Coelo II comm. 15: *Et non sequitur ex hac positione, quod in orbe sit pars nobilior alia, ut sit compositus ex virtutibus diversis. Stellae enim sunt partes nobiliores coeli.*

9. Cf. Arist. Meteorolog. I, VII 4 (Ed. Par. III 560, 40 ss.): *Τοιοῦτον ὁ κομήτης ἐστὶν ἀστὴρ, ὥστερ διαδρομὴ ἀστέρως, ἔχων ἐν αὐτῷ πέραρ καὶ ἀρχήν.* 14, 16. ly verbum (word) significat.

15. Cf. Arist. Metaph. IV (In antiquis edd. V) II 1 (Ed. Par. II 517, 8 ss.). 20. Cf. Aristot. locum ex Meteorol. supra citatum atque Averrois in eundem comment. Cf. Algazelis Logica et Philosophica (Ed. Venetiis 1506) Philosoph. lib. II, cap. De vento, fulgure et stellis cadentibus: *Sed*

in loco prius allegato, et per Commentatorem, conclusionem suam in commento; patet etiam per Algacelem in philosophia sua dicentem, si fumus fuerit spissus, igitur, et si non est talis, qui cito convertatur, remanebit sic aliquamdiu, ut videbitur stella caudata; etiam per 5 Ptolemeum dicentem, quod iudicium tertium est a secundis stellis, super quo dicunt tres conclusiones comentatores sui Haly, Abraham et Ungaforus. | F. 2

si fuerit fumus spissus, ignietur quidem; sed quia non est talis' qui cito convertatur, remanebit sic aliquamdiu et videbitur stella caudata; que quandoque revolvitur cum celo eo quod partes ignis continue sunt cum partibus concavitatis celi: et ideo resolvitur propter consortium eius 8. *Significatur hoc loco scriptor arabicus 'Abû-l-Hasan, 'Alî ibn 'Abû-r-Rijâl aş Şaibânî, seu quo nomine circumfertur Haly Aben Ragel, interpretis libri Ptolemei "Centum verbum" inscripti, in cuius opusculi editione, quae prodiit una cum Opere quadripartito, Venetiis 1484, ad textum Claudianum verb. IV: 'Anima quae ex natura dat iudicia, iudicabit super secundis stellarum; eritque eius iudicium melius, quam illius, qui iudicabit super primas stellas' adnotata inveniuntur haec: 'Iam docuit te, quomodo hoc anima habet ex natura: nunc dico tibi, quia secunde stellarum ex opere sunt; quod ipse faciunt sub circulo lunari, ut sintillationes vel iacula et stelle cum caudis et circulis, que apparent quandoque circa solem Sed significatio earum non tantum valet quantum significatio stellarum: et cum anima, que habet hoc ex natura, scilicet iudicare per secundas stellas, melius iudicabit per eas, quam alius per stellas primas' De Abrahami in Ptolemeum commentis cum nihil adhuc, quoad sciam, notum sit, coicere licet eundem esse illum atque Abrahamum Avesneszre vel Aezera, Iudaeum, scriptorem libelli "in magisterio iudiciorum astrorum, quem compilavit Abraham ex dictis sapientium et floribus antiquorum" . . . qui manu scriptus legitur una cum Ptolomei Quadripartito et in idem commento Haly in codice Bibliothecae Lemovicensi numero 9 (28) insignito. Cf. Catalogue général des manuscrits des Bibliothèques des Départements etc. Nouvelle série IX 455. Ungaforus, interpretem Ptolemaei, indagare non contigit.*

XIII.

Utrum perfeccio cognitionis cause secunde
plus a medio cognoscendi, quam a potencia
cognoscendi sit accipienda.

Is the perfection
of knowledge of
a second cause
due more to
the means of
knowing or the
power of
knowing?

Two senses in
which the
question may
be taken.

Noto: licet titulus questionis secundum suam formam
duos sensus habeat, unum, utrum perfeccio cognitionis
de causa secunda existens plus a medio cognoscendi,
quam a potencia cognoscendi sit accipienda, alium,
5 utrum perfeccio cognitionis in causa secunda per motum
forme existentis plus a medio cognoscendi, quam a po-
tencia cognoscendi sit accipienda, et quia iuxta argumenta
magistri titulus ad sensum secundum est limitatus, ideo
de illo sensu primo pretermisso aliquid dicam.

10 Et noto tunc secundo, quod perfeccio quandoque dicit
modum, secundum quem aliquid valde et ad plenum
facit factum suum, quandoque dicit modum, secundum
quem aliquid valde vel ad plenum fit vel efficitur in
genere suo; et quo ad primum, hoc nomen perfeccio est
15 nomen verbale huius verbi perficio; quod ad secundum,
est nomen verbale huius verbi perficior.

Perfection may
be
a) of doing
perfectly,
b) of being done
perfectly,

Tercio modo dicit modum, secundum quem res habet
esse plenum simpliciter, vel in suo genere, et sic per-
feccio et plenitudo rei; idem dicunt absque respectus
20 facientis vel facti, et sic hoc nomen perfeccio communiter
pro plenitudine vel totalitate rei solet accipi.

c) of
completeness.

Et ulterius perfeccio rei alia analoga vel equivoca, alia
univoca, alia denominativa. Item quedam extra genus, alia

Other
distinctions.

8, 9. iuxta argumenta magistri] *Magistrum hoc loco a Wiclifio
commemoratum fortasse eundem esse atque "venerabilem
magistrum", qui in Wiclifii Logicis et in Replicatione de Uni-
versalibus saepius occurrit H. Dżiewicki, vir doctissimus, benigne
me edocuit.*

in genere. Extra genus quedam simpliciter; alia est perfeccio non simpliciter. Item in genere alia secundum genus, alia secundum speciem, alia secundum individuum. Item quedam est quiditativa ex partibus quiditativis, quedam quantitativa ex partibus quantitativis, quedam qualitativa ex partibus qualitativis, et quedam perfeccio latitudinalis vel gradualis, que consistit in quadam summitate vel plenitudine gradus alicuius latitudinis intrinsece. Et quia habere existenciam est sicut plenitudo quedam, carere autem existencia vel deficere ab illa est sicut quedam vacuitas, quanto igitur res pre alia est in maiori habitu existencie et per consequens amplius a se carenciam vel defectum existencie excludens, tanto est perfectior, et ex consequenti, quanto res pre alia est in maiori habitu existencie quiditativa, quanta vel qualitativa vel gradualis, tanto est perfectior quo ad hoc; et sic de singulis modis supra recitatis.

To know is to
apprehend an
object truly

Ulterius noto, quod cognicio est apprehensio obiecti secundum quod verum est. Et quamvis duplex ponitur noticia, apprehensiva et assensiva, omnis tamen noticia assensiva est apprehensio obiecti, secundum quod verum est ipsum. Unde in mente hominis virtus memorativa vel cognitiva per cognitionem querit et cogitat rem in obiectum, ut verum est, quia, quod verum non est, nichil est, et per virtutem intellectivam apprehendit obiectum secundum quod verum est, et per virtutem volitivam possidet ipsum, secundum quod bonum est, et sic primo cogitat rem in obiectum ut unum; et secundo illud obiectum apprehendit ut verum, et tercio ipsum possidet, ut bonum est. Satis est mente habere circa rem unam veram et bonam.

Different kinds
of knowledge.

Cognicio autem secundum quosdam ponitur triplex; naturalis, intellectualis et animalis. De animali et intellectuali aliquid dicam, dimissa naturali, scilicet, que talis est. Est autem cognicio animalis apprehensio obiecti secundum quod verum est per virtutem corporalem organicam inceptivam specierum rei sensibilis sive materie. Cognicio intellectualis est apprehensio obiecti secundum quod verum est, et hoc per virtutem substantialem incorpoream. |

F. 201

Ulterius noto, quod causa secunda est, que habet causam ante se essentialiter sibi condistinctam.

5 Ulterius noto, quod medium cognoscendi quoddam
 potest esse per se, ut species sensibilis et intelligibilis
 vel habitus vel veritas per se manifestativa connaturaliter
 alterius veritatis, vel passiones per se aliquorum subiec-
 10 torum. Medium cognoscendi per accidens, sicut passiones
 per accidens subiectorum: voces, scripture, signa humana,
 et si que sunt similia. Proprie tamen medium cogno-
 scendi est intellectuale vel intencionale spacium, per quod
 cognoscens et sua cognicio vadunt intellectualiter ad
 15 obiectum cognitum. Et sic secundum Philosophum 3° Ethicorum
 tria sunt in anima; potencie, passiones et habitus.
 Potencie sunt principia cognoscendi, passiones quedam,
 que alio modo vocantur sensus vel intenciones sensibiles
 vel intelligibiles, et habitus sunt proprie media, per que
 20 vadit cognicio. Et cum quedam sit cognicio appropriate
 apprehensiva, quedam appropriate assensiva, passiones
 sive sensus aut intenciones cognoscendi sunt appropriate
 medium cognitionis, que dicitur appropriate apprehensiva.
 Habitus autem est medium appropriate cognitionis
 25 assensive, vel passio sive sensus est appropriatum medium
 cognitionis incomplexi distantis sive improporcionalis
 habitus aut cognitionis proporcionalis, sive distantis
 complexe.

Means of
knowing

30 Ulterius noto: potencia cognoscendi in causa secunda
 est duplex: substantialis, que est anima sensitiva, quo
 ad cognitionem sensitivam, vel mens quo ad cognitionem
 intellectualem. Alia est potencia naturalis accidentalis
 cognoscendi, cum unus sit magis potens naturaliter
 cognoscere sensitive vel intellective, et alius minus. Talis
 35 autem diversitas gradualis in posse naturali non potest
 cadere in potencia substantiali virorum eiusdem speciei;
 igitur cadit in potencia naturali accidentali inseparabili;
 et potencia substantialis est proprie principium principians
 ipsam cognitionem, sed potencia accidentalis est proprie
 40 initium, in quo iniciatur ipsa cognicio transiens per
 passionem vel habitum in obiectum cognitum.

Twofold power
of knowledge
concerning
second causes;
substantial and
accidental

Item potencia cognoscendi in causa secunda quedam
 est communis et absoluta, et quedam respectiva et propria
 ratio cognitionis; et quotquot sunt debiles cognitiones

39. Cod.: debiles.

10. Cf. Aristot. Eth. Nicom. II 5 (4), 1 (Ed. Par. II 18, 17 ss):
 Ἐπεὶ οὖν τὰ ἐν τῇ ψυχῇ γινόμενα τρία ἐστί, πάθη, δυνάμεις,
 ἕξεις κτλ.

naturales in causa secunda cognoscere, tot potencie proprie et respective

Uterius noto: perfeccio cognitionis uno modo et proprie intelligitur esse accipienda realiter per medium dati vel causati a medio vel potencia cognoscendi. Alio modo intelligitur esse accipienda intellectualiter per medium estimati et pensati secundum medium cognoscendi vel secundum ipsam potenciam cognoscendi.

I. Conclusion
Perfection of
knowledge
directly due to
the power of
knowing

CONCLUSIO PRIMA: Omnis perfeccio cognitionis in causa secunda potissime a potencia cognoscendi est accipienda. 10 Probat, quia omnis talis potissime a simpliciter prima potencia cognoscendi, que Deus est, est accipienda, sicut a fonte primo et infinito. Igitur . .

CORROLARIUM PRIMUM Omnis perfeccio cognitionis in causa secunda potissime a potencia cognoscendi est 15 mensuranda intellectualiter; patet, quod illa prima potencia est simpliciter prima et certissima mensura intellectualis cuiuslibet talis perfeccionis Igitur . . F. 202

CORROLARIUM SECUNDUM Nulla perfeccio cognitionis in causa secunda plus a medio cognoscendi quam a 20 potencia cognoscendi est accipienda, quia tunc aliqua talis plus a medio quam a Deo esset accipienda, quod est inconsequens etc.

II. Conclusion.

CONCLUSIO SECUNDA. Aliqua est perfeccio cognitionis in causa secunda, que non est accipienda per medium dati 25 et causati a potencia cognoscendi eiusdem cause secunde. Probat, quia felicitas speculativa intelligenciarum, quas Deus movet, ut animatum desiderativum 2° Methaphisice, illa felicitas, que secundum theologos est clara visio Dei et sue pulcritudinis simpliciter infinite non est causaliter 30 accipienda ab aliqua potencia eiusdem intrinsece, cum sit per se finis ultimus et formalis illius intelligencie omnem eius naturalem essencialem potenciam plus transiens, quam distent celi a terra. Igitur conclusio vera.

CORROLARIUM PRIMUM Aliqua est perfeccio cognitionis 35 in causa secunda, que nec principiatur a potencia essen-

6, 7 Cod: $\widehat{\text{inf}} \text{cia}^{\text{a}} \text{ in } \widehat{\text{ca}}^{\text{a}} \text{ p mem.}$

21. Cf. Arist. Met. XI 7, 2 (Ed. Par. II 605, 5 ss.), qui locus legitur supra, p. 119, 37 ss. et Arist. Metaph. VIII 8, 9 (Ed. Par. II 571, 2 ss.): . . . καὶ ὁλως ἡ κίνησις ἐν τῷ κινουμένῳ ὅσων δὲ μὴ ἔστιν ἄλλο τι ἔργον παρὰ τὴν ἐνέργειαν, ἐν αὐτοῖς ὑπάρχει ἡ ἐνέργεια, ὅλον ἡ ὁρασις ἐν τῷ ὁρώντι καὶ ἡ θεωρία ἐν τῷ θεωροῦντι καὶ ἡ ζωὴ ἐν τῇ ψυχῇ, διὰ καὶ ἡ εὐδαιμονία· ζωὴ γὰρ ποιά τις ἐστίν.

ciali naturali, nec iniciatur a potencia essenciali naturali eiusdem cause secunde. Patet de beatitudine formali intelligenciarum supradictarum, que est visio pulcritudinis divine, que visio plus habet claritatis, gaudii, 5 delectacionis, securitatis, perpetuitatis, quam totus mundus posset estimare.

CORROLARIUM SECUNDUM: Non sequitur: ista cognicio est formaliter in hac causa secunda; igitur ista secunda causa subiective causat eandem. Patet ut supra.

10 CORROLARIUM TERCIMUM: Aliqua est perfeccio cognitionis in causa secunda, in qua tamen causa nec est principium, nec est initium naturale nec medium naturale ad eandem cognitionem. Patet de amabili visione intelligenciarum supra dicta.

15 CONCLUSIO TERCIA: Aliqua perfeccio cognitionis in III. Conclusion. causa secunda a causa naturali eiusdem cause plus quam a medio cognoscendi in existenti illi esse est accipienda per modum causati vel dati. Probatur, quia perfeccio cognitionis naturalis in causa secunda, quam perfec- 20 cionem principiat, et potencia naturalis et habitus vel species seu passio eiusdem cause illa plus a potencia, quam ab illo habitu vel ab illa specie in tali vel sensibili est accipienda per modum dati, cum potencia essencialis naturalis sit sicut principium primum substantiale intrin- 25 secum, et habitus vel passio sicut secundarium et accidentale respectu illius perfeccionis. Igitur etc.

CORROLARIUM PRIMUM ad illam questionem: Perfeccio talis cognitionis a potencia tali plus quam a medio tali iam dicto est capienda intencionaliter per medium 30 estimati et causati. Patet, quia, quo plus sunt principia essendi realiter, plus principia intrinseca naturaliter pensandi et estimandi.

CORROLARIUM: Non sequitur: proportionaliter, ut amplior vel melior est potencia cognoscendi, propria et 35 respectiva perfeccio cognitionis est ea maior vel minor, et sic non est de potencia naturali cognoscendi absoluta. Igitur perfeccio cognitionis plus est accipienda per medium estimati a potencia propria respectiva, quam a potencia essenciali absoluta. Patet ex corrolario pre- 40 cedenti; et consimiliter est iudicandum de habitu vel de specie cognoscendi respectu potencie naturalis essencialis, sicut iam dictum est in corrolario de potencia propria respectiva respectu potencie essencialis absolute. Unde, quamvis ad perfeccionem cognitionis potencia

propria respectiva cognoscendi, vel species vel habitus cognoscendi habeant se ut mensura vel magis accidens ad univocam, potencia autem essentialis cognoscendi habeat se ad perfeccionem illam, ut mensura analogica vel magis distans a mensura univoca, idonius tamen 5 potencia insensibilis cognoscendi est mensura rationabilior et verior simpliciter et quo ad naturam respectu illius perfeccionis, quam potencia respectiva vel habitus vel species, licet illa causa secundum quod putas quo ad nos omnes mesure cerciores et nociore quam po- 10 tencia essentialis cognoscendi, sicut Deus est simpliciter potentissima creatura et summe vera mensura effectuum, licet sit corporum mensura maxime analogica, summe mensura univoca talium effectuum distans. |

F. 202¹

IV Conclusio. CONCLUSIO QUARTA Vocando veritatem talem, per 15 quam alia connaturaliter dicitur per se medium cognoscendi, tunc ab aliquo tali medio plus est accipienda perfeccio cognitionis, quam a potencia ipsius cause secunde cognoscentis ab aliquo minus. Probatur, quia primum motorem esse obiective plus causat et facit 20 perfeccionem cognitionis de illa veritate. Primus motus est cum causa secunda cognoscente, quam potencia quecumque illius cause secunde esset et faciat illam perfeccionem ad aliquid medium causale dabile; minus causat et facit perfeccionem cognitionis de suo causato, 25 quam potencia nobilis cognoscendi in causa secunda. Igitur conclusio vera.

Last conclusion. CONCLUSIO ULTIMA: Perfeccio cognitionis non est plus accipienda a medio per accidens cognoscendi, quam a potencia cognoscendi; patet, quia potencia cognoscendi 30 respectu talis perfeccionis est causa per se, medium autem vel non est causa illius perfeccionis vel tantum per accidens, scilicet per se effective causans plus causat et principiat, quam per accidens tantum. Igitur conclusio vera. 35

Iste due conclusiones videntur repugnare, quia ista dicit, quod potencia est causa per se, et medium causa per accidens; existente ergo quocumque medio, sive taliter sive non, tunc potius erit a potencia accipienda eo, quod a per se causa plus est accipienda, quam a 40 per accidens causa. Igitur . . .

Utrum illud medium causale causat per se vel per
accidens, scilicet per accidens est potencia, que plus
causat, cum sit per se causa. Species dicitur uno modo
ydolum vel idea existens in potencia, secundum quam res
5 est cognoscibilis; et per potenciam intelligo potenciam
anime sensitivam vel intellectivam. Secundo modo species
est dispositio quantitativa existens potencia, per quam
disponitur anima et vadit in actum cognoscendi distincte
rem. Species senciendi est ydolum existens in potencia,
10 representans rem sensibilem sicut est, vel sic est dispositio
qualitativa existens in potencia, per quam potencia sen-
sitiva disponitur et vadit in actum cognoscendi distincte
rem.

Ens intelligendi est ydolum representans rem in intel-
15 lectibus, sicut est, vel sic species intelligibilis est simili-
tudo rei, secundum quam res simpliciter cognoscitur,
sicut et vera species est in intellectu non subiective, sed
intencionaliter, sicut odor in medio est intencionaliter;
lapis non est in anima, sed species lapidis, id est
20 similitudo naturalis lapidis.

Species habent generaliter noticiam rei sensibilis cog-
noscibilis, quia quolibet illarum est formale medium
cognoscendi rem; patet, quia species est proximum prin-
cipium sic cognoscendi, cum sit dispositio qualitativa
25 manifestans rem. Item omnis actus de genere accionis
procedit mediate a dispositione qualitativa tamquam
medium ad illum actum exercendum; sed quia cogno-
scere rem intellectualiter vel sensualiter est actus de
genere accionis, igitur procedit immediate a dispositione
30 qualitativa, per quam substantia exercet talem cogni-
cionem; et cum talis dispositio sit species, sequitur, quod
species etc.

What species
is.

QUAESTIONUM CONSPECTUS.

I. Utrum Deus, qui creavit mundum sensibilem in primo instanti temporis, potuit ipsum prius producere et communicare creaturam alicui pare creatore	82.
II. Utrum propositiones hypotheticae a veritatibus exemplatae quales et quae de sub septem speciebus comprehendantur	83.
III. Utrum possit illibetari liberum arbitrium potencie volitive	84.
IV. Utrum aliqua felicitas capacitatem intellectus humani totaliter habet satisficere	85.
V. Utrum quodlibet productum a sola prima causa sufficienter et totaliter habet esse	86.
VI. Utrum celum sit compositum ex materia et forma	87.
VII. Utrum possessio divitiarum secundum se plus prosit homini morali a vitam virtuosam morali, quam carencia earundem	88.
VIII. Utrum Deus potuit mundum sine eius creatione producere	89.
IX. Utrum intellectus, supposito, quod inter proprietates perfectionales primi agentis non sit formalis et realis distinctio, possit concipere eandem distinctionem absque comparatione ad res ad extra, sive generaliter, sive ad effectus	90.
X. Utrum prima substantia omnia possibilia intelligat et diligat omnino	91.
XI. Utrum omnis forma animati substantialis sit indivisibilis quo ad modum	92.
XII. Utrum cometa sit de natura celi vel elementari	93.
XIII. Utrum perfectio cognitionis cause secundae plus a mente cognoscenda quam a potencie cognoscendi sit accipienda	94.

I. General Index.

(Printed in the orthography of the text.)

Accidens:

- philosophi de eo 1, 3
tripliciter capitur 6, 37
- eius quiditas 9, 12.
per se ens propter tria 11, 10.
- eius ratio est ratio agnoscendi sub-
stantiam 36, 5; cf. 30, 4.
- substantie 6, 12.
- presupponit subiectum 27, 1.
- nec ens nec accidens genus loycum
30, 1.
- eiusdem novem genera 4, 20; 8, 27
- Actio et passio correspondent in quatuor
proprietatibus 97, 7.
- Activa verba et passiva 100, 16.
- Actus nullus per se malus 157, 7; 168, 2
- Agens primum 284, 3
- Altaria extranea 116, 11
- Angelus per se est 12, 3
— primus iniustus 135, 3; cf. p. 161
- Angulus mathematicus 290, 37.
- Anima hominis prima inter formas sub-
lunares 3, 24.
- indivisibilis secundum molem 295, 34.
- in ea potencie, passiones, habitus
301, 11.
- intelligit et edificat 82, 10
- Anima quasi spera ignea rotata 116, 8
— tendit in Deum 116, 10 ss.
- Animus humanus movetur super latam
planiciem 116, 21
- Anticristus 133, 25.
- Aper potest percipere motum venantis
203, 8.
- Appariencia boni 166, 5; *ibid.* 11.
- Appetitus humanus 251, 1.
— — eius capacitas 252, 10.
— — eius potencia 252, 11.
— — an sacietur bono finito 252, 30.
- Aranea tactu potest percipere motum
tele 203, 9.
- Archæ Noe 57, 20

Aristoteles *vide* Plato.

Ars et prudencia 134, 15.

Canis equivoce dicitur 19, 2.

Categoria *vide* substantia

Cathegoremata 5, 24.

Cathena aurea 4, 38.

Catus potest percipere visu motum muris
203, 8.

Carbunculus movetur a detegente 123, 31.

Causa prima:

— — quid 254, 13; cf. *ibid.* 29

— — ab ea omnes alie 254, 2.

— — ab ea quodlibet productum habet
esse 255, 43 ss.

— — nichil ea perfectius 254, 26.

Celum *vide* cometa

— — quomodo capitur 258, 7.

— — plures celi ponuntur 263, 15.

— — capit esse a prima causa 262, 40 ss.

— ens creatum 263, 6

— in eo compositio secunda 258, 2.

— est corruptibile 264, 13.

— variat lingvas 17, 23.

— influens 115, 27.

— influxus 122, 3 ss.

Chimera 83, 24; 203, 17.

Circulus equinoccialis 150, 16

Cognicio quid 300, 18.

— ponitur triplex 300, 32.

— eius medium 301, 5.

— eius perfectio 299, 14; 302, 25 ss.

Cometa stella 297, 12.

— an sit de natura celi 297, 1.

— aliquis de natura elementari 297, 19.

— habet comam, caudam, barbam 297, 12.

Compositum quod modis dicitur 259, 20

Continuum an componatur ex nonquantis
192, 23; cf. 207, 26

Contradiccio est rei et nominis 18, 21.

Corpus conformiter figuratum 56, 15.

— serratile 57, 6.

Corpus hominis primum materiale 3, 25.
 Creacio passiva quid 273, 7.
 Creare multipliciter sumitur 224, 20.
 Cubus 56, 25 ss
 Currere quid 135, 20
 Cursus quid 138 2

Deus *vide* persona.

Deus quid:

- non potest definiri 31, 35.
- primum simpliciter cuiuscumque generis 3, 30.
- ab eo causatur omne predicabile 158, 10.
- ad eum tota multitudo predicamentorum est reducibilis 14, 16
- totus actus purus 40, 10
- per se est 12, 2.
- magis ens quam substantia 27, 38.
- maxime per se ens 34, 14; 40, 8.
- prima substantia 287, 15.
- essentialiter est omnis idea 8, 12.
- causa finalis simpliciter 4, 2.
- causa universalissima 131, 21.
- forma exemplaris 126, 6.
- forma rerum 147, 21.
- formosus et speciosus 148, 1.
- veritas prima 150, 31.
- eius libertas 244, 20.
- est ubique 150, 6.
- circulus intelligens, cuius centrum ubique, circumferencia nusquam 151, 18
- per omnia secula seculorum 180, 36 ss.; cf. 181, 11.
- dominator et dominus 277, 8
- ei inexistencia 8, 25 ss.
- eius relaciones eterne 62, 37; earundem triplex maneries 69, 15

Dei voluntas et volucio:

- si vult, facit 131, 27.
- eius voluntas amplissima 160, 42.
- sicut vult rem esse est adequate 233, 19.
- eius voluntas relacio rationis 117, 1; *ibid.* 9; 118, 4.
- eius volucio eterna principiat agenciam suam temporalem 117, 1; *ibid.* 9.

Dei accio et potestas:

- immediacio conservancie, movencie et faciencie Dei triplex 126, 3 ss.
- eius agencia relacio rationis 121, 21; 125, 2.
- eius agencia ad extra 144, 17.
- eius agencia ad extra sextupliciter 144, 20.

Deus eius accio 92, 10.

- agit, non patitur 138, 38; cf. 140, 11
- nullo modo movetur 120, 13; 123, 2
- causat effectus mediantibus causis secundis 129, 24.
- non immediate attingit opus 153, 11; 131, 2; cf. 131, 21.
- potest facere miracula 155, 16.
- opinio vulgaris attribuit Deo totam actionem mundi 127, 20
- causat omne positivum 131, 2.
- determinat velocissimum gradum possibilem 154, 25.
- eius coagencia 142, 11.
- concurrit cum agente secundo 142, 11; cf. 133, 5, XI.
- comproducit terminum accionis 152, 23.
- non potest communicare esse primum principium 231, 11

Deus et creatura:

- eternaliter creator 113, 22.
- basis cuilibet creature 150, 34.
- creavit mundum 223, 1; *ibid.* 16
- creavit mundum aliqua duracione subita 227, 1.
- facit omnem actum creature 129, 40.
- non potest illibertare voluntatem 249, 29 ss.
- sustentat omnem creaturam 147, 16.
- non immediate conservat creaturam 104, 32; cf. 105, 12 ss.
- communicat bonitatem 29, 10
- beatificat 130, 1; cf. 136, 12.
- proprius beatificat creaturam quam ipsa 105, 2.
- odit peccatores 165, 1.
- eius odire amor 165, 3.
- equari Deo modo, quo Lucifer voluit, est malum 161, 7 ss.
- quolibet creatura movetur a Deo continue 119, 37; cf. 120, 1 ss. 123, 14 ss.

Differencia capit triplicem subdivisionem 32, 5 ss.

Diligere rem est esse velle sibi bonum 219, 5.

Dimensiones corporis 49, 10; 57, 10 ss.

Distincio realis quid 282, 22.

Divisibilitas 292, 24.

Divicie retrahunt a maiori bono 265, 2.

— earum carencia 267, 14; 268, 31; 269, 1; *ibid.* 19

— — possessio 267, 23 ss.; 270, 17.

Dominium divinum 66, 16; 70, 26

— prudentis 67, 3.

— civile 67, 8.

Duocedron 57, 2.

Iyabolus *vide* Lucifer.

- ei inest summum genus malicie 172, 13
- peccavit volendo sibi bonum utile 175, 6. *cf. p.* 177, 5.

Ens quid 2, 28 ss.

- dicitur de omni signabili 2, 27.
- sub eo univocantur omnia signa 10, 27
- est ambiguum 33, 2
- nec ens nec accidens genus loycum 30, 1.
- terminus 28, 33.
- De ente triplices rationes 30, 6 ss.
- Ens et res 70, 22 ss
- predicamentale 1, 4; 5, 1
- intelligendi est y lolum 305, 14

Equalitas prima omnium relacionum 4, 15

Equivocatio *vide* univocatio.

Esse, est, quid significet 211, 22; 212, 1, 212, 34.

- intelligibile 146, 10
- intencionale 146, 12
- actuale 146, 20

Essencia eadem est materia, forma et unio illarum 43, 10.

- precedit esse suum singulare 44, 32

Essenciale intrinsecum actum 284, 14

Eternitas 220, 6.

Exacedron 57, 3

Felicitas hominis capitur tripliciter 251, 2.

Fides. Omnis doctrina, ei opposita heretica 55, 11

Forma quid 202, 2

- quid generaliter 261, 10
- exemplar 148, 18.
- exemplaris 236, 23 ss; *ibid.* 41
- substantialis 262, 23; 203, 15 ss
- - indivisibilis 204, 20 ss.
- essentialis 202, 11.
- accidentalis 11, 3
- intrinseca 149, 3; 262, 14
- et extrinseca 235, 30 ss
- ab ea futura subiectum denominatur formandum 113, 2.

Generativum prius naturaliter inest 25, 14.

Genus *vide* accidens, predicamenta, significat universale 3, 3

- in eo esse tripliciter 4, 8
- taceret equivocum 21, 20 ss
- habens proprias diferencias habet
- unam positivam supereminentem 22, 21 ss.

Genus et species 12, 12 ss.; *cf. p.* 22

et difference 30, 20 ss

- predicamentale 3, 8.
- generativum 23, 20 ss
- loycum 25, 2 ss.; 30, 6 ss.
- substanciale 28, 1

Gravitas est sufficiencia 153, 27.

consistit omni puncto 153, 21

Habere, eius modus 198, 11

Hereticus 55, 33.

Homo eternus in vdea 19, 24.

- substancia 24, 1
- eius suppositum prima substancia 287, 22.

natura finis aliarum 23, 3

non est lina 120, 11

- moralis 266, 1, *cf.* 266, 28.

Ignis generatur ex calore et materia 43, 20

Indivisibile est passio 13, 30

Instans prius quam aliud 206, 9

eorum variatio 214, 22

- significatur verbo de presenti 216, 40
- temporis est instans in tempore 225, 32.

Intelligencie 292, 10

semper moventur a Deo tamquam ab amato et desiderato 119, 37; 302, 20; *cf. p.* 37

Iusticia et Iniusticia 170, 24; 171, 16

Iuvenis dies 201, 36.

Lapis 17, 31

- eius suppositum substancia prima 287, 21.

Latitudo *vide* Longitudo

Libertas quid 245, 10.

- arbitri 247, 10.

Liberum arbitrium 247, 3.

Lignum, eius suppositum substancia prima 287, 22.

Longitudo, latitudo et profunditas non sunt formaliter quantitates 60, 5

Loqui quid 135, 18.

Lucifer *vide* Deus

- an voluerit equari Deo 162, 4
- appetit esse non Deus 167, 2

Malicia *vide* malus

Malicia privacio 158, 3

- defeccio 170, 9
- moris 15, 7, 168, 2

Malus nullus actus per se 157, 7.

Mala an sit res inseparabiliter 158, 21, *cf.* 160, 24, 175, 32.

Mas decidit semen antequam sperma aptetur indactioni anime 40, 16

- Materia capitur multipliciter 260, 7.
 — essentia absoluta 43, 11.
 — duplex 236, 1.
 — prima 43, 22.
 Mathematici, eorum abstrahendum non
 est mendacium 53, 19 *cf.* 56, 3.
 Motus ad quid proprie dictus 120, 20.
 dupliciter dicitur 119, 33.
 — dicit passionem moti 121, 30.
 formaliter in moto in mobili 114, 9.
 — in motore 114, 10.
 — non in movente 114, 15.
 in predicatione secundum essentiam
 91, 2.
 — individualatur a tempore 200, 27.
 — eius gradus 202, 20; *ibid.* 25.
 — augmentationis 51, 18; 88, 38.
 — subitus et successivus 88, 3 ss.
 — movere est agere 122, 4.
 — movere amplius quam agere 123, 2.
 — moveri communius quam pati 122, 21.
 Mundus dicitur bene quintupliciter et
 sextupliciter 272, 23.
 — si ab eterno 272, 1.
 — sensibilis quid 272, 30; *cf.* 247, 18.
 — — non potest esse ab eterno 226, 33.
 — — factibilis 278, 20.
 — — eiusdem creacio non potest esse
 eterna 279, 35.
 — — creatur subita creacione 280, 15.
 — archetypus quid 272, 27.
 ydealium 273, 3; *ibid.* 33.
 — — eius productio 277, 28.

 Necessitas, in extrema necessitate omnia
 debent esse communia 268, 9.
 Negacio quid 1, 21; 13, 23.
 — et privacio 1, 20; 10, 9.
 — negaciones non in genere 9, 16; 10, 24.
 Nolle quid 174, 12.
 Nomen, conveniencia inter illud et rem
 nominatam 17, 10.
 Numeri 26, 8.

 Octocedron 57, 2.
 Oculi mentis 116, 5.
 Odire quadrupliciter in scriptura 113, 27.
 Opus condicionis 146, 39.
 — administrationis 147, 1; 151, 32.
 — conservacionis 151, 33.
 Ova conquassare secundum dyametros
 longitudinales 156, 3.

 Parallelum solidum 57, 6.
 Passio, aliorum de ea sententie 96, 4.
 — sumitur sextupliciter 94, 4.
 — paciencia 94, 6.
 — pro subiecto passo 94, 11.
 — pro permittente 94, 21 ss.
 — proprietas 95, 13.
 — corporalis et incorporea 96, 11.
 Christi an iusta 99, 11; 109, 11 ss.; 112, 8.
 Peccator damnat se ipsum 130, 9.
 Peccatum originale 186, 14, 188, 10.
 Per se esse quatuor modis dicitur 11, 3.
 dicitur simpliciter 39, 22.
 Perleccio essentialis 29, 15 ss.
 — nomen verbale 299, 14.
 simpliciter 300, 1.
 Petra 17, 33.
 Philocapti 115, 32.
 Plato solus generat mundum cum tem-
 pore 223, 20.
 — eius contemplacio secundum interi-
 rem hominem consideracioni Arist-
 telis preferenda 276, 10.
 Posse duplex 44, 24.
 Potencia de secunda specie qualita-
 tis 153, 16.
 Predicamentum quid 12, 16 ss.
 — ei contingit dare genus speciem e-
 159, 2.
 — ea omnia reducuntur ad genus e-
 stantie 3, 28, X.
 — ea decem 5, 2; *ibid.* 7, 27 ss. 6, 1 ss.
 Presens quasi pre sensu 203, 22.
 — verbo de presenti non tempus signifi-
 ficatur 216, 40.
 — ampliacio verbi de presenti 189, 2 ss.
cf. 191, 30; 211, 3.
 — preterita et futura presencia 203, 213, 6 ss.
 — extra instans presens multa 218, 3.
 Principia intrinseca et contraria 184, 1.
 186, 34.
 Prioritates, earum quinque genera 204, 3.
 Privacio *vide* negacio.
 Prius dicitur multis modis 228, 27.
 Productum quodlibet habet esse a prima
 causa 235, 25.
 Profecie naturales 115, 28.
 Profete naturales solent latitare deus
 in antris 115, 35.
 Proportio 140, 25; 27, 18.
 Propositiones vere 237, 16 ss.
 — earum qualitas 237, 34 ss.
 — quantitas 239, 8 ss.
 — — affirmaciones et negaciones 338, 22.

- Propositiones kategorie 233, 5
 — hypothetice 233, 2
 — — earum species 233, 2; 240, 26 ss.
 — — — novem 241, 15 ss.
 Proprietas perfectionalis 282, 2.
 Punctus et angulus 2, 19
- Qualitas suscipit magis et minus 28, 28
 Qualitates 26, 30
 Quando omne presens, preteritum, futurum 10, 2.
 Quantitas 48 ss.
 — dicitur multipliciter 48, 1.
 — basis cuiuslibet alteri accidenti 48, 11.
 — immediatum et proximum genus accidenti 48, 2.
 — eius genus dividit Aristoteles per signum neutri generis 49, 14.
- Rationes ydeales altissime cause 275, 27.
 Relatio *vide* Deus
 — Augustini de ea sententia 70, 30 ss.
 — Anselmi de ea sententia 72, 16 ss.
 — aliorum de ea sententie 73, 5 ss.; 75, 1; 75, 26
 — quid 76, 1 ss.
 — omnem creaturam precedit 44, 10
 — rationes ydeales 261, 34
 — — sunt radices eorum 261, 34
 — omnium prima equalitas 64, 15.
 — relativa possunt sumi equivoco 65, 1 ss.
 — relationum extrema aggregata 63, 2
 — relationem non habet substantia 43, 36.
 — consequitur ad quantitatem et qualitatem in genere substantie 60, 2
 — differt a quantitate et qualitate 61, 8; 67, 20
 — ab actione et passione 67, 28
 — ab ubi 67, 30
 — a quando 68, 15
 — a positione 68, 16.
 — sic procedit alia sex genera respectuum 68, 30 ss.; cf. 62, 2
 — relationum triplex maneries in Deo 69, 15
 — quinque relationes inter personas divinas 69, 27.
 Res 76, 23 ss.
 — creata habet quatuor gradus producendi 146, 7 ss.
 Ridere quid 130, 7
 Ritus quid 138, 23.
 Repetibilitas 129, 5; *ibid.* 7
- Sargae (?) 215, 26.
 Sciencie doctrinales 54, 12; 55, 4 ss.
 Signa 16, 23
 — equivoca secundum tres gradus 21, 5.
 Sinatbegoremata 187, 28.
 Sinderesis 116, 11.
 Sor est omnis homo 208, 19.
 — differt a sorte sedente 282, 19.
 — currit, non currit 287, 4 ss.
 Species habent noticiam rei 305, 2.
 Spera quid 56, 20.
 Sperma *vide* mas
 Stirps nomen monosyllabum, in quo sex littere conglobate 18, 11.
 Substantia *vide* homo, lapis, lignum.
 — quid 38, 25 ss.
 — quadrupliciter sumitur 36 ss. *and note to line* 25
 — basis omnibus aliis 43, 8
 — presupponit suum esse intelligibile eternum 45, 5
 — prima categoria 6, 2.
 — primum omnium generum 10, 29
 — per se ens 18, 29.
 — quid habeat 28, 16 ss.
 — eius ratio 34 ss., 38, 15.
 — prima 287, 5; *ibid.* 15; *ibid.* 21.
 — — omnia possibilia intelligit 288, 21 ss.
 — — omne possibile diligit 290, 4; cf. *ibid.* 26.
 — — eius dilectio unica, invariabilis, infinita 290, 28.
 Successivum et instans 190, 5 ss.; 102, 14, 105, 1.
 Superbia precedit omnia peccata 174, 28
 Superstantia 38, 18.
- Tabernaculum portatile Moysis 57, 27
 Templum Salamonis 57, 28.
 — ymaginativum Ezechie 58, 1.
 Tempus factum a Deo 209, 12; *ibid.* 23, cf. 179, 2 ss.
 — an possit rareferi vel densari 199, 2.
 — non longius quam de facto 216, 2
 — eius extensio 184, 6; 191, 15.
 — eo mensuratur periodus 182, 34.
 — ab eo individuuntur motus et alia successiva 200, 27
 — eius anterioritas et posterioritas 205, 4
 — finitum 209, 4
 — pariale 230, 1
 Tetracedron 57, 2
 Transsubstantiare 232, 1.
 Trinitas hostium sapientia terrena animalis et dyabolica 177, 38 ss. 1, 8, 8

Unio intelligibilis triplex in re 233, 27.
 Universitas, eius pulcritudo 18, 1.
 Universale quodlibet suorum singularium
 46, 15.
 Univocacio, univocum *p.* 15 ss.
 — eius tres gradus 16, 40.
 Urina dicitur sana 113, 30
 Usia (substantia) 37, 11.
 Usion (supertans) 37, 13

 Velle quid 174, 11.
 Veritas quid 233, 14.
 — compositionem consequens 235, 4.
 prima 146, 3.
 Veritates eterne potissime substantie 34,
 31 ss.; *cf.* 41, 15.
 — corporalis non sufficit perspicere
 medium dyaphanum 75, 5.
 Visus et visio 96, 34 ss.
 Vita virtuosa moraliter 267. 6
 Volitum nichil potest esse nisi bonum
 160, 42.

Voluntas instrumentum volendi 245, 26.
 — eius rectitudo 244, 18; 247, 16 ss.
 — libera 244, 2; *ibid.* 14
 — non potest illibertari 248, 15; 249, 10.
 — nulla temptacio illibertare rectam li-
 beram voluntatem 250, 10.

Ycokedron 57, 1.

Ydea *vide* ratio

 — 1, 15; 6, 14; 8, 12.
 — vocantur substantie 35, 6; *cf.* 41, 24
 — et ydeatum 18, 32.
 — Platonis 19, 31; 42, 1.
 — in mente divina 285, 39.
 — non distinguntur a Deo 41, 26; *cf.* 69, 18.
 — sine ydearum cognitione nemo sapiens 275, 20

Yris 54, 2.

Ymaginacio 149, 10.

Ysochelos 129, 1.

II. Index of Bible-Quotations.

Gen. I 1	224, 33; 228, 7	Matth. XXVI 11	181, 25
— I 31	224, 25	— XXVII 20	127, 28
— I 31	209, 13	Marc. XVI 20	145, 18
— II 3	146, 32	Luc. IX 24	165, 11
— III 1	137, 8	— XXI 19	93, 5
— III 4—5	167, 7—10	— XXIII 45	132, 20
— VI 15	57, 21	— XXIV 26	250, 7
Exod. III 14	212, 27	Joh. I 9	150, 35
— XXVI 2	57, 30	— I 12	150, 35
— XXXIII 11	136, 18	— V 17	147, 18
Num. XII 8	136, 18	— V 36	145, 9
— XXII 28	137, 8	— VIII 44	173, 3
— XXIV 3	115, 38	— X 30	64, 19
Reg. VI 2	57, 30	— XII 25	165, 12
Jos. X 12	132, 20	— XV 23	163, 17
Job. IX 24	213, 2	Act. VII 51	139, 13
— XL 4—9	150, 39	— XVII 27	150, 24
Psal. X 6	164, 4	— XVII 28	150, 25
— XXXIV 19	163, 16	Rom. IV 4	128, 2
— LXVIII 5	163, 16	— VIII 26	136, 14
— LXX 15 s.	178, 23	— IX 19	139, 17
— LXXVI 6	201, 36	I Cor. III 7—9	128, 7
— LXXVII 39	247, 28	— IX 27	165, 14
— CIII 2	150, 37	— XV 22	188, 2
— CXVIII 91	209, 13	2 Cor. VI 1	139, 33
— CXLIV 8	95, 6	Gal. VI 10	127, 32
Proverb. XXI 1	249, 31	Phil. II 6	161, 4
Sap. I 7	151, 20	Col. I 17	151, 22
— VII 24	137, 2 s.	I. Thess. IV 16	181, 22
Eccl. III 11	188, 9	— V 15	181, 23
— X 15	174, 31	I. Tim. VI 10	174, 33
— XVIII 1	146, 29; 227, 33	Hebr. VII 9	188, 3
Ezech. XLII 2—3	58, 1	— VII 24	180, 22
Dan III 23	132, 18	— VIII 13	180, 33
Matth. III 8	128, 4	Jac. III 15	178, 1
— VIII 33	173, 32	— IV 6	140, 1
— X 20	127, 16; 136, 13	I. Joh. II 16	175, 4; 177, 36
— XII 8	209, 13	Apocal. I 8	231, 15
— XVI 2—4	89, 8		

III. Index of other quotations.

Aegidius:	
Phys III 4	107, 16
Algazel:	
Philosoph. lib. II, cap. de vento etc	297, 20
Anselmus:	
De libero arb. III 245, 19, 250, 11; 12	
— IV	244, 12
— V	248, 26
— XIII	244, 12
De casu diaboli IV	173, 8
— IV	174, 5
— IV	175, 16
— VI	174, 5
— XVIII	134, 32
— XIX	170, 26
De conceptu virg V	171, 1
De Concordia praesc VII	134, 32
— XIII (XVIII)	170, 24
Cur Deus homo I 10	134, 32
De Divinitatis essentia Monol XXV	
— XXV	7, 17
— XXVIII	8, 9
— XXVIII	123, 27
Proslog. XXV	281, 24
Dialog de Veritate VIII	84, 16
— II	10, 8
— VIII	102, 13
— VIII	111, 1
— VIII	109, 14; 33
— VIII	110, 13
— IX	172, 21
Arduacanus:	
De quaest. Arm. XVII, 2	144, 18
— XVII 17	152, 29
— XVII 23	157, 4
Aristoteles:	
Categor. I 2	15, 6
— III 1	38, 25
— III 7	28, 8; 16, 26
— IV 1 2	49, 7-14
— V 2	63, 25 ss 64, 30

Aristoteles	
Categor. VI 8	96, 1
— VI 18	168, 2; 171, 7
— XII 10	6, 5
De Interpret I 2	45, 25
— II 1 -3	45, 25
— VI 3 sq	238, 27
Analyt. post I 2, 5	54, 8
— I 2, 15	82, 1
— I 4, 4	9, 10; 11, 31; 158, 8
— I 22	51, 28
Topic I 4	30, 10
— I 16, 11	159, 2
— II 4, 3	90, 10
— VI 5, 2	134, 14
Rhetor I 6, 2	241, 12
Politic. I 1, 11	268, 31
Ethic. I 6, 4	158, 12
— I 7, 15	251, 10
— I 7, 16	269, 33
— II 1, 7	95, 24
— II 5, 1	301, 10
— II 5, 18	167, 33
— II 6, 10	95, 24
— III 1, 6	246, 24
— III 3, 7	161, 23
— III 4	161, 23
— III 5,	161, 23
— IV 3, 17	253, 3
— VI 10	217, 13
— X 15	251, 10
Nat. Ausc. I 2, 3	52, 15
— I 2, 10	52, 15
— I 5, 3	173, 20
— I 5, 9	186, 33
— I 6, 8	184, 17
— I 7, 11	184, 16
— I 8, 1	224, 3
— II 2, 1	53, 14
— II 2, 6	23, 7
— II 3, 4	135, 7
— III 1, 6	7, 5

Aristoteles:

Nat. Ausc. III 3, 1	98, 12
— III 3, 2	103, 6
— III 3, 2	85, 32
— III 3, 5	114, 21; 115, 6
— IV 1	122, 15
— IV 1, 8	4, 28
— IV 2, 2	261, 3
— IV 2, 5	261, 3
— IV 3, 1	87, 29; 196, 17
— IV 4, 4	258, 24
— IV 5, 3	258, 24
— IV 5, 6	258, 24
— IV 6	122, 6; <i>ib.</i> 13
— IV 12, 3	42, 19
— IV 12, 5	200, 28
— IV 12, 12	189, 26
— IV 12, 12	200, 28
— IV 12, 3	196, 22
— IV 13, 1	200, 14
— V 1, 7	193, 38
— V 2, 9	120, 18
— V 2, 10	51, 20
— V 4, 11	200, 28
— VI 3, 1	225, 34
— VI 3, 6	194, 40; 208, 16
— VI 3, 7	208, 16
— VI 4, 1	209, 9
— VI 5, 10	209, 28
— VI 6, 6	192, 37
— VII 1, 1—4	104, 9
— VII 4, 1	121, 6
— VII 4, 9	21, 29
— VII 4, 11	21, 19
— VII 4, 11	33, 3
— VIII 1, 10	223, 5; <i>ib.</i> 7, 10, 19
— VIII 10, 9	150, 23
— VIII 32, 33	141, 5
De Caelo I 6, 1—2	206, 30
— I 9 2	259, 2
— I 9, 2	264, 6
— II 2	89, 3
— II 8	122, 6
— II 13	122, 6
— III 1	122, 6
— III 2	122, 6
— IV 2, 2	261, 3
De gen. et corr. I 7, 7—8	122, 21
Metaph. I 1, 12	275, 15
— I 2, 10	3, 32
— I 9, 4	81, 2
— III 2, 4	13, 12
— IV 2, 1	297, 15
— IV 2, 6	260, 12
— IV 7	40, 7

Aristoteles:

Metaph IV 7, 1; 4	9, 3
— IV 8	46, 33
— IV 11, 1—2	204, 4; 214, 15
— IV 11, 6	170, 20
— IV 16, 1	11, 14
— IV 16, 4	292, 25
— IV 30, 1	7, 4
— V 4, 2	7, 4
— VI 1, 5—6	36, 3
— VI 2, 3	19, 28
— VI 2, 6	19, 28
— VI 3	52, 19
— VI 4	58, 11
— VI 5, 3	161, 12
— VI 5, 4	81, 2
— VI 7, 5	292, 13
— VI 8, 1—2	264, 8
— VI 14, 1—2	42, 1
— VII 1, 3	3, 32
— VII 1, 6	261, 5
— VII 3	46, 33
— VII 3, 2—3	41, 3
— VII 3, 8	46, 20
— VIII 3	37, 15
— VIII 8, 9	302, 27
— X 8, 9	262, 29
— XI 1, 7	293, 35
— XI 6—8	262, 29
— XI 7, 9	253, 6
— XI 7, 2	119, 37
— XI 7, 2	302, 29
— XII 4	276, 14
— XII 34, 35	119, 37
De Anima I 1, 11	260, 9
— I 2, 3	116, 7—8
— I 4, 12	82, 9
— III 1	90, 15
— III 1, 5	203, 4
Meteor. I 7, 4	297, 9
— I 7, 4	297, 20
— III 5, 1	54, 2

Augustinus:

De Quantitate animae XXI 62	296, 1
De libero arbitrio I 11	245, 10
— III 8, 22	166, 7
— III 24, 71	164, 32
De Civitate Dei VII 8	169, 30
— VII 28	277, 16
— XI 6	209, 21
— XIV 13	174, 30
Confessiones XI, XI—XXV	184, 7
— XI, XVIII 23—24	191, 17 ss.;
197, 7
De Doctrina Christiana II 16, 25	53, 16

Augustinus:

- Contra Felicianum 9 7, 6
 De Genesi ad litteram V 7, 12 209, 19
 — V 21 145, 37; 147, 6
 — VI 13 147, 6
 In Evang Joh I 12—16 209, 17
 — I 19 277, 13
 De Natura et Gratia XLV 245, 10
 De Diversis Quaest. IX 155, 10
 — XVII 191, 27
 — XXVIII 133, 15
 — XLVI 35, 10
 — XLVI 273, 38
 — XLVI 275, 11
 — XLVI 276, 4
 — LXIX 7, 14
 De Quantitate VII 55, 37
 — X—XII 55, 37
 — XI, 18 55, 27. 218, 12
 De Trinitate V 10 50, 32
 — VI 6 50, 21; 28
 — XVI 8, 4

Avenezra:

- Comm. in Ptolemaei Centum Verba,
 IV 298, 8

Averroes:

- Comm. in Aristot. Nat. Ausc.
 II 2, 24 23, 2
 — III 4 51, 15
 — III 4 91, 12; 94, 12; 107, 12
 — III 18 114, 6; *ib* 14
 — VII 4, 11 33, 3
 — VII 4, 29 21, 29
 — VIII 32 *sq.* 122, 2
 Comm. in Arist. Metaph. I 9, 4 81, 2
 — IV 2 40, 1
 — IV 2, 6 260, 12
 — VI 3 52, 19
 — VI, comm. 2 294, 21
 — VII 31 276, 14
 — IX 3 85, 30; 110, 18
 — IX 7 127, 2
 Comm. in Aristot. de Anima I 1, 11
 260, 10
 Comm. in Aristot. de Coelo I 9, 2
 264, 6
 — II, comm. 15 297, 5
 Comm. in Aristot. Ethic. I 6, 4 158, 12
 Epitome in Aristot. libr. Methaph.
 II 276, 14
 Sermo de Substantia Orbis II 44, 41

Avicenna:

- (?) 37, 1
 De Anima (?) 88, 39

Boetius:

- De Arithm. I 1 26, 22
 — I 32 64, 23
 — II 1 64, 23
 — II 7 64, 23
 De consolat. III, Pros. III 251, 17
 De divisione init. 293, 2
 In Porphy. III 38, 19

Bradwardinus:

- De Causa Dei I 2 104, 35
 — I 4 83, 32
 — I 4 128, 18
 — I 14 133, 24
 — I 23 219, 4
 — I 24 213, 7
 — I 24 214, 15
 — I 24 218, 29
 — I 26 159, 9
 — I 34 167, 4
 — II 20—30 104, 35
 — II 30 128, 20
 — II 31 124, 11
 — II 32 133, 24
 — II 32 135, 7
 — II 33 133, 24
 — III 6 111, 37
 — III 6 112, 20
 — III 6 118, 15
 — III 6 123, 30; 152, 34; 155, 20

Duns Scotus:

- Quaestion. XIII 84, 3
 Super Sent. II 6 162, 1

Euclides:

- Elementa I 1 *ss.* 55, 1
 — V 4—25 55, 3
 — XIII 18 56, 59

Gilbertus Porretanus:

- Sex Principiorum Lib. I 137, 25
 — I 294, 21
 — II 91, 10
 — III 1, 20
 — III 94, 6; 97, 7
 — III 99, 40
 — IV 182, 35
 — IV 208, 12

Haly Aben Ragel:

- Comm. in Centum Verba Ptolemaei
 IV 298, 8

Isidorus:

- Etymolog. VIII 63 245, 7

Joachimus Abbas:

- (?) 18, 16

Juvenalis:

- Sat X 22 270, 16

Philosophorum XXIV unus	151, 16	Summa I 82	246, 1
Porphyrius:		Commentum in quatuor libros Sententiarum I 36, 1	277, 16
Introduct. II	30, 10	De substantiis separatis seu de angelorum natura V	294, 9
— IV	32, 6	Urso Scholasticus:	
— IV	95, 14	Aphorismorum <i>locus incertus</i>	38, 10
— IV	208, 12	Vitellio:	
Priscianus:		Perspectiva III 16	97, 1
Institut. Gramm. VIII 10, 51	212, 9	— III 48	217, 36
Ptolemaeus:		— III 49	217, 36
Centum verb. IV	298, 8	Wiclif:	
Robertus Lincolnensis:		De compositione hominis V	296, 1
Comm. in libr. post. IV	9, 14	De Ente in communi 2, 34; 12, 13; 12, 32; 34, 13, <i>cf.</i> 33 <i>not.</i>	
— IV	33, 2	De Ente, lib. II	118, 12
— IV	39, 14	De Universalibus	3, 7 <i>ss.</i>
— V	25, 7	De Tempore	59, 34
— VII	35, 9	De Intellectione Dei 83, 28; 205, 16	
— XV	52, 4	De Volutione	178, 35
Epist. I . . . 147, 20; 148, 13; 261, 18		De Ideis	1, 14
Seneca:		Dialogus	276, 14
Epist. IV 8	246, 5		
Theodosius Tripolites:			
De Sphaericis, lib. I	56, 20		
Thomas de Aquino:			
Summa contra gentes I 79	91, 30		

IV. Index of names.

- Abraham 188, 25.
 Adam 188, 1 sq.
 Adam de Marisco 147, 21.
 Algacel 298, 2.
 Anselmus 73, 1; 84, 21; 102, 13; 109, 11; 111, 1 and 26; 134, 32; 135, 6; 161, 35; 170, 24; 172, 21; 173, 7; 244, 12 and 16; 245, 3 and 19; 250, 12.
 Ardmacanus 144, 18; 152, 31; 157, 3.
 Aristoteles 6, 5; 15, 6 and 17; 19, 28; 21, 19; 30, 11; 33, 3; 41, 3; 42, 1; 49, 14; 51, 7 and 28; 53, 18; 58, 12; 76, 4 and 10; 78, 1; 79, 28; 91, 5; 96, 1; 98, 12; 114, 6; 115, 7; 119, 37; 121, 6; 122, 21; 170, 20; 171, 7 and 9 and 23; 182, 35; 192, 33; 194, 40; 196, 22; 200, 14, 15; 203, 4; 209, 22; 210, 11; 214, 15; 246, 24; 249, 11; 276, 9 and 14; 292, 13; 293, 35.
 Athenienses 150, 26.
 Augustinus 7, 6; 19, 27; 35, 10; 50, 21; 55, 37, 65, 4; 70, 9 and 24; 71, 5 and 10; 74, 2; 145, 37; 146, 27 and 30; 147, 22 and 23; 155, 10; 166, 7; 169, 35; 174, 30; 184, 7; 191, 16; 209, 17 and 18; 218, 12; 219, 13; 273, 38; 276, 4; 277, 13 and 17.
 Avesneszra 298, 8.
 Avicebron 37, 1; 294, 9.
 Avicenna 75, 1; 127, 6.
 Balaam 115, 38; 116, 1; 137, 8.
 Benadad 77, 17.
 Beor 116, 1.
 Boecius 26, 21; 38, 19; 251, 17; 293, 2.
 Cristus 99, 11 and 14; 109, 11 and 17; 110, 5, 9 and 10; 111, 2 and 27; 161, 3; *et saepius*.
 Democrit 116, 8.
 Dynam 76, 31.
 Egidius 107, 16.
 Egiptus 224, 13.
 Euclides 55, 1.
 Ezechiel 58, 1.
 Gilbertus 97, 7; 208, 12; 294, 22.
 Haly 298, 7.
 Israel 212, 30.
 Jacobus 178, 1.
 Jesus 180, 22.
 Joachim 18, 13.
 Job 213, 1.
 Johannes 19, 27; 145, 9.
 Joseph 77, 2.
 Judei 99, 13; 110, 5; 111, 27.
 Laban 77, 4.
 Levi 188, 4 and 26.
 Lucifer 161, 7, 13, 15, 19, 23, 31, 33 and 36; 174, 34; 175, 16 and 31; 176, 11.
 Lynconiensis 25, 8; 33, 2; 35, 9; 39, 21; 52, 4; 73, 14; 75, 26; 147, 20.
 Man 77, 8.
 Melissus 52, 16.
 Moyses 57, 28; 77, 6; 212, 29.
 Noe 57, 20.
 Parmenides 52, 16.
 Pelagius 245, 6.
 Plato 19, 26; 42, 1; 223, 7 and 20; 224, 11; 276, 7.
 Porphirius 30, 10; 32, 6; 208, 11.
 Priscianus 212, 9.
 Ptolemeus 298, 6.
 Seneca 246, 5.
 Sichem 76, 30.
 Theodosius 56, 20.
 Thomas 73, 9; 91, 30; 246, 1; 277, 16; 294, 9.
 Ungaforus 298, 7.
 Urso 38, 10.
 Vitrimonensis 97, 1.
 Ysidorus 245, 7.

Corrigenda.

Page 14, line 18: catenam read cathegoriam.

" 51, line 20 Note: Aug. read Arist.

" 82, last line of the note: nostra read nostrae.

" 83, note, line 28: somne read somno.

" 89, note, second line: michi read mihi.

" 98, line 39: ponentes, l. ponentes (without Comma..

" 110, omit the last line of the note.

" 116, note to line 11, Sinderesis, add.: *Sensum huius vocabuli interpretatus est Ueberweg, Grundriss der Geschichte der Philosophie. II, p. 224.*

" 122, note to line 2: Coela read Caelo.

" 135, 4th line of the note: Diabolo read Diaboli.

" 149, last line: 99 read 23.

" 159, line 1: genus read genus.

" 165, note to line 14: Cor. read I Cor.

" 174, note to line 33: Tim. red I Tim.

" 197, line 8: presente read presenti.

Vindobonae, Carolus Fromme, typogr. C. et R. Aulac.

RECEIPTS AND PAYMENTS OF THE WYCLIF SOCIETY,

From 1st January to 31st December, 1890.

RECEIPTS.				PAYMENTS.			
1890	£	s.	d.	1890	£	s.	d.
By Balance, 31st Dec. 1889	216	12	6	To Copying and Editing ..	159	9	0
„ *§316 Subscriptions				„ Printing and Binding ...	349	4	9
at £1 1s. each	331	16	0	„ Stationery and Postages	6	9	0
Less Booksellers' Commission..	0	6	6	„ Cheque disallowed through informality and paid in a second time...	1	1	0
By Donations	6	2	0	„ Bankers' Commission ...	0	5	0
*Subscriptions for 1882 — 2				Balance 31st Dec. 1890 . .			
„ 1883 — 2					37	15	3
„ 1884 — 2							
„ 1886 — 2							
„ 1887 — 2							
„ 1888 — 7							
„ 1889 — 26							
„ 1890 — 178							
„ 1891 — 11							
„ 1892 — 12							
„ 1893 — 11							
„ 1894 — 11							
„ 1895 — 11							
„ 1896 — 7							
„ 1897 — 7							
„ 1898 — 7							
„ 1899 — 7							
„ 1900 — 7							
„ 1901 — 3							
	315						
One double credited (see other side).							
	£554	4	0		£554	4	0

Examined and found correct,

RICHARD STONE,
JOHN H. LEONARD,

January 29th, 1891.

52

JOHN H. BOWMAN
RICHARD E. FORD

۷۷

